

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

OSMANLI TEKİRDAĞ'INDA KADIN OLMAK (1717-1731)

DOKTORA TEZİ
Müjgan UYANIK BAŞARAN

ARALIK, 2025

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Osmanlı Tekirdağ'ında Kadın Olmak (1717-1731)

DOKTORA TEZİ

Müjgan UYANIK BAŞARAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk DOĞAN

Aralık, 2025

ETİK BEYAN

“Kırkırelı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Dönem Projesi Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum bilgileri, verileri ve dokümanları, değişik sonuç verebilecek şekilde araştırma araç gereçleri kullanmadan, işlem veya kayıt sonuçlarını değiştirmeden akademik ve etik kurallar çerçevesinde bizzat elde ettiğimi, bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.”

Müjgan UYANIK BAŞARAN

26/11/2025

İmza

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ ETİK BEYANI

Tezde Üretken Yapay Zeka araçlarını araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü tespiti/güç analizi yapılması, veri analizi, veri toplama, veri depolama ve paylaşımı (federatif veri paylaşım/kullanım sistemleri dahil), literatür taraması, kaynakların düzenlenmesi, dil bilgisi ve yazım kontrolü, çeviri gibi işlerde kullandığımı; bu süreçlerde yaptırılan işleri dikkat ve özenle gözden geçirerek maddi hataları ve taraflı ya da yazılımsal/algoritmik ya da olgusal/yorumsal hataları tespit ederek düzelttiğimi, bağlamsal tutarlılığı sağladığımı ve ortaya çıkan ürünün (metin, resim, ses, görüntü, kod, karar, sonuç) yasal ve etik açıdan doğabilecek tüm sorumluluğunu üstlendiğimi beyan ederim.

Müjgan UYANIK BAŞARAN

26/11/2025

İmza

TEZ ONAYI

“Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Tarih Programında Yüksek Lisans / Doktora öğrencisi Müjgan UYANIK BAŞARAN tarafından Faruk DOĞAN’IN danışmanlığında hazırlanan “OSMANLI TEKİRDAĞ’INDA KADIN OLMAK” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 26/11/2025 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans / Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.”

Tez Danışmanı:

Ünvanı Adı SOYADI
Üniversitesi

Prof. Dr. Faruk DOĞAN
Kırklareli Üniversitesi

Jüri Üyeleri:

Ünvanı Adı SOYADI
Üniversitesi

Prof. Dr. Levent DÜZCÜ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Ünvanı Adı SOYADI
Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan DEMİRHAN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Ünvanı Adı SOYADI (Varsa)
Üniversitesi

Doç. Dr. Birol BULUT
Kırklareli Üniversitesi

Ünvanı Adı SOYADI (Varsa)
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK
Kırklareli Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi:

26/11/2025

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, bir taşra kenti olan Osmanlı Tekirdağ'ında Müslüman ve gayrimüslim kadınların mahkemeye erişimleri ve hangi amaçlar ile kadı önünde yer aldıkları araştırılmıştır.

Tez konusunu belirlememe yardımcı olan, beni kadın konusunda çalışmaya teşvik eden, sabırla çalışmanın takipçisi olup yapıcı fikirler sunan danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Faruk DOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Doktora ders sürecinde edindiğim kıymetli bilgiler için Prof. Dr. Mesut AYAR, Prof. Dr. Raşit GÜNDOĞDU, Doç. Dr. Raif İVECEN'e, tez izleme sınavlarındaki eleştirileri ve önerileriyle tez üzerine yeniden düşünmemi sağlayan Doç. Dr. Birol BULUT ve Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK'e, tez savunma sınavında verdikleri tavsiyeler için Prof. Dr. Levent DÜZCÜ ve Doç. Dr. Hasan DEMİRHAN'a, tezi okuma zahmetinde bulunan ve yaptığı eleştiriler ile tezdeki yanlışlıkları görmemi sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Gül Hanım GÖKTAŞ CENGİZ'e ve doktora süresince fikir alışverişinde bulunduğum Aslı ÇETİNTAŞ'a çok teşekkür ederim. Bugüne kadar, özellikle doktora süresince manevi ve akademik desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, verdiği fikirler ile teze daha farklı açılardan bakmamı sağlayan ve tezimi bitirme konusunda beni yüreklendiren Dr. Öğr. Üyesi Özlem SOYER ZEYREK'e müteşekkirim. Okuma sevgime sahip çıkan, bir kız çocuğunun mutlaka okuması ve kendi ayakları üzerinde durması gerektiği düşüncemi destekleyen, yardımlarını her daim hissettiğim çok değerli anne ve babama minnettarım, hakları ödenmez. Tezi bitirme sürecinde gösterdiği sabır, anlayış ve destekten dolayı eşime ayrıca çok teşekkür ederim.

Müjgan UYANIK BAŞARAN

24/11/2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SEMBOLLER VE KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xiv
ÖZET.....	xv
ABSTRACT	xv
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE TEKİRDAĞ	11
1.1. Tekirdağ'ın Coğrafi Durumu.....	11
1.2. Osmanlı Döneminden Önce Tekirdağ	13
1.3. Osmanlı Hâkimiyetinde Tekirdağ	14
1.4. Şehrin İktisadi Yapısı	18
1.5. Yerleşim Merkezleri	26
1.6. Mahalleler ve Nüfus	28

II. BÖLÜM

AİLE HAYATI VE KADIN	35
2.1. Osmanlı Tekirdağ'ında Aile	35
2.1.1. Tekirdağ Kadınına Tanımlayan Kavramlar	40
2.1.2. Evlilik	46
2.1.3. Evlilik Birliğinin Bozulması	54
2.1.3.1. Muhâlaa – Hul'	58
2.1.3.2. Talâk	66
2.1.3.3. Tefrîk.....	72
2.1.3.4. Tefvîz-i talâk	74
2.1.4. Mehir ve Miktarı	75

2.1.5. Çok Eşlilik (Taaddüt-i Zevcât, Poligami)	84
2.1.6. Tekirdağ'da Çocuklar	90
2.1.6.1. Bakımı ve sayısı	90
2.1.6.2. Nafaka temini	97
2.1.7. Kadının Yasal Hakları	102
2.1.7.1. Vasilik hakkı	102
2.1.7.2. İddet ve nafaka hakkı	108
2.1.7.3. Hidâne yetkisi	114

III. BÖLÜM

İKTİSADİ HAYATTA KADIN	119
3.1. Doğrudan Gelirler	121
3.1.1. Vakıf Gelirleri	122
3.1.2. Gayrimenkul Sahibi Kadınlar	130
3.1.3. Kira Gelirleri	137
3.2. Dolaylı Yoldan Gelirler	140
3.2.1. Hibe	140
3.2.2. Miras	149
3.2.3. Mehir Geliri	161
3.2.4. Nafaka Geliri	165
3.3. Kadınların Serveti ve Yatırım Alanları	168
3.3.1. Ev Alım-Satımı	168
3.3.2. Bağ-Bahçe- Arsa-Mahzen Alışverişi	175
3.3.3. Cariyeler	178
3.3.4. Eşya Alışverişi	186
3.3.5. Borç Alma- Borç Verme	187
3.4. Terekelere Göre Kadınların Mal Varlıkları	190
3.4.1. Gayrimenkuller	190
3.4.2. Menkuller	194

IV. BÖLÜM

HUKUKİ HAYATTA KADIN	209
4.1. Kadı Huzurunda Kadın	212
4.2. Kadın ve Şiddet	225

4.3. Maktûl Olan Kadınlar.....	229
4.4. Dem ve Diyet Davalarında Kadın	230
SONUÇ.....	234
KAYNAKÇA	238

SEMBOLLER/KISALTMALAR

BKZ	: Bakınız
C	: Cilt
ÇEV	: Çeviren
DER	: Derleyen
ED	: Editör
KM	: Kilometre
MS	: Milattan Sonra
NO	: Numara
ÖTE	: Ötekiler
RŞS	: Rodosçuk Şer'iyye Sicilleri
S	: Sayfa
S	: Sayı
SS	: Sayfa Sayısı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
VB	: Ve Benzerleri
YY	: Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Tekirdağ Limanına Gelen Ticarî Mallar	24
Tablo 2.1. Muhalâa Davalarında Mehîr Durumu	65
Tablo 2.2. Talâk Davalarında Mehîr Durumu	71
Tablo 2.3. Yıllara Göre Çok Eşlilik Sayıları	88
Tablo 2.4. Terekelere Göre Ailelerin Çocuk Sayıları.....	95
Tablo 2.5. Müslüman Ailelerin Çocuk Sayıları	95
Tablo 2.6. Gayrimüslim Ailelerin Çocuk Sayıları	96
Tablo 2.7. Müslüman Çocukların Nafaka Miktarı	101
Tablo 2.8. Gayrimüslim Çocukların Nafaka Miktarı	102
Tablo 3.1. Kadınların Vakfettiği Menkul ve Gayrimenkuller	129
Tablo 3.2. Gayrimenkul Sahibi Kadınlar	132
Tablo 3.3. Kadın ve Erkek Terekelerinde Mehîr Miktarlarının Dağılımı	163
Tablo 3.4. Kadın Terekelerindeki Mehîr Miktarları.....	164
Tablo 3.5. Boşanma Davalarındaki Mehîr Miktarları	164
Tablo 3.6. Kadınların Aldığı Nafaka ve Çeşitleri	167
Tablo 3.7. Köle ve Cariye Sahibi Kadınlar	183
Tablo 3.8. Kadınların Terekelerindeki Mülklerin Durumu	192
Tablo 4.1. Köylerde Yaşayan Kadınların Dava Sayıları	217
Tablo 4.2. Davalarda Şahsen ve Vekil Aracılığı ile Yer Alan Müslüman Kadınlar	219
Tablo 4.3. Davalarda Şahsen ve Vekil Aracılığı ile Yer Alan Gayrimüslim Kadınlar	220

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. 16-19. Yüzyıllar Arasında Tekirdağ Nüfusu	31
Grafik 2.1. Boşanma Davaları	57
Grafik 3.1. Vakıf Davalarında Kadın Sayısı	128
Grafik 3.2. Kadınlara Yapılan Hibeler	145
Grafik 3.3. Kadınların Yaptığı Hibeler	146
Grafik 3.4. Hibe Türleri	148
Grafik 3.5. Müslüman ve Gayrimüslim Erkek ve Kadın Tereke Miktarları.....	153
Grafik 3.6. Kadınların Miras Davası Sayıları	154
Grafik 3.7. Kadınların Tereke Miktarları (akçe olarak).....	157
Grafik 3.8. Müslüman Kadınların Tereke Miktarları (akçe olarak).....	158
Grafik 3.9. Gayrimüslim Kadınların Tereke Miktarları (akçe olarak).....	159
Grafik 3.10. Müslüman ve Gayrimüslim Kadınların Terekelerinin Karşılaştırılması	159
Grafik 3.11. Ev Alan ve Ev Satan Kadınlar	174
Grafik 3.12. Ev Satışlarında Müslüman Gayrimüslim Durumu	175
Grafik 3.13. Bağ Sahibi Kadınlar	176
Grafik 3.14 Arsa, Bahçe, Mahzen Sahibi Kadınlar.....	177
Grafik 3.15. Eşya Alışverişi Miktarları.....	187
Grafik 3.16. Kadının Borç-Alacak Durumu	189
Grafik 3.17. Müslüman ve Gayrimüslim Kadınların Borçlu Olma Durumu	190
Grafik 3.18. Kadınların Terekelerinde Yer Alan Gayrimenkuller.....	191
Grafik 3.19. Müslüman Kadınların Terekelerindeki Gayrimenkuller	193
Grafik 3.20. Gayrimüslim Kadınların Terekelerindeki Gayrimenkuller	193
Grafik 3.21. Dinî Aidiyete Göre Terekelerde Yer Alan Gayrimenkuller	194
Grafik 4.1. Mahkemeye Kadınlar Tarafından Yapılan Müracaatların Konuları.....	216
Grafik 4.2. Müslüman ve Gayrimüslim Kadınların Dava Sayıları	218
Grafik 4.3. Kadınların Mahkemede Yer Alışları	219
Grafik 4.4. Dinî Aidiyete Göre Mahkemede Yer Alma.....	220
Grafik 4.5. Kadınların ve Erkeklerin Mahkemeye Müracaat Sayıları	222

Grafik 4.6. Kadınların ve Erkeklerin Mahkemeyi Kullanma Oranı	223
--	-----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Tekirdağ Limanı Ekonomik Faaliyetler Haritası	22
--	----

ÖZET

Osmanlı Tekirdağ'ında Kadın Olmak (1717-1731)

Tekirdağ, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girdikten sonra belirgin bir gelişim sürecine girmiştir. Zamanla ticarî hayat gelişmiş, nüfus artmış, mahalle ve gayrimenkul sayısı çoğalmıştır. Dönemin imkân ve sınırlılıkları çerçevesinde kadınlar sosyal, ekonomik ve hukukî alanlarda yer alarak kent yaşamına katkıda bulunmuşlardır. Mahkemede bizzat ya da vekilleri aracılığıyla yer alan kadınlar toplumsal hayatın en az erkekler kadar önemli bir parçasıydı. Onlar mülk alım satımı, hibe, boşanma, vasî tayini, mehir, vakıf görevleri, köle ve cariyelerin azadı gibi konularda mahkemeye başvurmuş ve bu işlemleri sicillere kaydettirmişlerdir. Erkek himayesi olmaksızın mülk alıp satan kadınlar, gerektiğinde aile dışındaki kişilerle de ekonomik ve hukukî ilişkiler kurmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Ekonomi, Hukuk, Mülk

ABSTRACT

Being a Woman in Ottoman Tekirdağ (1717–1731)

After Tekirdağ came under the sovereignty of the Ottoman Empire, it experienced a noticeable period of development. Over time, commercial life expanded, the population increased, and the number of neighborhoods and real estate properties grew. Within the possibilities and limitations of the era, women took part in social, economic, and legal spheres, contributing to urban life. Women who appeared in court, either personally or through their representatives, were an equally important part of social life as men. They appeared before the court for matters such as the purchase and sale of property, donations, divorce, the appointment of guardians, mehr, duties vakıf and the manumission of slaves and concubines, and they had these transactions recorded in the court registers. Women who bought and sold property without the protection of a male guardian also established economic and legal relationships with individuals outside their families when necessary.

Keywords: Women, Economy, Law, Property

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışma 18. yüzyılın ilk yarısında Tekirdağ kadınlarının iktisadî, sosyal ve hukukî yaşamlarını mahkeme kayıtları, araştırma eserleri ve seyahatnameler üzerinden ortaya koymaya çalışmaktadır.

1717-1731 yılları arasını kapsayan bu çalışma, Tekirdağ'ın birçok yönden geliştiği, ticaretin canlı olduğu, kadınların hukukî, toplumsal ve iktisadî hayatta olabildiğince yer aldığı bir dönemi inceleme konusu yapmaktadır. Bu yıllarda başkent İstanbul; barış ortamının, yenilik, eğlence ve yasakların olduğu bir dönemi yaşamaktadır. Tekirdağ ise Osmanlı Devleti için stratejik konumda olan bir liman kentidir. Kara ve deniz rotalarının kesiştiği bir noktada yer alan bu kent, başta tahıl ve demir olmak üzere, çok çeşitli ticarî ürünlerin (öncelikle İstanbul olmak üzere) iç ve dış pazarlara ulaştırıldığı bir merkez konumundadır. Bu özelliğiyle kent, toplumun çok farklı kesiminden insanların bir araya geldiği, ticarî, hukukî, sosyal ilişkilerin kurulduğu kozmopolit bir yapıya sahip olmuştur.

1703-1730 yılları arasında tahtta kalan III. Ahmed reform fikrine sahip kurumların yenilenmesi gerektiğine inanan bir padişah'tı.¹ Bu dönemde Paris, Viyana ve Moskova'ya gönderilen elçiler diplomasi ve askeri alanda çok yeni bilgiler edinmişlerdir.² 1720 yılında Paris'e gönderilen Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed burada gördüklerini başkente döndüğünde hayranlıkla anlatmıştır. Çelebi Mehmed ve oğlu Paris'ten dönünce 1726'da basımevi kurulması çalışmalarını başlatmıştır. İbrahim Müteferrika'nın önderliğinde basımevi açılmasına ulemadan olumsuz bir tepki gelmediği gibi açıldıktan sonra da bir karşı koyma olmamıştır.³ Uzun yıllar azınlıklara ait matbaalarının işlediği Osmanlı Devleti'nde Müslümanlar ilk defa 1727'de buna muvaffak olmuştur.⁴ Devlet matbaasının bu kadar geç kurulmasında

¹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi Siyasi Tarih I*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006, ss. 388-391.

² Abdulkadir Özcan, "Lâle Devri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 82.

³ Niyazi Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004, ss. 56-57.

⁴ Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, ss. 394-395.

ise hattat esnafının işsiz kalacağı endişesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Herhangi bir sorun yaşanmaması için dinî kitapların basımı yasaklanmış böylece hattatların olumsuz etkilenmesi önlenmiştir.⁵

Araştırma dönemimizde ilk yangın söndürme kurumu olan Tulumbacı Ocağı tesis edilmiş, mimari ve sağlık alanında çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanında İstanbul'da israfa varan eğlenceler de döneme damga vurmuştur.⁶

Bu gelişmelerle birlikte 1717-1731 yılları arası kadınların kıyafetlerine bazı yasakların geldiği bir dönemdir. 18. yüzyıl kronikleri içerisinde yer alan Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi: Mür'i't Tevârih'te kadınlar giyim tarzları konusunda eleştirilmiştir. 1725-1726 olayları içerisinde yer alan ferace yasağının sebebi yakaların açıklığı ve yemenilerin bağlanma şeklinden dolayıdır.⁷ Kadınlara gelen kıyafet yasağı şüphesiz bu döneme özgü değildir. Ancak dönemin eğlence ve israfından kadınların da etkilenmesi ve bu etkinin kıyafetlere yansımış olmasıdır.

Çalışmamızda zaman olarak ele aldığımız tarih batılılaşma yolunda adımların atıldığı, ülke içerisinde yenileşme politikalarının uygulandığı ve kadınlara kıyafetleri konusunda yasakların geldiği bir döneme denk gelmektedir. İnceleme konusuna merkez olarak Tekirdağ'ın seçilme nedeni başkente oldukça yakın bir taşra liman kentinin sıradan kadınlarının günlük hayatlarını gün yüzüne çıkarmak düşüncesidir. Özellikle Osmanlı fethi sonrası şehrin toplumsal ve iktisadî alandaki değişimine paralel olarak kadınların sahip olduğu iktisadî, sosyal ve hukukî gücün boyutlarını belirlemektir.

İncelediğimiz sicillerde kayıtların çoğunluğu Tekirdağ şehir merkezine aittir. Kentin liman ve antrepo durumunda ve kozmopolit bir nüfus yapısına sahip bulunması nedeniyle bu durum doğal karşılanmalıdır. Kent merkezi ile birlikte İncik ve köy olarak belirtilmesine rağmen birçok mahalleye ve iskeleye sahip Banados da kadılık sınırlarına dâhildir. Netice olarak davalar çoğunlukla merkez ve köyleri içerdiği için

⁵ Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, s. 395.

⁶ Özcan, "Lâle Devri", ss. 82-83.

⁷ Mustafa Öksüz, *Şe'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 368.

elde edilen veriler daha çok Tekirdağ mahallelerini ve köylerini kapsamıştır. Ancak Banados, İncik ve İncik'e bağlı köylere ait dava kayıtları da çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Her şehrin diğer şehirlere benzeyen özellikleri yanında onu kendine özgü yapan, ayırıcı özellikleri de vardır. Başkent İstanbul'un yakınında önemli bir liman kenti olan Tekirdağ, jeopolitik konumunun da etkisiyle birçok kez istilaya uğramış, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve birçok olayın sessiz tanığı olmuştur. Toplumsal gelişmeleri yansıtan şer'i mahkeme sadece erkeklerin değil Müslüman ve gayrimüslim kadınların da davalarına tanıklık etmiştir.

Çalışmamız bir toplumsal tarih çalışmasıdır. Çalışmadaki amaçlarımızdan biri kadının aile ve toplum içerisindeki konumuna açıklık getirmektir. Şer'iyye sicillerine dayalı veriler ile kadınların hane içinde, toplumda ve gündelik yaşamda ne oranda yer aldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çeşitli konu başlıkları altında oluşturulan veriler aynı zamanda kadınların temsil şekli ve görünürlüğünü açıklayan sonuçları ortaya çıkarmıştır. Toplumda farklı cinsiyetteki bireylerin farklılıklarının sınırları içerisinde gerçekleşen hukukî ve iktisadî etkileşimlerinde kadın faktörünü açığa çıkarmak da tezin hedefleri içerisinde. Tezde sıklıkla kullandığımız "Tekirdağ kadınları" tabiri ile açıklamak istediğimiz sadece Müslüman Türk kadınları değildir. Bu tabir farklı din, dil ve ırktan olup aynı şehirde birlikte yaşama becerisi gösteren tüm kadınlar için kullanılmıştır.

Tez çalışmamızın önemi kadınların seslerini duyduğumuz, onların çevresiyle iletişim halinde olduklarını gösteren sicillerdeki vakalarda ortaya çıkmaktadır. Mahkeme kayıtlarının bize söyledikleri şunlardır: Tekirdağ toplumunda kadınlar güçlü bir ekonomik ilişki içindeydiler ve bu ilişkiye tebaanın tüm kadınları dahildi. Kadınlar ekonomik yaşamda sadece aile bireyleri ve hemcinsleri ile değil, aile dışından erkek bireyler ile de yer almıştır. Bu yer alış bazen şahsi bazen de vekil aracılığı ile. Sınırları belirtilen mülkler Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında alınıp satılmakta, hibe edilmekte ve kiraya verilmektedir. Üstelik bu alışverişte kadınlar azımsanmayacak oranda olup birçok gayrimenkule sahip olmuşlardır. Kadınlar

istemedikleri evliliklerinden muhâlaa olarak kurtulmuşlar, sahiplenme duygusuyla vasî olmuşlar, kendileri ve çocukları için nafaka talebinde bulunmuşlardır. Gördükleri şiddet karşısında ise eşlerini kadıya şikâyet edecek kadar bilinçlidirler. Kadınların yer aldığı çeşitli dava örnekleri onların toplumsal ve hukuksal farkındalığını ortaya çıkartmıştır. Her türden olayın mahkemeye yansması sonucu günlük hayatların aslında hukukî hayat olduğu bir toplumda “kadı önünde kadın olarak sesini çıkartmak” Tekirdağ kadınlarını en iyi yansıtan tanımlama olsa gerek.

Tez çalışmamız mahkeme kayıtlarından hareketle Osmanlı’da “mahalle” kavramına da açıklık getirerek Osmanlı Tekirdağ’ının izole mahallelerden oluşmadığını kanıtlamaktadır. Farklı mahallelerdeki bireyler ile yapılan mülk alım satımları, hibe, borç alışverişi gibi münasebetler güçlü iletişim ağının varlığını ortaya çıkarmıştır. Yaşam şekilleri ile Tekirdağ kadınları Osmanlıda kadının eve hapsolmadığını, evinin ve mahallesinin dışına çıkarak toplumsal hayatın bir aktörü olduklarını göstermişlerdir.

Yaptığımız çalışmada amacımız günlük hayatları ile hukukî yaşamları iç içe geçmiş kadınların yaşamlarının yalnızca ev ile sınırlı olmadığını onların aslında sosyal hayatın bir parçası olduklarını göstermek ve Tekirdağ’a özgü kadın profilini ortaya çıkartmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızın temeli kadı sicil kayıtlarına dayanmakta olup bu kayıtlara göre oluşturulmuş çeşitli verileri ve örnekleri içermektedir. Bu nedenle tez; mahkemelere yansıyan davalardan hareketle Tekirdağ toplumu içerisinde kadınların durumunu anlamaya ve yorumlamaya dayalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kadınların iktisadî, toplumsal ve hukukî yaşamlarını daha iyi analiz edebilmek için ise nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sicillere dayalı oluşturduğumuz nicel araştırma yöntemi verilerin toplanması, bu verilerin analiz edilmesi, grafik, tablo hâline getirilmesi, yorumlanması ve farklı şehirlerdeki veriler ile karşılaştırılması şeklindedir.

Araştırmamızda temel kaynak olarak Rodosçuk Şer’iyye Sicilleri kullanılmıştır. Sicillerin tercih edilmesinin başlıca nedeni aile hayatı, toplumsal yapı, iktisadî ve

hukukî ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgiler sunmasıdır. Özellikle kadınların gündelik yaşam pratikleri, toplumsal konumları ve hukuksal görünürlükleri diğer kaynaklara kıyasla şer'iyeye sicillerinden daha bütüncül biçimde takip edilmekte, bu sayede kadınlara dair daha kapsamlı verilere ulaşılabilmektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden 1717-1731 yılları arasını içeren defterler alınarak bu defterlerdeki tüm hükümler transkript edilmiş daha sonra konuya göre sınıflandırma yapılmıştır. Kadınların mahkemede yer alış biçimleri, mehir miktarları, mülk alışverişi, miras, boşanma, vasîlik durumu, çocuk sayıları, çok eşlilik, darp ve şiddet başlıkları altında toplanan veriler Tekirdağ kadını hakkında birçok soru ve cevapların da önünü açmıştır. Bizim yaptığımız değerlendirmeler sadece sicil kayıtlarına yansıyan vakalara dayanmaktadır. Halkın ileri gelen saygın kimseleri tarafından çözülmüş bu nedenle mahkemeye intikal etmeyen davaların da olabileceği unutulmamalıdır.

Dava kayıtlarına dayalı oluşturduğumuz nicel analiz bize kadı önünde yer alan kadınların hukukî konulara yönelik bilinçlerini, aile içindeki konumlarını, toplumla olan irtibatını, şehrin iktisadî yaşamında oynadıkları rolü, gerekli durumlarda bir aile reisi gibi hareket etmelerini kısacası şehrin, toplumun ve kendi yaşamlarının öznesi olduklarını bu nedenle tecrit edilmemiş bir yaşam sürdüklerini tespit etmemize olanak sağlamıştır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Tekirdağ'ın coğrafi, iktisadî, tarihi ve kültürel geçmişi üzerinde durulmuştur. Özellikle Osmanlı fethi sonrası gelişen ekonomisi ve artan nüfusu bireylerin özellikle de kadınların yaşamlarını etkilemiştir. Şehrin büyümesine paralel ev, oda, dükkân, han, fırın, mahzen gibi birçok gayrimenkulün sayısında artış yaşanmıştır. Sicillerde görüldüğü üzere kadınlar bu mülklere azımsanmayacak oranda sahip olmuşlar, kentsel ve kırsal alanda yaşayan kadınların bir kısmı iktisadî yaşamın içinde yer almışlardır. Bu bölüm coğrafi konum ve iktisadî büyüme denklemine bir şehrin gelişiminin bireyler özellikle de kadınlar üzerindeki etkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır.

İkinci bölümde Osmanlı Tekirdağ'ında ailenin oluşumu ve aile birliğinin bozulması sürecinde kadının konumu incelenmeye çalışılmıştır. Sicillere dayalı elde ettiğimiz

sayısal veriler ile çok eşlilik miktarı, ailelerin sahip olduğu çocuk sayıları ve boşanma çeşitlerine açıklık getirilmiştir. Aile birliği içerisinde, boşanma durumunda ve sonrasında kadınların haklarını ne derece kullandıkları sorgulanmıştır. Kişilerin özel yaşamları ile hukukî yaşamlarının bir arada olduğunu anladığımız ikinci bölüm aynı zamanda taşra kenti kadınlarının hane içerisindeki durumlarını analiz edebilmemizi sağlamıştır. Bu bölümde şu sorulara cevap aranmıştır: Tekirdağ kadınlarının eş, anne, evlat, kardeş olarak aile içerisindeki yeri ve konumları neydi? Kadınlar sahip oldukları haklarını kullanabildiler mi? Coğrafi konum sahip olunan hakların pratiğe geçirilmesinde Tekirdağ kadınları için bir araç mıydı?

Üçüncü bölümde kadının iktisadî yaşamdaki varlığına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bunun için doğrudan ve dolaylı yoldan gelirleri ile sahip oldukları menkul ve gayrimenkullerin istatistiksel verileri değerlendirilmiştir. Bu veriler ışığında şu sorulara cevap aranmıştır: Kadınların sahip oldukları mülkler kendi denetimlerinde miydi yoksa yetki bir erkeğe mi aitti? Kadınlar ekonomik hak ve özgürlüklerini pratikte kullanabildiler mi? İktisadi yaşamda yer alan kadınlar hangi alanlarda Tekirdağ ekonomisine yön verdiler? Mülk sahibi olmaları onlara aile içinde bir güç sağladı mı?

Dördüncü bölümde kadının kadı önünde yer alışı incelenmiştir. Yaşanılan vakaları tescil ettirme bilinci ve becerisi ile oluşan sicil kayıtları bize bireylerin hayatlarının aslında komşu, mahalle ve mahkeme üçlüsü ile iç içe geçmiş görüntüsünü vermiştir. Yani birbirini denetleyen ve birbirine kefil olan halkın var olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda oluşturduğumuz bölüm aslında iki, üç ve dördüncü bölümlerde değinilen dava çeşitliliğini de içine alarak kadının mahkemede yer alışı içermetedir. Kadın ve hukukî hayat ekseninde yönelttiğimiz sorular şunlardır: Kadınların mahkemeyi kullanma nedenleri ve bu nedenlere bağlı oluşan oranların bize anlatmak istediği nedir? Mahkeme kayıtları tecrit edilmemiş bir yaşamın ispatı mıdır? Kadınlar hane içinde ve toplumda ne gibi haksızlıklara ve tehlikelere maruz kaldılar? Mahkemeye yansıyan davaların türü, miktarı, mahkemede kadının yer alışı şekilleri, şiddet ve darp oranlarının anlatmak istediği nedir?

Literatür Değerlendirmesi ve Tezin Kaynakları

Yukarıda belirtildiği üzere çalışmanın temel kaynağını şer'iyye sicilleri oluşturmaktadır. Osmanlı tarihi kaynakları içerisinde birinci derece öneme sahip olan şer'iyye sicilleri merkezle yapılan yazışmaları, halkın isteklerini, fermanları, kanunnameleri içermektedir. Özellikle bir şehrin tarihi ve iktisadî geçmişini bir bütün olarak ortaya çıkarmanın en zengin kaynağıdır. Bu defterler olmadan Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve toplumsal tarihini gereği gibi meydana çıkarmak imkânsızdır.⁸

Kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şer'iyye ve yaygın kullanımı ile şer'iyye sicilleri isimleri ile anılan bu defterler Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her sınıftan insanların hukukî ilişkilerine dair kayıtları içerdiği için aile, toplum, ekonomi ve hukuk gibi birçok alanın tarihi konusunda temel kaynak niteliğindedir.⁹ Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin idari bölünmesine dair işleyiş, kaza, köy ve mahallelerin dağılımı, Müslüman ve gayrimüslim tebaanın nüfuslarına da açıklık getirmektedir.¹⁰

Mahkemeye yansıyan davaların kayıt altına alınmasına önem verilmiştir. Kadılar görev yaptıkları mahkemelerde sicil defteri tutmak ve en az iki şahit eşliğinde davalarla ilgili hükümleri kaydetmek zorundaydılar. Kâtipler şer'i hükümlerde klişe ifadeler kullanırlardı. Hükümde tarih, şahitlerin adı ve kadı'nın mührü yer alırdı. Taraflar talep ederlerse belirli bir ücret karşılığında mahkemeden bu hükümleri alabilirlerdi.¹¹

⁸ Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1943), s. 89.

⁹ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 8. Şer'iyye Sicillerinin önemi hakkında bkz. Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynakları Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 5 (2005), ss. 190-195. Agron İslami, *1579 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010, ss. 9-11. Emine Cengiz, *1751No'lu Rodosçuk (Tekirdağ) Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008, ss. 10-14.

¹⁰ Nurettin Gemici, "Tekirdağ'da Sosyal, Dini ve Kültürel Hayat", *Tekirdağ'da Dini ve Kültürel Hayat*, ed. Hasan Keskin ve öte., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 23.

¹¹ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2021, s. 187.

Kadı sicilleri bakımından Tekirdağ önemli bir arşive sahiptir. XVI. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın başına kadar olan dönemle ilgili 243 kadı sicili vardır.¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 1717-1731 yılları arasında Tekirdağ'a ait 7 adet sicil defteri bulunmaktadır. Defterler 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649 numarası ile yer almaktadır. Defterlerdeki hükümlerin tamamı transkript edilerek gerekli kısımları tezde kullanılmıştır. Toplam 2.729 dava kaydı vardır. Erkeklerin yer aldığı dava sayısı 1.693, kadınların yer aldığı dava sayısı ise 1.036 dır. Belirtmek gerekir ki üzerinde çalıştığımız şer'iyye sicil defterlerindeki belgelere müstakil numara verilmediğinden, atıflarda yalnızca belgenin yer aldığı sayfa numarası verilmiştir.

Rodosçuk sicillerinin önemi İlber Ortaylı'nın ifadesinde açıklık kazanmaktadır: *"Rodosçuk sicillerindeki kayıtlar herhangi bir kadı sicilinde görülmeyecek kadar ilginçtir. Zengin ve farklı bir sosyal kültürel çevre göze çarpar. Köyler dahi başka yerde nadir görülecek kadar, adli mekanizmanın içine girmiştir."*¹³

Şer'iyye sicilleri dışında şehrin iktisadî, sosyal, kültürel geçmişine dair malumat verecek değerli eserler de mevcuttur. Bunların başında Evliya Çelebi Seyahatnamesi gelmektedir. Evliya Çelebi'nin geçtiği güzergâhların arasında Trakya ve Rumeli yer almaktadır. Seyahatnamesi Tekirdağ'a dair yerinde yapılan gözlemler açısından değerli bilgiler içermektedir.¹⁴ Tekirdağ'ı "Şehr-i müzeyyen cihân bağı" olarak tarif eden seyyah uzun zamandan beri bu kadar bayındır ve süslenmiş bir şehir görmediğini belirtmektedir. Eserinde şehrin fetih süreci, havasının güzelliği, yetiştirilen ürünler, meslek dalları, camiler, imaretler, çarşılar, çeşmeler, mahzenler, kiliseler, evlerin bahçelerindeki kuyular, hamamlar, kadın kıyafetleri ile isim ve unvanlar konusunda bilgiler yer almaktadır.

Tekirdağ hakkında ayrıntılı bilgi veren önemli kaynaklardan bir diğeri Mikes Kelemen tarafından kaleme alınan "Türkiye Mektupları 1690 Zagon-1761 Tekirdağ" adlı eserdir. Şehrin misafirlerinden Rakoczi Ferenc, 18. yy. başlarında meydana

¹² Murat Yıldız ve Nuran Koltuk, *Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ'da Ekonomik Hayat*, İstanbul: Kitapevi, 2016, s. 15.

¹³ İlber Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk (Via Aegnetia'nın Marmara Uzantısı)", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, S. 8 (1995), s. 85.

¹⁴ Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tekirdağ", *Rodostodan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 363-364.

gelen Macar hürriyet ve istiklâl hareketinin kahramanıdır. Habsburglara karşı mücadelesinde başarı kazanamayan Ferenc, önce Lehistan ve Fransa'ya sonra 1717'de Osmanlıya sığınmıştır. Maiyetindekiler ile birlikte¹⁵ 1720 yılında Tekirdağ'a gönderilmiş ve 1735 yılında Tekirdağ'da hayata gözlerini kapatmıştır.¹⁶ Rakoçi'nin ölene kadar yanında olan Macar mültecileri arasında kâtibi Mikes Kelemen de vardır. Mikes hayali bir teyzesine toplam 207 mektup yazmıştır.¹⁷ İlk mektubun 10 Ekim 1717'de Gelibolu'da yazıldığı, Macar gurubunun Tekirdağ'a yerleşmesi sonrası mektupların 24 Nisan 1720'den itibaren Tekirdağ'da kaleme alındığı ve şehir hakkında detaylı bilgi verilmeye başlandığı görülmektedir. Onun mektuplarında şehrin kadınları, gelenekler, tarım, dinî inanışlar ve dönemin siyasi gelişmeleri hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Tekirdağ tarihi üzerine son yıllarda yapılan araştırmalarda artış söz konusudur. Şehrin zengin sicil kaynakları başta iki önemli Osmanlı tarihçisi Suraiya Faroqhi ve İlber Ortaylı olmak üzere çeşitli araştırmacıların dikkatini çekmiştir. 20. yüzyılın başlarından itibaren yerel tarihçiler kent tarihini inceleyen çalışmalar yapmışlardır.¹⁸

¹⁵ Besim Darkot, "Tekirdağ", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 134. Hacer Ateş, "Tekirdağ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 361.

¹⁶ Meryem Kaçan Erdoğan, "Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi Rakoczi Jozsef", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23 (2011), s. 82.

¹⁷ Yıldız Aydın, "Bir Yabancı Gözüyle Tekirdağ: Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları", *Rodostodan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, s. 437.

¹⁸ Çalışmalar yapan yerel tarihçiler arasında Mehmet Tevfik, Hikmet Çevik, Mehmet Serez, Aydın Oy yer almaktadır.

Sicil kaynakları ışığında yapılan yüksek lisans,¹⁹ doktora tez çalışmaları,²⁰ makaleler²¹ ve kitaplar²² ile şehrin tarihi aydınlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Tekirdağ'ında kadını incelediğimiz çalışmamız ile biz de bu araştırmalara katkı sağlamayı umut ediyoruz.

Osmanlı toplumunda kadınların toplumsal, iktisadî ve hukukî konumuna açıklık getirerek kadınların deneyimlerini açığa çıkartan birçok araştırmacı vardır. Bunlar arasında Ronald C. Jennings, Haim Gerber, Leslie Pierce, Suraiya Faroqhi, Judith Tucker, Abraham Marcus, Colin Imber, Fanny Davis, Madeline C. Zilfi, M. Akif Aydın, Betül İpşirli Arıt, Gül Akyılmaz'ı saymak mümkündür.

¹⁹ Bu çalışmaların bir kısmı şer'iyye sicillerinin transkripsiyon ve değerlendirmesini içermektedir. Transkripsiyon şeklinde olmayan bazı tezler şunlardır: Ebru Muslu, *1647 NR. Şer'iyye Sicilinin Işığında Lale Devri'nin İlk Yıllarında Tekirdağ (1721-1724)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ 2021. Merve Akbulut, *Rodosçuk'ta Sosyal ve Ekonomik Hayat: 17. Yüzyıl Başları (Şer'iyye Sicillerine Göre)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2019.

²⁰ Özlem Sert Sandfuchs, *Reconstructing a Town from its Court Records Rodosçuk (1546-1553)*, Dissertation an der Fakultät für Kulturwissenschaften der Ludwig-Maximilians-Universität, München, 2008. Hacer Ateş Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2009. Kaya Göktepe, *Tekirdağ Sancağı'nda Tarımsal Yapı (1840-1914)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2012. Hümmet Kanal, *20. Yüzyıl Başlarında Tekfırdağı Sancağı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya, 2015. Pınar Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde Rodosçuk (1789-1808)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020. YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 621669).

²¹ Bu makalelerden bazıları şunlardır: Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16.-17.yüzyıllar)", *Odtü Gelişme Dergisi*, Özel Sayı (1979-1980). İlber Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk (Via Aegnetia'nın Marmara Uzantısı)", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, S. 8 (1995). Hacer Ateş, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6 (2013). Ümit Ekin, "17. Yüzyıl Sonlarında Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 47 (2010). Pınar Doğanay, "Osmanlı Toplumunda Aile: Rodosçuk Örneği (1785-1810)", *Journal of Universal History Studies*, C. 3, S. (2020).

²² Bu kitaplardan bazıları şunlardır: YILDIZ, Murat ve KOLTUK, Nuran. *Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ'da Ekonomik Hayat*, İstanbul: Kitapevi, 2016. Yakup Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler 1640-1648 Şer'iyye Sicillerine Göre*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2023.

I.BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE TEKİRDAĞ

1.1. Tekirdağ'ın Coğrafi Durumu

Tekirdağ 40° 36' – 41° 31', kuzey enlemleri ve 26° 43', – 28° 08', doğu boylamları ile Türkiye'nin kuzeybatısında Marmara Denizi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Topraklarının tamamı Trakya'da yer alan şehir, Marmara bölgesinin %8,60'ını, Türkiye topraklarının yaklaşık %0,8'ini kaplamakta olup yüzölçümü 6.218 km²'dir. Kuzeyde Karadeniz'e, güneyde Marmara Denizine kıyısı olan Tekirdağ, İstanbul'a 131 km. Edirne'ye 141 km. Kırklareli'ne 122 km. Çanakkale'ye 194 km. uzaklıktadır.²³

Tekirdağ Marmara denizinin kuzey kıyısında kıyı çizgisinin yön değiştirdiği yerde kıyıya yüksekten bakan bir platonun genişçe yarıldığı vadinin yamaçlarında kurulmuştur.²⁴ Şehrin kuzeyindeki dağınık tepelerin yüksekliği 200 metreyi geçmediği için kıyı ile iç kesimler arasında kolay bağlantı sağlanmakta güneyinde yükselen Ganos Dağı (Işıklar Dağı 945 m.) ise ulaşımı zorlaştırmaktadır.²⁵ Bu dağ kütlesi şehrin en önemli yükseltisidir. Kıyı boyunca dar ve küçük ovalar, iç kesimlerde geniş tabanlı vadileri içine alan geniş ovalar yer almaktadır.²⁶

Şehrin misafirlerinden Mikes Kelemen Tekirdağ'ı oldukça güzel deniz kıyısında ferah bir yamacın üstünde, denizden İstanbul'a bir günlük mesafede, her yanında

²³ M. Özyavuz, "Tekirdağ Kent Merkezinin Zamansal Değişiminin Uzaktan Algılama ile İncelenmesi", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1 (2011), s. 66. Kübra Erhan, "İdari Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Tekirdağ İli", *Humanitas*, C. 8, S. 15 (2020), ss.155 ve 157. Vedat Şahin, "Tekirdağ İlinde Nüfus ve Yerleşmenin Coğrafi Analizi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 35 (2014), s. 346. Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara: Dönmez Ofset, 2007, s. 11.

²⁴ Ateş, "Tekirdağ", s. 359. Metin Tuncel, "Türkiye'de Kıyı Taraçaları Üzerinde Kurulan Şehirler: Tekirdağ Örneği", *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, s. 64. Darkot, "Tekirdağ", s. 133. Ümit Ekin ve Hümmet Kanal, "Tekfurdağı Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Humanitas*, C. 2, S. 4 (2014), s. 110.

²⁵ Darkot, "Tekirdağ", s. 133.

²⁶ Erhan, "İdari Coğrafya Açısından", s. 156.

güzel kırların olduğu ve toprağının mükemmel işlendiği bir yer olarak tarif etmektedir.²⁷ Evliya Çelebi ise bağ, bahçe ve gülistanlı bayırlar eteğinde güneyden kuzeye uzunlamasına deniz kıyısında kurulmuş bakımlı, şenlikli, mamur bir iskele şehri olarak tanımlamaktadır.²⁸ Batılı seyyahların gözünde Tekirdağ'ın fiziki görüntüsü çeşitli tespitler içermektedir. George Wheler'e göre şehir küçük ve yeşil bir tepenin üzerinde kurulmuş, özellikle deniz yoluyla gelenler için güzel bir manzara sunmaktadır. August Griesbach için şehrin etrafında kurulduğu koy resmedilesi bir yerde bulunmaktadır. Ami Boue ve Albert Dumont'a göre dört bir yanı harika bağlar ve meyve bahçeleri ile çevrili olan şehir; camileri, yeşil ağaçları ve ağarmış evleri ile büyüleyicidir.²⁹ Edirne Vilayeti Salnamelerinde ise havası ve suyu hoş, arazisi kısmen dağlık kısmen de ovalık, bereketli toprakları olan güzel bir yerleşim yeri olarak ifade edilmektedir.³⁰

Şehirde yetişen ürün çeşitliliği iklim özellikleri ve toprağın verimliliği ile bağlantı göstermektedir. Tekirdağ'da genel olarak Akdeniz iklimi hâkim olup iç kesimlerde karasal iklim, Karadeniz kıyısı çevresinde Karadeniz iklimine geçiş görülmektedir. İklim çeşitliliği bölgede farklı ürünlerin yetişmesini mümkün kılmıştır. İklim ve tarım arazilerine bağlı olarak buğday, ayçiçeği, soğan, karpuz, kiraz, üzüm yetiştirilmektedir.³¹ Akdeniz ikliminin karakteristik bitkisi pamuk yetiştiriciliğinin olduğu da bilinmektedir. Bu ürün şehir açısından oldukça önemlidir.³² Mikes Kelemen'e göre pamuk ekimi Tekirdağ'da her yerden fazladır, ticareti geniş ölçüde yapılır, şehrin kadınları pamuğu eker, toplar ve satarlar.³³ Tekirdağ'ın deve dişi buğdayı, ayva, armut ve kırmızı vişnesinden övgüyle bahseden Evliya Çelebi burada nane, maydanoz, kereviz, soğan, sarımsak, pırasa ve salatalık yetiştiğini de

²⁷ Mikes Kelemen, *Türkiye Mektupları*, çev. Sadrettin Karatay, Tekirdağ: Tekirdağ Valiliği Yayını, 2016, s. 55.

²⁸ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 8. Kitap*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, ss. 347-348.

²⁹ Numan Elibol, "Batılı Seyyah ve Gözlemcilerin Eserlerinde Tekirdağ (18.-19. Yüzyıllar), Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015), İstanbul 2016, s. 385.

³⁰ Ekin ve Kanal, "Tekfurdağı Sancağı'nın", s. 110.

³¹ Şahin, "Tekirdağ İlinde Nüfus", s. 346.

³² Özlem Sert, *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Şehri 1546-1553*, çev. Serkan Ercin, Tekirdağ: Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları, 2017, s. 155.

³³ Kelemen, *Türkiye Mektupları*, s. 55.

söylemektedir.³⁴ Batılı seyyahlar da şehirde bağ³⁵ ve bahçelerin çokluğundan, Tekirdağ çevresinde düzenli çitlenmiş arazilerin varlığından buralarda buğday, pamuk, mısır, salatalık, kavun, karpuz, çilek, kiraz, elma gibi meyvelerin yetiştiğinden bahsetmektedirler.³⁶ Bunların dışında mercimek, lahana, havuç, patlıcan, kabak, marul, siyah üzüm, kuş üzümü, üzüm yaprağı, incir, erik, Bursa kestanesi, Sinop elması, Erdek zeytini ve Edremit zeytini de yetiştirilmektedir.³⁷

Bulundukları coğrafya şehirlerin iktisadî, kültürel ve tarihi kaderini çizmektedir. Tekirdağ'ın Balkanlar ile Anadolu arasında adeta köprü vazifesi görmesi, sahip olduğu denizi, limanı, verimli toprakları ve zengin tarım ürünü çeşitliliği iktisadî gelişimini sağlarken onu istilalara da açık hale getirmiştir. Eski çağlardan itibaren birçok medeniyetin dikkatini çeken ve onlara ev sahipliği yapan şehrin gerçek anlamda gelişiminin Osmanlı Devleti ile olduğu bilinmektedir.

1.2. Osmanlı Döneminden Önce Tekirdağ

Kuzey Marmara kıyıları uzun yıllar Trakların yerleşim yeri olmuştur. Bölgede Traklar ve Grekler arasında yaşanan çekişmeler Ganos, Bisanthe (Barboros), Perinhtos (Marmara Ereğlisi) kıyı bölgelerinde Grek kolonilerinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Greklerden sonra bölge Romalıların istilasına uğramış ancak Yunanlılar da şehirde yarı bağımsız halde yaşamaya devam etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 tarihinde ikiye bölünmesi şehrin Bizans hâkimiyetinde kalmasına neden olmuştur.³⁸

Antik dönemden bugüne pek çok medeniyete tanıklık eden Tekirdağ'da eskiçağ dönemi şehir devletlerinin milattan önceki yüzyıllarda Marmara Denizinin kuzey sahilinde, milattan sonraki yüzyıllarda ise Via Egnatia ve Via Militaris ana ulaşım

³⁴ Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 349.

³⁵ Bağcılık Tekirdağ halkının önemli gelir kaynaklarından biriydi. Olumsuz durumlara karşı bağlarını korumak isteyen bağ sahipleri bekçiler tutmuşlardır. Rodosçuk Şer'iyye Sicilleri (RSS), Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 2

³⁶ Elibol, "Batılı Seyyah", ss. 390-391.

³⁷ Yakup Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler 1640-1648 Şer'iyye Sicillerine Göre*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2023, s. 194.

³⁸ Ateş, "Tekirdağ", s. 360. Ayrıca, Trakya toprakları ve Tekirdağ ilinin geçirdiği istilalar ve bu istilaların dönemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Ahmet Sait Basımevi, 1949, ss. 11-37.

yolları üzerinde kurulduğu bilinmektedir. Bugünkü Tekirdağ sınırlarında kurulan en eski şehir devletleri Bizanthe ve Perinthos' dur.³⁹ Birçok kez saldırıya uğrayan Trakya toprakları Bizans devrinde Avar, Bulgar, Peçenek gibi milletlerin saldırılarına maruz kalmış ve Tekirdağ bu saldırılardan etkilenmiştir. Sur ve kalesi bulunmayan şehrin barbar saldırılarına uğraması İmparator Iustinianos döneminde şehrin etrafının surlarla çevrilmesine neden olmuştur. Şehir 1204'de Latin işgaline uğramış, 1275'te tekrar Bizans idaresine girmiştir. 1305 yılı başlarında ise Katalanlar Trakya'yı ve Tekirdağ'ı talan etmişlerdir.⁴⁰ Tekirdağ 14. yüzyıl başlarında işgal girişimlerine maruz kalırken Anadolu'nun batısı çeşitli beyliklerin kuruluşuna sahne olmuştur.

13. yüzyıl sonlarında Batı Anadolu'da ortaya çıkan Türkmen beylikleri 15. yüzyılın ilk çeyreğine kadar siyasi varlıklarını sürdürmüşlerdir. Aynı inanç ve değerleri paylaşan beylikler Kuzey Batı Anadolu sahillerinden Akdeniz sahillerine kadar uzanan bir alanda yerleşmişlerdir. Kuzey kesimlere yerleşenler Bizans ile mücadele ederek bazen de onun müttefiki olarak siyasi oluşumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır.⁴¹ Güçlenme eğiliminde olan beyliklerin saldırılarından rahatsız olan Bizans Katalanlardan yardım istemiştir. Yardıma gelen Katalanlar ise Trakya topraklarını yağmalamış ve 1305 yılına gelindiğinde Tekirdağ kalesini ve halkını yok ederek 3 km. uzaklıktaki Gelibolu'ya karargâh kurmuşlardır. Yaşanan gelişmeler bu defa Bizans'ın Katalanlara karşı Batı Anadolu Türkmen beyliklerinden yardım istemesine sebep olmuştur. Bu durum Türk beyliklerinin Rumeli'ye geçmesine de olanak tanımıştır.⁴²

1.3. Osmanlı Hâkimiyetinde Tekirdağ

Tekirdağ coğrafi konumun da etkisiyle birçok devletin işgaline uğramış ve birçok seyyahın dikkatini çekmiştir. Aşağıda görüleceği üzere şehrin iktisadî olarak büyümesi, nüfusun, mahalle sayısının artması ve mimari açıdan gelişimi Osmanlıların burayı ele geçirmesi sonrasında olmuştur. Şehrin ele geçirilmesi

³⁹ Mustafa H. Sayar, "Eskiçağda Tekirdağ", *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, s. 23.

⁴⁰ Ateş, "Tekirdağ", s. 360.

⁴¹ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi, 2010, s. 18.

⁴² Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s.13.

Osmanlının Rumeli’de yapacağı fetihlere üs olması açısından önem taşımaktadır.

Kaynaklar Osmanlı öncesinde bazı Türk beyliklerinin Rumeli’ye geçtiğini söylese de Osmanlıların bölgeyle teması Orhan Bey döneminde olmuştur.⁴³ Cenevizliler 1352 yılında Bizans, Katalan ve Venedik ittifakına karşı savaş yapmışlardır. Bu süreçte Orhan Bey’in Cenevizliler ile ittifak yaptığı oğlu Süleyman Paşa’nın ise Karasi valisi olduğu bilinmektedir. Süleyman Paşa yaptığı iş birliği ile 1352 yılında Bolayır’ı fetheder. Bolayır’ın önemi Trakya fütühatı için bir uç olarak teşkilatlandırılmasından gelmektedir.⁴⁴ Burası yarımadaının en dar yerinde stratejik bir noktadır ve buranın fethi Rumeli fütühatının da dönüm noktası olmuştur. Fetih süreci içerisinde Ece Bey ve Gazi Fazıl komutasındaki kuvvetler kuzey ucunda Gelibolu’yu kuşatmıştır. Süleyman Paşa’nın kendi komutasındaki uç ise kuzeyde sağ kol, orta kol ve sol kol olarak örgütlenmiştir. Sağ kolu oluşturan Banados-Tekfurdağı istikameti Osmanlı fetih ilerleyişinin Marmara kıyı şeridine taşındığını göstermektedir. Bu sayede Gelibolu yarımadasıyla kara ve deniz bağlantı yolları kontrol altına alınmıştır.⁴⁵

Rumeli’ye geçiş yeni bir dönemin başlangıcıdır. Yani Osmanlı’nın küçük bir Türkmen beyi olarak kalmasını engelleyen boğazların ötesine yerleşebilme becerisidir.⁴⁶ Rumeli’de yeni yerlerin ele geçirebilmesine olanak tanıyan Çimbi Kalesi Gelibolu yarımadasında ilk elde edilen yerdir. Burası Süleyman Paşa’nın Sırp ve Bulgarlara karşı Bizans İmparatoru Kantakuzenos’a yaptığı yardıma karşılık olarak 1353 yılında Osmanlı Devleti’ne verilmiştir. Kalenin alınması Rumeli’de yapılacak Türk fetihlerinin de üssü olmuştur.⁴⁷ Süleyman Paşa burayı Rumeli’de yayılmak için önemli bir mevki olarak teşkilatlandırmış ve Gelibolu’nun 7-8 km kuzeyindeki tepeleri ele geçirmiştir. 1354 yılındaki depremde buradaki şehir ve kaleler harap olmuştur. Daha sonra bu yerleri işgal ve imar eden Süleyman Paşa

⁴³ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 14.

⁴⁴ Halil İnalçık, “Trakya Fütühatı”, *Rodosto’dan Süleyman Paşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, s. 2.

⁴⁵ Uğur Altuğ, “On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ’da Osmanlı Düzeni”, *Rodosto’dan Süleyman Paşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 117-118.

⁴⁶ Halil İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klâsik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 49.

⁴⁷ M. Münir Aktepe, “Çimbi”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 317. Salih Pay, “Rumeli Fatihi Osmanlı Şehzadesi: Gazi Süleyman Paşa”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1 (2009), ss. 284 ve 286.

Anadolu'dan geçirdiği kuvvetleri buraya yerleştirmiştir. Böylece Osmanlı Rumeli'sinin çekirdeği oluşturulmuştur. Rumeli'de ilk iskân ettirilenler bir süre Gelibolu'da kaldıktan sonra Hayrabolu civarına geçerek gaza ve fetihlere katılmışlardır.⁴⁸ Osmanlılar, Gelibolu'ya yerleştikten sonra üç istikamette fetihlere devam edilmiştir. Bunlardan birincisi sahilden Tekfurdağı, Çorlu ve İstanbul, ikincisi Konrudağı üzerinden Malkara, Hayrabolu, Vize, üçüncüsü ise Meriç vadisinde İpsala, Dimetoka ve Edirne istikametinde olmuştur. Fetihler ilerledikçe uçlar üç koldan daha ileri bölgelere kaydırılmış, üç istikamette yapılan fetihler Rumeli'nin sağ kol, sol kol ve orta kol sancaklarını oluşturmuştur.⁴⁹

Süleyman Paşa İznik'in, İzmit'in ve Karasi Beyliğine ait toprakların alınmasında önemli etkilere sahip olmuş; Edincik, Biga ve Lapseki'nin fethedilmesinde ise bizzat yer almıştır. Altı yıl boyunca Rumeli'de gaza faaliyetlerine katılan Süleyman Paşa 1360 yılında vefat etmiştir.⁵⁰ Yaşamı süresince gerçekleştirdiği fetihler onu Rumeli fatihi ve Gelibolu yarımadasına çıkarak ilk fetih hareketini başlatan Osmanlı şehzadesi yapmıştır.⁵¹ Tekirdağ ve çevresinin Süleyman Paşa ile başlayan fethedilme girişimi 1357-1358 yıllarında şehzade Murat tarafından tamamlanmıştır.⁵²

Tekirdağ 1357 yılında I. Murat şehzade iken Osmanlı hâkimiyetine geçmiş ise de kısa süre sonra elden çıkmış yeniden 1367 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı fethi sırasında küçük bir kasaba durumunda olan Tekirdağ, kale ve liman

⁴⁸ M. Hüdayi Şentürk, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde Rumeli'de Uyguladığı İskân Siyaseti ve Neticeleri", *Belleten*, C. 57, S. 218 (1993), ss. 90-93. M. Münir Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, S. 0 (1953), ss. 299-300. Ferudun Emecen, "Süleyman Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 95. İbrahim Sezgin, "Osmanlıların Rumeli'ye Geçiş ve İlk Fetihler", *Osmanlı C.1*, editör Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 213. Pay, "Rumeli Fatih Osmanlı", ss. 285 ve 287.

⁴⁹ Halil İncelik, "Rumeli", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008, s. 233. Şentürk, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş", ss. 94-95. Sezgin, "Osmanlıların Rumeli'ye Geçiş", s. 213. Kaynaklarda "Rumeli" olarak kullanılan bu adın doğru şekli "Rum memleketi" anlamına gelen Rumili'dir. Ayrıca, Osmanlılar Avrupa kıtasındaki ülkelere verdikleri Rumeli adını Avrupa anlamında da kullanmışlardır. Bilgi için bkz. P. L. İnciciyan ve H. D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 2-3 (1974), s. 13.

⁵⁰ Pay, "Rumeli Fatih Osmanlı", ss. 282-283.

⁵¹ Emecen, "Süleyman Paşa", s. 94. Süleyman Paşa hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Pay, "Rumeli Fatih Osmanlı", ss. 279-297. Ayrıca Süleyman Paşa ve fetihleri hakkında bkz. Necdet Öztürk, "Orhan Gazi Oğlu Süleyman Paşa 15. Yüzyıl Kroniklerine Göre", *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi* (26-27 Mart 2015), İstanbul 2016, ss. 11-22.

⁵² Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 16.

olmak üzere iki yerleşim yerinden oluşuyordu. Fetih sonrası bir kaza merkezi olan şehir, Rumeli’de ilk sancak olarak bilinen Çirmen’e,⁵³ 17. yüzyılda Gelibolu Sancağı’na bağlanmış; Tanzimat Devri ile birlikte Edirne Vilâyeti’ne bağlı sancak statüsüne gelmiştir.⁵⁴ Tarihsel süreçte çeşitli kuşatmalara sahne olan Tekirdağ 19. yüzyılda meydana gelen işgaller neticesinde eski ihtişamını kaybederek harap bir kasaba görüntüsüne bürünmüş ve istilalar sırasında Türk nüfusunun bir kısmı Anadolu’ya göç etmiştir. Şehir 19. yüzyıl sonlarında yeniden gelişmeye başlamış ancak 20. yüzyıl içerisinde yeniden işgallere uğramıştır. Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasının ardından yapılan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Tekirdağ bir kez daha Türklerin hâkimiyetine geçmiştir.⁵⁵

Birçok kez istilaya uğrayan Tekirdağ’ın kuruluşundan günümüze kadarki isimleri egemenliği altında kaldığı devletlerin kullandığı dillerin değişime uğramasıyla çeşitlilik gösterir.⁵⁶ Şehrin isminin menşei konusunda Besim Darkot, şehrin şimdiki adının Tekirdağı veya Ganos dağına istinaden bu dağ kütlesinden geldiğini ileri sürmektedir.⁵⁷ Kaynaklarda Tekirdağ’ın, bilinen ilk isminin Bisanthe (Visanthe) olduğu ve bölgede yaşayan Biston Trakları’ndan dolayı bu ismin verildiği belirtilmektedir. Şehir, Roma ve Bizans döneminde Rhaidestos, Resisthon, daha sonraları Resisto, Venedik idaresinde Rodosto, Osmanlı fethinden sonra Rodosçuk adıyla anılmıştır. Şehrin Osmanlı resmi kayıtlarındaki mevcut ilk isminin ise Tekfurdağı olduğu bilinmektedir.⁵⁸ Neşri, Oruç Bey ve Âşık Paşazâde Tarihlerinde Tekirdağ’ın adı 14. ve 15. yüzyıllarda “Tekürtağı”, 16. yüzyıl Mühimme Defterlerinde “Rodosçuk” ve “Tekfurtağı”, Edirne Vilayeti Salnamesinde

⁵³ Gemici, “Tekirdağ’da Sosyal, Dini”, ss. 22. ve 26. Ayrıca Çirmen, Edirne’nin kuzeybatısında, bugün Yunanistan sınırları içinde yer alan bir Osmanlı kasabası ve sancağının adıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, “Çirmen” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, ss. 341-342.

⁵⁴ Doğanay, *III. Selim Dönemi’nde*, ss. 73-74. Hümmet Kanal, “Meşrutiyet Devrinde Tekfurdağı Sancağı’nın İdari Yapısı (1876-1914)”, *Rodostodan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, s. 132.

⁵⁵ Darkot, “Tekirdağ”, s. 134. Ateş, “Tekirdağ”, ss. 361-362.

⁵⁶ İbrahim Uzun, “Tekirdağ’a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarih ve Kültürü*, der. Hüseyin Bayol, İstanbul: Altan Basım, 2015, s. 31.

⁵⁷ Darkot, “Tekirdağ”, s. 133.

⁵⁸ Ateş, “Tekirdağ”, s. 359. Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, ss. 4-7. Erhan, “İdari Coğrafya Açısından”, s. 158. Serez, *Tekirdağ Tarihi*, ss. 12-13.

Takavurdağı ve Tekfurdağı şeklinde geçmektedir.⁵⁹ Rodosçuk adı Türkiye Cumhuriyeti devrine kadar yerli Rumlar ve batılılar tarafından kullanılan Rodosto'dan gelmektedir.⁶⁰ Cumhuriyet Devrine gelindiğinde şehir 1924 yılında Tekirdağ adını almıştır.⁶¹ İncelediğimiz sicillerde Medine-i Rodosçuk⁶² kullanımı yaygın olmakla birlikte Tekfurdağı⁶³ kullanımına da yer verilmektedir.

1.4. Şehrin İktisadi Yapısı

Bizans döneminden beri Tekirdağ İstanbul yolu üzerinde bir bağlantı merkezi durumundaydı.⁶⁴ Şehrin sol kol⁶⁵ üzerinde olması ve İstanbul ile Edirne arasında yolculuk ve nakliyatla kullanılan bir limana sahip olması stratejik önemini arttırmıştır.⁶⁶ Balkanlar'dan ve Doğu Akdeniz'den getirilen malların Tekirdağ'da depolanıp gemilerle İstanbul'a bazen de Bursa'dan Anadolu'ya gönderilmesi, Anadolu'dan gelen malların ise Bursa'dan Tekirdağ'a oradan Edirne ve Balkanlar'a ulaştırılması yaşanan ticarî hareketliliği göstermektedir.⁶⁷ Kara ve deniz ticaretinin ileri seviyelerde olduğu şehir özellikle güz mevsiminde gün içerisinde yoğun araba akışına sahne olmakta, çeşitli yerlerden arabalarla getirilen ürünler gemilere yüklenmekteydi.⁶⁸ İlber Ortaylı'ya göre Tekirdağ'ın doğrudan Avrupa karayolu üzerinde olmaması şehrin halkı için bir avantajdır. Ona göre şehrin konumu sayesinde halk kalabalık elçilik heyetlerini ağırlama giderlerinden kurtulmuştur.⁶⁹

Tarımsal üretime önem veren Osmanlı Devleti temel ihtiyaç maddelerinin bol ve ucuz olması için üretim faaliyetlerini kontrol etmiştir. İstanbul'un hububat meselesi

⁵⁹ Kanal, *20. Yüzyıl Başlarında*, ss. 11-12.

⁶⁰ Darkot, "Tekirdağ", s. 133.

⁶¹ Şahin, "Tekirdağ İlinde Nüfus", s. 348. Hikmet Çevik Cumhuriyet döneminde Tekirdağ adının kullanılış tarihini 1927 yılı olarak vermektedir. Bkz. Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, s. 7.

⁶² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 5-17

⁶³ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 2-127; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 3

⁶⁴ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", s. 86.

⁶⁵ Sol kol'da olmak Tekirdağ için bir avantaj olmuştur. Çünkü, Meriç nehrindeki bahar taşkınları, tahıl ve diğer ürünlerin Balkanlar'dan Çorlu aracılığı ile İstanbul'a orta kol olarak adlandırılan uzun kara rotası üzerinden ulaşımını zorlaştırmıştır. Oysa Rodosçuk'ta biten "sol kol", hem daha kısa olan kara rotasıydı hem de mallarını geri kalan yolda deniz yoluyla taşımak isteyenler için daha hızlı ve ucuzdu. Bkz. Sert, *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde*, ss. 21-22.

⁶⁶ Ekin, "17. Yüzyıl Sonlarında", s. 30.

⁶⁷ Ateş, "Tekirdağ", s. 361.

⁶⁸ Kelemen, *Türkiye Mektupları*, ss. 62-63.

⁶⁹ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", s. 87.

üretimden tüketime kadarki süreçte devletin sıkı kontrolü altındaydı ve malın en kısa sürede başkente ulaştırılması oldukça önemli bir meseleydi. Ulaşım açısından başkente elverişli bir konumda olan Tekirdağ, merkezinde ve çevresinde üretilen ürünler ile malların toplandığı ve en uygun şekilde İstanbul'a gönderildiği bir yerdi. Temel gıda maddelerinin üretim ve sevkiyat bölgesinde olmasından dolayı şehre ve çevresine iâşe açısından büyük önem verilmiştir. Tahıl dışında ihtiyaçtan arta kalan et, soğan, yağ, peksimet gibi birçok gıda maddesi başkent in ve ordunun ihtiyaçlarına ayrılmıştır.⁷⁰ Tekirdağ üzerinden İstanbul'a gelen ürünler arasında hububat ve canlı hayvan, pirinç, baharat, kuru meyve yer almaktadır.⁷¹ Osmanlı coğrafyasında tüketilen birçok gıda maddesinin ve halkın imal ettiği ürünlerin satıldığı zengin bir pazara sahip olması yanında Tekirdağ; tahin, havyar, pastırma gibi lüks tüketim maddelerinin de satıldığı bir ticaret merkezidir. Yapılan bir çalışmada Tekirdağ halkının alım gücünün yerinde olduğu tespit edilmiştir.⁷²

Tekirdağ yağ imalatı ve mumculuk açısından gelişmiş bir yerdi. Günlük hayatta kullanılan ve birçoğu hayvanların iç yağlarından yapılan mumların İstanbul halkı, saray ve yeniçerilerin kullanımı için üretildiği bilinmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti şehirdeki yağhaneleri sürekli korumuştur. Çıkarılan yağ ve artakalan küspe ise İstanbul'daki Saray'a gönderilmiştir.⁷³ İncelediğimiz dönem tereke kayıtlarında rastladığımız şamdan⁷⁴ bölge halkının günlük hayatında aydınlanma aracı olarak mumdan yararlandığını göstermektedir.

Çarşılar şehirleri oluşturan ana unsurlardan biridir. Bizans döneminde Tekirdağ'da çarşılar kale ve liman bölgesinde yer alan iki ayrı çarşıdan ibaretti. Şehrin ana çarşısı Kale İçi'nde bulunmaktaydı. Yapılan tespitler Katalanların saldırıları esnasında

⁷⁰ Kaya Göktepe, "İstanbul'un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul'un İaşesine katkı sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII.-XIX. Yüzyıllar), *Belleten Türk Tarih Kurumu*, C. 82, S. 292 (2017), ss. 857-882. Tekirdağ piyasasında bulunan gıda maddeleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ümit Ekin, "17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk'da Tüketilen Gıda Maddeleri ve Fiyatları", *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 83-85.

⁷¹ Ateş, "Tekirdağ", s. 361.

⁷² Fırat Çakır ve Kadir Güldür, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Narh ve Fiyat Politikaları: 1749-1774 Yıllarında Rodosçuk (Tekirdağ) Pazarı Örneği", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, S. 16 (2025), ss. 22 ve 27.

⁷³ Faroqhi, "İstanbul'un İaşesi", s. 150. Göktepe, *Tekirdağ Sancağı'nda*, s. 119.

⁷⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 14; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1717-1728), ss. 40-60

yıkılan Tekirdağ kalesi içinde “Kâfir Çarşısı” ya da “Kefere Çarşısı”, olarak adlandırılan bir çarşının varlığını ortaya çıkartmıştır. Resmi kayıtlara göre Osmanlı döneminde şehirdeki çarşılar Sûk-ı Sultânî (Yukarı çarşı) ve İskele Sûk’u yani Aşağı Çarşı olmak üzere birbirinden ayrı iki kısımdan oluşmaktaydı. Yukarı Çarşı şehrin ana çarşısı olması sebebiyle şer’iyye sicillerinde Sûk-ı Sultânî olarak adlandırılmış ve şehrin yukarı kısmında kurulmasından dolayı Yukarı Çarşı ismini almıştır. Burada çok sayıda dükkân ve mahzen bulunmaktaydı. Dükkânlar çeşitli meslek guruplarına aitti. Mahzenler ise hem dükkân işlevi görmüş hem de depo olarak kullanılmıştır. Yukarı Çarşıda zaman içerisinde yaşanan büyüme sonucu aynı mesleği yapanların bir araya gelmesi ile kendi meslek guruplarına ait çarşılar ortaya çıkmıştır. Şehrin aşağı kısmında iskele yakınlarında kurulan Aşağı Çarşı ise ülkenin çeşitli yerlerinden gelen malların depolandığı ve buradan yurt içine, Akdeniz ülkelerine ve Avrupa’ya sevk edildiği bir transfer merkeziydi.⁷⁵ Burada da pek çok dükkân bulunmaktaydı. Ancak bunların sadece bazıları halkın ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Uzmanlaşmış sanat kollarından oluşan Yukarı Çarşı her yönüyle gelişmiş bir çarşı iken Aşağı Çarşı’da bu durum söz konusu değildi.⁷⁶ Şehre dair gözlemlerinde Evliya Çelebi Tekirdağ’da üstü tamamen örtülü, gölgeli çarşı pazarların yani kapalı çarşı formunda yerlerin varlığından söz etmektedir. Şehrin Aşağı Çarşı’sını Mısır Çarşısı’na benzeten Çelebi, Mısır mallarının tümünün burada bulunabileceğinden bahsetmektedir.⁷⁷

Merkezi bir özelliğe ve bayındır bir şehir kimliğine sahip Tekirdağ’da ilk önemli yapılar Fâtih Sultan Mehmed devri ulemâsının katkılarıyla meydana getirilmiştir.⁷⁸ Sonraki yıllarda üst düzey devlet görevlileri de çeşitli ticarî yapılar inşa etmişlerdir.⁷⁹ Çandarlızâde İbrahim Paşa 15.yüzyılda iskeleye yaptığı yapılar ile şehrin ticarî hayatını yönlendirenlerin başında gelmektedir. O, iskeledeki en eski ve en büyük yapının kurucusudur. İkinci büyük ticarî yapının kurucusu ise eski İstanbul

⁷⁵ Hacer Ateş, “XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları: Mekân Değerlendirmesi ve Şehirleşmeye Etkileri”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 216-227.

⁷⁶ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, ss. 183-188.

⁷⁷ Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 348.

⁷⁸ Ateş, “Tekirdağ”, ss. 360-361.

⁷⁹ Ateş, “Kuzey Marmara’da”, s. 22.

kadılarında Yegânzâde Mevlâna Ahmed Çelebi'dir.⁸⁰ 15.yüzyıl sonlarında iskele yakınlarında Mevlâna Ahmed Çelebi (Yegânzâde) tarafından 24 mahzenden oluşan bir han, Çandarlızâde İbrahim Paşa tarafından ise Tekirdağ limanı yakınlarında iki katlı bir han inşa edilmiştir. Bu hanın üst katında 42 mahzen, alt katında 15 mahzen ve 17 dükkân bulunuyordu. 1530' lardan sonra ise şehir sakinlerinden Abdüsselam Bey iskele civarında deniz kıyısında kendine ait iskelesi bulunan bir han inşa ettirmiştir.⁸¹ Tekirdağ'ın ilk câmisi ise Fatih devri ünlü hekimlerinden Mehmed Şirvani tarafından yaptırılmıştır.⁸²

1540-1541 yılında hazırlanan ayrıntılı en eski tahrir göre Tekirdağ'da fiili olarak kullanılan elliden fazla mahzen haricinde Kanuni'nin sadrazamı İbrahim Paşa tarafından yaptırılan sekseni aşkın dükkân ve mahzen, en az yüz on iki dükkân bulunmaktadır. 1600 dolaylarındaki tahrirde ise 12 bezirhane, 7 şiruganhane, 2 kiremit imalathanesi, 9 fırın ve 3 kervansaray yer almaktadır.⁸³ 16. yüzyılın ortalarında şehirde yer alan iki bedestenden günümüze Rüstem Paşa bedesteni ulaşmıştır. Bedestenin içinde dükkânlar ve etrafında çeşitli meslek kollarına ait iş yerleri mevcuttur.⁸⁴ Bu özellikleri ile 16. yüzyıl Tekirdağ'ı Osmanlı imparatorluğunun her şehrinde görülemeyecek kadar gelişmiş bir nakit ve pazar ekonomisine, canlı nüfus hareketlerine sahipti.⁸⁵ Batılı seyyahlar da Tekirdağ'ı kapalı pazar yerleri, han, hamam ve büyük bir kervansarayın bulunduğu canlı ve mamur bir şehir olarak tanımlamaktadır. Seyyahların anlattığına göre şehirde dükkânlar ve kahvehaneler sayıca fazla olup bunlar tertipli ve düzenlidir. Dükkânlar aynı meslek gruplarından olanların bir arada toplanması şeklindedir. Yolcuların misafir olduğu hanlar ise son derece büyük ebatlı olup alt katında hayvanlar üst katında misafirler kalmaktadır.⁸⁶ Tekirdağ'ın kalkınmasında tımar uygulamasının da önemli payı vardır. Tımar tahsisi sayesinde şehrin askeri ve idari yapısı

⁸⁰ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, ss. 36-37.

⁸¹ Ateş, "Kuzey Marmara'da", ss. 34-35.

⁸² Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 34.

⁸³ Faroqi, "İstanbul'un İlaşesi", ss. 140-141. Hacer Ateş, Tekirdağ'a ait en eski tarihli tahrir defterinin 1515 yılına ait olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ateş, "Kuzey Marmara'da", ss. 34.

⁸⁴ Ateş, "XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları", s. 222. Bedesten kelimesinin bezzâzistan ya da bezistan'dan geldiği ileri sürülmüştür. Bedestenler mücevher, değerli taşlar, silahlar, süslü koşum takımları ve değerli kumaşların satıldığı yerlerdi. Bkz. Semavi Eyice, "Bedesten", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, ss. 302-303.

⁸⁵ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", s. 92.

⁸⁶ Elibol, "Batılı Seyyah", ss. 387-388.

Tekirdağ'ın Anadolu ile Rumeli arasındaki stratejik konumu ve 16.-17. yüzyıllar arasında Trakya, Anadolu ve Balkanlar'dan gelen her çeşit ürünün toplanma merkezi olduğu yukarıdaki haritada görülmektedir. Şehirde yaşanan insan ve mal hareketliliği yanında şehrin kara ve deniz rotalarının kesişiminde yer alan konumu da dikkat çekmektedir.

İskeledeki en önemli yapı 15.yüzyılda Çandarlızâde İbrahim Paşa tarafından yapılan iki katlı handır. 16.yüzyılın ikinci yarısında Rüstem Paşa tarafından Taş İskele adıyla bir iskele inşa edilmiştir. Bu iskele, şehrin limanına alternatif olarak yeni bir ticaret merkezinin oluşmasını da sağlamıştır.⁹² Rüstem Paşa Taş İskeleyi'nin yukarısında yer alan kervansaray, dükkânlar ve hanlar şehirde Sûk-ı Sultani ve İskele Sûku'nun dışında yeni bir çarşı oluşturmuştur. Taş İskele etrafındaki ticarî hareketlilik yeni göçmenlerin bu iskele civarına yerleşmesine yol açmış, burası kısa süre içinde kalabalık nüfusun yaşadığı bir yer ve zamanla şehrin en kalabalık bölgesi olmuştur.⁹³

Tekirdağ iskelesinin ulaşım maliyetleri açısından avantajlı bir konumda olması onu zahire ve diğer iâşe ürünlerinin başkente nakledildiği önemli bir iskele konumuna getirmiştir.⁹⁴ İskelenin önem kazanmasında devletin Tekirdağ üzerinden yapılan tahıl ticaretini desteklemesi de etkili olmuştur. Trakya tahılının Tekirdağ üzerinden dağıtımına yönelik devlet politikası limandaki ticaret hacmini arttırmıştır.⁹⁵ Temel besin maddesi olan buğday başkentin sivil ve askeri nüfusunun beslenmesi için devlet tarafından ülke içinde tutulmaya çalışılmış, ürün fazlası olduğunda ve barış zamanlarında satışına izin verilmiştir. Devletin hububat transferini teşvik etmesi sonrası limanda, tahıla ilaveten Rumeli'den gelen et, meyve ve sebze gibi temel ihtiyaç maddeleri de yer almıştır.⁹⁶ Başkentin beslenmesi ana hedef olmasına rağmen olağanüstü durumlar olursa Tekirdağ'dan İstanbul dışındaki farklı bölgelere hububat gönderilmesine izin verilmiştir.⁹⁷ Tekirdağ, Bursa iskelesi ile Balkanların bağlantısını da sağlıyordu. Toplayıcı ve dağıtıcı özelliklere sahip şehir ayrıca İstanbul'daki elçilik heyetlerinin tahıl, et (domuz), sebze ve şarap (hamr) temin

⁹² Ateş, "Kuzey Marmara'da", ss. 22 ve 35.

⁹³ Ateş, "XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları", s. 226.

⁹⁴ Göktepe, "İstanbul'un İaşesinin Temini", s. 886.

⁹⁵ Sert, *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde*, s. 21.

⁹⁶ Ateş, "Kuzey Marmara'da", ss. 21 ve 28.

⁹⁷ Faroqi, "İstanbul'un İaşesi", ss. 144-145.

ettikleri bir yerdi.⁹⁸ Samakov demiri de Edirne ve Meriç üzerinden buraya getirilerek İstanbul’a gönderiliyordu.

Tekirdağ Osmanlı coğrafyasından ve Avrupa’dan gelen çok sayıda tüccarın da uğrak yeri olmuştur. Osmanlı limanları ile sıkı ticarî ilişkiler içinde olan Dubrovnik⁹⁹ ve Ceneviz tüccarları Tekirdağ iskelesinden işlenmiş deri, ham deri, kürk ve yapağı satın almışlardır.¹⁰⁰ Aşağıda farklı şehirlerden Tekirdağ limanına gelen ticarî ürünler gösterilmektedir.

Tablo 1.1. Tekirdağ Limanına Gelen Ticarî Mallar¹⁰¹

Şehir	Ticarî Mallar
Edirne	Deri, kürk, kalay
Samakov	Ham demir, çelik, çivi, demirden mamul alet edevât
Filiba	Başta pirinç olmak üzere çeşitli tahıl ürünleri ve aba
Bursa	Kestane, buz, esir
Eflak	Deri, kürk, mum yağı ve hayvansal ürünler.
Dimetoka	Başta buğday olmak üzere çeşitli tahıl ürünleri vesair hammaddeler
Gelibolu/İnöz-Kavak	Tuz
Marmara Adası	Mermer ve zeytin
İzmir	Başta kuru üzüm olmak üzere çeşitli yaş ve kuru meyveler, keten, tulum peyniri, mazi, zeytin, sabun, zeytinyağı, penbe, kirpas. Ayrıca Batı Anadolu’da yetişen bazı ürünler.
Mısır	Pirinç, mercimek, şeker, biber, karanfil, baharat, kahve ve keten

Yukarıdaki tabloda kara ve deniz yolu ile farklı yerlerden çeşitli ürünlerin Tekirdağ limanına getirildiği görülmektedir. Limanda yaşanan hareketlilik şehrin ticarî açıdan stratejik önemini ortaya koymaktadır. Farklı yerlerden farklı ürünleri Tekirdağ’a getiren kişiler nüfus artışında önemli etkendir.

⁹⁸ Ortaylı, “16. Yüzyılda Rodosçuk”, ss. 86 ve 90.

⁹⁹ Dubrovnik, Hırvatistan Cumhuriyeti’nin Dalmaçya sahillerinde tarihi bir liman şehridir. Bkz. Şerafettin Turan, “Dubrovnik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994. s. 542.

¹⁰⁰ Ateş, “Kuzey Marmara’da”, ss. 27-31.

¹⁰¹ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 229.

Nüfusun artmasına paralel ortaya çıkan beslenme, barınma ihtiyacı ve ticarî ürünleri koruma gerekliliği şehirde ev, oda,¹⁰² dükkân, fırın, han, mahzen gibi gayrimenkullerin inşa edilmesini de zorunlu kılmıştır.

Osmanlı öncesinde gelişmemiş bir yer olan Tekirdağ, iskelesinin tahıl transferi için devlet tarafından teşvik edilmesi ile 15. yüzyıl sonlarına doğru canlanmaya başlamıştır. İstanbul'un istek ve beklentileri doğrultusunda organize edilen¹⁰³ Tekirdağ limanı 16. yüzyılın ikinci yarısında yasal ticaret kadar yasa dışı tahıl akışına, istifçilik, karaborsacılık gibi olaylara da sahne olmuştur.¹⁰⁴ Kilidbahr yakınlarında bulunan Maydos köyü sakinlerinin Tekirdağ, Marmara Ereğlisi veya Silivri'de satın aldıkları tahılları Anadolu'ya kaçırmakla ün kazandıkları bilinmektedir. Tahıl kaçakçılığını önlemek için Tekirdağ'daki bütün devlet görevlileri seferber edilmiştir. Yaşanan kaçakçılıkta demir de vardır. İstanbul'a iletilmesi için Tekirdağ'a gelen demirlerin kaçak olarak Mudanya'ya gitmesi ve Anadolu'daki demir madenlerinin daha çok askeri araç gereç yapımına ayrıldığı için buradaki sivil halkın çoğunlukla Samakov'dan¹⁰⁵ getirilen demirleri kullanması kaçakçılığı kanıtlamaktadır. Limandan yapılan demir sevkiyatının ise zaman içerisinde Tekirdağ'da demirciliği geliştirdiği düşünülmektedir.¹⁰⁶ Kaçakçılığa sahne olan Tekirdağ'ın iç denizde bir iskele olması ise olası korsan saldırılarına karşı şehri güvenli duruma getirmiştir.¹⁰⁷

¹⁰² Oda, Osmanlı döneminde taşradan kentlere göçen ve buralarda gündelik işlerle geçimlerini sağlayan bekârların, kira karşılığında barındıkları yerlerdi. Bkz. Hasan Yüksel, "Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 497. Tekirdağ'da 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan ekonomik ve ticarî canlanma nüfus artışına sebep olmuş, kiralık evler ve hanların mahzenleri artan nüfusun barınma talebini karşılamayınca alternatif yaşam alanı olarak "odalar" ortaya çıkmıştır. Şehirde artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan odalar, ilk olarak Müslüman mahallelerine yapılmış, 17. yüzyıldan itibaren şehrin geneline yayılmıştır. Özellikle 17. yüzyılda Tekirdağ'a kalabalık Ermeni göçlerinin olması, Ermeni mahallelerinde çok sayıda odanın yapılmasına neden olmuştur. Nüfus artışına bağlı olarak zaman içerisinde odaların sayıları da artmıştır. Bkz. Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, ss. 113-118.

¹⁰³ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 37.

¹⁰⁴ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", ss. 85 ve 88. Faroqi, "İstanbul'un İaşesi", s. 141.

¹⁰⁵ Samakov, Bulgaristan'da yer alan tarihi bir şehirdir. Osmanlı döneminde demir üretiminde önemli bir yere sahiptir ve üretilen demirin büyük bir kısmı Varna Limanı'ndan İstanbul'a getirilmiştir. Bkz. Mahiel Kriel, "Samakov", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, ss. 62-63.

¹⁰⁶ Faroqi, "İstanbul'un İaşesi", ss. 143-148.

¹⁰⁷ Ateş, "Kuzey Marmara'da", s. 25.

Tekirdağ limanı 19. yüzyılın ilk yarısına kadar İstanbul'un iâşesindeki işlevini sürdürmüştür. Ancak Rumeli demiryolunun faaliyete geçmesi deniz taşımacılığını ikinci plana itmiş ve yüzyılın sonlarına doğru Tekirdağ iskelesine gemiler çok seyrek gelmeye başlamıştır.¹⁰⁸ 1890'da Rumeli demiryolunun bitmesi ve Avrupa hattına bağlanması şehrin iktisadî önemini etkilemiş ve nüfusu düşürmüştür.¹⁰⁹

Şehrin coğrafi konumu ve limanı sayesinde yaşadığı ticarî hareketlilik toplumsal ve iktisadî gelişmeleri etkilemiştir. Bu gelişimde aşağıda görüleceği üzere İncecik ve Banodas'un da etkisi vardır.

1.5. Yerleşim Merkezleri

Bölgenin Osmanlı topraklarına katılması ile Tekirdağ merkez kabul edilmiş ayrıca İnepazarı (İncecik) ve Banados (Barboros) olmak üzere iki yerleşim birimi daha oluşturulmuştur.¹¹⁰

İncecik, Tekirdağ-Malkara yolu üzerinde Tekirdağ'a 21 km. uzaklıkta bir yerleşim yeridir. Bu yerleşim yeri eskiden İne, Eyne, Ayna ve Aynacık olarak da anılmaktadır.¹¹¹ Tahrir defterlerinde İncecik kaza-i Tekvurdağı der liva-i Çirmen, Cihannüma'da ise Eynecik şeklinde geçmektedir.¹¹² Osmanlı öncesinde herhangi bir yerleşimin olmadığı ve kuruluşu hakkında kesin bir bilgi bulunmayan İncecik'in etrafındaki kır yerleşiminin pazar ihtiyacını karşılamak üzere yapılandırıldığı düşünülmektedir. Nitekim burası küçük bir pazar yerinden zaman içinde bir yerleşim merkezine dönüşerek tarım dışı faaliyetleri ve meslek erbâbı ile Tekirdağ art alanında bir kasaba olarak ortaya çıkmıştır.¹¹³ İncecik, 16. yüzyıl başlarında bir köprü, bir tabhaneli cami, bir türbe, bir kervansaray ve bir hamamdan oluşan ufak bir külliye etrafında yayılmış ve kasaba halini külliye sayesinde almıştır. Burası daima bir Türk

¹⁰⁸ Ateş, "Kuzey Marmara'da", s. 36. Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", s. 85. Göktepe, "İstanbul'un İâşesinin Temini", s. 897. Eroğlu, "Tekirdağ Limanı'nın", s. 195.

¹⁰⁹ Çevik, *Tekirdağ Tarih Araştırmaları*, s. 51.

¹¹⁰ Gemici, "Tekirdağ'da Sosyal, Dini", s. 27.

¹¹¹ Semavi Eyice, "Hüseyin Bey Camii ve Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 532.

¹¹² M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları, *Belleten*, C. 20, S. 78 (1956), s. 270.

¹¹³ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, ss. 46-49.

köyü olmuş, 1923'e kadar kalabalık bir Rum iskânına sahip olmamıştır.¹¹⁴

Çirmen Sancak beyi Umur Bey burada cami, bir mahzen, otuz dükkân ve bir han inşa ettirmiştir. Selânik beyi olan Hüseyin Bey ise zâviyeli bir cami, bozahâne, bezirhâne ve bir kervansaray yaptırmıştır. 16.yüzyılda İncik'de Câmi-i Köhne, Duacı, Dervişan, Câmi-i Cedid, İlyas Fakih, Keçili ismi ile altı mahalle mevcuttu. Yüzyılın başlarında 151 hâne, on dört mücerret olan nüfusunun yüzyılın ikinci yarısında 112 hâneye gerilediği bilinmektedir.¹¹⁵ Tekirdağ'ın yerel tarihçilerinden Mehmed Serez, İncik'te 1466 yılında üç olan mahalle sayısının 1515 tarihinde beşe yükseldiğini, 1541' de dörde gerilediğini, 1595' e gelindiğinde ikiye düştüğünü belirtmektedir.¹¹⁶ Tekirdağ kırsal alanındaki nüfusun 16.yüzyıl sonlarında azalmasıyla birlikte köylerin birçoğunda nüfus yarıya inmiş, pazar yeri olarak organize edilen İncik'in fonksiyonu buna bağlı olarak gittikçe azalmıştır.¹¹⁷

Tekirdağ'ın İncik'ten sonra diğer önemli yerleşim yerlerinden biri Bizans döneminde Panion adıyla bilinen Banados (Barbaros)'tur. Buranın yerleşimi kıyıda yüksekçe bir yerde bulunan kalenin çevresinde şekillenmiştir. Bölgelerarası ürün transferi sağlayan bir iskelesi olmamasına rağmen günlük ihtiyaçları karşılayan küçük bir iskelesi mevcuttu. Tekirdağ'a yakın olması nedeniyle buraya ayrı bir kadı atanmamış, Fatih evkâfı içerisinde Tekirdağ'ın gelirini tamamlayıcı bir yer olarak düşünülerek Tekirdağ'a bağlanmıştır. Banados gerek Tekirdağ ve Gelibolu gibi iki büyük iskelenin arasında gerekse Tekirdağ'ın etki alanında kalması sebebiyle gelişmemiştir. Bu nedenlerle arşiv kaynaklarına köy (karye) olarak geçmiş olmalıdır. Köy olarak kaydedilmesine karşın 16. yüzyıl başlarında Banados neredeyse tamamı Rumlardan oluşan 6 mahalleden oluşmaktaydı. Rumlardan meydana gelen nüfusun bazı mahallelerinde ise 8 hane kadar Müslüman yaşamaktaydı. Yüzyılın ortalarına doğru Müslümanların 17 hânelik bir nüfusa yükseldiği ve Câmi-i Şerif mahallesini kurdukları görülmektedir. Zamanla Müslüman ve Gayrimüslim nüfuzda değişimler yaşanmıştır. Ekonomik geliri tarıma

¹¹⁴ Semavi Eyice, "Trakya'da İncik'te Bir Tabhaneli Cami", Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 1 (1970), ss. 172-173.

¹¹⁵ Ateş, "Tekirdağ", s. 361. İncik'deki tarihi yapılar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Eyice, "Hüseyin Bey Camii", ss. 532-534. ve Eyice, "Trakya'da İncik'te", ss. 171-196.

¹¹⁶ Serez, *Tekirdağ Tarihi*, s. 166.

¹¹⁷ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 53.

dayalı olan Banados’da halkın ihtiyacını karşılayacak çeşitli işletme ve imalathaneler vardı. Ticarî hayattaki canlanmanın başlaması ve küçük bir pazar yerinin kurulması ise 16. yüzyıl ortalarına doğru gerçekleşmiştir.¹¹⁸

Tekirdağ’ın iktisadî yapısı ve yerleşim merkezlerini anlattığımız kısımların ardından mahalleler, köyler ve nüfus hakkında bilgiler verilecektir.

1.6. Mahalleler ve Nüfus

Tarih boyunca ülkelerin ve şehirlerin demografik yapısını doğum ve ölüm oranları ile çeşitli sebeplerden dolayı aldığı göçler şekillendirmiştir. Tekirdağ Osmanlı hâkimiyetine geçmesi sonrası ticaretinin devlet tarafından desteklenmesi ile birlikte yoğun insan, araba ve ürün akışına sahne olmuş buna bağlı olarak zaman içerisinde refah düzeyi de artmıştır. Şehrin nüfusu ve mahallelerinin çoğalmasında gelişen iktisadî koşulların yanında Anadolu’dan gelen göçlerin de etkisi olmuştur. Bu değişimden yalnızca merkez değil kırsal kesim de etkilenmiştir.

Osmanlı Devleti’nin idari yapılanmasını köy, nahiye, kaza, sancak ve eyalet oluşturmaktaydı. Bu yapı Osmanlılar dönemi boyunca taşra idari yapılanması adıyla devam etmiştir. Taşra idari yapılanması içerisinde olan Tekirdağ zaman içerisinde çeşitli değişiklikler geçirmiştir.¹¹⁹ Bu değişimde yaşanan savaşlar ve göçlerin etkisi yadsınamaz. Anadolu’dan Rumeli’ye gelen Müslüman Türk göçmenler köylerde yerli Hristiyan halk ile karışmayarak genellikle müstakil köyler, şehirlerde ise Hristiyan mahallelerinden ayrı mahalleler kurmuşlardır.¹²⁰ Bu durumun yansımaları Rodosçuk sicillerinde görebiliyoruz. Gayrimüslimlere ait olan davalarda mahallenin ismi açıklanmadan önce Ermeni veya Rum taifesine ait olduğu belirtilmektedir.¹²¹

Nüfusu belli bir sayının altında olan köyler kırsal alanın en büyük yerleşim birimidir. Köyleri onlarla yarışacak büyüklükteki çiftlikler takip eder. Çiftliklerden sonra kırsal alandaki yerleşmelerden biri mezralardır. Köylerin çoğu Anadolu’nun çeşitli yerlerinden gelen Türkmen aşiret guruplarından oluşan yaya ve müsellemlerce yurt

¹¹⁸ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, ss. 19-45.

¹¹⁹ Göktepe, “İstanbul’un İaşesinin Temini”, s. 870.

¹²⁰ İncelik, “Rumeli”, s.233.

¹²¹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 13; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 6

edinilmiş, yaya ve müselleme çiftlikleri gelişerek zamanla köy hâline dönüşmüştür. Osmanlı öncesinde gayrimüslim halk Tekirdağ ve Banados hariç birkaç köy ve şehir yakın çiftlikleri yurt edinmiştir. 16.yüzyıl ortalarında ise Işıklar Dağı¹²² eteklerinde yeni Rum köyleri kurulmaya başlanmıştır.¹²³ Zaman içerisinde sayıları artan köyler şehrin ticarî alt yapısına da etki etmiştir.¹²⁴ Kırsal ile merkez arasındaki mevcut sıkı ticarî ilişkiler seyyar satıcıları köylere çekmiştir. Bu ticaret ağında kadınların aktif oldukları, çeşitli tekstil ürünlerini ve ihtiyaç maddelerini köylere götürüp sattıkları bilinmektedir.¹²⁵

Bilindiği üzere Timur istilâsı sonrası Anadolu'dan Rumeli'ye büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Göçler sonucu Türkleşen yerlerden biri Trakya'dır. Burası 16. yüzyılda nüfus çoğunluğunun Türklerde olduğu bölgelerden biriydi. Türk yerleşmelerinin gerçekleşmesinde kendiliğinde oluşan göçler ve devletin uyguladığı iskân politikası etkili olmuştur. 15. yüzyıl tahrir defterlerinde Trakya ve Meriç vadisindeki köy adlarının Kayı, Salurlu, Türkmen, Akça Koyunlu gibi göçebe yörük gurupları tarafından oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁶ 1467 tarihli defterde Tekirdağ'daki köylerin Selçuklu, Osmanlı, Danişmedli, Karahisarlı, Avşarlı, Kınıklı, Kayılı, Karesili, Menteşeli isimlerini taşıdıkları tespit edilmiştir. Köylere verilen bu isimler Tekirdağ'a yerleştirilen Türkmen unsurların hangi boy ve aşiretleri temsil ettiğini göstermesi açısından önemlidir.¹²⁷ İncelediğimiz sicillerde Türkmen unsurların geldikleri boyları gösteren Kayı¹²⁸ ve Osmanlı¹²⁹ adında köyler yer almaktadır.

Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi olmak üzere dört çeşit milletin yaşadığı ve dört kısma ayrılan Tekirdağ'da Türkler ve Hristiyanlar birbirlerinden ayrı oturdurlardı.¹³⁰ 16.

¹²² İncelediğimiz dönemi içeren sicillerde Işıklar Köyü ile ilgili dava örneklerine rastlanmıştır. Bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 50; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 26; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 107; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 58

¹²³ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, ss. 241- 246.

¹²⁴ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", s. 87.

¹²⁵ Ateş, "Kuzey Marmara'da", ss. 23-24.

¹²⁶ İnalçık, "Rumeli", s. 233.

¹²⁷ Altuğ, "On Beşinci Yüzyılda", s. 122.

¹²⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 39; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 107-109

¹²⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 14-93

¹³⁰ Kelemen, *Türkiye Mektupları*, ss. 62-63.

yüzyılda şehirde Mûsevî cemaatinin varlığı da bilinmektedir.¹³¹ 16. yüzyıl sonlarında 617 hane Müslüman, 200 hane Rum ve yaklaşık 20 hane Yahudi¹³² mevcuttu. Celali zulmünden kaçan Ermeniler yüzyılın sonlarında küçük guruplar halinde 17. yüzyılın ortalarına doğru ise kalabalık kitleler halinde Tekirdağ'a yerleşmiştir. Ermeniler ile aynı yıllarda şehre Karamanlı Rumlardan bir grup da gelmiştir. Bu durum demografik yapıyı oldukça değiştirmiştir.¹³³ Bölgede çingene nüfusun yanı sıra Naldöken Yörükleri, Tanrıdağı Kocacık Yörükleri ve Tatarların varlığı da bilinmektedir.¹³⁴ 1644-1645 yıllarında Tekirdağ'da nüfusun %57'si Müslüman, %22'si Karamanlı Rum ve Ermeni, %20'si Rumlardan oluşuyordu.¹³⁵ Zaman içerisinde şehir çeşitli milletlerden ve farklı dinlerden halkların yaşadığı renkli kültürel bir dokuya sahip olmuştur.¹³⁶ Evliya Çelebi yerli halkın ezelden Yörükân kavmi olduğu için çok açık ve düzgün Türkçe konuştuğunu belirtmekte,¹³⁷ batılı seyyah John Galt ise Tekirdağ halkını dikkat çekici şekilde uzun boylu, açık tenli, çalışkan ve medeni olmakta ün yapmış olarak tarif etmektedir.¹³⁸

Oldukça kozmopolit yapıdaki Tekirdağ'ın 1540'larda nüfusu 343 hâne Müslüman, 308 hâne Rum ve 20 hâne Yahudi olmak üzere toplam 671 hâne olduğu bilinmektedir. 1595'te şehrin nüfusu 617 hâne Müslüman, 200 hâne Rum ve yaklaşık 20 hâne Yahudi olmak üzere 837 hâne civarındayken, 16.yüzyılın sonlarında nüfusun 4.500-5.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. 1661 yılına ait avârız defterine göre toplam nüfus yaklaşık 11.000-11.500 kişiye ulaşmıştır. 17.yüzyıl sonunda ise nüfusta düşüşler olduğu ve şehrin nüfusunun 8.500' e gerilediği gözlemlenmiştir. 18. yüzyılda şehrin nüfusunun 10.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹³⁹ 1789-1808 yılları arasını içeren çalışmada şehrin ortalama nüfusunun 5.500-6.000

¹³¹ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", s. 88.

¹³² 1681'de yapılan sayıma göre Yahudi cemaatinden evi olanların sayısının 40' a yükseldiği belirlenmiştir. Ayrıca; Hacı Hürmüz Mahallesi'nde 51 oda, Dizdârzâde Mahallesi'nde 3 oda, Behram Reis Mahallesi'nde 23 oda, Leb-i Derya Mahallesi'nde 2 oda olmak üzere toplam 79 odada Yahudilerin kiracı olarak oturduğu tespit edilmiştir. 1681 yılında kasabadaki Yahudi cemaatin sayısı yaklaşık 500-550 kişidir. Bkz. Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 158.

¹³³ Ateş, "Tekirdağ", ss. 360-361.

¹³⁴ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", ss. 87-88.

¹³⁵ Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, s. 60.

¹³⁶ Ümit Ekin, "Rodosçuk Halkının Beslenme Kültürü Üzerine Bazı Gözlemler (1638-1730)", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 12, S. 1 (2017), s. 39.

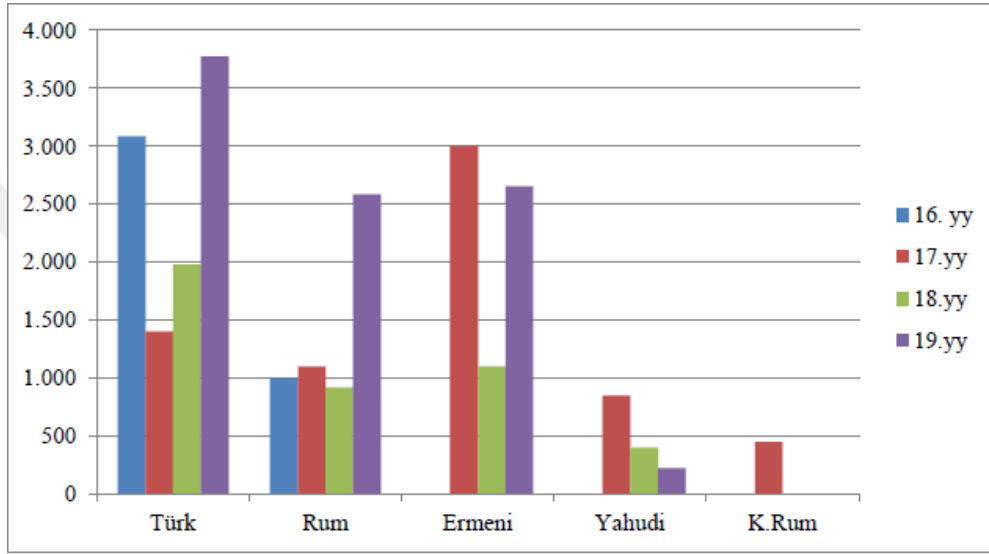
¹³⁷ Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 350.

¹³⁸ Elibol, "Batılı Seyyah", s. 389.

¹³⁹ Ateş, "Tekirdağ", ss. 360-361.

civarında olduğu belirlenmiştir. 1831 yılındaki nüfus sayımında ise şehrin toplam nüfusu 11.557 kişidir.¹⁴⁰ Batılı seyyahların birçoğu Tekirdağ nüfusunun etnik ve dinî açıdan çoğunlukla Müslümanlardan oluştuğunu, şehirde Türk karakterinin hâkim olduğunu belirtmektedirler.¹⁴¹

Aşağıdaki grafikte Tekirdağ nüfusunun zaman içinde yaşadığı değişim gösterilmektedir.

Grafik 1.1. 16-19. Yüzyıllar Arasında Tekirdağ Nüfusu¹⁴²

16-19. yüzyıllar arasında Tekirdağ nüfusu Türk, Rum, Ermeni, Yahudi ve Karamanlı Rumlardan müteşekkildi. Diğer etnik guruplardan farklı olarak Karamanlı Rumların 19. yüzyılda Tekirdağ'a yerleşmeye başladıkları görülmektedir. Nüfusun yüzyıllar içerisindeki değişiminde şehrin iktisadî gelişimi, savaşlar ve Celali İsyanları sonrası aldığı göçler etkili olmuştur.

¹⁴⁰ Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde*, ss. 95-96. Belirtmemiz gerekir ki; Osmanlı'da modern anlamda ilk nüfus sayımı 1828-1829 tarihinde yapılmış ancak aynı yıllarda Rusya ile savaş yapıldığı için ülkenin tamamında uygulanamamıştır. Savaşın bitmesi ile birlikte 1830-1831 yıllarında yeniden başlatılan sayım işlemlerinde 1 ile 100 yaş arasındaki Müslüman ve gayrimüslim erkek nüfus sayılmıştır. Bu sayımların amacı ülkedeki asker ve vergi yükümlülerini belirlemektir. Bkz. Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Akademik Bakış*, C. 8, S. 15 (Kış 2014), s. 226.

¹⁴¹ Elibol, "Batılı Seyyah", s. 393.

¹⁴² Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde*, s. 102.

Tekirdağ ve halkını tanımamıza yardımcı olan önemli unsurlardan biri de mahalledir. Mahalle, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade etmektedir.¹⁴³ Aynı zamanda Osmanlı ailesinin idari ve toplumsal yönden ortak özelliklerinin olduğu bir mekândır. Bireyler ailenin ve yaşadığı mahallenin bir üyesi olarak dünyaya gelirler. Aile ve mahalle arasındaki bağ o kadar kuvvetlidir ki doğum, evlenme, ölüm gibi olaylar mahalleyi ortaklaşa ilgilendirirdi. Çünkü yaşanan her olayın şahidi mahalle halkıydı. Buradaki halkın birtakım sorumlulukları vardı ve onlar birbirinin kefilidiler.¹⁴⁴ Mahalle, farklı cins bazen de farklı din ve etnik yapının birlikte yaşadığı, birbirlerinden razı olan, birbirlerine şükran duyanların oluşturduğu bir mekândı. Bu özellikleri ile mahalle dışarıdan birilerinin doğrudan giremeyeceği bir mahremiyet alanıydı.¹⁴⁵

Mahallede yaşayanlar suçluların tespiti ve cezalandırılması, alınacak vergilerin belirlenmesi, görevli olan kişilerin kontrolleri, ihtiyaç duyulan hizmetlerin yerine getirilmesi gibi mahalle ile ilgili alınacak kararlarda etkin rol oynamışlardır. Mahalle halkının birbirine kefil olma durumu hem şehrin güvenliği açısından önem taşımakta hem de işlenen bir suçun failleri bulunamadığı durumlarda cezanın tüm mahalle halkı tarafından ödenmesine sebep olmaktadır. Böylece mahalle halkı daha sonra ceza ödememek için karanlık kalabilecek pek çok olayı kadiya kaydettirme gereği duymuştur.¹⁴⁶

Tekirdağ'ın fethinin ardından bölgeye Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Türkmen gurupların gelmesi ile zaman içerisinde Müslüman mahalle sayıları artmaya başlamıştır.¹⁴⁷ Şehrin büyüme sürecinde fakirler kenar mahallelerde yaşamışlar, fakir göçmenler ise şehrin çevresinde kurdukları yaşam alanları ile şehrin sınırlarını büyütmüşlerdir. Merkezde yaşayan zenginler fakir bölgelere camiler yaparak altyapı gelişimine katkı sağlamışlardır. Camiler ile mescitlerin giderlerinin karşılanması için

¹⁴³ Ali Murat Yel ve Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mahalle", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, (2003), s. 323.

¹⁴⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Kronik Kitap, 2022, ss. 17-47.

¹⁴⁵ Özer Ergenç, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Mekân, Mahremiyet ve Cinsiyet İlişkileri", *Osmanlı'dan Günümüze Cinsiyet Mahremiyet ve Mekân Çalıştay Tebliğ ve Müzakereleri* (8 Haziran 2013), Ankara 2015, ss. 16-17.

¹⁴⁶ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5 (2003), ss. 97 ve 100.

¹⁴⁷ Ateş, "Tekirdağ", s. 360.

vakıflar kurulmuştur.¹⁴⁸ Bunun sonucu camiler ve mahalleler hayır sahibinin adını almıştır.¹⁴⁹ Şehirde uzun yıllar kalan Mikes Kelemen Türklerin güzel ve süslü camiler yaptırdığını, bu camilere mallar vakfederek fakirleri geçindirecek gelir sağlamayı sevdiklerinden bahsetmektedir.¹⁵⁰

1515 yılına ait en eski tahrir kayıtlarına göre şehirde dört Müslüman mahalle; Câmî-i Şerif (Hekim Şirvânî Camii), Nebî Reis, Hacı Mehmed ve Hacı Hızır bulunmaktaydı. 1520'lerde İskele (Dizdarzâde), 1535'te Câmî-i Cedîd (Kürkçü Sinan Bey Mahallesi) ve Hacı Âsâ mahallesi, 1540'larda Şah Velî (Hoca Velî), Nesîmî Hoca, Kemal Bey, Bevvab Mehmed Bey, Hüseyin Çavuş, 1550 yılından sonra Hacı Mûsâ, Cennet Hatun, Hoca Bayezid (Cekli), Yûnus Bey, İbrâhim Bey, Canpaşa, Hüseyin Çavuş der-Leb-i Deryâ, Abdi Hoca, Hacı Hürmüz, 1595'te Behram Reis ve İskender Çavuş mahallelerinin kurulmasıyla Müslüman mahalle sayısı da yükselmiştir. Bu yıllarda Celali isyanlarından kaçan Ermenilerin bir kısmı Tekirdağ'a gelmeye başlamıştır.¹⁵¹ 17.yüzyılın ikinci yarısında şehirdeki mahalle sayısı 22'ye ulaşmıştır.¹⁵² 1789-1808 yılları arasında Müslüman mahalle sayısının 17, gayrimüslim mahalle sayısının 12, Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları mahalle sayısının 6 olduğu tespit edilmiştir.¹⁵³

En eski tahrir kayıtlarına göre Tekirdağ'da 7 gayrimüslim mahallesi bulunmaktaydı. Bu mahalleler Papa Hırtofila, Yanaki, Papa Yorgi, Dimitri, Papa Yani, Papa Snadios, Papa Din(?) isimlerini taşımaktadır.¹⁵⁴ Şehrin büyümesi ile birlikte zaman içerisinde gayrimüslim mahalle sayısı da artmıştır. Osmanlı'da zimmîlerin özellikle de Yahudilerin kentlerin kendilerine ayrılan kesimlerine yerleşmelerinin geleneksel bir durum olduğu bilinmektedir.¹⁵⁵

Coğrafi konumun da etkisiyle uzak ve yakın çevresi ile ticarî ilişkileri gelişen Tekirdağ özellikle başkent İstanbul ile kuvvetli bir iktisadî bağ kurmuştur. Başkente

¹⁴⁸ Tekirdağ'da mülkünü vakfeden kişiler vakıf şartları arasında paralarının sarf olunmasını istedikleri yerleri belirtmişlerdir. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 51

¹⁴⁹ Sert, *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde*, s. 34.

¹⁵⁰ Kelemen, *Türkiye Mektupları*, s. 243.

¹⁵¹ Ateş, "Tekirdağ", s. 360.

¹⁵² Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde*, s. 75.

¹⁵³ Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde*, ss. 26-27.

¹⁵⁴ Ateş, "Tekirdağ", s. 360.

¹⁵⁵ Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle", s. 100.

yakınlığı, İstanbul-Anadolu-Balkanlar arasında bağlantı merkezi durumunda oluşu ve sahip olduğu iskelesi Tekirdağ'ı geliştiren etkenler olmuştur. Bu etkenlere bağlı olarak zaman içerisinde artan nüfus ve ticarî hareketlilik barınma, beslenme, konaklama ve ürünlerin depolanması ihtiyaçlarını ortaya çıkartmış; gereksinimler ev, oda, han, mahzen, kervansaray, fırın ve dükkân sayısında artışı zorunlu kılmıştır. Tekirdağ'ın çeşitli nedenler ile almış olduğu göçler, iktisadî gelişimi sonrası ortaya çıkan ihtiyaçlar ve bunların sonucu oluşan dönüşüm, bireylerin özellikle de kadınların yaşamlarını etkilemiş olması olası bir durumdur. Bu durum Tekirdağ'a özgü kadın profilini ortaya çıkartabilmenin de yolu olmuştur.

II. BÖLÜM

AİLE HAYATI VE KADIN

2.1. Osmanlı Tekirdağ'ında Aile

Tekirdağ'ın zaman içinde geçirdiği değişimin en yakın tanığı ailedir. Mahkeme kayıtlarına yansıyan vakalarda, şehrin mimarî ve iktisadî yapısı yanında bireylerin gündelik yaşamları ve aileyi ilgilendiren konular hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.

Tekirdağ'da aile hayatı ve kadının yerini anlamak Osmanlı ailesini anlamak ile mümkündür. Bu nedenle tezimizin bu bölümünde öncelikle Osmanlı ailesini nelerin şekillendirdiği üzerinde durulup Osmanlı ailesinin çekirdek aile mi yoksa geniş aile mi olduğuna dair tartışmalara yer verilecektir. Bu bağlamda hanenin kaç kişiden oluştuğu görüşleri ve Rodosçuk sicillerinden bu konuya dair elde ettiğimiz veriler değerlendirilecektir. Ayrıca toplumda bireyin konumunu daha iyi algılamamıza yardımcı olan ve kadını tanımlayan kavramlar üzerinde durulacaktır. Sicillerde çok sık rastladığımız bu kavramlar kadınların sosyal ve ekonomik durumlarını yorumlamamızın bir yolu olmuştur. Daha sonra ailenin oluşum ve dağılma sürecini içeren evlenme, mehir, çocuk ve boşanma konularına dair bilgi ve bulgular açıklanacaktır.

Şer'i ve örfî hukuk kurallarına göre şekillenen Osmanlı aile tarihini şer'iyye sicillerinden takip etmek mümkündür. Şer'iyye sicilleri Osmanlı ailesinin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler verirken aynı zamanda o yöreye ait hususi durumlar hakkında da kıymetli veriler sunar.¹⁵⁶ Rodosçuk şer'iyye sicilleri Tekirdağ'da aile bireylerinin günlük yaşayışı, kadının aile içindeki etkinliği, aile birliğinin bozulması ve boşanma sonrası ailenin genel durumu hakkında önemli

¹⁵⁶ Gül Hanım Göktaş Cengiz, "Osmanlı Devleti'nde Aile: Isparta Örneği (1855-1878)", *Tarihi, Mimarisi ve Sosyo-Kültürel Özellikleriyle Isparta*, ed. Ayşegül Şentürk ve Muzaffer Duran, Isparta: Azim Matbaacılık, 2022, s. 149.

ipuçları sunmaktadır.

Aile akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan bireylerin bir araya getirdiği topluluk anlamına gelmektedir.¹⁵⁷ Maddi ve manevi bağlarla birbirleriyle ilişki halinde bulunan, birbirlerine sevgi ve saygı gibi duygularla bağlanan, birbirleriyle karşılıksız yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunan fertlerden oluşan aile, toplumun en küçük birimi olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁸ Ailenin kuruluşu erkek veya kadının evlenme niyetini karşı tarafa bildirmesi ile başlar.¹⁵⁹

Osmanlı aile hukuku İslam aile hukukunun uygulamasından meydana gelmiştir. İslam aile hukuku ise Hanefi mezhebinin içtihatlarına göre şekillenmiştir.¹⁶⁰ Her toplumda kendine özgü bir yapısı bulunan aile; dinî, kültürel, siyasi ve iktisadî birçok etken yanında¹⁶¹ akrabalık ilişkileri, ataerkil düzen ve namus gibi kavramlar tarafından şekillenmektedir.¹⁶² Aile aynı zamanda örf, adet, gelenek, ahlaki değerler gibi kültür mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Ayrıca çocukların yetiştiği ve bireylerin sosyalleştiği bir çevredir. Toplumun çekirdeği ve temel birimi olan ailede akrabalık ilişkileri kan bağı yoluyla oluşabildiği gibi evlilik yoluyla da kurulabilmektedir.¹⁶³

¹⁵⁷ M. Akif Aydın, “Aile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1989, s. 196. Hamza Aktan, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 396. Aile hakkında yapılmış çeşitli tanımlar ve ailenin karakteristik özellikleri hakkında bkz. Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1-2 (1976), ss. 47-51.

¹⁵⁸ Göktaş Cengiz, “Osmanlı Devleti’nde Aile”, s. 148.

¹⁵⁹ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 397.

¹⁶⁰ M. Akif Aydın, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, ss. 434-435.

¹⁶¹ Hanife Alaca, “18. Yüzyıl İstanbul Şer’iyye Sicilleri’ne Yansıyan Konular Üzerinden Aile Mefhumu Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 70 (2021), s. 13.

¹⁶² Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, s. 37. “Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye “ataerkil”, anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de “anaerkil” aile denir.” Bkz. Mehmet Emin Üner, “Şer’iyye Sicillerine Göre Urfa’da Kadın ve Aile (XVII-XVIII. Yüzyıllar), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 34, S. 34 (2015), s. 24. Ataerkil ailede baba sonsuz ve mutlak bir otoriteye sahiptir. Aile içinde adaleti uygulamakla görevli olan baba, otoritesini dinden alır. Ataerkil ailedeki ilk görev bir erkek çocuğa sahip olmaktır. Dini ve ekonomik görevlerini yerine getiren baba gerektiğinde birden fazla kadınla evlenebilir. Buradaki gaye, erkek evlada ya da üretime katkıda bulunacak çok sayıda çocuğa sahip olmaktır. Bkz. Gökçe, “Aile”, s. 60.

¹⁶³ Ahmet Özkiraz ve Gül İşçi Baş, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 30 (2016), ss. 87-88.

Yapılan çeşitli çalışmalar Tekirdağ'ın aile yapısını ortaya koymuştur. 1762-1768 yıllarını kapsayan sicil kayıtlarına dayalı bir araştırmada asker ve reayanın tereke kayıtlarında erkek egemenliğinin söz konusu olduğu ve bu oranın %77'sini erkeklerin %23'ünü kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁴ 1785-1810 yıllarını kapsayan bir diğer çalışmada Tekirdağ'da ailenin ataerkil bir yapıda olduğu, aile reisliğini babanın üstlendiği, babanın ölümü durumunda aile reisliğinin çocukların dedesi veya amcasına ya da dayısına geçtiği belirlenmiştir.¹⁶⁵ 1717-1731 yıllarını kapsayan çalışmamızda sicil kayıtlarının ataerkil aile yapısına işaret ettiği anlaşılmıştır. Baba öldüğünde aile reisinin amca¹⁶⁶, kadının babası¹⁶⁷ ya da aile dışından bir erkek¹⁶⁸ olduğu anlaşılmaktadır. Ancak eşlerini kaybeden kadınların çocuklarının bakım ve sorumluluğunu bizzat üstlenerek vasî tayin edildiği davalara da sıklıkla rastlamaktayız.¹⁶⁹ Çocuklarının mallarına sahip çıkan, çocuklarını koruyan, yetiştiren ve nafakalarını sağlayan kadının bu eylemleri erkek egemen bir toplumda gerçekleşmektedir. Mahkemede gerekli işlemleri yaparak vasîlik için yasal bir zemin oluşturan kadın, bu süreçte akrabalarından herhangi bir erkeğe muhtaç olmadan birey olarak aile otoritesini eline almıştır. Rodosçuk sicillerindeki vasî davaları bir yönü ile Tekirdağ kadınının ataerkil düzenle başa çıkabilme becerisinin kanıtıdır.

Osmanlı ailesi hâne kavramını içermektedir. Ev, bina, aile gibi anlamlarda kullanılan hâne, Osmanlı Devleti'nde nüfus ve vergi birimini de ifade etmektedir.¹⁷⁰ Oluşumunda töre-gelenekler, coğrafi şartlar, yerleşim yeri, toprak sistemi, yönetim biçimi gibi faktörlerin etkili olduğu Osmanlı ailesinde hânenin kaç kişiden oluştuğu, çekirdek aile mi yoksa geniş aile mi olduğu literatürde tartışma konusudur. Akriba ilişkilerinin yoğunluğu, çok eşlilik, evlatlık, köle ve cariyelerin varlığı açısından

¹⁶⁴ Göktepe, *Tekirdağ Sancağı'nda*, s. 52.

¹⁶⁵ Doğanay, "Osmanlı Toplumunda Aile", ss. 321-322.

¹⁶⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 69; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 16

¹⁶⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 17

¹⁶⁸ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 59; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 54; RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 23

¹⁶⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 12, 27, 31, 78; RŞS Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 8, 55, 68; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 6, 19, 38, 40; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 23, 41, 57; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 82, 94, 121, 128; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 20, 45, 47

¹⁷⁰ Nejat Göyünç, "Hane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, s. 552.

değerlendirildiğinde Osmanlı ailesinin geniş aile, bir çatı altında yaşayan aile üyelerinin azlığı açısından ise çekirdek aile yapısına sahip olduğu düşünülmektedir.¹⁷¹ Avârizhane kayıtları üzerinden yapılan bir çalışmada ailenin çekirdek aile olduğu, tereke defterlerine göre miras bırakan kişinin genellikle bir eve sahip olduğu, bazen büyük anne ve büyük babanın da bulunduğu ancak karı-koca ve çocukların asıl unsur olduğu bu evin Osmanlı toplumunda çekirdek ailenin varlığına işaret ettiği anlaşılmıştır.¹⁷² Tereke defterlerine dayalı diğer bir çalışmada anne-baba, kardeşler ve diğer akrabaların farklı evlere sahip oldukları bulgusundan hareketle birlikte yaşamadıkları düşünülerek Osmanlı ailesinin geniş aile olmadığı sonucuna varılmıştır. Ama yaygın olmamakla birlikte geniş ailelerin var olduğu da söylenmiştir.¹⁷³

Çeşitli çalışmalardaki demografik veriler Osmanlı ailesini çekirdek aile olarak gösteriyor olsa da İlber Ortaylı, çekirdek aileyi vergi yükümlüsü olarak görmekte günlük yaşam, üretim ve tüketim stoklarının hazırlanması, kırsal alandaki iş bölümü, ailenin güvenliğinin sağlanması gibi nedenlerin ise Osmanlı ailesini büyük aile olmaya eğilimli yaptığını belirtmektedir. Üç kuşağın bütün üyelerini barındıran geniş ailenin birlikte hareket etmesi çekirdek ailenin bağımsız bir ünite oluşunu engellemiştir. Ona göre karı-koca ve çocukların kendi dar ailelerine tahsis edecek zamanları yoktur.¹⁷⁴ Aileyi boşanma ve çocukların vesâyeti açısından ele alan bir çalışmaya göre çocuklar evlilik ve boşanma nedeniyle aile içinde, vesâyetin büyükanne ve büyükbabaya geçmesi durumunda ise kuşaklar arasında dolaşım halindedir. Süreç halinde işleyen bu durum geniş ailenin sürmesinin nedeni görülmektedir.¹⁷⁵ Vakıflar üzerine yapılan araştırmalarda ise Osmanlı askeri sınıfı aile yapısının geniş ailenin değişik iki ana şekli olan kök aile ve birleşik aile yapısını

¹⁷¹ Abdurrahman Kurt, “Osmanlı Aile Yapısı”, *Muhafazakâr Düşünce*, S. 31 (2012), s. 119.

¹⁷² Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 93.

¹⁷³ Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhiddin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 113.

¹⁷⁴ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, ss. 19 ve 99.

¹⁷⁵ Madeline C. Zilfi, “Geçinemiyoruz”: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 277.

arz ettiği saptanmıştır.¹⁷⁶

Rodosçuk şer'iyye sicil kayıtları tek tip aile yapısından bahsetmenin güç olduğunu gösteriyor. Eşlerden birinin ölmesi durumunda mirasın eş ve çocuklara¹⁷⁷ veya eş-kardeş-çocuklara¹⁷⁸ ya da eş ve kardeşlere¹⁷⁹ veya eş-çocuk-büyükanne-büyükbabaya¹⁸⁰ ya da eş ve devlete¹⁸¹ kaldığını gösteren tereke örnekleri mevcuttur. Bu durum Tekirdağ'da çekirdek aile oluşumunun var olabileceğini göstermekle birlikte birkaç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aileye de işaret etmektedir.¹⁸²

Hânenin kaç kişiden oluştuğu sorusu ise birbirine yakın sonuçlar vermektedir. 1520-1530 yılları arası bazı Osmanlı vilayet ve eyaletlerinin nüfusunu hesaplayan Ömer Lütfi Barkan tahrir defterlerindeki verilere dayanarak hâne karşılığını 5 kabul etmiş, bunun ilmi usullerle bulunmadığını, her bölgeye ve ailenin meşguliyetine göre değişik olabileceğini itiraf etmiştir.¹⁸³ 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Ankara'da karı-koca ve çocuklardan oluşan bir ailenin ortalama sayısı Müslümanlarda 4.4, gayrimüslimlerde 4.6 olarak tespit edilmiştir. Aile nüfusuna büyükanne ve büyükbaba da dahil edildiğinde Müslümanlarda 4.6, gayrimüslimlerde 4.8 ortalamasına ulaşılmıştır.¹⁸⁴ Nejat Göyünç kendi yaptığı tespit ile hâne karşılığı olarak 4,17 rakamını vermekte, farklı katsayılar kabul eden araştırmacıların da olduğunu ancak Barkan'ın kabul ettiği 5 katsayısı fikrini birçok araştırmacının benimsediğini belirtmektedir.¹⁸⁵ Diğer bir araştırma Osmanlı ailesinin karı-koca ve çocuklar olmak üzere genellikle 4-7 kişiden oluştuğunu ancak kasaba ve şehirlerde yaşayan zengin konumdakilerin büyük aile tiplerine sahip olduklarını göstermektedir. Büyük ailelerde kişi sayısı 30-35'e ulaşabiliyordu. Konak hayatı denilen bu yaşayış II. Meşrutiyet'ten sonra çökmeye başlamış ve çekirdek aile tipi yaygınlık

¹⁷⁶ Yüksel, "Vakfiyelere Göre Osmanlı", s. 490.

¹⁷⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 6

¹⁷⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 17

¹⁷⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 8; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 8

¹⁸⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 21; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724) s. 6

¹⁸¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 61; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 12

¹⁸² 1640-1648 yılları arasındaki sicil kayıtlarına göre 53 gayrimüslim ailenin 43'ü çekirdek aile, 10'u geniş aile türüne sahiptir. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, s. 119.

¹⁸³ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, (1953), ss. 11-12.

¹⁸⁴ Ömer Demirel, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Belleten*, C. 54, S. 211 (1990), s. 953.

¹⁸⁵ Nejat Göyünç, "Hane" Deyimi Hakkında", *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 32 (1979), ss. 332-348.

kazanmıştır.¹⁸⁶

Tereke kayıtlarından hareketle Tekirdağ'da ailelerin genellikle 1 ila 4 çocuk sahibi oldukları anne ve baba ile birlikte ailelerin çoğunlukla 5-6 kişiden oluştuğu söylenebilir.¹⁸⁷

2.1.1. Tekirdağ Kadını Tanımlayan Kavramlar

Osmanlı ailesinde bireye yüklenen terimler ve unvanlar kişilerin yaşamlarındaki geçiş aşamalarını yansıtmaktadır. Dişiler için kullanılan “kız”, “avret” ve “hatun” erkekler için “oğlan”, “ergen” ve “er” terimleri kişilerin toplumsal statüsünü belirleyen, kadın ve erkek anlamını veren sıfatlardı. Bu terimler bize her iki cinsin yaşamı boyunca geçirdiği aşamaları göstermektedir.¹⁸⁸ Yaşamları boyunca Müslüman erkekler genelde “Hacı” ve “Efendi” Müslüman kadınlar “Hatun” gibi onurlandırıcı sıfatlar almakta, buna karşılık gayrimüslim erkekler yaptıkları iş veya meslekle gayrimüslim kadınlar ise kocalarının toplumsal konumuyla anılmaktadır.¹⁸⁹

Tekirdağ'da erkeklerin isimlerinin önünde taşıdıkları unvan sadece kendilerinin değil eş ve çocuklarının da tanımlayıcı sıfatı olmuştur. Rodosçuk sicillerinde erkeklerin unvanları arasında Beşe,¹⁹⁰ Efendi,¹⁹¹ Ağa,¹⁹² Çelebi,¹⁹³ Es-seyyid¹⁹⁴ yer almaktadır. Bu kişilerin terekelerinden anlaşıldığı üzere oldukça varlıklıdır.¹⁹⁵ Kadınlar

¹⁸⁶ Bahaeddin Yediyıldız, “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C. 1*, ed. Ekmelettin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA Yayınları, 1994, s. 483.

¹⁸⁷ Çocuk sayıları hakkında daha geniş bilgi “Tekirdağ'da Çocuklar Bakımı ve Sayısı” başlığı altında verilmiştir.

¹⁸⁸ Leslie P. Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik ve Toplum Düzeni: Toplumsal Cinsiyetle İlgili Osmanlı Söz Dağarcığı”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 161.

¹⁸⁹ Fatma Müge Göçek ve Marc David Baer, “18. Yüzyıl Galata Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 61. Evli kadınla ilişkilendirilen uygun vasıf onurdu. Kadının onuru alçak gönüllülük ve iffet olarak tanımlanmıştır. Erkek açısından onur ise bütün hanenin saygınlığına dayanıyordu. Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, ss. 175 ve 178.

¹⁹⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 16; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 2-7

¹⁹¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 4-8; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 6

¹⁹² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-11; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 8-9

¹⁹³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 10; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 9

¹⁹⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 31; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 28

¹⁹⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 5; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 27-57

kocalarından bahsederken ya da onları çağırırken bu unvanları kullanmışlardır.¹⁹⁶

Bekâr kadınlar babalarının, evli kadınlar kocalarının toplumsal konumuna göre sınıflandırılmıştır.¹⁹⁷ Zengin Müslüman kadınların Ağa, Çelebi, Efendi gibi unvanlara sahip erkeklerin kızı ya da eşi olmaları onlara, kuşaklar arası servet ve toplumsal saygınlığı aktarma olanağı da sunmuştur. Ancak Gayrimüslim kadınlar arasında böyle bir olanak bulunmamaktadır.¹⁹⁸ Örneğin, Halil Ağa'nın kızı ve Mehmed Ağa'nın karısı olan Şerife Ayşe Hatun mülkü olan dört menzil, iki mekârî¹⁹⁹ odası, iki mahzen ve iki dükkânını evlatlık vakıf hâline getirerek servetinin kuşaklar arasında aktarımını sağlamıştır.²⁰⁰ Terekesinde 8.920 akçe bırakarak vefat eden Fatma Hatun ise Elhâc Ahmed'in kızı, Mustafa Çelebi'nin hanımıdır. Ölümü sonrası mülkü olan eşyaları anne-babası, eşi ve iki kızına taksim edilmiştir.²⁰¹ Nebizade Mahallesi'nde ölen Rukiye Hatun, Elhâc Umur'un kızı ve Mehmed Beşe'nin eşidir. Rukiye Hatun'un terekesinin toplamı 193.635 akçedir.²⁰² Görüldüğü üzere bireylerin sahip oldukları unvanlar ile iktisadî durumları arasında doğru orantı vardır.

Kadın için evlilik, taşıdığı kimliğin dönüşüme uğraması anlamını içeriyordu. Evlenmeyen genç kadınlar ise erişkin kimliği veren bir rolden yoksun kalıyorlardı.²⁰³ Rodosçuk sicillerinde evli kadınlar için en yaygın kullanılan unvan “Hatun”dur. Seyrek rastladığımız unvanlardan biri ise “Hanım”dır. Bu tanımlama şekli vakıfta mütevellî olan Rabia²⁰⁴ ve Tekirdağ'da misafir olarak bulunan Hatice için kullanılmıştır. Hatice Hanım, misafir olarak Osmanlı Köyü'nde yer almış ve paşa olan babasından miras kalan çiftliği satmıştır.²⁰⁵

¹⁹⁶ M. de M. D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser 3, (Basım Tarihi Yok), s. 216.

¹⁹⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 304.

¹⁹⁸ Göçek ve Baer, “18. Yüzyıl Galata”, s. 52.

¹⁹⁹ Mekârî: Kira ile tutulan hayvan, yük hayvanı anlamına gelmektedir. “Mekârî”, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2017.

²⁰⁰ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 45

²⁰¹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 40

²⁰² RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 71

²⁰³ Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, ss. 168 ve 173.

²⁰⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 51

²⁰⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 69

Kadınların çocukluktan itibaren sahip oldukları terimler onların yaşamları boyunca ne gibi aşamalardan geçtiklerini anlamamıza imkân tanımaktadır. Sicillerde geçen “sagir” kelimesi “küçük” buluğa ermemiş çocuklar için kullanılırken, “kebir” kelimesi buluğa ermiş kişileri tanımlamakta olup “büyük” anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁶ Leslie Peirce, Antep kadı sicillerinde yasal söylemde kız ve erkek çocuklarının sagirce/sağirece (küçük; ergin olmayan) terimiyle tanımlandığını, bu tanımın aslında onların erişkin olmadıklarını yani toplumsal sorumluluk taşımadıklarını ifade ettiğini söylemektedir.²⁰⁷

Sicil kayıtlarında kadınlar tanımlanırken hangi yaşta oldukları belirtilmemektedir. Onun yerine ortalama yaş aralığını belirten kelimeler yer almıştır. Çocukluğu atlatmış genç kız için “kebire”²⁰⁸, buluğa ermemiş kız çocuğu için “sagire”²⁰⁹, buluğa ermemiş erkek çocuklar için “sagir”²¹⁰ teriminin kullanıldığı görülmektedir.

Çocukluktan çıkmaya getirilen yasal tanım ise “bülüğ”a ermek ifadesidir. Bu tanımlama bireyin toplumsal sorumluluk sürecinin başladığını göstermektedir.²¹¹ Bu sürecin başlangıcı Rodosçuk sicillerinde “yeni baliğa”²¹² olarak ifade edilmektedir. Reşit olmak kişinin toplumsal açıdan olgun yargılarda bulunabileceğini ifade etmekte olup bunun için “akıl” terimi kullanılmaktadır. Kendi işlerini yürütemeyecek kadar akli dengesini kaybeden kadınlara “mecnune” denmiştir. Bu durumda olan kadınlara işlerini yerine getirebilmesi için mahkeme tarafından vasî tayin edilmiştir.²¹³

Toplumda kadın algısını anlamamıza yardımcı olan ifadelerden “namus”²¹⁴ kavramı mahkeme kayıtlarına “bikr-i baliğa” olarak geçmiştir. Buluğa ermemiş bir kız “bikr”

²⁰⁶ Demirel, Gürbüz ve Tuş, “Osmanlılarda”, s. 111.

²⁰⁷ Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, s. 164.

²⁰⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 16-87; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 67-83; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 25-39

²⁰⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 20-39; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 13-24; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 29-44

²¹⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 54

²¹¹ Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, s. 165.

²¹² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 39-40; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 13

²¹³ RŞS Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 104; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724) s. 22; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 71

²¹⁴ Osmanlı toplumunda erkekler karısının çocuğunun annesi olduğundan emin olmak isterlerdi. Bu nedenle genç kızlarda bakirelik, eşlerde ise sadakat ve iffetli olmak aranan bir özellikti. Kurt, “Osmanlı Aile Yapısı”, s. 122.

olarak tanımlanırken, baliğa olmasıyla birlikte “bıkr-i baliğa”²¹⁵ ya da “yeni baliğa”²¹⁶ olarak tanımlanmıştır.

Sicillerde sıkça geçen “ebeveyn” ana ve babayı ifade eden bir sözcüktür. Büyükanne “cedde”,²¹⁷ anne “valide”²¹⁸ olarak belirtilmiştir. Evli olan kadınların bir erkeğin nikâhı altında bulunduklarını ifade etmek için “zevce”²¹⁹ ve “zevce-i menkûha”,²²⁰ kocası ölmüş dul kadın için “zevce-i metrûke”,²²¹ boşanmış bir kadının eski kocası ile olan durumunu ifade etmek için “zevce-i mutallaka”²²² kelimeleri kullanılmıştır. Erkek tarafından akrabalık bağı olarak kadına “kayınana”²²³ tanımlaması yapılmıştır. Babasından dolayı bahsi geçen kadınlar “kız”, ana baba bir kardeşi tanımlarken “uht li ebeveyn”,²²⁴ babadan dolayı kız kardeş anlamında “kızkarındaş”,²²⁵ baba bir kız kardeş için “uht li eb”, anne bir kız kardeşi tanımlarken “uht li ümm”²²⁶ terimleri kullanılmıştır. Bazı şehirlerin sicillerinde geçtiği ifade edilen “avrat” kelimesine ise Rodosçuk sicillerinde rastlanmamıştır.

Mahkemeye başvuran Müslüman kadınların isimlerinden sonra “nam Hatun”,²²⁷ gayrimüslim kadınlar için “nam nasraniye”²²⁸ ve hangi milletten olduğunun belirtildiği “nam Ermeni”²²⁹ ifadesi kullanılmaktaydı. Dava kayıtlarında rastlanan “sakine”²³⁰ kelimesi kadınların yaşadığı yere aidiyetini belirtmektedir. Belgelerde geçen bir diğer unvan dinî statüyü gösteren “hâcce”²³¹ dir. Bu unvandaki kadınlara az rastlanmaktadır. Bu azlığın olası nedenleri arasında hac ibadetin masraflı olması ve

²¹⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 35-96; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 38; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 99-105

²¹⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 39; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 13-25

²¹⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 12; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 72

²¹⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 65

²¹⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 54; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 53

²²⁰ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 29; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 38

²²¹ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 7-20; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 35

²²² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 75-83

²²³ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 87

²²⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 31-72; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 8

²²⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 6; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 29; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 31

²²⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 31

²²⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 36-62

²²⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 18-60; RŞS, RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 76; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 7-13; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 12

²²⁹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 41-69

²³⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 40-56; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 64

²³¹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 14; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 96

dönemin koşulları gereği kadınların hacca gidip gelmelerinin zorluğu ileri sürülebilir.

Müslüman ve gayrimüslim olma arasındaki ayrım ise “.....binti²³².....nam Hatun”, “.....binti.....nam nasraniye ya da nam Ermeni” şeklinde vurgulanmıştır. Örneğin, Fatma binti Mustafa Çelebi ibni Elhâc Ali Efendi nam Hatun,²³³ Saltane binti Riga veledi Bilaban nam nasraniye,²³⁴ Evakdeni binti Kirkor nam Ermeni.²³⁵ Burada Mustafa'nın öz kızının Fatma olduğu, Riga'nın öz kızının da Saltane olduğu vurgulanmaktadır.

Sicillerde çok da sık rastlamadığımız Tekirdağlı Müslüman kadınları onurlandıran sıfatlar arasında fahrü'l-muhadderât,²³⁶ kudvetü'l muhadderât,²³⁷ “kudvet'ül muhadderât saibet'ül hayrat”²³⁸ yer almaktadır. Sicillerde seyrek rastladığımız muhaddere kavramı saygın, seçkin, onurlu, namuslu, örtünen, ahlaklı, mümkün olduğunca dışarı çıkmayan kadını tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar mahremiyetle iç içe geçmiş bir anlama da sahiptir.²³⁹ Muhaddere kavramı namuslu davranışlarıyla tanınmış kadını ifade ettiği gibi eve kapanan ve yabancı erkeklere görünmeyen kadını da ifade etmektedir. Bu kadınlar mahkemede asaleten²⁴⁰ ve vekil aracılığıyla²⁴¹ yer almışlardır. İlginç olan durum ise muhaddere unvanındaki

²³² Bint: kız anlamına gelmektedir. Bkz. “Bint”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

²³³ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 8

²³⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 52

²³⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 13

²³⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 9-91; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 39-79; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 9-89; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 23-105; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 37-132 Fahr: Şeref, onur, büyüklük, ululuk, fazilet, erdem anlamına gelmektedir. Bkz. “Fahr”, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017. Muhadderât: Kapalı, örtülü, namuslu Müslüman kadınları ifade etmektedir. Bkz. “Muhadderât”, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

²³⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 5-79; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 25-52; RŞS, Defter no.1645 (1133/1720-1721), ss. 17-95; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 8-99; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 96-98; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 45; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 27-60

²³⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 29

²³⁹ Arif Bilgin, “Mahremiyet ve Kazanç Arasında Osmanlı Kadını”, *Kadim*, S. 3 (2022), s. 79.

²⁴⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 25; RŞS, Defter no. 1648 (1727-1728), s. 82

²⁴¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 5; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 38; RŞS, Defter no.1645 (1133/1720-1721), s. 56; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 29; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 39; RŞS, Defter no. 1648 (1727-1728), s. 37; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 60

kadınların davaları evde görüldüğünde kendilerinin asaleten²⁴² ifade verebilmeleridir. Mesala, Hoca Bayezid Mahallesi'nde sakine fahrü'l-muhadderât hâcce Fatma Hatunun davasının evinde görülmesi ve Fatma'nın kendini bizzat ifade etmesi gibi.²⁴³ Taşıdığı unvana dayanarak evinin dışına çıkmamış bu nedenle yabancı erkekler ile görüşmemiş olduğunu düşündüğümüz bir kadının evine dava nedeni ile de olsa yabancı erkek(ler) gelebilmesi mahkemede ifade vermek zorunda olduğunu göstermektedir.

Tereke kayıtlarında ölmüş Müslüman kadın için vefat eden,²⁴⁴ fevt olan”²⁴⁵ gayrimüslim kadınlar için “hâlike”²⁴⁶ ifadeleri geçmektedir. Kadın köleler için “cariye”²⁴⁷ terimi kullanılmıştır.

Belgelerde dikkatimizi çeken durumlardan biri de erkek veya kadının baba adının “Abdullah” olmasıdır.²⁴⁸ Bu ismin çok sık geçmesi halkın büyük bir kısmının ihtida edenlerden oluştuğunu akla getirmektedir. Ancak bu ismi taşıyanların hepsinin sonradan Müslüman olduğunu söylemek güçtür.

Sicillerde rastladığımız ve ayrıntılı olarak yukarıda verdiğimiz unvanlar Tekirdağ toplumunda “kadına bakışı” anlatan kavramlardır. İffetli, ahlaklı, dindar ve iyi bilinen bireyler olmak her kadında aranan niteliklerdir. Kadının “sakine” olarak tanımlandığı mahalle ait olunan ve davranışlarının takip edildiği bir yerdi. Kadının geçtiği her durumun ve yaşanan her olayın ilk tanığı şüphesiz mahalle halkıydı. Unvanlar kadının fiziksel açıdan içinde olduğu döngüyü ve iktisadî durumunu analiz etmenin ipuçlarını vermektedir. Kadın buluğa erip bikişmeye başladığı andan itibaren toplum açısından bekâretini ve namusunu koruması gereken aşamaya gelmektedir. Kadın için “namus” ailesini, evlendiğinde ise eşini temsil ettiği bir durumdu. Aynı

²⁴² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 17; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 51; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 33; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 8-13; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 90

²⁴³ RŞS, Defter no. 1648 (1727-1728), s. 90

²⁴⁴ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 28-40; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 36

²⁴⁵ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 49; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 40-41

²⁴⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 12; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 41

²⁴⁷ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 45; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 85; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 21-84; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 61-93

²⁴⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 22-29; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 2-7; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 35-63; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 7-40

zamanda çocuğuna vasî olmanın ön koşuluydu. “Sagire” ve “kebire” olarak ailesinden miras alan kadın, erkeğin nikâhı altına girerek “zevce-i menkûha” olduğunda kocasının mülkünden pay almayı hak ediyordu. Kadınlar “zevce-i mutallaka” olduklarını ispat edebildikleri sürece yeniden yeni bir aile kurabilmişlerdir. İsimlerden önce ve sonra gelen unvanlar bir anlamda Osmanlı Tekirdağ’ında kadının aile ve toplumdaki yerini belirlemeye yardımcı kavramlar olmuştur.

Toplumda farklı unvanlar ile temsil edilen bireylerin aile kurumunu oluşturmalarının başlangıcı nişanlanmadır. Evlenecek adayların ve ailelerin birbirlerini tanımalarına fırsat veren nişanlanma bir süre sonra yerini aile birliğini oluşturan evliliğe bırakmaktadır.

2.1.2. Evlilik

“Evlenmeleri câiz olan iki kişinin birbirleriyle evlenmeyi karşılıklı olarak vaat ettiği”²⁴⁹ aşamaya, Arapça “hıtbe”, Türkçe “söz kesme” veya “nişanlanma” adı verilir.²⁵⁰ Nişanlanan damat ve gelin adaylarına ise “namzedli” denilmektedir.²⁵¹ Evlenecek kişilerin birbirini tanımalarına fırsat veren nişan, evlilik yolunda atılmış ilk adımdır ve hukuka göre değil örf ve adetlere göre şekillenmiştir.²⁵² Nişanlanmanın amacı yeni bir ailenin kurulacağı düşüncesini etrafa duyurmaktır.²⁵³

Damat adayının kız tarafına “namzetlik akçası” veya mehir adı altında ödediği para İslami mehir hükümleri ile uyuşmayan bir uygulamadır. Bu adetin nedeni iktisadîdir

²⁴⁹ H. İbrahim Acar, “Nişan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 152. Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 48.

²⁵⁰ M. Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, s. 44.

²⁵¹ Saim Savaş, “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 505. Esra Yakut, “namzedlik” uygulamasının nişandan bir önceki basamak olduğu görüşündedir. Yozgat şer’iye sicillerine ait bir kayıt ile bu görüşünü desteklemektedir. Bkz. Esra Yakut, “XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi’nde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi ve Sonuçları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1-2 (2008), s. 240. Leslie Peirce da Antep’te namzed’lik uygulamasını nişanlılık uygulamasından ayrı düşünmektedir. Bkz. Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 173.

²⁵² Alaca, “18. Yüzyıl İstanbul”, s. 15.

²⁵³ Savaş, “Fetva ve Şer’iye”, s. 533.

ve birçok zirai toplumda görülmektedir.²⁵⁴ Geleneksel toplumlarda kız çocuğu erken yaşlarda işgücü niteliği kazandığından damat iktisadî tazminat olarak böyle bir ödeme yapardı. Evlilikte bu tür para ödemelerine bütün geleneksel-kırsal toplumlarda rastlanırdı. Çünkü kırsal kesimde kadın bir aileden diğerine nakledilen üretim unsuru konumundadır.²⁵⁵ Nişanlılıkta evlenme için tespit edilen mehirin bir kısmı ya da tamamı verilirse nişanın bozulması durumunda verilenlerin ispat edilmesi ile iadesi zorunlu olur. Çünkü mehir evlilik bedelidir ve nişanlılık evlilik ile tamamlanmadığı sürece kadın mehir üzerinde bir hak talep edemez.²⁵⁶

İslam hukukunda bir evlenme vaadi olarak kabul edilen nişanlanma taraflara evlenme mecburiyeti getirmez. Nişan yapan kişiler bir neden olsun ya da olmasın tek taraflı veya anlaşarak nişanı sonlandırabilirler.²⁵⁷ Nişanlanma merasiminin ailevi bir sözleşme niteliğinde olması hukukî metinlere kaydedilmesini engellemiştir. Ancak nikâhtan vazgeçilmesi durumunda verilen mehir ve hediyelerden kaynaklı sorunlar fetvalara ve şer’iyye sicillerine kaydedilmiştir.²⁵⁸ İncelemelerimizde Tekirdağ’da nişanlanmaya dair bir dava kaydına rastlanmamıştır.

Ailenin oluşumu nişanlanma sonrasında gerçekleşen evlilik ile tamamlanmaktadır. Sözlükte birleştirme, bir araya getirme, evlenme, evlilik, cinsel ilişki gibi anlamlara gelen nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, aralarında evlenme engeli olmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını kalıcı olarak birleştirmelerini sağlayan akdi ve eşler arasında oluşan evlilik ilişkisini ifade etmektedir.²⁵⁹

²⁵⁴ İlber Ortaylı, “Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 458.

²⁵⁵ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, ss. 89-100.

²⁵⁶ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 50. Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 46. Savaş, “Fetva ve Şer’iye”, s. 506.

²⁵⁷ Acar, “Nişan”, s. 153. Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986, s. 150.

²⁵⁸ Saim Savaş, “Fetva ve Şer’iye”, ss. 504-505.

²⁵⁹ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 112. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 26 ve 29.

İslam hukukunda evlilik iyi bir Müslüman'ın yerine getirmesi gereken ahlaki bir buyruk ve bireyleri bağlayan hukukî bir sözleşmedir.²⁶⁰ Bu nedenle erkek ve kadın ilişkisini meşru temele dayandırıp iki cinse de karşılıklı hak ve vazifeler yüklemektedir.²⁶¹ Bu haklar arasında miras, mehir, nafaka, doğan çocuğun nesebinin gerçek olması sayılabilir.²⁶²

Nikâh sonucu ortaya çıkan “evli” kelimesi sözlükte “bir evi olan” anlamına gelmekte,²⁶³ evlenmek ev-bark sahibi olmak şeklinde ifade edilmekte ve aile ocağı, ev ve evlenme kavramları güven, saygı ve huzur kavramlarını içine almaktadır.²⁶⁴ Kadınlar için evlilik hayatı nikâh sonrası koca evine yerleşmeleri ile başlamakta ölüm veya boşanmaları ile sona ermektedir.

Nikâhın ilk şartı açık bir şekilde söylenen veya evlenmeye delil olacak sözlerin ifade edildiği icab ve kabuldür.²⁶⁵ Osmanlı toplumunda kadının doğal bir durumu olarak görülen evlilik kız için yetişkinliğe atılan önemli bir adım, dul bir kadın için yeniden aile kurabilmenin yoluydu.²⁶⁶ Taraflardan birinin icabı ve diğerinin kabulü ile hukukî varlık kazanan evlilik akdi,²⁶⁷ evlenecek kız ve erkeğin mahkemeye bizzat gelerek şahitler huzurunda gerçekleşen veya evlenecek çiftin vekil tayin ederek yaptığı bir eylemdi. Mahkemeden bir görevli de kızın veya erkeğin evinde nikâh akdini gerçekleştirebilirdi.²⁶⁸ Evlenmede şahitlerin oluşu nikâhın geçerli olmasının şartıdır. Hür, akıllı, buluğa ermiş ve Müslüman iki erkek veya bu niteliklere sahip bir erkek ile iki kadın nikâhta şahit olabilirlerdi.²⁶⁹ Yani İslam hukukunda nikâh akdi, tarafların ve şahitlerin katılımıyla akdedilen medeni bir akittir; resmi bir memurun ya

²⁶⁰ Judith E. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Zeynep Esra Koca, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, s. 77.

²⁶¹ Doğanay, “Osmanlı Toplumunda Aile”, s. 322. Zülfiye Koçak, “Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Oluşumu (1600-1650)”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 44 (2010), s. 295. İbrahim Etem Çakır, “Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği”, *OTAM*, S. 31 (2012), s. 42.

²⁶² Mehmet Boynukalın, “Zevce”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 306.

²⁶³ Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, s. 178.

²⁶⁴ Özkiraz ve Baş, “Osmanlıdan Günümüze”, s. 89.

²⁶⁵ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 434.

²⁶⁶ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 75.

²⁶⁷ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 151.

²⁶⁸ Mualla Kavuncu, “Osmanlılarda Aile ve Kadın”, *Dini Araştırmalar*, C. 2, S. 4 (1999), s. 161.

²⁶⁹ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 151.

da din adamının huzurunda yapılma zorunluluğu yoktur.²⁷⁰ Bu nedenle Osmanlı Devleti şer'iyeye sicillerinde nikâh akitleri oldukça sınırlıdır. Çünkü çiftlerin sözü ve toplumun kabulü ile evlilik oluşmaktadır.²⁷¹

Aile kurulmadan önce bazı şartların yerine gelmesi de gerekiyordu. Evlenecek kimselerin ayrı cinsten olması, nikâh akdinde icap ve kabulün aynı mecliste birbirini izlemesi ve nikâhlanacak kişilerin her bakımdan birbirine uygun olması evlenmenin şartları arasında yer alıyordu.²⁷²

Burada, şunu da belirtmemiz gerekir ki gayrimüslim bir kadın isterse Müslüman bir erkek ile evlenebilirdi. Böyle bir evlilikte olası boşanma durumu İslam hukuku kurallarının uygulanmasını gerektirmektedir. Cemaat mahkemelerinin bu konuda bir yetkisi yoktur. Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi ise yasaklanmıştır. Zimmîler evlenme ve boşanmaya dair iktisadî sorunlar için şer'i mahkemelere gitmekle birlikte, kendi dinlerine göre boşanamadıklarında da kadı mahkemelerini tercih etmişlerdir.²⁷³ İncelediğimiz sicillerde yalnızca bir dava örneğinde Müslüman erkeğin gayrimüslim kadınla evli olduğu görülmüştür.²⁷⁴

Resmi görevli olan kadı ve imamlar Osmanlı'da evlilik akdini gerçekleştiren kişilerdi.²⁷⁵ Mahalle imamları eğer kişilerin mahkemeden aldıkları izinname²⁷⁶ varsa nikâh akdini gerçekleştirebilirdi.²⁷⁷ Mahkemeden alınan izinname kağıtlarıyla tarafların evlenmeye mani bir durumlarının bulunmadığı kadı tarafından tespit ediliyor, nikâhı kadı kıymasa dahi devlet kontrolü sağlanmış oluyordu.²⁷⁸ Kadı izni,

²⁷⁰ M. Akif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2020, s. 205.

²⁷¹ Göktaş Cengiz, "Osmanlı Devleti'nde Aile", s. 151.

²⁷² Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 59-61.

²⁷³ Belkıs Konan, "Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", *AÜHFD*, C. 64, S. 1 (2015), s. 176.

²⁷⁴ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 75

²⁷⁵ Alaca, "18. Yüzyıl İstanbul", s. 16. Nikâhın kadı tarafından kıyılması geleneğine Selçuklu döneminde rastlanmaktadır. En erken veri olarak Yıldırım Bayezid devrinde tespit edilen on iki akçe nikâh harcı ise Osmanlı Devleti'nde de nikâh akitlerinin kadıların vazifeleri arasında olduğunu göstermektedir. Bkz. M. Akif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk*, ss. 206-208.

²⁷⁶ "Evliliklerin izinname ile yapılması ve sicillere işlenmesi ilk defa Kanuni zamanında görülen bir uygulamadır." Bkz. Kavuncu, "Osmanlılarda Aile", s. 161.

²⁷⁷ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 67. Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 80. Koçak, "Şer'iyeye Sicillerine Göre", s. 296. Saliha Okur Gümrükçüoğlu, "Osmanlı Toplumunda Kadınlar (16. Ve 17. Yüzyıllar), *Kadın Olmak İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi*, ed. H. Şule Albayrak, İstanbul: İz Yayıncılık, 2024, ss. 286-287.

²⁷⁸ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk*, ss. 209-210.

ileride özellikle mehir konusunda çıkabilecek anlaşmazlıkların önlenmesi açısından önemliydi.²⁷⁹ Daha önce evlenip bu evliliği ölüm veya boşanma ile sonuçlanmış kimseler de tekrar evlenmek istediklerinde evlilik izni almaları ve yeniden evlenebilmeleri için daha önceki evliliğinin sona erdiğini kanıtlamaları gerekmektedir.²⁸⁰ Bir kısım nikâhların kadı izni olmadan kıyıldığı da gerçektir. Devlet izinsiz nikâhları kabul etmekle birlikte nikâhın varlığı ile ilgili bir anlaşmazlık çıktığında mahkemeye intikalini kabul etmemiştir.²⁸¹

İslam hukukunda evlilik akdinin geçerli olabilmesi için taraflar arasında evlenme engellerinin bulunmaması gerekmektedir. Evlenme engelleri daimî evlenme engelleri ve geçici evlenme engelleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Daimî evlenme engelleri arasında kan hısımlığı, sıhri hısımlık ve süt hısımlığı vardır. Geçici evlenme engelleri ise beş çeşittir. İlki, evli olan, boşanma ve ölüm iddeti bekleyen kadınlarla bu durumları bitmeden evlenmek yasaktır. İkincisi, bir kimsenin üç kere boşamış olduğu eşiyle tekrar evlenememesidir. Üçüncüsü, ehli kitap dine mensup kadınların dışında farklı bir dine mensup kadınlarla evlenmek mümkün değildir. Dördüncüsü, en fazla dört eşi olan bir erkek bu evlilikleri devam ederken beşinci biriyle evlenemez. Beşinci, birbirleriyle evlenilmesi yasak olan iki kadınla (örneğin bir erkek iki kız kardeşe aynı anda evlenemez) bir erkeğin aynı anda evli bulunamamaları durumudur.²⁸² Bu hükümler gayrimüslimler için geçerli değildir.²⁸³

Evlilik, soyu belli sahîh çocuklar edinmek, meşru olmayan ilişkilerden korunmak, çocukların eğitim ve öğretimini sağlamak gibi amaçlara hizmet etmektedir.²⁸⁴ Nikâh akdi sadece karı-kocayı birbirine bağlamakla kalmayıp iki tarafın ana, baba, dede, nine ile çocukları ve torunları da akrabalık sınırlarına dahil etmektedir.²⁸⁵ Sahîh bir nikâh karı-koca ilişkisini helâl kıldığı gibi mehir, nafaka, miras gibi evliliğin bütün

²⁷⁹ Savaş, “Fetva ve Şer’iyye”, s. 510.

²⁸⁰ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, ss. 68-69.

²⁸¹ Aydın, *Osmanlı Devleti’nde Hukuk*, ss. 211-212. Gümrükçüoğlu, “Osmanlı Toplumunda Kadınlar”, s. 287.

²⁸² Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 101-132. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, ss. 153-155. Yakut, “XIX. Yüzyılda”, ss. 244-247. Aktan, “İslam Aile Hukuku”, ss. 402-404.

²⁸³ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 441.

²⁸⁴ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 399.

²⁸⁵ Hayrettin Karaman, “İslâmın Getirdiği Aile Anlayışı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 388.

sonuçlarına da sebep olmaktadır.²⁸⁶ Nikâh sırasında mehirin söylenmesi de gerekmektedir. Böylece verilen mehir ve ağırlık sicile kaydediliyordu.²⁸⁷

Evlilik Osmanlı toplumunda önemli bir aşamaydı. Öyle ki hiç evlilik yaşamadan hayatını tamamlayan pek olmazdı. Kişileri evliliğe hazırlayanlar ise ailelerdi.²⁸⁸ Şer’i hukuka göre evlenmek için buluğa erme şartı olmadığı için hangi yaşta olursa olsun çocuklar velileri tarafından evlendirilebilirdi.²⁸⁹ Kadın ya da erkeğin ergenlik döneminden önce nikâhlandırılması mümkün olmakla birlikte bu tarz evliliklerin fiilen oluşmasında bireylerin fiziki olgunluğa ulaşmaları beklenmiştir. Bu evliliğe maruz kalan kızlar ergenliğe ulaşınca ya da baba evinde kalmışlardır.²⁹⁰ Genellikle kağıt üzerinde kalıp fiilen başlamayan böyle bir evliliğe velayet altındaki kimselerin itiraz hakkı bulunmaktadır.²⁹¹ Ancak baba ve babanın babası (dede) tarafından evlendirilenler bu evliliğe itiraz edemezlerdi. Kardeş, amca vb. velilerin evlendirdiği kimseler buluğ dönemine geldiklerinde mahkemeye başvurarak bu evliliği feshettirme hakkına sahiptiler.²⁹² Kadı sicillerinde sayısı çok az olmakla birlikte karşılaşılan bu durumda, bazı kadınlar ergin olmadan evlendirildiklerini ileri sürerek ergin oldukları zaman bu evliliklerinin geçersiz sayılmalarını isteyebilmektedir.²⁹³ Böyle bir durumda olan sagire bir kızın, bülûğa erdiği anda nikâhını feshettirmesine “hıyâr-ı bülûğa nikâh fesh ettirme” adı verilmektedir.²⁹⁴ Tekirdağ’da böyle bir örnek Elhâc Hürmüz Mahallesi’nde yaşanmıştır. Olayın yaşandığı eve gelen mahkeme yetkililerine Emine, henüz buluğa ermediği dönemde annesinin kendisini Mehmed

²⁸⁶ Atar, “Nikâh”, s. 116.

²⁸⁷ İlber Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları* C. 1, S. 1 (1980) s. 35.

²⁸⁸ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 116.

²⁸⁹ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 666. “Hanefi mezhebine göre evlenmede velâyeti icra edebilecek asebe şu kimselerden ibarettir: birinci derecede; babalar, babaların babaları ve dedeler, ikinci derecede; ana-baba bir erkek kardeşler, baba bir erkek kardeşler ve bunların oğulları, üçüncü derecede; ana-baba bir amcalar, baba bir amcalar ve bunların oğulları.” Asebeden kimsenin olmadığı durumda ise veli olarak belirli sıraya göre kadın ve kızlar yer almaktadır. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 71-72. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 156.

²⁹⁰ Alaca, “18. Yüzyıl İstanbul”, s. 16. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 160. D’Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, s. 202.

²⁹¹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, ss. 57-58.

²⁹² Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 57. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, ss. 158-159. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 80.

²⁹³ Dror Ze’evi, *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 203. Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 116.

²⁹⁴ Savaş, “Fetva ve Şer’iyye”, s. 513.

ile evlendirdiğini ancak bulağa erdiği anda bu nikâhı feshettiğini açıklar. Kendisinden bu konu hakkında şahitler istenir. İki erkek ve iki kadından oluşan dört şahit Emine'nin bulağa erdiği gün ve saatte kendilerini şahit göstererek nikâhını feshettiğini ifade ederler. Şahitlerin yaşananları doğrulaması ile mahkeme Emine'yi istemediği bir evlikten kurtarmıştır.²⁹⁵ Henüz çocuk yaşta sayılacak Emine'nin nikâhını feshetmesi ve bu hakkı zamanında kullanma becerisi kadı huzurunda kadının kocasını ret etme cesaretini belgelemektedir. Eğer Emine bulağa erdiği zamanı söylemeyi geciktirseydi ya da yaşadığı duruma tanıklar gösteremeseydi evliliğini bitirmesi daha güç olabilirdi.

Osmanlı ailesinde bireylerin hâne içindeki yaşamlarının çeşitli olaylar ile ifşa olarak topluma aksetmesi muhtemel bir durumdu. Ev içinde yaşananların halka ve mahkemeye yansımada bir sınırın bulunmaması kadınlar açısından belki de en elverişli durumlardan biriydi.²⁹⁶ Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere nikâhını feshettirmek için bulağa erdiğini etrafına haber veren ve bunu mahkemede ispatlayan Emine'nin durumu özel yaşamın ifşa olduğunu ya da olmak zorunda olduğunu göstermektedir. Yaşananlar bir açıdan istenmeyen durumlardan kurtulmanın da vesilesi olmuştur.

Evlilikte kadının iradesini açıklaması konusu mezhepler arasında farklılık gösterir. Hanefî mezhebine göre ergenliğe ulaşmış, hür ve temyiz gücüne sahip kadın kendi malvarlığı üzerinde dilediği gibi tasarruf edebileceğinden kendi irade beyanıyla da evlenebilir. Bunun için velisinin iznine ihtiyaç yoktur. Kadının bakire olması bizzat nikâhlanmasına da engel değildir. Mâlikî, Şâfi ve Hanbeli mezheplerinin ortak anlayışına göre balığa ve temyiz gücü olan bir kadın bizzat veya kendinin atadığı vekil ile evlenme iradesini açıklayamaz. Daha önce evlenmiş olsa bile durum değişmez, evlenme rızasını velisi aracılığı ile bildirmek zorundadır.²⁹⁷ Bakire kız, yakın akrabadan velisi veya onun vekili tarafından evlendirilirken sessiz kalırsa veya onaylamaya dair bir eylemde bulunursa evliliğe razıdır. Ancak bakire kızın evlenme konusunda fikrini alan uzak akrabalarından biri ise kızın rızasını açıkça söylemesi

²⁹⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 89

²⁹⁶ Mary Ann Fay, "Kadınlar ve Vakıflar: 18. Yüzyıl Mısır'ında Mülkiyet, İktidar ve Toplumsal Cinsiyetin Nüfuz Alanı", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 33.

²⁹⁷ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 65 ve 68.

veya kızıdan razı olduğuna dair bir fiilin olması gerekirdi. Bakire olmayan birinin ise rızasını açık bir şekilde belirtmesi gerekmektedir.²⁹⁸ Baliğa kızların nikâhında, şer'i bir engelin olmaması, kızın kendisinin razı olması ve velisinin izni gerekmektedir. Muhtedî²⁹⁹ kızların nikâhlarında ise veli izni aranmamaktadır. Bunların nikâhları, doğrudan kadı tarafından ya da vekil tayin edilen Müslüman birisi aracılığıyla kıyılmaktadır. Seyyibe yani dul bir kadının nikâhında da veli izni aranmaz sadece şer'i bir engelin olmaması ve iki tarafın rızası aranmaktadır.³⁰⁰

Kadı huzurunda nikâhlanan gayrimüslimlerin olması, İslami bir gelenek olan mehirin bazı gayrimüslimlerin tereke kayıtlarında oluşu ve bu kayıtlarda miras taksiminin İslami ölçülere göre yapıldığına dair örneklerin varlığı, boşanan zimmî kadının iddet beklemesi, talâk-ı bâin ile boşanan zimmîlerin bulunması Müslüman Türk adetlerinin gayrimüslimler üzerindeki etkisinin çok ileri safhaya ulaştığını kanıtlar niteliktedir.³⁰¹ Bu kanıt Tekirdağ için de geçerlidir. Mehir alan gayrimüslim kadınları Rodosçuk şer'iyeye sicillerinde görmek mümkündür. Bir Ermeni kadını olan Gevher eşi ölünce terekeden 6.000 akçe mehr-i müecceli ile 6.000 akçe mehr-i muaccelini almıştır.³⁰² Gayrimüslimler arasında tereke taksimi de şer'i hukuka göre yapılmıştır. Mesela, Yeni Mahalle'de ölen Danyal veledi Yanık'ın 80 sehm olan terekesinden eşine 10 sehm, dört oğlundan her birine 14 sehm, iki kızından her birine 7 sehm verilerek tereke paylaşılmıştır.³⁰³ Araştırmamızda şartlı talâk³⁰⁴ ve talâk-ı bâin³⁰⁵ ile boşanan gayrimüslim kadınlara da rastlamış bulunmaktayız. Sicillere dayalı elde ettiğimiz veriler gayrimüslim kadınların Müslüman Türk adetlerinden etkilendiklerini kanıtlamaktadır.

²⁹⁸ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 79. Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 75. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 160.

²⁹⁹ İnançsız iken veya başka bir dine mensupken İslâm dinini benimseme ihtidâ terimi ile açıklanmaktadır. İhtidâ eden kimseye ise muhtedî denilmektedir. Bkz. Ali Köse, "İhtidâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 554.

³⁰⁰ Savaş, "Fetva ve Şer'iyeye", s. 514 ve 517.

³⁰¹ Savaş, "Fetva ve Şer'iyeye", ss. 516-517.

³⁰² RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 42 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 12; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 61

³⁰³ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 25

³⁰⁴ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 73

³⁰⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 75

2.1.3. Evlilik Birliğinin Bozulması

Evlenerek aile kurmak, ailesinin geçimini sağlamak, mal varlığını eşi ve çocuklarına bırakmak kişilerin yaşamlarının bir döngüsüdür. Bu döngü bazen çeşitli sebeplerden bozulabilmekte ve evliliğin devamı umut vaat etmediğinde çiftler oluşturdukları aile birliğini sonlandırmaktadırlar. Sona eren evlilikler ailedeki her bireyi özellikle çocukları etkilemekte, evlilikler bitse de hukukî süreçler bir süre daha devam etmektedir. Tezimizin bu kısmında temel amacımız 1717-1731 yılları arasında Tekirdağ'da boşanmanın sebeplerini ve sonuçlarını analiz etmek olacaktır. Bu nedenle ilk olarak boşanma çeşitlerini değerlendirip daha sonra bu bilgileri sicillerde rastladığımız örnekler ile açıklayacağız.

Aile hayatı her din tarafından önemli görülmüştür. Müslümanlar aile hayatına önem vermişlerdir. Yahudiler aileyi neslin devamı görmüş ve aile kurmayı önemsemişlerdir. Hristiyanlarda da aile kutsal ve önemli görülmüş boşanmalar ise hoş karşılanmamıştır.³⁰⁶ Boşanma aile kurumunu çözerek çocuk dünyaya getirmeyi engellediği için tüm toplumlarda denetlenmiş ve kısıtlanmak istenmiştir.³⁰⁷ Boşanmayı “Allah’ın en sevmediği helal” olarak nitelendiren İslamiyet³⁰⁸ ayrılığı tavsiye etmemiş evlenmeyi ise teşvik etmiştir.³⁰⁹ İlâhi dinler her ne kadar aile bütünlüğüne önem verse de siciller ailelerin dağılma süreci ve nafaka davaları ile doludur.³¹⁰ Bu davalarda Müslüman kadınlar kadar gayrimüslim kadınları da görmek mümkündür.

Kaynaklarda belirtildiği üzere evlilik iki şekilde sona ermektedir: Fesih ve boşanma. Fesih evliliğin kuruluş aşamasında veya devamı sırasında oluşan eksiklik sebebiyle bozulmasıdır. Boşanma ise tarafların tek taraflı irade beyanları veya anlaşmaları ile evliliği sona erdirmesidir.³¹¹ İslamiyet tek taraflı irade ile eşini boşama hakkını kocaya vermiştir. Mehiri ödeme mecburiyeti göz önüne alınarak verilen bu hakkın

³⁰⁶ Mustafa Akbel, *Lâle Devrinde Galata Kadınları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015, ss. 87-88.

³⁰⁷ Özkiraz ve Baş, “Osmanlıdan Günümüze”, s. 89.

³⁰⁸ Ekin, “Osmanlı Toplumunda”, s. 120.

³⁰⁹ Alaca, “18. Yüzyıl İstanbul”, s. 20.

³¹⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 73; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 7-39; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 86

³¹¹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, ss. 105-106.

uluorta kullanılmaması için gerekli tedbirler de getirilmiştir. Evlenme akdi yapılırken kadının da tek taraflı irade ile boşama hakkını isteme ve alma durumu söz konusudur. Eğer akit sırasında kadın bu hakkı almamış veya alamamış ise boşanmasını gerektirecek durumlar ortaya çıktığında taraflardan her biri durumu aile büyüklerine veya kadıya götürebilirler. Haklı durum oluşmuşsa boşanma gerçekleşebilirdi.³¹²

Boşanma davalarında kadın ve erkek kendileri yer alabildiği gibi gerekirse vekil de tayin edebilirdi.³¹³ Örneğin, Elhâc İsa Mahallesi'nden Ümmügülsüm Hatun kocasından boşanmak isteğini vekili olan babası aracılığıyla mahkemeye iletmıştır.³¹⁴ Canpaşazade Mahallesi'nden Ayşe Hatun ise mahkemeye bizzat giderek boşanma talebini kadıya iletmıştır.³¹⁵ Boşanmalarda eşler mehir konusunda anlaştıklarında evliliğin son bulması "ibrâ" yoluyla yani birbirlerinden alacaklı olmadıklarını beyan etmeleriyle gerçekleşirdi.³¹⁶ Örneğin, Fatma Hatun mahkemeye kendisi giderek önce eşiyle şiddetli geçimsizlik yaşadığını ifade etmiş daha sonra 3.000 akçe mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden vazgeçtiğini belirtmiştir. Dava sonunda birbirlerinin zimmetini ibrâ eden eşlerin muhâlaa olduğu kesinleşmiştir.³¹⁷

Boşanmanın kocaya yüklediği mali yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin tespiti ve ayrılmaya bağlı oluşan kadının iddetinin ne zaman biteceği problemi boşanmaların büyük oranda mahkeme defterlerine kayıt edilmesine sebep olmuştur.³¹⁸ Talâk ve muhâlaa şeklinde boşanmalarda mahkemeye başvurma mecburiyeti yoktur. Ancak ileride çıkabilecek anlaşmazlıkları önleme düşüncesi tescil ettirme ihtiyacına neden olmuş ve taraflar boşanmak için mahkemeye başvurmuşlardır.³¹⁹

³¹² Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile", ss. 391-392.

³¹³ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 42.

³¹⁴ RŞS, Defter no.1647 (1136/1723-1724), s. 27 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no.1643 (1130/1717-1718), ss. 94-96; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 17

³¹⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 33.

³¹⁶ Rümeysa Kars, "18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri", *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, C. 8, S. 63 (2022), ss. 1713-1714.

³¹⁷ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 40

³¹⁸ Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukukunun", s. 437.

³¹⁹ Alaca, "18. Yüzyıl İstanbul", s. 20.

Boşanma sebeplerinden biri şiddetli geçimsizlik olup sicillerde “hüsn-i zindegâne”³²⁰ ya da “hüsn-i muâşeretin bulunmaması”³²¹ cümleleriyle ifade edilmiştir. Genellikle kadınlar bu sebeple boşanmayı arzu etmişlerdir.³²² Rodosçuk sicillerinde de durum aynıdır. Boşanmanın farklı bir nedeni yoktur. Boşanma tutanaklarında boşanmaya sebep olan nedenler belirli kalıplaşmış ifadeler ile yazıldığı için gerçekte olan sebepleri anlamak oldukça güçtür. Bu nedenle davaları değerlendirirken Leslie Peirce’nin ifade ettiği gibi davaların maddesel sonuçlarından öte hangi anlamlar taşımış olabileceğini anlamaya ve yorumlamaya çalışacağız.³²³

İslam aile hukukunda, meydana gelişleri farklı olan üç çeşit boşanma vardır: talâk, muhâlaa ve kazâi boşanma.³²⁴ Boşama kendi içerisinde sonuçları bakımından iki kısma ayrılmaktadır: ric’î (dönülebilir) boşama ve bâyin (ayırıcı) boşama. Bâyin boşama da iki kısma ayrılmaktadır: beynûnet-i suğra (küçük ayrılık, yeniden akitle dönmek mümkün) ve beynûnet-i kübrâ (büyük ayrılık, yeni bir akit ile dönülemeyen üçlü boşama) yani talâk-ı selâse ile olan boşama ki buna talâk-ı batt (kesin boşama) da denilmektedir.³²⁵ Görüldüğü üzere İslam hukukunda birbirinden farklı boşanma çeşitleri vardır. İncelediğimiz sicillerde muhâlaa, bâyin talâk, talâk-ı selase, şartlı talâk ve tefvîz-i talâk örneklerine rastlanmıştır.

³²⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 17; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 19; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 15

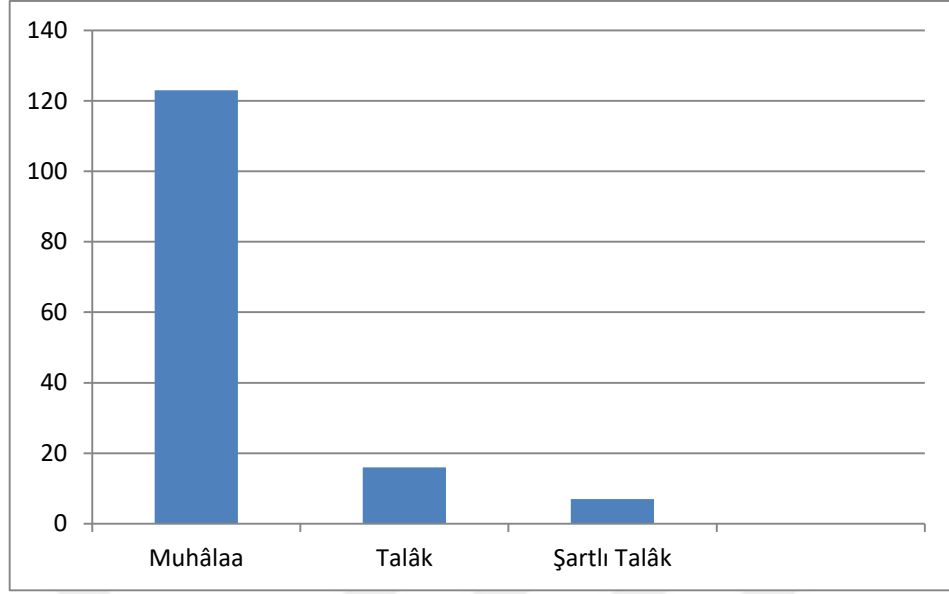
³²¹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 16; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 27

³²² Savaş, “Fetva ve Şer’iye”, s. 524.

³²³ Peirce, *Ahlak Oyunları*, s. 104.

³²⁴ Aydın, *Osmanlı Devleti’nde Hukuk*, ss. 217-218. İslam hukukunda talâk, muhâlaa ve kazâi boşanma dışında lian ve ilâ gibi farklı boşanma yolları da vardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, ss. 79-85.

³²⁵ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 197.

Grafik 2.1. Boşanma Davaları

Boşanma davalarının toplamı 156'dır. Bu davaların 123'ü muhâlaa şeklinde, 16'sı talâk şeklinde, 7'si şartlı talâk şeklinde gerçekleşmiştir. Tekirdağ üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda 16. ve 17. yüzyıllarda bir yıl içerisinde 5 ile 12 arasında boşanma kaydı olduğu belirlenmiştir.³²⁶ 1640-1648 yılları arasında gayrimüslimlerin boşanma davaları 9 tanedir. Bu davaların 7'si kadınlar 2'si erkekler tarafından açılmıştır.³²⁷ 1789-1808 yılları arasındaki sicil kayıtlarında ise Müslümanlara ait 11 tane boşanma davası tespit edilmiştir.³²⁸

³²⁶ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 127.

³²⁷ Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, s. 138.

³²⁸ Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde*, s. 112.

Diğer boşanma türlerine göre muhâlaa türü boşanmanın yüksek oluşu sadece Tekirdağ’a özgü bir durum değildir. Bulgaristan, Kudüs, Nablus, Şam, Kahire,³²⁹ Galata, Eyüp, Üsküdar, Kayseri, Balıkesir ve Trabzon’da da durum benzerdir.³³⁰

Gül Akyılmaz’a göre muhâlaa’nın şer’iyye sicillerinde en yaygın boşanma şekli olmasının sebebi, bu metodun kadının istemediği evliliğini bitirmesinde İslam Hukuku sınırlarında ulaşabileceği en önemli imkân olmasındandır.³³¹ Başka bir görüşe göre ise her evlenmenin kadına mehir ödemesi getirmesi hul’ talebinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.³³²

2.1.3.1. Muhâlaa – Hul’

Kadının kocasına mal vermesi şartı ile oluşan boşanma şekline muhâlaa ya da hul’ denilmektedir.³³³ İslam hukuku erkeğe verdiği boşama hakkını kadınlara hul’ adı altında vermiştir.³³⁴ Hul’, toplum içerisinde “evliliği ortadan kaldırmak” anlamına gelmektedir. Fıkıhta ise tanımlar birbirine yakın anlamdadır. Hanefilere göre hul’ kadının kabul etmesi şartıyla nikâh mülkiyetini kaldırmaktadır. Kadının kabul etmesi muhâlaanın bedel ile olacağı anlamına gelmektedir. Malikilere göre hul’ bir bedel karşılığında boşamaktır. Şafilere göre bir bedel ile eşlerin ayrılığıdır. Hanbelilere

³²⁹ 18. yüzyılda Bulgaristan, Kudüs, Nablus ve Şam’daki mahkemelerde en çok kaydedilen boşanma biçimi muhâlaadır. Kahire’de de birçok kadın muhâlaa talebiyle hâkim karşısına çıkmıştır. Bkz. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 166.

³³⁰ Lale Devri Galata’da boşanma davalarının %80’i muhâlaa, %19’u talâk, %1’i şartlı talâk şeklinde gerçekleşmiştir. Bkz. Akbel, *Lale Devrinde Galata*, s. 116. Lale Devri Eyüp’te muhâlaa sayısının toplamı 454’tür. Yasemin Keskin, *Lale Devri’nde Kadınlar: Eyüp Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2015, s. 156. Üsküdar’da 17. yüzyılın ilk çeyreğinde kadınların %9’u talâk-ı bâin, %45’i talâk-ı selâse ile boşanmış, Kayseri’de ise kadınların %15’i talâk-ı bâin, %28’i talâk-ı selâse ile boşanmıştır. Ayrıca Üsküdar’da %47 ve Kayseri’de %36 oranında belge muhâlaa başlığı altında incelenmiştir. Bkz. Seher Yüçetürk, *Şer’iyye Sicillerine Göre 17.Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı’da Kadın (Üsküdar-Kayseri Örneklerinde)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, s. 33 ve 35. 17. yüzyılda Balıkesir’de boşanma davalarında en çok muhâlaa türü boşanma kayıtlarına rastlanmıştır. Bkz. Abdulmecit Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesir’de Kadınlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002, s. 42. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon’da da boşanma oranlarında ilk sırada muhâlaa gelmektedir. Daha sonra talâk ve şartlı boşamanın olduğu tespit edilmiştir. Bkz. Aslı Özcan, *Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2018, s. 117.

³³¹ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 671.

³³² Jülide Akyüz, “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan “Mehir” Hakkında Bazı Düşünceler”, *Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C. 24, S. 37 (2005), s. 226.

³³³ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 454.

³³⁴ Akyüz, “Evlenme Sözleşmesinin”, s. 226.

göre kocanın bir bedel karşılığında hanımından ayrılmasıdır.³³⁵ Mezheplerin tanımlarından hareketle hul' kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın da ayrılmaya razı olması ile evliliğini bitirmesini yani karı kocanın karşılıklı anlaşmalarıyla evliliklerini sonlandırmalarını ifade etmektedir.³³⁶ Böylece muhâlaa olan bir kadın kendisi hakkında söz sahibi olmakta, muhâlaa olmayı kabul eden bir erkeğin ise mehir sorumluluğu kalmamaktadır.³³⁷

Hul'de boşanma sürecini başlatan kadınlardı. Herhangi bir nedenle kocalarıyla olan evliliklerini sürdürmek istemeyen kadınlar boşama girişimde bulunuyorlardı. İslam hukukunda hul' bir öneri ve bir kabulden oluşmaktadır.³³⁸ Alacaklı olduğu mehir karşılığında kocasından kendisini boşamasını isteyen kadının teklifini kocası kabul eder ve karısını boşarsa muhâlaa olurdu. Kocanın razı olmadığı bir hul' geçersizdir. Bu davalarda kocanın irade beyanı boşanmayı belirlemekte,³³⁹ çeşitli nedenlerden ötürü katlanılmaz olan evliliğine muhâlaa ile son veren kadın ise kocasından talâk satın almaktadır.³⁴⁰ Ancak hul' hakkı talâk hakkının kadın tarafındaki eşdeğeri değildir. Hul'ün geçerli olması için kocanın rızası yeterlidir. Kadın boşanmak ister koca da kabul ederse hul gerçekleşirdi. Oysa talâk, kadın karşı çıksa bile erkek tarafından söylendiği anda yürürlüğe girmekteydi.³⁴¹ Yine de muhâlaa kadın için evlilik ile ilgili sorunlarına karşı iyi bir çözüm olmuştur.³⁴²

Muhâlaa şeklinde boşanma kesin ayrılık hükmündedir. Eşlerin yeniden bir araya gelebilmeleri için yeni bir nikâh gerekmektedir.³⁴³ İslam alimlerine göre, hul'a başvurabilmek için eşlerin haklı bir sebebi olmalıdır. Bu başvurunun yasal sebebi eşler arasındaki geçimsizlik ve uyumsuzluktur.³⁴⁴ Sicillere muhâlaa şeklindeki

³³⁵ Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi* 9, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2015, ss. 379-380.

³³⁶ Fahrettin Atar, "Muhâlea", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 399. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, ss. 148-49. Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 412.

³³⁷ Münteza Maşalı, "Fıkhi Düşüncede Kadın: Geçmişten Günümüze Bir Tasvir Denemesi", *Kadın Olmak İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi*, ed. H. Şule Albayrak, İstanbul: İz Yayıncılık, 2024, s. 260.

³³⁸ Zilfi, "Geçinemiyoruz", s. 258 ve 260.

³³⁹ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 217.

³⁴⁰ Ekin, "Osmanlı Toplumunda", s. 119.

³⁴¹ Zilfi, "Geçinemiyoruz", s. 262.

³⁴² Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 169.

³⁴³ Gümrükçüoğlu, "Osmanlı Toplumunda Kadınlar", s. 288.

³⁴⁴ Atar, "Muhâlea", s. 400.

boşanmanın tek sebebi şiddetli geçimsizlik olarak yansımıştır. Evlilik hayatının devamını kendisi açısından mümkün görmeyen bir kadın mahkemeye gelerek örneğin “... beynimizde hüsn-i zindegânemiz olmadığı ecilden sebîlimi tahliye murâdımdır...” diyerek boşanma talebinde bulunmaktadır. Boşanmanın gerçekleşmesine karşılık olarak kadın, genellikle mehr-i müeccelinden vazgeçmekte, kocasından iddet nafakası ve meûnet-i sükna talebinde bulunmayacağını ifade etmektedir. Kadı’nın ve şahitlerin huzurunda gerçekleşen bu tür boşanmaya “muhâlaa-i sahiha-i şer’iye” adı verilmektedir. Evliliğini sürdürmek istemeyen kadının boşanma karşılığı yani nikâhtan kurtulmak için ödediği bedele ise “hul’ bedeli” denilmektedir.³⁴⁵ Muhâlaa bedeli mehir, birikmiş nafaka alacağı, iddet nafakası, ekonomik değeri olan menkul ve gayrimenkul mallar olabilirdi.³⁴⁶

Tekirdağ’daki muhâlaa boşanmalarında dava kadının ağızından aktarılmaktadır. Kadın mahkemede nelerden feragat edeceğini açıklamakta kocasının rıza göstermesi ile boşanma gerçekleşmekteydi. Asaleten mahkemede yer alarak muhâlaa olan kadınlar³⁴⁷ yanında vekil aracılığı ile boşanan kadınlar³⁴⁸ da vardır. Muhâlaa boşanmaların sebebi genel olarak şiddetli geçimsizliktir. Bu durum belgelere “beynlerimizde hüsn-i zindeganemiz kalmadı”³⁴⁹ ya da “hüsn-i muaşeretimiz olmayıp”³⁵⁰ şeklindeki ifadeler ile yansımıştır. Muhâlaa ile kadının oturacağı yer (sükna hakkı) ve iddet nafakası hakkı son bulmaz, muhalaa sırasında koca bunlardan sorumlu olmadığını açıkça belirtmediği sürece bu konudaki yükümlülükleri devam eder.³⁵¹ İncelemelerimizde mehirini alarak muhâlaa olan kadınlara rastlıyoruz.³⁵² Ancak kadınlarının büyük bir çoğunluğunun mehr-i müeccel³⁵³ yanında

³⁴⁵ Savaş, “Fetva ve Şer’iyye”, s. 530.

³⁴⁶ Atar, “Muhâlea”, s. 400

³⁴⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 15-78; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 21-53; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 19-60

³⁴⁸ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 17-44; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 51-100; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 53-97

³⁴⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-49; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 49-58

³⁵⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 42-45

³⁵¹ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 210.

³⁵² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 22-50

³⁵³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 60-78; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 16-27

nafakalarından da vazgeçtiklerini, bazen küçük çocuklarının³⁵⁴ bazen de doğacak çocuklarının³⁵⁵ bakım masraflarını üstlenerek yalnızca me'unet-i sükna yani ikamet edeceği yerin kendi üzerine olma koşulu ile muhâlaa olduğunu görmekteyiz. Burada şunu da belirtmeliyiz ki; iddet nafakasından vazgeçerek muhalâa olan kadınlar yalnızca gündüz vakti dışarı çıkabilirdi. Gece çıkmaları yasaktı. Eğer gece dışarı çıkarsa veya oturduğu evini değiştirse mesken ve nafaka haklarını kaybederdi.³⁵⁶

Rodosçuk sicillerinde mehir ve nafakadan vazgeçme tabirine ilaveten “bedeli hul’ ” ifadesi de kullanılmaktadır. Bu ifade ile kadın nelerden vazgeçtiğini açıklamaktadır. Örneğin, Hatice Hatun iki buçuk yaşındaki oğlu Mustafa’yı bedeli hul’ olarak kendi rızası ile eşine teslim ettiğini ifade etmektedir.³⁵⁷ Rukiye Hatun ise bedeli hul’ olarak eşine 20 kuruş, bir kırmızı beledî döşek, iki kırmızı beledî yastık ve bir yemeni yorgani teslim ettiğini söylemiştir.³⁵⁸ Bedeli hul’ olarak çeşitli eşyalardan vazgeçen diğer bir kadın Ümmühan Hatun’dur.³⁵⁹ Mehir ve nafaka haklarından vazgeçen kadınların ayrıca hul’ bedelini neden ödedikleri sicillerde açıklanmıyor. Ancak boşanma karşılığı yapılan feragatlerin onların aleyhine olduğuna şüphe yoktur.

Hul’ boşanmasında, çocuğun nafakasının anne tarafından karşılanmasını erkek bir koşul olarak isteyebilirdi. Bu durum eski kocanın nafaka ödemekten kaçması olarak yorumlanmaktadır.³⁶⁰ Örneğin, iki aylık hamile olan Ayşe Hatun 4.000 akçe mehr-i müeccelini bırakmanın yanında doğacak çocuğunun yedi yaşına kadar olan nafaka masrafını kendi malından karşılamak koşuluyla muhâlaa olmuştur.³⁶¹

Muhâlaa şeklindeki boşanmalarda mehirinden vazgeçen kadınlar dışında mehirinde pazarlık yapan kadınlara da rastlıyoruz. Papa Yorgi Mahallesi’nden Tarbendo isimli Hristiyan kadın 25 kuruş mehr-i müeccelinin 15 kuruşunu kendi üzerine alarak

³⁵⁴ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-76; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 7-19

³⁵⁵ RŞS, Defter no.1645 (1133/1720-1721), ss. 68-70; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 27-33

³⁵⁶ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 157.

³⁵⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 45

³⁵⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 103

³⁵⁹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 107

³⁶⁰ Judith E. Tucker, “Eksiksiz Sevgi: Osmanlı Suriye’si ve Filistin’inde İslam Hukukuna Göre Annelik”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 233.

³⁶¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 60

boşanmıştır.³⁶² Canpaşazade Mahallesi'nden Ayşe Hatun ise 2.000 akçe mehr-i müeccelinden ve iddet nafakasından vazgeçmesine rağmen mehr-i muacceli olan bir beledî döşek, bir beledî yastık, bir sahan, bir kapaklı tencere, bir al sandal kaftan, bir kırmızı çuka ferace ve 2 kuruşunu kocasından alarak muhâlaa olmuştur.³⁶³

Muhâlaanın sahih olması için, hul'u yapan kocanın boşama ehliyetine sahip olması kadının ise boşanmaya elverişli olması gerekir.³⁶⁴ Bu tür boşanma ile İslam hukuku kadına çekilmez hale gelen evliliğinden kurtulma imkânı vermiştir.³⁶⁵ Diğer bir ifade ile hul' şeklindeki boşanma, kadınlara evliliklerinde yazgılarını düzeltebilecekleri bir seçenek sunuyor ve kadınların istenmeyen bir eşi kabul etmemelerini de meşrulaştırıyordu.³⁶⁶ Aynı zamanda kocalarını muhâlaaya razı eden kadınlar, boşanmanın onlara getireceği mali yükleri de hafifletiyorlardı.³⁶⁷ Çünkü muhalâaya razı olmayıp talâk ile karısını boşayan bir erkek, eşinin mehr-i müeccelini, iddet nafakasını ve diğer geçim masraflarını ödemek zorundaydı.³⁶⁸ Muhâlaa genellikle kocayı bu yükümlülüklerden kurtarmaktadır. Örneğin, Camii Atik Mahallesi'nde sakine Ayşe Hatun muhâlaa olmak için 4.000 akçe mehr-i müeccelinden ve muaccel mehir olarak belirlenen beledî bir döşek, bir yorgan, dört yastık, iki minder, bir hatâyî fistan ve bir hatâyî entariden vazgeçerek eşini büyük bir mali yükten kurtarmıştır.³⁶⁹ Rezmagop isimli Hıristiyan kadın ise mehr-i müecceli olan 10 tuğralı altın ve nafaka-i iddetinden vazgeçtikten sonra muhâlaa isteğini mahkemeye iletmiştir. Kadının bu isteği aslında hakkı olan altın ve nafaka giderini ret ettiğini göstermektedir.³⁷⁰

Fanny Davis, üst zümre kadınları üzerine yaptığı çalışmasında boşanmaların en önemli gerekçesini çocuksuzluk olarak açıklamaktadır. Onun gözlemlerine göre

³⁶² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 39

³⁶³ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 33

³⁶⁴ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 209.

³⁶⁵ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 70. Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 671. Madeline C. Zilfi, muhalâ sonrası kadınların ekonomik açıdan daha iyi bir duruma gelmelerinin mümkün olmadığı hatta bazılarının hul' anlaşmasından ötürü pişman oldukları görüşündedir. Bkz. Zilfi, "Geçinemiyoruz", s. 271.

³⁶⁶ Zilfi, "Geçinemiyoruz", s. 262 ve 282.

³⁶⁷ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 120. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 71.

³⁶⁸ Savaş, "Fetva ve Şer'iyye", s. 531.

³⁶⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 79

³⁷⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 7

özellikle varlıklı ve güçlü kimseler boşanmayı tercih etmektedir.³⁷¹ Boşanmak isteyen kadının kocasına bir miktar para ödemesi yanında bir kadının kocasından hiçbir maddi istekte bulunmamayı kabul ederek boşanmak istemesi de söz konusuydu. Faroqhi, bu tür boşanmayı varlıklı kadınlar için geçerli kabul etmektedir.³⁷² Davis ve Faroqhi için ekonomik gelir ile boşanma arasında doğru orantı vardır. Onlara göre boşanma varlıklı bireylerin işidir. Oysa aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere Tekirdağ'da iktisadî durumu çok da yüksek olmayan erkekler karılarını boşayabildiği gibi düşük mehirleri olan kadınlar da boşanma talebinde bulunmuşlardır. Üstelik muhâlaa boşanmalarında ekonomik yükü çoğunlukla kadınlar çekmektedir.³⁷³

Örneğin, Hoca Bâyezıd Mahallesi'nden Ayşe binti Hüseyin 5 kuruş mehr-i müeccelinden ve iddet nafakasından vazgeçip iki yaşındaki kızının nafakasını da üstlenerek kocası Ahmed'ten muhâlaa ile boşanmıştır.³⁷⁴ Düşük mehirlerle sahip kadınların muhâlaa ile boşandıklarına dair örnekler varlıklı kadınların muhâlaa oldukları söyleminin Tekirdağ özelinde geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur.

Mehir hem erkeğin hem de kadının iktisadî konumunu göstermesi açısından önemlidir. Muhâlaa boşanmalarında tespit ettiğimiz en yüksek mehr-i müeccel miktarı 8.000 akçe³⁷⁵ (yaklaşık 66 kuruş), en düşük mehr-i müeccel miktarı ise 5 kuruştur.³⁷⁶ Çocuk sahibi olamamanın boşanma nedeni olduğuna dair ise sicil belgeleri sessizdir.

M. Akif Aydın'a göre, Hanefi mezhebinde kadınların mahkeme kararıyla boşanma imkanı sınırlı olduğu için kadılar kocalara muhâlaa ile boşanmaları için manevi baskı yapmışlardır. Erkeklerin muhâlaa vakalarını sicillere kaydettirmeleri mahkeme defterlerindeki yüksek muhâlaa oranlarının sebebi olarak düşünülmektedir. Bu tür boşanmanın mahkemede yapılmasına veya mahkemece tescil edilmesine ihtiyaç

³⁷¹ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 141 ve 144.

³⁷² Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 117.

³⁷³ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 121.

³⁷⁴ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 62 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 28-60; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 21-51; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 40-45; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 27-44; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 37-38; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 57-101

³⁷⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 57

³⁷⁶ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 57

yoktur. İleride mehir ve iddet nafakası adına sorun yaşamak istemeyen kocaların çoğunlukla mahkeme defterine tescil ettirmeyi önemsemesi bu durumun sebebi olarak gösterilse de³⁷⁷ Tekirdağ'da durum bunun tam tersidir. Çünkü mahkemeye müracaat edip muhâlaa olduğunu kaydettirenler kadınlardı. Mehir ve nafakasından feragat eden kadınların kayıt işlemlerinin olası sebebi yeni bir evlilik yapabilmenin önünü açmaktır.

Hul' yoluyla boşanıp mehir ve nafakalarını bırakan kadınların çoğunun sığındıkları yerin ya kendi aileleri ya da uzak akrabaları olduğu varsayılmaktadır. Madeline C. Zilfi, hul' ile ilgili kanıtlardan hareketle ailelerin boşanan kızlarına destek olduklarını söylemektedir. O'na göre boşanarak ailesine geri dönen kadın yeniden ailesine bağımlı olacaktır. Bu durumda ailedeki ekonomik yük de artacaktır. Bu nedenle ailesinden gerekli desteği gören kızlar yeniden evliliğe hazırlanmaktaydı.³⁷⁸ Boşanan bir kadının başka bir erkek ile evlenmesi onun namusunu koruması ve ekonomik güvencesi anlamına geliyordu.³⁷⁹

Rodosçuk sicillerinde yer alan tereke kayıtlarında kardeşler arasında farklı baba adları olan çocuklara rastlanılmıştır. Bu durum kadınların iki evlilik yaptıklarını kanıtlamaktadır. İkinci evliliğin sebebi zorunluluk olabilir. Yukarıda da belirtildiği üzere kocası ölen bir kadının sığınacağı ilk yer baba evidir. Çocuklarıyla birlikte baba evine dönen bir kadının maddi ve manevi açıdan zorluk yaşaması kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle en iyi çözüm olarak yeni bir evlilik düşünülmüş olabilir. İkinci evliliğin diğer bir sebebi boşanmadır. Özellikle mehir ve nafaka gibi iktisadî dayanaklarından vazgeçerek boşanan bir kadının yeni bir evlilik yapması olası bir durumdur.

Aşağıdaki tabloda 1717-1731 yılları arasında muhalâa boşanmalarında kadınların mehir durumları gösterilmiştir.

³⁷⁷ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, ss. 120-122. Atar, "Muhâlea", s. 400.

³⁷⁸ Zilfi "Geçinemiyoruz", ss. 277-278.

³⁷⁹ Üner, "Şer'iyye Sicillerine Göre", s. 38.

Tablo 2.1. Muhalâa Davalarında Mehir Durumu

Tarih	Dava Sayısı	Mehr-i Müccelden Feragat Eden Kadın Sayısı	Mehr-i Muaccelden Feragat Eden Kadın Sayısı
1717-1718	10	9	1
1718-1719	14	12	2
1720-1721	30	28	2
1722-1723	17	16	1
1723-1724	28	26	2
1727-1728	19	19	0
1730-1731	5	3	2
Toplam	123	113	10

Tablodan anlaşılacağı üzere muhâlaa boşanmalarında kadınların çoğu mehr-i müeccellinden vazgeçmişlerdir. Muaccel mehirin genelde peşin ödenmesi, müccel mehir ödemelerinin ise ertelenerek sonraya bırakılabiliyor olması tablodaki sonuçların sebebidir. Feragat edilen mehir ve nafaka kadın için evliliğine son verebilmesinin, boşanma talebini kabul eden erkek için ise ekonomik külfetten kurtulmanın yolu görünmektedir.

İncelediğimiz sicillerde muhâlaa davalarına başvuruların tamamı kadınlara aittir. Bu durumun kanaatimizce iki nedeni olabilir: Birincisi kadının istemediği evliliğini bitirmesinin en önemli yolu olmasıdır. Kocanın da kabul etmesi ile genelde mehir ve nafakasını eşine bırakan kadın bu sayede dul bir kadın olabiliyordu. İkincisi ise erkeğin muhâlaa ile mehir ve nafaka yükümlülüğünden kurtulmasıdır. Eski eşine bu ödemeleri yapmayan bir erkek tekrar evlendiğinde yeni eşine bu ödemeleri daha rahat yapabilirdi. Bu noktada akıllara şu sorular geliyor: kadın mı kocasını muhâlaaya ikna etmeye çalıştı, koca mı karısını muhâlaa olmaya zorladı? Belgelerde standart bir dil kullanıldığı ve boşanma nedenleri kalıplaşmış ifadeler ile açıklandığı için bu sorunun cevabına ulaşmak maalesef mümkün değildir. Ancak mehir ve nafakasından vazgeçen bir kadının gözüyle muhâlaa davalarına baktığımızda; erkeğin ekonomik yükünün hafiflediğini kadının ise iktisadî güvencelerini kaybettiğini, belkide yeni bir evlilik yapmaya mecbur kaldığını veya ailesinin yanına dönmek zorunda kaldığını söyleyebiliriz. Kadınların muhâlaa olduklarını tescil ettirme hassasiyetleri ise farklı açılardan yorumlanabilir. Boşanma için ikna edilen kocanın bu durumdan vazgeçmesini önleme isteği, yeniden evlenebilmek için eski evliliğini bitirdiğini kayıt altına alma düşüncesi ve boşanma sonrası mehir, nafaka,

eşya, çocuk gibi konularda olası sorunları kendi lehine çözebilmek için gerekli belgeyi önceden yazılı hale getirme isteği yapılabilecek bazı yarumlardır. Belirtmemiz gereken bir diğer durum ise muhâlaa davalarının neredeyse tamamında kocaların da mahkemede asaleten ya da vekil aracılığıyla yer almasıdır. Hul'ün geçerlilik kazanması açısından önemli olan bu durum aslında kocaların hul' anlaşmasına razı olduklarını kanıtlamaktadır.

2.1.3.2. Talâk

Talâk kocanın tek taraflı iradesiyle hiçbir sebep göstermeden evliliği sona erdirmesi durumunu ifade eder ve meydana gelebilmesi için mahkeme kararına gerek yoktur.³⁸⁰ Evlilik talâk ile bitebildiği gibi fesih ile de sona ermektedir. Fesih ile talâk arasında bazı farklar vardır: Fesih akitten doğan “helâl olma” yı ortadan kaldırırken talâkta bu durum üç kez talâk olduğunda gerçekleşmektedir. Fesih evliliğe mâni olan durumlar sebebiyle oluşur, talâk ise kocanın hakkı olup akitten sonra oluşabilmektedir. Fesih talâk sayısını eksiltmez. Talâk ise her gerçekleştiğinde sayısı azalmaktadır.³⁸¹

Neslin devamı için evliliği teşvik eden İslam dinî, talâkı evliliğin sürmesi imkânsız olduğunda başvurulacak bir çözüm şekli kabul etmiştir.³⁸² Bakara Sûresi'nde “Boşamak (*ric*'i talâk) iki defadır...”³⁸³ ayeti ile boşanma sınırlandırılmıştır. Ayrıca talâkın ani bir öfke ve kızgınlık durumunda meydana gelmesi onaylanmamıştır. Talâk hakkı evliliğin devam etmesi imkânsız olan durumlarda bilinçli bir şekilde kullanılmalıdır. Bunun için iddeti içine alan bir zaman tayin edilmiştir.³⁸⁴

Koca, ayırt etme gücüne sahip ve reşit ise talâk ile evliliğine son verebilirdi.³⁸⁵ Kadın da kocasından bu yetkiyi aldığı durumda boşanma için uygun sözcüklerden birini kullandığında talâk gerçekleşmiş olurdu.³⁸⁶ Hanefi mezhebine göre kadın, evlenirken “dilediğim zaman ben de tek taraflı irade beyanıyla boşanma hakkımın olmasını istiyorum” tarzında bir şart ileri sürebilmektedir. Bu şartla evlenildiğinde kadın da

³⁸⁰ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 33. Aydın, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 217. H. İbrahim Acar, “Talâk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 497.

³⁸¹ Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi* 9, ss. 275-276.

³⁸² Acar, “Talâk”, s. 496.

³⁸³ *Bakara Sûresi* 2/229

³⁸⁴ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 410.

³⁸⁵ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 40.

³⁸⁶ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 110. Acar, “Talâk”, s. 497.

evlilik hayatının herhangi bir döneminde tek taraflı bir irade beyanıyla evlilik birliğine son verebilirdi.³⁸⁷ Eğer erkek karısına “durum senin elinde” derse kadın sadece o zamanla sınırlı olmak üzere kocasını boşama hakkını elde ederdi.³⁸⁸

Talâk uyarınca kadının hakları arasında; üç aylık geçim giderlerini kapsayan nafaka-i iddet, evlenme sırasında mehirin tamamı ödenmemişse mehr-i müeccel, çiftin çocukları varsa anne ve iki yaşına kadar süt çocukları için nafaka-i hidânet, yaşı büyük olup reşit olmayan çocuklar için giyim ve benzeri ihtiyaçların ödenmesi yer almaktadır.³⁸⁹

Talâk; ric’i talâk (dönülebilir boşanma), bâin talâk (ayırıcı boşanma) ve şartlı talâk olarak sınıflandırılmaktadır. Kocanın belli şartlarla boşama iradesini geri alabilmesi dönülebilir boşanma ya da ric’i talâk olarak ifade edilir. Evliliği kesin olarak sona erdirmeyen ric’i talâkta kocanın iddet süresi içinde eşine tekrar geri dönme imkânı vardır.³⁹⁰ Bunun için yeni bir nikâh gerekmediği gibi ikinci defa mehir ödenmesine de gerek yoktur. İslam hukukunda sünnete uygun olan ve tavsiye edilen boşanma şekli de budur.³⁹¹ Ancak karı koca arasında bir birliktelik oluşmadığında ve iddet sona erdiğinde mehirin müeccel olan kısmı muaccel hale gelmektedir. Bu durumda iddeti sona eren bir kadın mehirini kocasından talep edebilmektedir.³⁹²

Bâin talâk ayırıcı bir boşama olup tarafların tekrar bir araya gelebilmesi için yeni bir nikâh gerekmektedir. Bu boşamada talâk sayısı bir veya iki olduğunda küçük ayrılık gerçekleşir (beynûnet-i suğra) ve taraflar isterse iddet süresi içinde veya bitiminde yeniden yapacakları bir nikâh ve mehir tespiti ile bir araya gelebilirler. Talâk sayısı üç olduğunda ise büyük ayrılık (beynûnet-i kübra) meydana gelir. Kocanın karısı ile yeniden evlenebilmesi için kadının önce başka bir erkekle evlenmesi sonra boşanması gerekirdi.³⁹³

³⁸⁷ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 75.

³⁸⁸ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 143.

³⁸⁹ Zilfi, “Geçinemiyoruz”, ss. 257-258.

³⁹⁰ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 54. Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi* 9, s. 341. Acar, “Talâk”, s. 498.

³⁹¹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 111. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, ss. 37-38.

³⁹² Akgündüz, *Mukayeseli İslam* s. 199.

³⁹³ Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi* 9, s. 341. Acar, “Talâk”, s. 499.

Bâin talâk davaları sicillerde rastladığımız dava türlerinden biridir.³⁹⁴ Örneğin, 1720 yılında Ayşe Hatun adlı bir kadın bu tür bir davanın tarafı olmuştur. Ayşe Hatun'un eski eşi Gavz Beşe Hayrabolu kazasına tabi Canbazlı Köyü'nden olup misafir olarak Tekirdağ'a gelmiştir. Elhâc Musa Mahallesi'nde yaşayan Ayşe Hatun eski eşinin Tekirdağ'da olmasını fırsat bulmuş olmalı ki mahkemeye bizzat giderek Gavz Beşe'nin beş sene önce kendisini bâin tâlak ile boşadığını ve 30 kuruş mehr-i müeccel alacağı olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaya karşılık olarak Gavz Beşe, Ayşe'nin muhâlâa şeklinde boşandığını iddia etmiştir. Davanın devamında muslihûn (arabulucu) sayesinde 5 kuruş üzerine sulh olunduğu ve Ayşe Hatun'un, Gavz Beşe'nin zimmetini ibrâ ederek davayı sonlandırdığı anlaşılmaktadır.³⁹⁵

İskender Çavuş Mahallesi'nden Fatma Hatun yer aldığı mahkemede kocasının kendisini talâk-ı bâin ile boşadığını söylemiş, boşanmanın karşılığında 1.000 akçe mehr-i müeccel, 200 akçe iddet nafakası ve ikamet yeri olmak üzere toplamda 1.200 akçeyi eski kocası Ali'den aldığını onaylamıştır.³⁹⁶ Mahkemede kayıt altına alınan bu dava kadın için yeni bir evliliğin yolunu açmakta, erkek için ise ödenen meblağın ileride olası inkârına karşı önlem niteliği taşımaktadır.

Bâin talâk ile boşanma örneklerine gayrimüslimlerde de rastlıyoruz. Mesela Papa Yorgi Mahallesi'nden Meyandis isimli Hristiyan erkek mahkemede karısının vekili olan babası karşısında yer alarak; “ben dahi şarap hamr ve örf edip zevcem mezbureyi darp edersem ve nafaka verip geçindiremezsem zevcem Rumiyan benden talâk-ı bâin ile mutallâka olsun” diye şart etmiştir.³⁹⁷ Kayıt altına alınan bu ifadeler şer’i hukuka uygun boşanmanın gayrimüslimler arasında iyi bilindiğini ve kabul gördüğünü kanıtlamaktadır.

Bâin talâkta iddet, iki tarafa birden yeniden düşünme imkânı vermektedir.³⁹⁸ Ancak, üç hayz sürecinde geri alınmayan boşanma ayırıcı boşanma olur ve evlilik biter. Ayrıca koca boşanmanın kesin olduğunu ifade eden sözler kullanırsa veya talâk

³⁹⁴ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 93; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 66

³⁹⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 19

³⁹⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 16

³⁹⁷ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 73

³⁹⁸ H. İbrahim Acar, “İddet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 467.

sözünü aynı anda üç kere söylerse ayırıcı boşanma gerçekleşmiş olur. Üç defa boşama büyük ayrılığa sebep olur. Bu durumda kocanın karısıyla yeniden evlenebilmesi için kadının bir başka erkekle evlenmesi ve bu evliliğin sona ermesi gerekmektedir. Hülle denilen bu usulün amacı kocanın boşama yetkisini kötüye kullanmasını önlemektir. Anlaşılabacağı üzere, ric'î talâk evlilik birliğini, bâin talak ise kadını korumaktadır.³⁹⁹

Talâk-ı selâse şeklinde boşanmanın kişilerde yarattığı etkiyi Güvençli Köyü'nden İsa'nın saadete sunduğu arzuhalde görüyoruz. İsa'yı başkente götüren sebep iftiraya uğrama iddiasıdır. İddiaya göre İsa, eşini talâk-ı selâse ile boşamıştır. Ama o, bu durumun gençlik gururu olduğunu dile getirmiş ve mahkemeden bâin talâk ricasında bulunmuştur.⁴⁰⁰

Talâk çeşitlerinden olan şartlı talâkın oluşması için koca, karısını boşamayı bir işi yapmaya bağlamakta ve o işi yaparsa karısının boşanması gerçekleşmekteydi.⁴⁰¹ Boşanma gelecekte meydana gelmesi muhtemel olan bir olaya bağlanırsa şarta bağlanmış olurdu. Şartın gerçekleştiği anda ise boşanma geçerlilik kazanırdı.⁴⁰² İleri sürülen şart meydana gelmediği sürece talâk oluşmazdı.⁴⁰³ Kocalar savaşa veya uzun bir yolculuğa çıkmadan önce eşlerinin mağduriyetini önlemek için onları şartlı olarak boşarlardı.⁴⁰⁴ Bu durum gaiblik ve nafaka ödenmemesi nedeniyle boşanmayı kabul etmeyen Hanefi uygulamasını yumuşatan bir tedbir olarak düşünülmektedir.⁴⁰⁵

Şartlı talâkın zaman içinde talâk-ı selâse'ye dönüştüğü örneğe Yeni Mahalle'de rastlıyoruz. Mahallede sakine Ehret isimli Ermeni kadın mahkemeye bizzat giderek kocasının şarap içmeme ve darp etmeme sözü verdiğini ancak bu sözünü tutmaması nedeniyle boşandıklarını, daha sonra yeniden nikâh yaptıklarını, şart ettiği halde kocasının şarap içmeye ve darp etmeye devam ettiğini ve ikinci kez boşandıklarını ifade etmiştir. Ehret, yaşadıklarının bununla sınırlı olmadığını, kocasının mahkeme huzurunda üçüncü kez söz verdiğini fakat aynı durumun tekrar yaşandığını bu

³⁹⁹ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, ss. 38-56.

⁴⁰⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 117

⁴⁰¹ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 670.

⁴⁰² Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 57 ve 60.

⁴⁰³ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 452.

⁴⁰⁴ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 672.

⁴⁰⁵ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 222.

nedenle talâk-ı selâse olduğunu söylemiştir. Ancak mahkeme bu iddiaları doğrulayacak şahitler talep etmiştir. Müslüman şahitlerin ifadeleri Ehret ‘in söylemleri ile örtüşünce mahkeme talâk-ı selâse’nin gerçekleştiğini onaylamıştır.⁴⁰⁶ Bu davada dikkatimizi çeken husus hukukî farkındalıktır. Ehret, şer’i hukukun ve evlilik kurumunun ona tanıdığı hakların farkındadır. Nitekim üç kez boşamanın sonuçlarını ve haklı olabilmek için yaşananları ispatlamanın önemini iyi biliyor olmalı ki davasında onu haklı çıkaran şahitleri vardır. Ehret’in yaşadıklarını resmi bir kuruma taşımasının görünürdeki nedeni gördüğü şiddettir. Ancak mahkeme önünde bilinçli davranmasında boşanma sonrası alacağı mehir ve nafaka gibi iktisadî çıkarlar olabileceğini de göz ardı etmemek gerek. Bu örnek şer’i hukukun gayrimüslim tebaa tarafından bilinçli bir şekilde kullanıldığını kanıtlaması açısından dikkate değerdir.

Uzak diyarlara giden bir koca belirli bir süre içinde geri dönememe ihtimaline karşı karısını boşayabilirdi. Örneğin, bekâr odalarında yaşayan Süleyman Beşe mahkemeye giderek “eğer altı ay içerisinde gelmezsem hatunum Rukiye binti Abdullah benden boş olsun” diyerek bu söylemini mahkemede kayıt altına almıştır.⁴⁰⁷ Süleyman’ın neden böyle bir şart ile eşini boşamak istediğini ve nereye gittiğini bilemiyoruz. Belki de geri dönme umudu yoktu bu nedenle eşini düşündü ve böyle bir şart sundu. Bu davanın en önemli sonucu kadının çıkarına uygun, onun mağduriyetini önleyici olmasıdır. Süleyman’ın geri dönüp dönmediğini ve boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmediği bilemiyoruz. Ancak Rukiye’nin elindeki bu hüccet ile geri dönemeyen kocasını senelerce beklemek zorunda kalmadığı ve altı ay sonra isterse yeni bir evlilik yapabileceği açıktır.

Uzaklara giden bir kocanın dönememe durumuna karşılık olan boşanma isteğini bazen kadın yerine getirmiştir. Mesela Karakatip Mahallesi’nden Fatma Hatun mahkemeye giderek kocasının; “ahar diyara gidip altmış güne varınca dönmezsem zevcem mezbure benden bâin tatlik olsun” diye şart koştuğunu gerekçe göstererek

⁴⁰⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 86

⁴⁰⁷ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 2

boşanma talebinde bulunmuştur.⁴⁰⁸

Kocaların uzaklara gidip dönememe durumları, şarap içmeme ve darp etmeme sözlerini vermelerine rağmen bu davranışlarını yapmaya devam etmeleri şartlı talâkı oluşturan sebepler olmuştur. Söz vererek şartlı talâka neden olan erkekler söyledikleri sözlerin bedelini mehir ve iddet nafakası ile ödemişlerdir.

Rodosçuk şer’iyye sicillerinde çeşitli talâk boşanmalarına rastlıyoruz. Ancak talâk şeklindeki boşanmalara 17. ve 18. yüzyıl mahkeme kayıtlarında genellikle rastlanmamaktadır. Bunun nedeni kocaların mahkemeye ya da eşlerinin fikrine gerek duymadan boşama haklarını rahatlıkla kullanabilmeleriydi. İki tarafın da onayından geçen bu tür boşanmalar bu nedenle yargıya taşınmamaktaydı.⁴⁰⁹ Buna rağmen tarafların yine de talâk işlemlerini sicillere kaydettirme nedeni boşanmayı ispatlamada mahkeme kayıtlarının kolaylık sağlamasıydı. Ayrıca boşanma ile ortaya çıkan veya vadesi gelen mehir, iddet nafakası ve birikmiş evlilik nafakası borçlarını veya ödendiği durumu kayıt ettirme isteği de vardır. Olası anlaşmazlıklarda bu kayıtların taraflara önemli kolaylık sağladığı bilinmektedir.⁴¹⁰

Aşağıdaki tabloda Tekirdağ’da talâk davalarındaki mehir durumu gösterilmektedir.

Tablo 2.2. Talâk Davalarında Mehir Durumu

Tarih	Dava Sayısı	Mehir ve Nafaka Alan Kadınlar	Mehir ve Nafaka İçin Sulh Olan Kadınlar	Mehirini Eşine Hibe Eden Kadınlar	Mehirine Karşılık Eşya Alan Kadınlar
1717-1718	0	0	0	0	0
1718-1719	2	1	0	0	0
1720-1721	9	5	2	0	0
1722-1723	3	1	0	0	0
1723-1724	6	2	1	1	0
1727-1728	2	2	0	0	0
1730-1731	1	0	0	0	1
Toplam	23	11	3	1	1

⁴⁰⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 2 Şartlı talâk örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 73; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 31-60; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 86; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 87

⁴⁰⁹ Zilfi, “Geçinemiyoruz”, s. 257.

⁴¹⁰ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 110.

Talâk davalarının neredeyse yarısı kadınların mehir ve nafakalarını aldıklarını göstermektedir. Muhâlaa şeklindeki boşanmalarda mehir ve nafaka ödemelerinden kurtulan erkekler eşlerini talâk ile boşadıklarında bu ödemeleri yapmak zorunda kalmışlardır. Bu yönü ile talâk kadının lehine olan bir boşanmadır denilebilir. Talâk davalarının bir kısmında kadın, boşanma şartını ileri süren kocasının bu ifadelerini kanıtlama çabasındadır. Yaşadığı duruma dair şahitleri olan kadınlara mahkeme hakları olan mehir ve nafakalarını vermiştir.

2.1.3.3. Tefrîk

Tefrîk, hâkim kararıyla evliliğe son verilmesi anlamına gelmektedir.⁴¹¹ Talâk ve muhâlaa'dan farklı olarak, tefrîk veya kazâî boşanmanın gerçekleşmesinde yalnızca tarafların iradeleri yetmez, mahkemenin de bu yönde bir karar vermesi gerekmektedir.⁴¹² Yani tefrîk için kocanın ayrılmaya razı olması şart değildir, hâkimin kararı boşanmanın gerçekleşmesine yetmektedir.⁴¹³ Bu boşanma şeklinde kadın mehr-i müeccelinden ve iddet nafakasından vazgeçmek zorunda kalmamaktadır. Dolayısıyla İslam Hukuku sınırlarında kadına boşanmada en fazla esneklik tanıyan metot tefrîktir denilebilir.⁴¹⁴

Tefrîk'in gerçekleşmesi için İslam hukukunca belirlenen ve mahkemelerce kabul edilen bir sebep gerekmektedir.⁴¹⁵ İslam hukukunda tefrîk'in sebepleri şunlardır: hastalık ve kusur, nafakanın ödenmemesi, gaîblik-terk, fena muamele ve geçimsizlik.⁴¹⁶ Tefrîkin sebepleri konusunda mezhepler farklı görüşlere sahip olmakla birlikte, bu konuda en katı yaklaşım Hanefi Mezhebinde görülmektedir.⁴¹⁷ Hanefi mezhebinde iktidarsızlık hali dışında kocanın hastalığı veya fizyolojik kusuru kadın için bir boşanma sebebi değildir.⁴¹⁸

⁴¹¹ H. İbrahim Acar, "Tefrik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 277.

⁴¹² Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 123.

⁴¹³ Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukukunun", s. 441.

⁴¹⁴ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 672.

⁴¹⁵ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 123.

⁴¹⁶ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde*, ss. 218-219.

⁴¹⁷ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 672.

⁴¹⁸ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 89.

Kocanın karısının nafaka yükümlülüğünü yerine getirmediği ya da getiremediği durumlar da Hanefî mezhebine bir boşanma nedeni değildir. Boşanma talep edemeyen kadın bunun yerine mahkemeden kendisi için nafaka talep edebilirdi.⁴¹⁹ Bu ise istidâne⁴²⁰ şeklinde gerçekleşmekteydi. Şafîilere ve Malikilere göre ise kocanın fakirliğine ve nafaka temin edememesine katlanmak istemeyen bir kadının talep etmesi ile hâkim nikâhı feshedebilirdi.⁴²¹

Örneğin, mahkemeye bizzat giden Ümmügülsüm Hatun, kocasının dört yıldır gâib olduğunu ve çocuklarının şiddetli derecede nafakaya ihtiyaçları olduğunu dile getirmiştir. Mahkeme gâip koca üzerine borç olarak nafaka temin etmiştir.⁴²² Görüldüğü üzere koca gâip de olsa boşanma durumu söz konusu olmamıştır.

Kaybolan ve yaşadığından emin olunmayan bir koca söz konusu olduğunda Malikilere göre kadın mahkemeye başvurur ve dört yıllık bekleme süresinde kocası ortaya çıkmazsa boşanmış sayılır ve yeniden evlenebilir. Şii ve Hanbelilere göre kocası kaybolan kadının dört yıl, dört ay on gün bekleme süresi vardır. Bu süre içinde eğer kocasından bir haber alınmadıysa kadın boşanır ve yeniden evlenebilirdi. Hanefilere göre ise kocanın öldüğü varsayılabilir hale gelmeden boşanma gerçekleşmez. Adamın tüm yaşlılarının ölmesi onun da öldüğü varsayımını güçlendirir.⁴²³ Görüldüğü üzere kocanın gâip olması durumunu Hanefî ve Şafîî hukukçular bir boşanma sebebi saymazlar. Ancak, kocanın gaipliğinde doksan yaşına gelinir ve kendisinden haber alınamazsa hukuken ölümüne hükmedilir ve karısı bu hukuki ölüm sebebiyle evlilik bağından da kurtulmuş olur.⁴²⁴ Eşler arasında geçimsizlik ve kocanın kadına kötü davranması ise Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde bir boşanma sebebi iken Hanefî mezhebinde boşanma sebebi kabul edilmemiştir.⁴²⁵

⁴¹⁹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 124.

⁴²⁰ “Sözlükte hem “alacak” hem “borç” anlamındaki deyn kelimesinin türevi olan istidâne çift anlamlı olup “ödünç (borç) istemek” ve “alacağını talep etmek” manasındadır. Ancak kelime örfte ve hadislerde daha çok “ödünç isteme” anlamında kullanılmıştır.” Bkz. Mehmet Akif Aydın, “İstidâne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 322.

⁴²¹ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 416.

⁴²² RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 22

⁴²³ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, ss. 145-146.

⁴²⁴ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 128.

⁴²⁵ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 128. Maşalı, “Fıkhi Düşünce de Kadın”, s. 258.

Hanefî mezhebindeki bu boşluklar muhâlaa yoluyla doldurulmaya çalışılmıştır.⁴²⁶

Kadınlar kocaları geçimlerini sağlayacak kadar nafaka bırakmadan kaybolduklarında 16. yüzyıl ortalarına kadar diğer mezheplerin tefrîk imkânından dolayı bir şekilde yararlanmaktaydı.⁴²⁷ Fakat ihtiyaç olduğunda Hanefî mezhebi dışındaki bir mezhepten yararlanma yolu 16. yüzyıldan itibaren kapatılmıştır. Mahkeme kararıyla boşanma ihtiyacı her zaman hissedilmesine rağmen bu boşanma türünde hukukî ve sosyal ihtiyaçlara cevap veren ilk düzenlemeler ise ancak 20. yüzyıl başlarında mümkün olmuştur.⁴²⁸ Rodosçuk şer'iyye sicillerinde mahkeme kararı ile boşanma örneğine rastlamadık.

2.1.3.4. *Tefvîz-i talâk*

Kocanın boşama yetkisini nikâh anında ya da daha sonra karısına vermesine tefvîz-i talâk denilmektedir. Koca bu yetkinin verildiği anda kullanılmasını isterse kadın o anda kullanmalıdır daha sonra kullanamaz. Eğer koca genel bir ifade kullanır ve karısının istediği bir zamanda bu yetkiyi kullanabileceğini belirtirse kadın evlilik içinde dilediği bir zamanda bu yetkiyi kullanabilirdi.⁴²⁹ Çünkü koca boşama hakkını karısına verdiği zaman bundan vazgeçemezdi.⁴³⁰ Kadın tefvîz-i talâk hakkını kullandığında ric'î talâk meydana gelir. Daha önce kocası tarafından iki defa boşanma durumu söz konusu ise kadının talâkı üçüncü talâk olur ve eşler arasında beynûnet-i kübra denilen ayrılık oluşur. Bu durumda hülle gerçekleşmeden eşlerin tekrar evlenmeleri mümkün değildir.⁴³¹

İncelemelerimizde kocanın karısına boşama yetkisini verdiğini gösteren dava kaydına rastladık. Sicil kaydına göre, Canpaşazade Mahallesi'nde yaşayan Şerife Fatma Hatun vekil aracılığıyla katıldığı davada talâk esnasında kocasının kendisine “ihtiyarın elinde olsun” dediğini o da kocasından tâlâk-ı bâyin ile boşanmayı istediğini söylemiştir. Davanın devamında Fatma Hatun'un 150 kuruş mehr-i

⁴²⁶ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 222.

⁴²⁷ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 672. Aydın, *Osmanlı Devleti'nde*, s. 220.

⁴²⁸ Aydın, “Osmanlılarda Aile Hukukunun”, ss. 442-443.

⁴²⁹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 114. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 205. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, ss. 67-69.

⁴³⁰ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 671.

⁴³¹ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 418.

müecceli kocasına hibe ettiği buna karşılık kocasının çeşitli ev eşyalarını kendisine teslim ettiği görülmektedir. Davanın sonunda ise kocasının zimmetini ibrâ ederek davayı bitirmiştir.⁴³²

2.1.4. Mehir ve Miktarı

Mehir, erkeğin nikâh nedeniyle kadına ödemekle yükümlü olduğu para veya malı ifade etmektedir.⁴³³ Evliliğin geçerli olmasının koşulu olup kadına kesinlikle verilmesi gerekir.⁴³⁴ Evlenilen kadın zimmi de olsa durum değişmez.⁴³⁵ Mehir benzersiz değil fakat alışılmamış bir hukuktur ve kadının sosyal statüsünü, toplumsal değerini, haklarını göstermesi yönünden değerlidir.⁴³⁶ İslam'dan önce mehir kadının satış bedelini ifade etmekteydi⁴³⁷ ve evlenecek kızın velisine ödenirdi. Kadınlar ise mehirden faydalanamazlardı.⁴³⁸ İslamiyet mehri evlenen kadın lehine düzenlemiş; bunun tamamen kadına ait olduğu, kesinlikle verilmesi gerektiği ve bunda başkasının hiçbir hakkı olmadığı prensibini getirmiştir.⁴³⁹

Nisâ Sûresi'nde “*Ve aldığınız kadınlara mehirlerini seve seve verin! Şayet ondan birazını kendileri gönül hoşnutluğu ile bağışlarsa, onu da içinize sine sine yiyin.*”⁴⁴⁰ ayeti ile mehirin kadına verilmesi hükmü getirilmiştir.⁴⁴¹ Yani mehirin ödenmesi emredilmiş ve kadın bağışlamadığı sürece geri alınamayacağı bildirilmiştir.

⁴³² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 31

⁴³³ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 446. Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda*, s. 210. Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 405. M. Âkif Aydın, “Mehir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 389.

⁴³⁴ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 84.

⁴³⁵ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 91.

⁴³⁶ Akyüz, “Evlenme Sözleşmesinin”, s. 214.

⁴³⁷ Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda”, s. 35. Rıfat Özdemir, “Tokatta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810), *Belleten*, C. 54, S. 211 (1990), s. 997. Bazı müelliflerin, İslâmi evlenmenin bir satış akdi ve mehirin de satış bedeli olduğunu savunmaları buna karşılık satış bedeli fikrine yöneltlen eleştiriler hakkında bkz. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 229-231.

⁴³⁸ Aydın, “Mehir”, s. 389. Maşalı, “Fıkhi Düşüncede Kadın”, s. 252.

⁴³⁹ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda*, s. 228.

⁴⁴⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*, Nisâ Sûresi 4/4 İstanbul: Şenyıldız Yayınevi, 1997.

⁴⁴¹ Maşalı, “Fıkhi Düşüncede Kadın”, s. 252.

Mehir, kocanın ölmesi durumunda terekede önceliği olan alacaklar arasında olup diğer varislerin buna engel olması söz konusu değildir.⁴⁴² Örneğin, eşi ölen Emine Hatun 40 eşref altın mehr-i müccel üzerine evlendiğini iddia etmiş ve eşinin hayatta iken şahitler huzurunda bunu borç kabul ettiğini, bu nedenle hakkı olan mehirin terekeden kendisine verilmesini talep etmiştir. Ancak, bu konuda iddiasını ispat etmesi gerekmiştir. Mahkemeye sunulan şahitler anlatılanları doğrulayarak Emine’yi haklı çıkarsa da şer’i mahkeme bunu yetersiz görmüş olmalı ki Emine’den hayatta iken eşinin zimmetini ibrâ etmediğine dair yemin etmesini istemiştir. Onun yemin etmesiyle dava sona ermiştir.⁴⁴³ Mahkemeye sunulan şahitler ve yaşananlara dair edilen yeminler dönemin koşullarında kadınların kendilerini haklı çıkarmalarının ve yaşadıkları olayları kanıtlamalarının belki de en önemli silahı olmuştur.

Büyük Karaevli Köyü’nde yaşayan Neslihan Hatun da kocası vefat ettiğinde eşinden 100 kuruş mehir alacağı olduğunu şahitler ile ispatlayarak yaptığı masraflar da dahil 180 kuruşu terekeden almıştır.⁴⁴⁴ Nebizade Mahallesi’nden Fatma Hatun ise kocası öldükten sonra mahkeme önünde asaleten yer alarak 200 kuruş mehr-i müccel ve bir cariyeden oluşan mehr-i muaccel üzerine evlendiğini söyleyerek terekeden talep etmiştir.⁴⁴⁵

Mehir ile ilgili ayetler mehirin evlilik kurumu içinde bulunan kadına ödenmesi gereken bir meblağ olduğu söylemektedir.⁴⁴⁶ Bu meblağın “nakit” adı verilen kısmı yani genellikle yarısı nikâh sırasında, diğer kısmı taraflarca belirlenen zamanda ödenirdi.⁴⁴⁷ Evlenecek gelin ve güvey adayları tarafından belirlenen mehirler, “izinnâme-i bîkr” (bekarlar için) veya “izinnâme-i seyyib” (dullar için) adındaki kağıtlara kadı tarafından yazılırdı.⁴⁴⁸ Mehirsiz evlendirilen bir kadın, evlenme akdinden sonra ve zifafdan önce kocasından mehirinin tespitini isteyebilirdi. Koca, mehri vermekten kaçınırsa kadın mahkemede hakkını arayabilirdi.⁴⁴⁹

⁴⁴² Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda”, s. 35.

⁴⁴³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 25

⁴⁴⁴ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 46

⁴⁴⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 18

⁴⁴⁶ Bakara Sûresi 2/237, Mâide Sûresi 5/5

⁴⁴⁷ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 240.

⁴⁴⁸ Savaş, “Fetva ve Şer’iyye”, s. 510.

⁴⁴⁹ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, ss. 164-165.

Mehir İslam hukukçularının çoğuna göre evliliğinin sonuçlarından biridir. Bu nedenle nikâh sırasında mehirin belirtilmemiş olması ya da belirlenen mehirin geçersiz olması nikâhı geçersiz kılmaz. Böyle bir durumda kadına misil mehir ödenir. Hanefi ve Hanbeliler mehirin kesinlikle ödenmesi gereken bir borca dönüşmesi için nikâhın kıyılmasından sonra zifaf veya geçerli halvet şartını aramaktadır. Mehiri nikâhın şartı gören Malikilere göre ise mehir ödenmeden yapılan nikâh geçersizdir. Ancak zifaf olmuşsa evlenme artık feshedilemez ve kadın mehri misile hak kazanır.⁴⁵⁰ Kur'an mehirin ödenmesini emretmekte, hadisler evlenmeyi zorlaştıracak şekilde mehir miktarında aşırıya kaçılmamasını öğütlemektedir.

Eşya⁴⁵¹ ve ekonomik değeri olan menfaat mehir olarak belirlenebildiği gibi⁴⁵² mehir ödemeleri nakit yapılabilir, menkul ve gayrimenkul mallar mehir olarak verilebilir,⁴⁵³ köle de mehir işlevi görebilirdi.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Aydın, "Mehir", ss. 389- 390. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 211-213.

⁴⁵¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 11; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 33-49; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 42

⁴⁵² Aydın, "Mehir", ss. 389-390. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 163. Mehire konu olan malın menfaat olup olmayacağı tartışma konusudur. Hanefi mezhebi mehir olarak bir menfaatin tayin edilmesini geçerli görmemektedir. Bu şekilde yapılan mehir tayini kadına mehr-i misil ödenmesi ile sonuçlanır. Şafii mezhebi ise Kur'an eğitimini mehir olarak kabul eder. Bu konuda Hz. Peygamberin konu ile ilgili uygulaması delil gösterilir. Bkz. Saliha Okur Gümrükçüoğlu, "İslam Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 4 (2013), s. 229.

⁴⁵³ Yakut, "XIX. Yüzyılda", s. 249. Savaş, "Fetva ve Şer'iyye", s. 519. Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 215. Colin Imber, mehir ve nafakayı mülk değış tokuşu olarak görmekte ve bunları ödeyen erkeğın kadının cinselliğini satın aldığını savunmaktadır. Imber'e göre evlilik ile gelen mehir sonucunda kocadan kadına nakdi ya da ayni mülkiyet geçmekte, erkek de evlilik ile kadının cinselliğine sahip olmaktadır. Bkz. Colin Imber, "Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behcetü'l-Fetâvâ'sında Mehr", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, ss. 82-83. Ancak Jülide Akyüz, evlilik akdiyle kocanın karısına mehir olarak vermesi gereken "nakit para, eşya, mal ya da menfaat" türü bedelin karşılığının "kadının cinselliğinden yararlanma" düşüncesi olmasına karşı çıkmakta ve bu düşüncüyü toplumsal yaşamla örtüşürmemektedir. Ona göre mehir, kadınlar için sosyal ve ekonomik bir güvencedir. Ayrıca mehirin mirasçılara intikal etmesi ve bunun bir hak olarak gündeme gelmesi kadının sadece cinselliğinden yararlanma iddiasıyla uyuşmamaktadır. Çünkü, karı-kocayı ilgilendiren cinsellik mirasçılarını bağlamaz. Mehir daha çok aile içi bir borçlanmadır. Bkz. Akyüz, "Evlenme Sözleşmesinin", s. 213 ve 221. Halil Cin de kız için ödenen bedel ne sebeple olursa olsun, bunda kocanın karısı üzerinde dilediği gibi tasarruf edebileceği sonucunun çıkmayacağını savunmaktadır. Bedelin miktarı durumu değıştirmmez. Yazar, bedel ödenerek kız almayı bir alım-satım işlemi görmemekte bunu kadının akrabalarının da nişanlı erkeğe ve akrabalarına hediyeler vermesiyle açıklamaktadır. Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 19.

⁴⁵⁴ Zilfi, "Geçinemiyoruz", s. 266. RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 93

Bilindiği üzere Osmanlı hukukunda eşler arasında mal ayrılığı vardı. Mal ayrılığı rejimi çerçevesinde kocanın karısına verdiği⁴⁵⁵ mehir nikâhlı kadının malıdır. Kadın mehirini istediği gibi kullanabilir. Kocasını veya anne-babası onu, mehri ile çeyiz yapmaya zorlayamaz. İslam hukuku mehri kızın babası, erkek kardeşi veya vasî yakın akrabalarının kullanmalarını önleyici hükümler getirmiştir. Toplumun her kesiminde bu hükümlerin uygulanıp uygulanmadığı tartışma konusudur. Ancak İslam hukukunda mehirin evlenen kız lehine düzenlendiği açıktır.⁴⁵⁶

Mehirin belirlenmesinde kadın söz sahibidir, ancak evlenecek kadının sosyal statüsü, yaşı, güzelliği ve bekâreti mehri etkilemektedir.⁴⁵⁷ Osmanlı uygulamasında mehir için bir sınırlama olmamakla birlikte mehirde alt sınırı Hanefiler 10 dirhem gümüş, Mâlikiler 3 dirhem gümüş olarak belirlemiştir. Üst sınır ise belirlenmemiştir. Ancak yeniçerilerin evlenecekleri kadına bakire ise 1.000 daha önce evlenmiş ise 600 akçeden fazla mehir verilmeyeceğine dair bir üst sınır getirilmek istenmiştir.⁴⁵⁸

Mehirin miktarı taraflar arasında yapılan anlaşmayla belirlenmektedir. Ancak kadının fiziki, kültürel ve mali durumuna göre verilecek mehir aslında kısmen bellidir. Çünkü daha önce yapılan nikâhlarda kadınların mehirleri örnek gösterilmek yoluyla miktarlar belirlendiği için zamanla ortalama bir bedel adet hâline gelmektedir.⁴⁵⁹ Nikâh sırasında genelde taraflar kadına ödenecek mehirin miktarı ve ödeme şeklinde anlaşırlandı.⁴⁶⁰ Bu durum mehirin miktarını görmek açısından önemlidir. Ancak incelediğimiz Rodosçuk sicillerinde herhangi bir nikâh akdine rastlamadık. Mehir miktarlarını bize gösteren veriler ise boşanma davaları ve tereke kayıtları olmuştur. İncelemelerimizde en düşük mehir miktarının 1 kuruş,⁴⁶¹ en yüksek mehir miktarının 60.000 akçe⁴⁶² olduğunu tespit ettik.⁴⁶³

⁴⁵⁵ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 67.

⁴⁵⁶ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 92.

⁴⁵⁷ Saadet Maydaer, “Osmanlı Klâsik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2 (2006), s. 2.

⁴⁵⁸ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, ss. 90-91. Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 216. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 163. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 84.

⁴⁵⁹ Savaş, “Fetva ve Şer’iyye”, s. 519.

⁴⁶⁰ Aydın, “Mehir”, s. 389.

⁴⁶¹ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 45

⁴⁶² RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 52

⁴⁶³ 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar’da en düşük mehir miktarı 150 akçe en yüksek mehir miktarı 50.000 akçedir. Kayseri’de en düşük mehir miktarı 30 kuruş en yüksek mehir miktarı 50.000 akçedir.

Kadına biçilen en uygun mehir onun toplumsal statüsünü en iyi yansıtan tutarı da göstermektedir.⁴⁶⁴ Mehirin miktarı belirlenmediği veya şüpheye düşüldüğü durumda kadının benzer ve akranına bakarak miktar belirlenirdi. Buna “mehr-i misil denilmektedir.”⁴⁶⁵ Kadının yaşı, güzelliği, ekonomik durumu, ahlakı, bekâreti, kısırlık veya doğurganlığı mehr-i mislin belirlenmesinde rol oynar.⁴⁶⁶ Nikâh esnasında hiç mehirden söz edilmese dahi kadın evlendikten sonra mehr-i misil’i talep edebilmektedir.⁴⁶⁷ Bu talep mehir belirlenmeden yapılan evliliklerin geçersiz olmadığını göstermektedir.⁴⁶⁸ Mehr-i misil özellikle ölüm halinde terekenin taksiminde başvurulmuş bir yoldur.⁴⁶⁹

Nikâh sırasında tarafların kendi belirledikleri mehre “mehr-i müsamma”⁴⁷⁰ adı verilmektedir. Mehr-i müsammanın peşin ödenen kısmına “mehr-i muaccel”, ileride ödenmesi karar verilen kısmına ise “mehr-i müeccel” denilmektedir.⁴⁷¹ Mehr-i müeccelin verildiğine dair zevcenin onayı mahkemede kayıt altına alınmalıdır.⁴⁷² Mehr-i muaccel kadın açısından oldukça önemlidir. Çünkü peşin olarak ödenmekte ve kadının çeyizini hazırlamasına yardımcı olmaktadır. Boşanma ya da ölüm halinde ödenen mehr-i müeccel ise dul kalan kadının bir açıdan sigortasıdır.⁴⁷³ Yani mehr-i müeccelin yüksek tutulması boşama hakkının kötüye kullanılmasına engel olması yanında evli kadına belirli bir ekonomik güvence de sağlamaktadır.⁴⁷⁴ Bu durum

Bkz. Yüçetürk, *Şer’iyye Sicillerine Göre*, s. 46. 17. yüzyılda Balıkesir’de kadınların mehir miktarları hakkında bilgi almak ve Tekirdağ’da 1717-1731 yılları arasında tespit ettiğimiz mehir miktarları ile karşılaştırmak için bkz. Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesir’de*, s. 73. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon’da mehirin oransal dağılımı hakkında bilgi almak için bkz. Aslı Özcan, *Trabzon Şer’iyye Sicillerine*, s. 105.

⁴⁶⁴ Imber, “Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet”, s. 95.

⁴⁶⁵ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 92. Mehr-i misil’in tespiti için başvurulmuş akrabalar şunlardır: Baba tarafından kız kardeş, hala, halanın kızı veya amcanın kızı. Baba tarafından kadına denk biri yoksa, kadının babasının ailesine benzeyen başka bir ailede kadının dengi kim ise onun mehirine bakılır. Bkz. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 164.

⁴⁶⁶ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 223. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 164. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 87.

⁴⁶⁷ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 406.

⁴⁶⁸ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 152.

⁴⁶⁹ Ortaylı, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 459.

⁴⁷⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 46

⁴⁷¹ Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 217-219. Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 406. Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 89. Mehirin muaccel ve müeccel olarak iki taksitte ödenmesi Mısır’da 9. yüzyılda uygulanmaya başlamış, Hanefiler ise 12. yüzyılda bu uygulamayı kabul etmiştir. Bkz. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, ss. 85-86.

⁴⁷² Ortaylı, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 459.

⁴⁷³ Savaş, “Fetva ve Şer’iyye”, s. 519.

⁴⁷⁴ Aydın, “Mehir”, s. 390.

hul' yöntemini boş bir vaat olmaktan da kurtarma özelliğini içermektedir. Madeline C. Zilfi, mehirin bir kısmının ödenmeyip sonraya bırakılmasını, kendi ailelerinin durumu iyi olmayan kadınları zor durumda bırakabilen talâkın yıkıcı sıklığı nedeniyle oluşmuş olabileceğini söylemektedir.⁴⁷⁵ Mehirde en önemli amacın evliliğin talâk veya ölümle sona ermesi durumunda kadına ekonomik bir destek sağlanması olduğu düşünüldüğünde, ödemenin hemen değil de sonraya bırakılması kadının lehine olabileceği gibi, erkek için de evlilik masraflarına bir de mehir yükünün eklenmemesi açısından evliliği kolaylaştırıcı bir etken olduğu düşünülebilir.⁴⁷⁶

Kadın evlendikten sonra mehir hakkından vazgeçme yetkisine sahiptir. Böyle bir hal mehirin kadın tarafından bağışlanması sonucuna yol açar⁴⁷⁷ ve bu durumda koca mehir ödeme borcundan aklanmış olur.⁴⁷⁸ Örneğin, Canpaşazade Mahallesi'nden Hatice Hatun 1.200 akçe mehr-i müeccelini kocası Hasan'a bağışlamıştır.⁴⁷⁹ Yapılan hibenin nedenini bilemiyoruz ancak Hatice Hatun'un iyi bir gelirden feragat ettiğini söyleyebiliriz.

Mehirin hibe edilmesi, karşılıksız olabildiği gibi belli bir bedel (ıvaz) karşılığında da olabilirdi.⁴⁸⁰ Örneğin, Şerife Fatma Hatun talâk-ı bâin ile boşandığı eşine 150 kuruş mehr-i müeccelini hibe etikten sonra hibesine karşılık olarak eşinin mülkü olan çeşitli ev eşyalarını aldığını beyan etmiştir.⁴⁸¹ Aslında bir anlamda mehir bedeli ile mülk olan eşyalar değiştirilmiştir. Bunun karşılıksız bir hibe olmadığı açıktır. Kadın mehir hakkı olan parayla eşinden eşyaları satın almış ya da mehir ile eşyaları takas etmiş görünmektedir. Mehirin miktarı ise ev eşyalarının değeri hakkında bilgi vermektedir.

⁴⁷⁵ Zilfi, "Geçinemiyoruz", s. 261 ve 282.

⁴⁷⁶ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 90.

⁴⁷⁷ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 90. Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda", s. 36.

⁴⁷⁸ Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 406.

⁴⁷⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 79

⁴⁸⁰ Savaş, "Fetva ve Şer'iyye", s. 520.

⁴⁸¹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 31

Mehirin kadının tasarrufunda olması onun boşanmasını kolaylaştırmaktadır.⁴⁸² Kadın alacağı mehirini bağışlamadığı sürece⁴⁸³ nikâhın ayrılıkla sona ermesi veya ölüm durumunda müeccel mehirin hemen ödenmesi gerekmektedir. Eğer kadın vefat ederse vefat eden kadının mirasçıları kadının kocasından ödenmemiş mehirini isteyebilirlerdi.⁴⁸⁴ Bu durumu yansıtan çeşitli örnekler sicillerde mevcuttur. Örneğin, Nebizade Mahallesi'nden Saliha Hatun'un terekesinde yakınlarının talep edebileceği 1.000 akçe mehr-i müecceli vardır.⁴⁸⁵

Karaevli Köyü'nden Neslihan Hatun vefat ettiğinde geriye 4.000 akçe mehr-i müeccel bırakmıştır.⁴⁸⁶ Terekelerde yer alan bu mehirler ölenlerin yakınlarına kalmış azımsanmayacak miktarlar olarak görünmektedir.

Canpaşazade Mahallesi'nden Ayşe binti Elhâc İbrahim öldüğünde ise annesi Fatma Hatun mehir konusunda damadından davacı olmuştur. Fatma, kızının hastalıktan öleceği sırada mehirini eşine hibe ettiğini ancak bu hibenin şer'an geçerli olmadığını bu nedenle mehirin mirasçılar arasında paylaşılması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁸⁷ Bu dava örneği mehir konusunda hukukî bilgiye sahip Tekirdağ kadınına göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Kadına verilen değeri göstermesi, boşamayı zorlaştırması ve dul kalma durumunda ekonomik güvence olması mehirin ödenme gerekçeleridir.⁴⁸⁸ Bu gerekçelere rağmen İslami mehir hükümleri Osmanlı toplumunun bütün tabakalarında uygulanmış mıydı? İlber Ortaylı'ya göre, gerek 16. yüzyıl Ankara şeri'yye sicillerinde namzedlik denen evlenme geleneğinin geniş ölçüde uygulandığına dair kayıtlar⁴⁸⁹ gerekse bu yüzyılın Anadolu'sunda mehirin hükümleri dışında kalan bugünkü başlık uygulaması türünde evlenmelerin varlığı İslami mehir hükümlerinin toplumun bütün tabakalarında uygulanmadığının kanıtıdır. Ona göre, Osmanlı kadısı standart hukuku ısrarla uygulamaktan çok mahalli örf ve adetlere uymayı tercih etmiş

⁴⁸² Kavuncu, "Osmanlılarda Aile", s. 148.

⁴⁸³ Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile", s. 391.

⁴⁸⁴ Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 406.

⁴⁸⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 27

⁴⁸⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 30

⁴⁸⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 90

⁴⁸⁸ Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile", s. 391. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 231-232.

⁴⁸⁹ Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 460.

görülmektedir.⁴⁹⁰

Başkentin yanı başında Tekirdağ'da durum nasıldı? Tekirdağ kadını mehirin tasarruf hakkı olduğunun bilincinde, hakkını arayan bir yaşam sürebilmiş miydi? İncelemelerimizde Tekirdağ'da namzedlik, başlık, kalın gibi uygulamalara rastlamadık. Dava kayıtları, Tekirdağ ve köylerinde evlenen kadınların mehirlerini aldıklarını,⁴⁹¹ alamadıkları durumlarda terekeden talep ettiklerini bu aşamada aile bireylerinin herhangi bir müdahalesinin olmadığını göstermektedir.⁴⁹²

Kadının mehir talebinin kocanın gelir düzeyine göre olduğu tereke davalarında görülmektedir. Örneğin, Fatma Hatun öldüğünde terekesinde 24.000 akçe mehr-i müecceli vardır. Terekesinin toplam değerinin 180.643 akçe olması yanında eşinin “Ağa” unvanı da dikkat çekmektedir. Aynı sicil defterindeki diğer bir örnek Rukiye Hatuna aittir. O, öldüğünde terekesinde 24.000 akçe mehr-i muacceli ve 12.000 akçe mehr-i müecceli vardır. Terekesinin toplamı ise 193.635 akçedir. Rukiye'nin eşinin “Beşe” unvanına sahip olması ve mehirlerinin yüksekliği varlıklı biriyle evlendiğini düşündürmektedir.⁴⁹³

Rodosçuk sicillerinde özellikle tereke ve boşanma davalarında mehr-i müccel çok sık geçmekle birlikte mehr-i muaccelin⁴⁹⁴ geçtiği dava örnekleri de mevcuttur. Örneğin, Câmî-i Atik Mahallesi'nde yaşayan Fatma Hatun 6 bin akçe mehr-i müccelinden ve çeşitli eşyalardan oluşan mehr-i muaccelinden vazgeçerek muhâlaa

⁴⁹⁰ Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda”, s. 37. Halil Cin, mehirin Kur’an’da kadının mülkü kabul edilmesine rağmen bu kuralın pratikte her zaman uygulama bulmadığını ifade etmektedir. Bu durumu ise Filistin’in kırsal kesimlerinde mehirin büyük bir kısmının kızın babasına verilmesi ile açıklamaktadır. Bkz. Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 19

⁴⁹¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 14-69; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 107; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 42

⁴⁹² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 25; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 46; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 46 Urfa üzerine yapılan bir araştırmada başlık parası uygulamasının olduğuna dair örneklerle rastlanmıştır. Buradaki babalar, ağabeyler ve anneler bazen başlık parasına karşılık olarak kadının mehr-i muaccelinini sahiplenmişler bazen de kadının mehirini kocasından alamadığı durumlarda kadının vekili olarak hakkını aramışlardır. Bkz. Serkan Şenel, *Geç Dönem Osmanlı Urfa’sında Kadın, Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü ve Mahremiyeti (1845-1915)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2018, s. 27.

⁴⁹³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 31-71

⁴⁹⁴ 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar ve Kayseri kadınlarının incelendiği bir çalışmada sicillerde mehr-i muccel tabirine hiç rastlanmadığı belirtilmektedir. Bkz. Yüçetürk, *Şer’iyye Sicillerine Göre*, s. 44.

olmuştur.⁴⁹⁵ Cennet Hatun Mahallesi'nden Rabia Hatun ise 4 bin akçe mehr-i müeccelinden vazgeçerek muhâlaa şeklinde boşanmıştır.⁴⁹⁶ Oysa İskender Çavuş Mahallesi'nden Fatma Hatun'u kocası talâk-ı bâin ile boşayınca 1.000 akçe mehr-i müecceli vermek zorunda kalmıştır.⁴⁹⁷ Görüldüğü üzere muhâlaa boşanmaları mehirin genelde kadın tarafından kaybına neden olmakta iken kocanın karısını boşadığı talâk boşanmalarının çoğunda mehir kadının ekonomik güvencesi olarak kalmaktadır.

Gayrimüslimlerin davalarında da mehir konusu geçmektedir. Mesela Dudu Hatun Mahallesi'nden Pedros adlı Ermeni ölmeden önce bağını eşi Nori'ye mehr-i müecceline takas olarak vermiştir. Ölümü sonrası bağın terekeden olduğunu iddia eden mirasçılara karşı mahkeme Nori'den delil istemiş, şahitlerin ifadeleri ile Nori, bağın kendi hakkı olduğunu ispatlamıştır.⁴⁹⁸

Zümrüd binti Agop ise asaleten mahkemede yer alarak eşi ile şiddetli geçimsizlik yaşadığını söylemiş, 30 kuruş mehr-i müeccelinden vazgeçerek boşanmayı talep etmiştir. Kocasının kabul etmesi ile muhâlaa gerçekleşmiş ve Zümrüd istemediği evliliğini bitirmiştir.⁴⁹⁹ Görüldüğü üzere Tekirdağ'da gayrimüslim kadınlar kadı mahkemelerini çekinmeden kullanmışlardır.

İncelediğimiz yıllar içerisinde erkek ve kadın terekelerinin 221'inde, boşanma davalarının ise 139'unda kadının mehir hakkı gündeme gelmiştir.⁵⁰⁰ “Tablo 3.3.’de” ve “Tablo 3.5.’de de görüldüğü üzere” dava kayıtları Tekirdağ'da Müslüman ve

⁴⁹⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 5 Mehr-i muaccele sahip kadınların dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 11-79; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 79; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 33-49; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 42

⁴⁹⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 15 Müslümanlara ait muhâlaa davalarında geçen mehir örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 49-75; RŞS, Defter no: 1645 (1133/1720-1721), ss. 19-22; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 42-71; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 37-50; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 44-88; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 42-62

⁴⁹⁷ RŞS, Defter no.1646 (1135/1722-1723), s. 16 Talâk davalarında geçen mehir örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 87; RŞS, Defter no.1648 (1140/1727-1728), s. 93; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 39-66

⁴⁹⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 67

⁴⁹⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 36 Gayrimüslimlerin mehir davaları için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 60; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 7; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 12-22; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 60-61; RŞS, Defter no: 1648 (1140/1727-1728), s. 51

⁵⁰⁰ Mehir miktarlarını ayrıntılı gösteren tablolar “Mehir Geliri” başlığı altında verilmiştir.

gayrimüslim kadınların mehir konusunda bilinçli olduklarını ve gerekli durumlarda şer’i hukuktan eşit bir şekilde yararlandıklarını göstermektedir.

2.1.5. Çok Eşlilik (Taaddüt-i Zevcât, Poligami)

Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olup olmadığı merak edilen konular arasındadır ve bu konuya dair birçok araştırma yapılmıştır. Çeşitli çalışmalarda bu tür davaların toplumsal neden ve sonuçlarını sorgulayabilmek için neden poligamiye başvurulduğu sorusuna cevaplar aranmıştır. Biz bu çalışmaları da dikkate alarak gerek terekeler gerekse miras paylaşımındaki davalardan hareketle Tekirdağ’da çok eşlilik durumunu analiz etmeye çalışacağız. Elde edeceğimiz çok eşlilik verileri sicillere yansıyan kısımdır. Mahkeme kayıtlarına geçmemiş dolayısıyla bizim de ulaşamadığımız vakalar olmuş olabilir. Bu nedenle toplumsal her olayın mahkemeye yansımadağı gerçeğini de göz ardı etmeden elde edeceğimiz veriler ile Tekirdağ toplumunda genel olarak çok eşliliği yorumlayacağız.

Bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla evli olması durumuna poligami denilmektedir.⁵⁰¹ Bilindiği üzere İslamiyet tek eşle evliliği teşvik etmiş çok eşle evliliği ise prensip olarak yasaklamamıştır.⁵⁰² Bir erkeğin dört kadına kadar evliliğine izin veren İslamiyet bu izni bazı şartlara bağlamıştır.⁵⁰³ Nisâ Sûresi üçüncü ayette şu şekilde buyrulmaktadır:

*“Eğer (kız) yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız, (bu durumda) size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin! Eğer bu surette adâletli olamayacağınızdan korkarsanız, o zaman bir tane (kadın) veya kendinize ait bir câriye alın! Zulmetmemeniz için bu daha uygundur.”*⁵⁰⁴

Ayette görüldüğü üzere İslamiyet bir taraftan çok kadınla evlenmeye izin vermekte diğer taraftan bu durumun gerçekleşmesini imkânsız duruma getirmektedir. Bu noktada akıllara şu soru gelmektedir: İslam çok eşliliği kesin olarak neden ortadan

⁵⁰¹ Abdurrahman Kurt, “Osmanlı Toplumunda Poligami”, *Osmanlı* 5, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 397.

⁵⁰² Kevser Kâmil Ali ve Salim Ögüt, “Çok Evlilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 366.

⁵⁰³ Said Öztürk, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 686.

⁵⁰⁴ Nisâ Sûresi 4/3

kaldırmadı? Bu sorunun olası cevaplarından birini İslam'ın ortaya çıktığı ve yayıldığı Arap toplumunda aramak mümkündür. Çok eşliliğin asırlardır kökleştiği ve sınırsız bir şekilde var olduğu bir toplumda doğan İslâmiyet'in bu kurumu kökünden kaldırması halkın sert tepkisine neden olabilir, bu tepkiler yeni olan bu dinin yayılmasını zorlaştırabilir hatta önleyebilirdi. Bu nedenle çok eşlilik tamamen ortadan kaldırılmamıştır. Çok eşliliğin kesin olarak kaldırılmamasının diğer bir nedeni ise nüfus artışına sebep olmasıdır.⁵⁰⁵

Osmanlı kuruluş döneminde tek kadınla evlenme yaygındır. Ancak ara sıra birden fazla kadınla evlilik de mümkün olmuştur.⁵⁰⁶ İlk dönem Osmanlı toplumunda poligaminin en önemli gerekçesi sürekli gaza halinde olan toplumun genişleyen coğrafyada yerleşme istekleridir.⁵⁰⁷ Ancak yerleşme sonrası toplumda çok eşliliğe ilgi azalmıştır. Yapılan bir çalışma 16. yüzyılda Osmanlı toplumunda poligaminin ilgi görmediğini ortaya çıkartmıştır.⁵⁰⁸ 17.yüzyıl İstanbul'una dair yapılan bir araştırmada çok eşliliğe rastlanmakla birlikte tek eşle evliliğin hâkim bir durum olduğu tespit edilmiştir.⁵⁰⁹ Gerber, 17. yüzyıl Bursa şehrine ait iki binden fazla terekeyi incelediği çalışmasında bir erkeğin iki veya daha çok eşi sahip olmasının yirmi davayı geçmediğini tespit etmiştir.⁵¹⁰ 17. yüzyılda Balıkesir'de 341 tereke kaydı içerisinde iki eşi olan kişi sayısı 23, üç eşi olan kişi sayısı 1'dir.⁵¹¹ Ankara, Kayseri, Konya, Sivas, Amasya, Adana, Antep, Diyarbakır, Edirne, Manisa, Trabzon şehirlerine ait tereke defterlerinden hareketle 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısını kapsayan bir araştırmada 981 adet Müslüman erkek tereke sahibinden %80.43' ünün tek ešli olduğu ve sadece 94 kişinin birden fazla kadınla aynı anda evli olduğu tespit edilmiştir.⁵¹² 1700-1730 yıllarında Ankara'da çok eşliliğin toplam oranı % 12' dir.⁵¹³ Yapılan araştırmalar Osmanlı Devleti'ne ait bölgelerin genelinde tek eşliliğin yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Suraiya Faroqhi'ye göre evlilik

⁵⁰⁵ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 125.

⁵⁰⁶ Refik Turan, "Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 90.

⁵⁰⁷ Kurt, "Osmanlı Toplumunda Poligami", s. 398.

⁵⁰⁸ Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda", s. 37.

⁵⁰⁹ Öztürk, "Osmanlı'da Çok Evlilik", ss. 693-694.

⁵¹⁰ Haim Gerber, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadın'ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700), çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 98, S. 8 (1999), s. 329.

⁵¹¹ Muta, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, s. 103.

⁵¹² Demirel, Gürbüz ve Tuş, "Osmanlılarda Ailenin", ss. 101-104.

⁵¹³ Demirel, "1700-1730 Tarihlerinde", s. 950.

konusunda şu ana kadar yapılmış araştırmalar çok kadınla evliliği abarttığımız sonucunu ortaya çıkartmıştır.⁵¹⁴ Fanny Davis ise çok eşliliğin varlıklı ve nüfus sahibi kesimlerde daha çok görüldüğü kanısındadır.⁵¹⁵

Osmanlıda çok evliliğinin yaygın olmadığını yabancı seyyahlar da onaylamaktadır. İstanbul'un İsveç elçiliğinde uzun yıllar alışan D'Ohsson, çok eşliliğin sanıldığı kadar yaygın olmadığını, çok az Müslüman'ın iki karısı olduğunu, zenginler arasında dört karısı olana çok az rastlandığını, varlıklı olmayanların asla birden fazla karısı olmadığını söylemektedir. Ona göre kadınların hepsine bakmanın güçlüğü, eşlerin birbirleriyle geçimlerinin zor olması ve buna bağlı olarak evin huzurunun bozulması endişesi çok karılı hayatı önlemiştir.⁵¹⁶ 18. yüzyılda İstanbul'da bulunan Lady Montagu, şeriatın Türklerle dört kadınla evlenmeye izin verdiğini ancak kibar erkeklerin bu izinden istifade etmediğini söylemektedir.⁵¹⁷ 14. yüzyıl sonunda Türkiye'den geçen ve gözlemlerini anlatan Alman Protestan papazı Saloman Schweigger ise;

'Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezen eğleneni yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişler. Boşanma pek görülmüyor. Çünkü boşanıırken erkek para veya eşya veriyor ve kız ocuk anaya kalıyor' demiştir.⁵¹⁸

Kur'an-ı Kerim'de eşler arasında adalet sağlayamayanların tek kadınla aile hayatını sürdürmelerinin tavsiye edilmesi, nafaka yükümlülüğünün erkeğe ait olması, toplumda çok eşliliğinin hoş karşılanmaması,⁵¹⁹ koruyucu ailelik sayesinde ocuk edinme imknının olması, çok eşliliğin evin huzurunu bozma endiřesi⁵²⁰ ve kadınların evli erkeklerle evlenmeyi reddetmeleri çok kadınla evliliğin yaygınlaşmamasında önemli faktörler olmuştur.⁵²¹

⁵¹⁴ Faroğlı, *Osmanlı Kültürü*, s. 117.

⁵¹⁵ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 103.

⁵¹⁶ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, ss. 206-207.

⁵¹⁷ Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, ev. Aysel Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser Kervan Kitapçılık, (Basım Tarihi Yok), s. 54.

⁵¹⁸ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 94.

⁵¹⁹ ztrk, "Osmanlı'da çok Evlilik", s. 695.

⁵²⁰ Kurt, "Osmanlı Toplumunda Poligami", s. 401 ve 405.

⁵²¹ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 668.

Az sayıda da olsa poligamiye başvurulma nedenleri ise şunlardır: Belirli yaş gruplarında evlenecek kadın sayısının fazla oluşu, daha çok çocuğa sahip olma isteği ve talâkın çok az sayıda olması nedeniyle erkeğin karısını boşamak yerine ikinci evlilik yapma düşüncesi.⁵²² Ayrıca sanayi öncesi dönemlerde fazla nüfusun üretim artışına katkıda bulunacağı düşüncesi ve erkek çocuk sahibi olma isteği de kişileri poligamiye iten sebepler olmuştur.⁵²³ Prensip olarak tek kadınla evliliği tavsiye eden İslam dininin çok evlilik hakkındaki tutumunu ise ihtiyaç halinde belli kayıt ve şartlarda kullanılabilen bir müsaadesi ve bazı problemleri çözen bir çözüm şekli olarak düşünmek gerekmektedir.⁵²⁴

Gözlemciler çok sık rastlanmasa da çok eşlilik uygulamasının kadınlara ve ailelere zarar verdiği görüşündedir. Bu uygulamayı sınırlayan etken vicdani olmaktan çok iktisadî durumdur. Özellikle kent toplumunda birden fazla eşe bakabilenlerin zengin aileler yani askeri-idari Osmanlı seçkinleri olduğu düşünülmektedir.⁵²⁵ Çok eşliliğin toplumun üst kesimlerinde daha çok olduğu kanısında olanların temel dayanağı bu kesimin varlıklı ve nüfus sahibi erkekler olmalarıdır. Bu kişilerin her eşinin ayrı konağı ve köleleri vardır.⁵²⁶ Yönetici sınıf üyelerinin mevki ve rütbelerine göre servetlerinin tanıdığı imkânlar doğrultusunda birden fazla eşleri ve cariyeleri ile saray hayatını taklit etmeye çalıştıkları varsayılmaktadır.⁵²⁷ Bu varsayıma Said Öztürk karşı çıkmaktadır. Öztürk, gerek kendi çalışması gerekse belgelere dayalı yapılan diğer çalışmalara dayanarak askeri sınıf içerisinde poligaminin tercih edilen bir durum olmadığı görüşüne varmıştır. Onun görüşüne göre seyrek olsa da birden fazla evliliğin toplumun değişik kesimlerinde görülmesi sosyal statü ve ekonomik durumla doğrudan bağlantılı değildir. Yaptığı çalışmada özellikle ikinci evliliği yapan erkeklerin çocuklarının ya hiç olmadığı ya da erkek çocuklarının olmadığını belirlemiştir. Ona göre Osmanlı İstanbul’unda çok eşliliğin mutlak sebebi ne refah,

⁵²² Kurt, “Osmanlı Toplumunda Poligami”, ss. 401-403.

⁵²³ Said Öztürk, “Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri”, *Osmanlı* 5, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 408. Tabakoğlu, “Osmanlı Toplumunda Aile”, s. 94. Öztürk, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, ss. 688-696. Demirel, Gürbüz ve Tuş, “Osmanlılarda Ailenin”, ss. 105-106.

⁵²⁴ Ali ve Ögüt, “Çok Evlilik”, s. 368.

⁵²⁵ Zilfi, “Geçinemiyoruz”, s. 256.

⁵²⁶ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 103.

⁵²⁷ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 667.

ne din ne de taklit kaygısıdır. Asıl sebep çocuk sahibi olmaktır.⁵²⁸

Sınırlı gelire sahip halk tabakası ile köylerde çok eşlilik oranlarının oldukça düşük olduğu bilinmektedir.⁵²⁹ Osmanlı klasik dönemini içeren özellikle tereke defterlerine dayanan araştırmalar birden fazla evlilik oranlarının %5-12 arasında olduğunu göstermektedir.⁵³⁰ 18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyıl başını içeren bir çalışma Tekirdağ'da evliliklerin birkaç tanesi dışında tamamının tek eşli olduğunu göstermiştir.⁵³¹

Aşağıdaki tabloda incelediğimiz sicillerde yer alan poligami miktarları yer almaktadır.

Tablo 2.3. Yıllara Göre Çok Eşlilik Sayıları

Yıllar	Çok Eşi Olan Erkek Sayısı	Eş sayısı
1717-1718	1	3
1718-1719	1	2
1722-1723	1	2
1723-1724	1	2
1727-1728	1	2
1730-1731	1	2
Toplam	6	

Tespitlerimiz yalnızca 6 evliliğin çok eşli olduğu yönündedir.⁵³² Tabloda yer alan erkeklerin çoğunun iki eşi vardır. Terekeler, çocuk sahibi olma isteği ile çok eşlilik arasında doğru orantı olduğuna işaret etmektedir. Tekirdağ'da çok eşle evli erkeklere oldukça az rastlanması evliliklerin büyük bir kısmının tek eşle yapıldığını kanıtlar niteliktedir.

Sicillerde rastladığımız çok eşlilik örnekleri aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Behram Reis Mahallesi'nde yaşayan Elhâc Mehmed Ağa öldüğünde geride üç eşi ve bir kızı kalmıştır. Tereke paylaşımında yer alan evler, mahzen, han, dükkân, fırın ve bahçe Mehmed'in oldukça varlıklı olduğunu göstermektedir. Yalnızca bir kızının

⁵²⁸ Öztürk, "Osmanlı'da Çok Evlilik", ss. 696-697.

⁵²⁹ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 667.

⁵³⁰ Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", s. 93.

⁵³¹ Doğanay, "Osmanlı Toplumunda Aile", s. 322.

⁵³² Lale Devri Galata terekelerinde 1.319 evlilikten yalnızca 31'inde çok eşlilik belirlenmiştir. Bkz. Akbel, *Lâle Devrinde Galata*, s. 111. Lale Devri Eyüp'te çok eşlilikle ilgili örneklerin oldukça az olduğu saptanmıştır. Bkz. Keskin, *Lale Devri'nde Kadınlar*, s. 144. 17.yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar'a ait 4, Kayseri'ye ait 9 belgenin çok eşlilik ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Bkz. Yüçetürk, *Şer'iyye Sicillerine Göre*, s. 26.

olması ise erkek çocuk sahibi olmak için çok eşle evliliği tercih ettiğini düşündürmektedir. Terekesi eşleri arasında eşit dağıtılmıştır.⁵³³

Büyük Banarlı Köyü'nden Hüseyin Beşe'nin iki eşi ve bir kızı vardır. Terekesinin toplamı ise 18.632 akçedir. Tekedeki hisseler eşleri arasında eşit dağıtılmıştır. Ancak eşlerinden yalnızca birinin 2.400 akçe mehr-i müeccel alacağı olduğu tespit edilmiştir.⁵³⁴ Diğer eşin mehirini daha önce almış olması muhtemeldir. Yalnızca bir kızı olan Hüseyin Beşe'nin iki eşle evli olmasının nedeni daha çok çocuğa özellikle erkek çocuğa sahip olma isteği olabilir.

Yeniçeri ocağında turnacı başı olan Mehmed Ağa'nın iki eşi, iki oğlu ve dört kızı vardır. O'nun yeniçeriler ocağında turnacı başı olması gelir düzeyinin yüksek olduğunu akla getirmektedir.⁵³⁵

Kara Kâtip Mahallesi'nde ölen Ömer sipahinin iki eşi, iki kızı, bir oğlu vardır. Terekesinin toplamı 67.432 akçedir.⁵³⁶ Terekedeki hisseler ve mehirler eşlere eşit pay edilmiştir. Onun askeri zümreden oluşu ve terekesinin toplamı varlıklı olduğuna işaret etmekle birlikte, yalnızca bir oğlunun olması çok eşliliği tercih etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Raziye Hatun Mahallesi'nden olup ticaret için ahar diyara giderken eşkıya tarafından katledilerek öldürülen Hüseyin bin Abdullah'ın iki eşi ve bir kızı vardır. Mirasçılar tereke paylaşımında sulh olmuşlardır.⁵³⁷ Yalnızca bir kızı olan Hüseyin daha çok çocuğa sahip olma düşüncesi ile iki eşli hayatı tercih etmiş olabilir.

Elhâc İsa Mahallesi'nde ölen Elhâc Osman bin Mahmud'un iki eşi, üç oğlu, iki kızı vardır. Terekesinin toplamı 5.175 kuruştur. Eşler terekeden eşit pay almışlardır ancak mehir miktarları eşit değildir.⁵³⁸ Tereke toplamının düşük, kız ve erkek çocuk sayılarının fazla ve iki eşin olduğu bu örnek çok eşlilik ile ekonomik durum arasında ters orantı olduğuna işaret etmektedir. Bu konuda akla gelen olasılıklardan biri

⁵³³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 9-10-11-14

⁵³⁴ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 19

⁵³⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 35

⁵³⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 11

⁵³⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 96

⁵³⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 45

Osman'ın ilk eşinden çocuğu olmadığı için ikinci bir evlilik yapmış olabileceğidir. Diğer olasılık ise yukarıda belirtildiği üzere nüfusun üretime olan katkısı olabilir. Üretimin beden gücüne dayandığı bir toplumda kişi sayısı arttıkça üretim daha hızlı olmaktadır. Osman'ın bu olasılığı da düşünmüş olması muhtemel görünmektedir.

Çok eşliliği Tekirdağ açısından analiz ettiğimizde şu sonuçlara ulaşıyoruz: Çok eşli evliliği olanların genelde kız çocukları vardır. Erkek çocuk sahibi olmak ya da sayısını arttırmak çok eşliliğin bir nedeni olabilir. Terekedeki hisseler eşler arasında eşit dağıtılmıştır. Bu durum mirasta kadınlar arasında haksızlık yapılmadığının kanıtıdır. Mehir miktarlarında da eşitlik görülmekle birlikte terekelerden birinde mehirlerin eşit pay edilmediği, birinde ise sadece bir eşin aldığı anlaşılmaktadır. Mehirlere arasındaki dengesizlik eşlerden birinin mehirini daha önce almış olabileceğini akla getirmektedir. Çok eşle evliliğin üç tanesi Ağa, Beşe, Elhâc unvanına sahip kişilere ait olup tereke toplamaları yüksektir. İki tanesi ise askeri zümreden kişilerdir. Bu durum çok eşi olanların varlıklı bireyler olduklarını düşündürmektedir. Çok eşli erkeklerden yalnızca bir kişinin unvanı yoktur. Kişilerin unvanları ve tereke toplamaları sosyo-ekonomik durum ile çok eşlilik arasında doğru orantı olduğunu göstermektedir. Beş kişinin iki eşi, bir kişinin üç eşi vardır. Elde ettiğimiz veriler Osmanlı Tekirdağ'ında poligaminin çok da rağbet görmediğini ortaya çıkartmıştır. Çok eşli bir hayat sürebilmek için zengin olmanın önemli bir kıstas olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.6. Tekirdağ'da Çocuklar

2.1.6.1. Bakımı ve sayısı

Evliliğin amaçlarından biri çocuk sahibi olmaktır. İslamiyet çeşitli hadisler ile evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı önermektedir. Çünkü neslin çoğalması Müslüman nüfusun çoğalmasıdır. Anne; çocuğu doğuran, baba olmadığında çocuğu koruyan ve ona vekillik yapan kişidir.⁵³⁹ Çocukların büyütülmesinden, eğitiminden ve terbiyesinden birinci derecede ana ve baba sorumludur.⁵⁴⁰ Türk ve İslam anlayışında aile birliğinin asıl amacı insan neslinin devamını sağlamaktır. Bu nedenle çocuk

⁵³⁹ Kınalızâde Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2013, ss. 39-42.

⁵⁴⁰ Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile", s. 394.

sahibi olmak ve onu yetiştirmek ailenin en temel görevidir.⁵⁴¹ Ancak kadınların (anne ve süt annelerin) fiziksel ve duygusal olarak çocukların yetiştirilmesinde ve terbiyesinde daha fazla rol üstlendikleri söylenebilir.⁵⁴²

Türk toplumunda çocuk belli bir disiplin içerisinde ve aile gözetiminde yetiştirilmektedir. İslam dininde hayırlı çocuk yetiştirenlerin sevap defterlerinin kapanmayacağı inancı şüphesiz bireylerin iyi çocuklar yetiştirmesinde etkili olmuştur.⁵⁴³ Ayrıca çocuklarını beden, zihin ve ahlak bakımından sağlıklı ve dengeli yetiştiren bir aile insanlığın her yönden gelişimine katkı sağlamaktadır.⁵⁴⁴ Anne babanın çocuklarına karşı çeşitli görevleri vardır. Bu görevler şunlardır: çocuğa güzel bir isim vermek,⁵⁴⁵ çocuğu helal rızıkla beslemek, ona her zaman sevgi ve şefkat göstermek, onun iyi bir eğitim almasını sağlamak⁵⁴⁶ ve Türk dilini iyi bir şekilde öğretmek.⁵⁴⁷ Baba çocuklarını terbiye etmek, mallarını muhafaza etmek, malları yoksa erkek evlat kazanç elde etme çağına ulaşana kadar, kız evlat evleninceye kadar onların nafakalarını sağlamakla yükümlüdür. Anne ise çocuğu özen göstererek yetiştirmek ve emzirmekle mükelleftir.⁵⁴⁸ Çocuğun hukukî denetim ve velayeti babaya, eğitimi ise anneye ve büyükanneye aittir. Çocuğun denetimi üzerinde yalnızca ailesi değil akrabaları, mahalle ve toplum da etkilidir.⁵⁴⁹

Çocuklar ailenin bir mensubudur. Onların iyi bir şekilde bakım görme ve çıkarlarının gerektiği gibi korunma hakları yanında⁵⁵⁰ neseb hakkı, süt emme hakkı, isim hakkı, nafaka hakkı⁵⁵¹ ve eğitim-öğretim görme hakları da vardır.⁵⁵² Çocuklar genelde evde eğitim alırdı. Yani anne ve büyükanne ilk eğitimi veren kişilerdi. Kız çocuklarının

⁵⁴¹ Turan, “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında”, s. 82.

⁵⁴² D’Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, s. 201.

⁵⁴³ Turan, “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında”, s. 86.

⁵⁴⁴ Mustafa Çağırıcı, “İslâm Düşüncesinde Aile Ahlâkı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 344.

⁵⁴⁵ Ahmet Akgündüz, *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2009, s. 296.

⁵⁴⁶ Çağırıcı, “İslâm Düşüncesine Aile”, ss. 349-350.

⁵⁴⁷ Turan, “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında”, s. 84.

⁵⁴⁸ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, ss. 230-231.

⁵⁴⁹ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, ss. 129-130.

⁵⁵⁰ Tucker, “Eksiksiz Sevgi”, ss. 239-240.

⁵⁵¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 39-65

⁵⁵² Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 289. Çocuğun neseb hakkı, süt emme hakkı ve hidâne hakkı konusunda ayrıntılı bilgi almak için bkz. Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi 9*, ss. 11-69.

eğitiminde öncelik din dersleri ve ahlak kurallarıydı.⁵⁵³ Daha sonraki eğitim mektepte devam ederdi. Osmanlı Devleti'nde, beş altı yaşlarındaki kız ve erkek çocuklarını okutmak için sıbyan mektepleri vardı. Hemen her mahallede bir tane bulunduğu için bu mekteplere mahalle mektebi de denilmiştir. Tanzimat'tan önce bu okullarda çocukların Kur'an okumaya ve ilm-i hâl öğrenmeye mecbur tutulmaları hakkında ara sıra fermanlar çıkarılmıştır.⁵⁵⁴ Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki, her çocuğun sıbyan mektebinde eğitim alma şansı muhtemelen olmamıştır.

Hak sahibi olmak anne karnında başlamaktadır. İslam hukukuna göre sınırlı hak ehliyetine sahip olan cenin mirasçı ve vasiyet alacaklısı olabilirdi. Ancak miras bırakan kişi öldüğünde ceninin annesinin rahminde olduğunun ispat edilmesi ve sağ olarak doğması gerekmektedir. Çocuklara bir mal vakfedilirse ceninin de bu haktan yararlanabilmesi onun ekonomik hakkı olarak görülmektedir.⁵⁵⁵ Örneğin, Camii Atik Mahallesi'nde vefat eden Elhâc Hüseyin Efendi'nin terekesi eşi ve çocukları arasında taksim edilirken doğacak çocuğun 26.520 akçe hissesi de ayrılmıştır.⁵⁵⁶

18. yüzyıl seyyahlarından Lady Montagu Osmanlı toplumunda çocuğa dair gözlemlerini şu şekilde ifade etmektedir:

*“Tanıdığım kadınların hepsinin mübalağasız on iki, on üç çocuğu var. İhtiyarlar yirmi beş otuz çocukla övünüyorlar. Ne kadar çok çocuk olursa o derece itibar kazanıyorlar. Hamile bir kadın görünce “inşallah ikiz olur” diyorlar. Bu kadar çok çocuğu nasıl besleyeceksiniz diye sorunca “bunların yarısı vebadan ölür” diyorlar. Bu ekseriya oluyor ve pek fazla üzülmüyorlar. Şefkat hislerini pek çok çocuk yapmakta tatmin ediyorlar, kaybedince pek telaşlanmıyorlar.”*⁵⁵⁷

⁵⁵³ D’Ohsson, 18. Yüzyıl Türkiye’sinde, s. 202.

⁵⁵⁴ Hanım Göktaş, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi: Âmin Alayı ve Bed-i Besmele”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II*, ed. Osman Köse, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016, s. 1317.

⁵⁵⁵ Akgündüz, *İslam Hukuku*, ss. 286-288.

⁵⁵⁶ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 47 Anne karnındaki çocuğun terekeden hisse aldığı örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 27; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 29; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 15; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 10; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 89

⁵⁵⁷ Montagu, *Türkiye Mektupları*, ss. 105-106.

Sicillerde çocukluktan çıkmış genç kız için “kebire”⁵⁵⁸, bülûğa ermemiş kız çocuğu için “sagîre”⁵⁵⁹, erkek çocuklar için “sagîr”⁵⁶⁰ terimi kullanılmaktadır. Çocukluktan çıkmaya getirilen yasal tanım ise “buluğ”a ermek ifadesidir. Bu tanımlama bireyin toplumsal sorumluluk sürecinin başladığını da göstermektedir.⁵⁶¹ Bu sürecin başlangıcı Rodosçuk sicillerinde “yeni baliğa”⁵⁶² olarak ifade edilmektedir. Reşit olmak, kişinin toplumsal açıdan olgun yargılarda bulunabileceğini ifade etmekte olup bu yeti için “akıl” terimi kullanılıyordu.⁵⁶³

Hanefiler erkek çocukların yedi, kız çocukların dokuz yaşına gelene kadar yetiştirilmesinde en donanımlı kişinin anne olduğunu kabul etmektedir.⁵⁶⁴ Çocuğun hukukî açıdan anneye ait olabilmesi için ise zina sonucu doğmuş olması veya kocanın başka adamdan olduğuna inandığı çocuğu liân ile reddetmesi gerekirdi.⁵⁶⁵ Ancak dul kalan kadınlar çocukları reşit oluncaya kadar mallarını istedikleri gibi yönetebilir, malları satıp parayı çocuğun hesabına ayırabilir hatta küçük kızının evliliğini de düzenleyebilirdi.⁵⁶⁶

Örneğin, Bevvab Mehmed Bey Mahallesi’nde yaşayan Ayşe Hatun kocasının ölümü sonrası dul kalmıştır. Geride kalan çocuklarının beş tanesi buluğa ermiş bir tanesi ise buluğa ermemiştir. Ayşe Hatun’un ilk iş olarak küçük çocuğuna vasî olmuş ve onun nafaka ihtiyacını karşılamıştır. Nafaka için şahitler huzurunda aylık 8 akçe olmak üzere on seneliğine borçlanmıştır. Bu borcu karşılamak için tereke taksiminde menzil ve bağdan kendisine ve küçük çocuğuna intikal eden hisseleri büyük oğluna satmıştır.⁵⁶⁷ Kocası öldüğü için oğluna vasî olarak atanan ve nafaka için terekedeki hisseleri satan Ayşe Hatun aslında kendisinin ve oğlunun malını yönetebildiğini kanıtlamaktadır. Onun adeta bir aile reisi gibi hareket ettiğini söyleyebiliriz. Tereke

⁵⁵⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 40-41

⁵⁵⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 39; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 13

⁵⁶⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 54

⁵⁶¹ Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, s. 165.

⁵⁶² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 39-40; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 13

⁵⁶³ Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik”, s. 165.

⁵⁶⁴ Tucker, “Eksiksiz Sevgi”, s. 227.

⁵⁶⁵ Imber, “Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet”, s. 79.

⁵⁶⁶ Tucker, “Eksiksiz Sevgi”, s. 236.

⁵⁶⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 5

taksiminin ve mülklerin satışının resmi olarak kayıt altına alınması küçük çocuğun ve Ayşe Hatun'un ileride olumsuz bir durum yaşamaması açısından önemlidir.

Lady Montagu, evli kadınların çocuk sahibi olmamasının toplumda ayıp karşılandığını, bir kadının çocuk yapamamasının genç bile olsa ona ihtiyar gözüyle bakılmasına neden olduğunu söylemektedir.⁵⁶⁸ D'Ohsson ise bir kadın ne kadar çok çocuk sahibi olursa kocasının ona o kadar çok söz geçirebildiğini halkın da o kadına karşı daha fazla hürmet duyduğunu söylemektedir.⁵⁶⁹

En fazla 1, 2, 3 çocuk sahibi olan Osmanlı ailesinde çok çocuklu aileler oldukça istisnadır. Klasik dönem Osmanlı ailesinin nüfusu ortalama beş kişiyi bulamamaktadır.⁵⁷⁰ 18. yüzyılın ilk çeyreğini içeren bir çalışmada Ankara'da bir aileye düşen çocuk sayısı Müslümanlarda 2.4, gayrimüslimlerde 2.7 olarak tespit edilmiştir.⁵⁷¹ 1772-1826 yıllarında Tokat'ta doğum oranlarının çok düşük olduğu, Müslümanlarda tek çocuklu ailelerin çoğunlukta olup 4 ve daha fazla çocuklu ailenin olmadığı gayrimüslim ailelerin ise en fazla 3 çocuğa sahip oldukları belirlenmiştir.⁵⁷² Osmanlı Tekirdağ'ında ailelerin çoğunlukla 1, 2, 3 çocuğa sahip oldukları anlaşılmaktadır. 4 ve 5 çocuğu olan ailelerin oranı küçümsenmeyecek oranlarda iken 6 ve 7 çocuğu olan ailelerin ise oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Çocuk sahibi olmayan ailelerin sayısı da dikkat çekici düzeydedir.

İncelediğimiz sicillerde çocuk sayılarına ulaşabildiğimiz toplam 567 tereke tespit edilmiştir. Bu terekelerin 453'ü Müslüman ailelere, 114'ü gayrimüslim ailelere aittir. Elde edilen verilere göre Müslüman ve gayrimüslim ailelerin çocuk sayılarını gösteren tablolar aşağıda yer almaktadır.

⁵⁶⁸ Montagu, *Türkiye Mektupları*, s. 105.

⁵⁶⁹ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, s. 203.

⁵⁷⁰ Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", s. 94

⁵⁷¹ Demirel, "1700-1730 Tarihlerinde", s. 952.

⁵⁷² Özdemir, "Tokatta Ailenin", ss. 1028-1029.

Tablo 2.4. Terekelere Göre Ailelerin Çocuk Sayıları

Çocuk Sayıları	Aile Sayısı
1	118
2	108
3	109
4	52
5	32
6	9
7	1
Çocuk Sahibi Olamayan Aile Sayısı	138
Toplam	567

1717-1731 yılları arasını içeren araştırmamıza göre Tekirdağ'da çocuk sayıları 1 ile 7 arasında değişmektedir. Ailelerin büyük bir kısmının 1, 2, 3 çocuğu vardır. 4 çocuğa sahip aile sayısı ise azımsanmayacak miktardadır. Çalışmamızda dikkati çeken durumlardan biri çocuğu olmayan aile sayısıdır. Bu durumun farklı nedenleri olabilir. Çeşitli sağlık sorunları ve salgın hastalıklara bağlı oluşan çocuk ölümleri çocuk sayısını etkileyen belki de en önemli nedendir. Erken yaşta evlenen ancak erken gelen ölümler de çiftlerin çocuk sahibi olmalarını engellemiş olabilir. Elde ettiğimiz çocuk sayılarına anne ve baba dahil edildiğinde Tekirdağ'da ailelerin en az 3, 4, 5, 6 kişiden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2.5. Müslüman Ailelerin Çocuk Sayıları

Çocuk Sayıları	Aile Sayısı
1	102
2	87
3	77
4	39
5	17
6	4
7	0
Çocuk Sahibi Olmayan	127
Toplam	453

Tablo 2.6. Gayrimüslim Ailelerin Çocuk Sayıları

Çocuk Sayıları	Aile Sayısı
1	16
2	21
3	32
4	13
5	15
6	5
7	1
Çocuk Sahibi Olmayan	11
Toplam	114

Tabloları değerlendirdiğimizde Müslümanların çocuk sayıları gayrimüslimlerden daha fazladır. Bunun en önemli nedeni tereke sayılarındaki farktır. Müslüman terekelerinin fazla oluşu çocuk sahibi ailelere daha çok ulaşabilmemizi sağlamıştır. Sahip olunan çocuk sayıları ve yaşlılığın kadının aile ve toplum içerisindeki saygınlığını arttırdığı⁵⁷³ düşünüldüğünde çok çocuklu kadınların daha saygın konumda oldukları, çocuksuz ailelerin ise bundan mahrum oldukları söylenebilir.

Elde ettiğimiz verileri Tekirdağ üzerine yapılan çalışmalar ile karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşıyoruz: 16. ve 17. yüzyıllarda aileler 1 ile 7 arasında çocuk sahibi olmuşlardır.⁵⁷⁴ 17.yüzyıl sonlarında şehirlerde Müslüman aile başına düşen çocuk sayısı ortalama 2, köylerde 3'tür. Gayrimüslimlerde ise şehirlerde ve köylerde aile başına düşen çocuk sayısı yaklaşık 2'dir.⁵⁷⁵ 1762-1768 yılları arasında bir çalışmaya göre ortalama çocuk sayısı 1,7 olup Gayrimüslimlerin çocuk sayıları Müslümanlardan yüksektir.⁵⁷⁶ 1789-1808 yılları arasında ailelerin büyük bir kısmının 1 ve 2 çocuğu olduğu, çocuk sayısının 2 ve 3'ü geçmediği, 4 ve üzeri çocuk sahibi olan ailelerin sayısının oldukça az olduğu tespit edilmiştir.⁵⁷⁷

⁵⁷³ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 100.

⁵⁷⁴ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 128. Balıkesir'de de durum benzerdir. Bkz. Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, s. 101.

⁵⁷⁵ Ümit Ekin, "17. Yüzyıl Sonlarında Rodosçuklu Ailelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayıları", *Türk Tarihinde Balkanlar*, C. 1, ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, ss. 573-574.

⁵⁷⁶ Göktepe, *Tekirdağ Sancağı'nda*, s. 52.

⁵⁷⁷ Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde*, s. 108.

2.1.6.2. Nafaka temini

Nafaka bir kişinin yasal olarak bakmakla yükümlü olduğu kimselere mahkeme kararıyla bağlanan aylık,⁵⁷⁸ kisve ise elbise ve kıyafet anlamına gelmektedir.⁵⁷⁹ İslam hukukuna göre nafaka çocuğun hakkıdır ve bunu talep edebilir.⁵⁸⁰ Çocuğun nafakasını ödemek babanın görevidir. Ancak çocuğun ergenlik yaşına gelmemiş olması, kendine ait mülkünün bulunmaması ve babanın çalışıp kazanabilir durumda olması gerekmektedir. Eğer baba çalışıp kazanabilecek durumda değilse babanın babası veya amcası gibi akrabaları çocuğa bakmakla mükelleftir.⁵⁸¹ Baba tarafındaki akrabaların nafaka verecek durumu yoksa anne nafakayı ya çocuğa miras kalan paradan alır ya da kendi gelirinden karşılar. Eğer kendi gelirinden karşılırsa çocuk uygun yaşa geldiğinde bu parayı geri ödemek zorundaydı.⁵⁸²

Yeterli mal varlığı veya geliri olan çocukların nafakasının yakınlarınca karşılanma zorunluluğu yoktur. Bu çocukların masrafları kendi mal varlığından karşılanabilmektedir.⁵⁸³ Mesela Camii Atik Mahallesi'nden Ayşe'nin nafaka ve kisve ihtiyaçları babasından kalan mirastan karşılanmıştır.⁵⁸⁴

Kocası vefat ettiğinde vasî ve hidâne yetkilerini alarak çocuğun bakımını üstlenen bir kadın çocuğuna nafaka talebi için mahkemeye müracaat edebilirdi. Nafaka davalarında genelde “nafaka ve kisveye şiddet ihtiyacı olmağın”⁵⁸⁵ ifadesi kullanılmaktadır. Bu davaların son kısmında kimin üzerine nafaka verileceği yani ödeme işinden kimin sorumlu olduğu belirtilmektedir.

Kadın vefat ettiğinde geride küçük çocuğu kalmışsa ilk önce bir kişi çocuğa vasî olarak atanırdı. Bu kişinin toplumca iyi bilinen, dindar ve güvenilir olması gerekirdi. Daha sonra o kişi mahkeme önünde çocuğun nafaka ve kisve ihtiyacını dile getirirdi.

⁵⁷⁸ “Nafaka”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

⁵⁷⁹ “Kisve”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

⁵⁸⁰ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 300.

⁵⁸¹ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 407.

⁵⁸² Tucker, “Eksiksiz Sevgi”, s. 234.

⁵⁸³ Celal Erbay, “Nafaka”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 283.

⁵⁸⁴ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 31 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 121, 128; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 46

⁵⁸⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 8-39

Anneden çocuğuna miras kalmışsa nafaka ihtiyacı buradan temin edilirdi. Örneğin, Hatice Hatun vefat edince kocası Mustafa Efendi kızı Fatma'nın vasîsi olmuştur. Fatma'nın nafaka ve kisve ihtiyacını mahkemede dile getirmiş, mahkeme Fatma'ya annesinden intikal eden mirastan 6 akçe verilmesine karar vermiştir.⁵⁸⁶

Küçük bir çocuğun nafaka ihtiyacını bazen bir erkek dile getirmiştir. Mesela Mustafa Efendi, kendisine terbiye edilmek için verilen ve hidânesi olmayan 6 yaşındaki Rukiye için mahkemede nafaka ve kisve talebinde bulunmuştur.⁵⁸⁷

Erkek vefat ettiğinde geride kalan küçük çocuğun nafaka ihtiyacını genellikle kadın gündeme getirmiştir. Örneğin, Cennet Hatun Mahallesi'nden Havva eşi ölünce iki küçük çocuğunun nafaka ve kisveye ihtiyaçları olduğunu mahkemede ifade etmiştir. Dava sonunda çocuklara babalarının terekelerinden kalan mirastan 4 akçe verilmiştir.⁵⁸⁸ Bazen de nafaka isteğini vasî muhtar olan kişi dile getirmiştir. Örneğin, vasî muhtar olan Hasan Çelebi mahkemede yer alarak sagir Fatma'nın nafaka ve kisve ihtiyacının babasının mirasından karşılanmasını talep etmiştir.⁵⁸⁹

İskender Çavuş Mahallesi'nden olup haccı şerifte vefat eden Elhâc Mustafa'nın eşi Fatma binti Ahmed, hidâneleri olduğu 3 kızı ve 1 oğlunun nafaka ve kisve ihtiyaçları için mahkemeye müracaat etmiştir. Mahkeme, Mustafa'nın mirasından borçlanılmak üzere çocuklardan her birine 2 para, toplam 8 para verilmesine izin vermiştir.⁵⁹⁰

Nafaka ödemeleri belirli bir ekonomik güç gerektirir; yoksulluk halinde ise ödenmesi gereken nafaka miktarı azaltılabilir. Mesela Ali bin Hasan, muhâlaa yoluyla boşandığı eşinden olan kızı Emine için belirlenen 6 akçe nafakayı ödemeye gücünün

⁵⁸⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 68; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 90; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 118; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 46

⁵⁸⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 27 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 60; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 57, 60, 61

⁵⁸⁸ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 128 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 76; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 52-75; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 16-39

⁵⁸⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 39 Erkeğin vasî muhtar olarak talep ettiği nafaka örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 84; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 121

⁵⁹⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 52

yetmediğini söyleyerek, nafakanın azaltılmasını talep etmiştir.⁵⁹¹

Gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi nafaka taleplerinde bulundukları görülmektedir. Nitekim, Yeni Mahalle’de yaşayan Agop isimli bir Ermeni ölünce geride iki küçük çocuğu kalmıştır. Çocukların nafaka ve kisve ihtiyaçlarını mahkemede amcaları dile getirmiştir. Amcanın talebi şer’i mahkeme tarafından kabul edilmiş ve çocukların her birine, babalarından kalan mirastan 4 para verilmesine hükmedilmiştir.⁵⁹²

Kadınların nafaka talepleri bazen terbiyelerinde bulunan torunları için de söz konusu olmuştur. Örneğin, Elhâc İsa Mahallesi’nden Hatice Hatun vefat ettiğinde geride eşi, küçük yaştaki kızı ile anne ve babası kalmıştır. Mahkemede hazır bulunan büyükanne Ayşe Hatun, terbiyesinde bulunan torununun nafaka ve kisve ihtiyacının ölen kızının mirasından karşılanmasını talep etmiştir. Mahkeme bu talebi uygun bularak, Hatice Hatun’dan kalan mirastan küçük kızına nafaka bağlanmasına onay vermiştir.⁵⁹³

Sicillerde sıkça rastlanan ve annenin çocuğu için nafaka talebini dile getirdiği “zevci mutaallıkam...’ın firaşından hasıl ve benden mütevellida” ifadesi, boşanmış bir kadının nafaka talep ettiği kişinin aslında doğurduğu çocuğun gerçek babası olduğunu ispat etme çabasıdır. Kadının hukuka uygun bu söylemi kendi doğurduğu çocuğun nesebini belirtme, çocuğun başkasından olmadığını ve kendisinin bu konuda iffetli davrandığını kanıtlama girişimidir. Çocuklara nafaka talebini içeren davaların tamamında mahkeme gerekli paranın ödenmesini karara bağlamıştır.

Boşanan kadınlar, çocuklarının nafakasını eski kocalarından talep etmek konusunda kimi zaman ısrarcı davranmışlardır.⁵⁹⁴ Örneğin, Papa Yorgi Mahallesi’nden Bilaşe adlı Hristiyan kadın, boşandığı kocası Kiryaki veledi Dimitri’den olan kızı için mahkemede yer alarak “... mezburun firaşından hasıl benden mütevellid iş bu

⁵⁹¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 86

⁵⁹² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 36 Benzer örnek için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 65

⁵⁹³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 19

⁵⁹⁴ Gül Hanım Göktaş Cengiz, “Arşiv Belgelerine Göre 19. Yüzyıl Sonları 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti’nde Nafaka Sorunsalı”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 25 (2022), s. 545.

meclis-i şer'î mevcuda tahminen üç aylık sagir kızım Sofya iki buçuk yaşına teknil edince ücret-i mezru'sı ile yedi yaşına tamamına değin dört buçuk senesi icâbına tarîki şer'îye kadr-i kifaye nafaka ve kisve baha-i karz ve takdir olunmasını talep eylediğinden..." ifadeleri ile nafaka talep etmiştir. Davanın devamında Bilaşe'nin muslihûn ile kızının nafakası için 10 kuruşa sulh olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹⁵

Talâk davalarında nafaka erkeğin ödediği bir meblağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak muhâlaa davalarının bir kısmında çocukların nafaka yükümlülüğünü anneler üstlenmiştir. Böyle bir durumda maddi yük kadına kalmaktadır. Elhâc Musa Mahallesi'nden Ayşe Hatun'un davası bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ayşe Hatun, 3.000 akçe mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden feragat edeceğini, meunet-i süknanın ise kendi üzerine olmak üzere muhâlaa yoluyla evliliğini bitirmek istediğini mahkemede ifade etmiştir. Mehir ve nafaka hakkından vazgeçmek boşanmak için yeterli olmamış olmalı ki Ayşe Hatun, 2 yaşında olan oğlunun 7 yaşına gelene kadar oluşacak nafakasını da karşılama sözü vermiştir. Kocası Hasan Beşe bu bedelleri yeterli görüp kabul edince boşanma gerçekleşmiştir.⁵⁹⁶

Elhâc İsa Mahallesi'nden Ümmühan binti İbrahim için durum biraz daha zordur. Mahkemede şahsen yer alan Ümmühan Hatun, 2.000 akçe mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden vazgeçtiğini meunet-i sükna hakkının ise kendi üzerine olduğunu söyledikten sonra 4 yaşındaki kızının nafakasını 3 yıl, 2 yaşındaki oğlunun nafakasını ise 5 yıl karşılama sözünü vererek muhâlaa isteğinde bulunmuştur. Kocasının bu isteği kabul etmesi ile muhâlaa gerçekleşmiştir.⁵⁹⁷

Gayrimüslim kadınlar da çocuklarının nafakalarını üstlenmeyi taahhüt ederek muhâlaa yoluyla boşanmışlardır. Örneğin, Rezmagop isimli Hristiyan kadın, mehr-i müecceli olan 10 tuğralı altın ile iddet nafakasından vazgeçtiğini belirtmiş; ayrıca bir buçuk yaşındaki kızının 9 yaşına kadar olan nafaka giderlerini kendi malından karşılayacağını ifade etmiştir. Bu şartları kocası kabul etmiş ve böylece boşanma

⁵⁹⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 63

⁵⁹⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7

⁵⁹⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 73 Çocuğunun nafakasını üstlenerek muhâlaa olan kadınlara incelediğimiz sicil defterlerinden biri hariç diğerlerinde rastlıyoruz. Bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 57; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 27; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 44; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 62

gerçekleşmiştir.⁵⁹⁸ Mehir ve iddet nafakasından feragat ederek istemedikleri evliliklerini bitiren kadınların, çocuklarının nafakasını üstlenmeleri kuşkusuz onlar için ağır bir ekonomik yük oluşturmuştur.

Çocuğun nafakasını sağlayacak bir akrabası yoksa hem çocuğun hem de ailenin nafakasını beytûlmâl⁵⁹⁹ temin ederdi. Babanın kayıp olma durumu söz konusu olduğunda ise nafaka yükümlülüğü babadan düşmezdi. Bu durumda, hâkim baba aleyhine nafaka takdir eder, yakınlarına çocuğun nafakasını temin etmelerini ve yaptıkları masrafları sonradan çocuğun babasından talep etmelerini karara bağlardı.⁶⁰⁰

Aşağıdaki tablolarda Müslüman ve gayrimüslim çocukların nafaka miktarları yer almaktadır.

Tablo 2.7. Müslüman Çocukların Nafaka Miktarı

Nafaka Miktarı	Çocuk Sayısı
1 para	5
2 para	9
3 para/akçe	5
4 para /akçe	13
5 akçe	7
6 akçe	3
8 akçe	5
9 akçe	2
10 akçe	2
15 akçe	2
40 akçe	1
Toplam	54

⁵⁹⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 7

⁵⁹⁹ “Kelime anlamı “mal evi” olan beytûmâl bir terim olarak devlete ait malların muhafaza edildiği fiziki mekânı ifade ettiği gibi devlete ait taşınır taşınmaz malların bütünü ve bunların idaresiyle ilgili hukukî kurumu da ifade etmektedir.” Bkz. Mehmet Erkal, “Beytûlmâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 90.

⁶⁰⁰ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 301.

Tablo 2.8. Gayrimüslim Çocukların Nafaka Miktarı

Nafaka Miktarı	Çocuk Sayısı
2 para	2
4 para	1
5 akçe	1
7 akçe	1
10 kuruş	1
Toplam	6

Tablolarda görüldüğü üzere çocuklara en düşük 1 para, en yüksek 40 akçe nafaka verilmiştir. 16. ve 17. yüzyılları içeren bir çalışmada Tekirdağ'da çocukların günlük ortalama nafaka miktarının 1 ile 3 akçe arasında değiştiği tespit edilmiştir.⁶⁰¹ Çalışmamızda 4 akçe ve üzeri nafaka alan 39 çocuğun varlığı kişilerin ekonomik durumlarının zaman içerisinde daha iyi olduğunu akla getirmektedir. Miktarlardaki değişkenliği bu yönüyle değerlendirdiğimizde, geçmiş yıllara göre 1717-1731 yıllarında Tekirdağ halkının iktisadî hayatında bir canlanma yaşandığı düşünülebilir. Birinci bölümde belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'nin fethi sonrası şehir iktisadî yönden gelişmeye başlamıştır. Şehrin konumu, limanı ve devletin ticareti geliştirme çabaları beraberinde farklı meslek kollarını, nüfus artışını ve ekonomik büyümeyi getirmiştir. Bu büyümenin kişilerin ekonomik düzeylerine etki ettiği muhakkaktır. Yıllar içerisinde nafaka miktarlarında yaşanan artışın en önemli sebeplerinden biri bireylerin gelir seviyelerinin artması olsa gerek.

2.1.7. Kadının Yasal Hakları

2.1.7.1. Vasîlik hakkı

Vasî, vesayet altındaki çocuğun, malını kullanmaktan menedilen kişinin ve çocuklarının mallarını idare ve temsil eden kişidir.⁶⁰² Vesâyet, haklarını kullanma ehliyeti bulunmayan ya da noksan olan bir kişinin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka bir kimseye tanınmasını,⁶⁰³ veli ise başkası üzerinde birtakım haklara sahip olan kimseyi ifade etmektedir. İslam hukukunda küçükler ve

⁶⁰¹ Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri*, s. 127.

⁶⁰² Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 249.

⁶⁰³ Ayşe Şimşek, *Osmanlıda Miras ve Kadın 18. Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicilleri Bağlamında Osmanlı Kadınlarının Miras Hukuku Meseleleri 1750-1800*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022, s. 228. Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 427.

buluğa ermiş fakat ehliyetsiz olanlar velayet altında kabul edilir.⁶⁰⁴ Yetki verilen kimseye vasî veya mûsa ileyh, vesâyet altındaki kimseye mûsâ aleyh denilmektedir. Bir kimsenin vasî olabilmesi için; Müslüman'ın vesâyetini üstlenecekse Müslüman olması,⁶⁰⁵ akıllı, özgür, buluğa ermiş, doğruluktan ayrılmayan ve tasarrufundaki tüm yetkilerini kullanabilir nitelikte olması gerekir. Vasî, çocuğa bakmak, onu besleyip büyütme, terbiye etmek ve babasından kalan terekeyi koruyup uygun şartlarda tasarruf etmek şartıyla atanıyordu.⁶⁰⁶ Vasî, vesâyet için aranan şartları yitirdiğinde azledilmiş sayılır ve yeni bir vasî belirlenirdi.⁶⁰⁷

Vasînin asıl yetki ve sorumluluk alanı küçüğün malının idaresi, bakımı ve gözetimidir. Ayrıca hibe kabulü gibi küçüğün lehine tasarruflar yapmak, küçüğün malını kiraya vermek, mudârebe⁶⁰⁸ yoluyla veya bizzat ticaret yaparak işletmek, onun malını üçüncü şahıslara satmak ya da onların malını küçük adına almak da yetkileri içerisinde. ⁶⁰⁹ Bu konuda yetersiz ve kötü niyetli vasîlerin değiştirilmesi ve yetimin malına verdiği zararların tanzim ettirilmesi söz konusudur.⁶¹⁰

En'am Suresi 152. ayet ve İsrâ Sûresi 34. ayet yetimlerin mallarının en iyi şekilde idare edilmesini ve korunmasını vurgulamaktadır:

“Yetim malına yaklaşmayın, ancak rüşdüne erinceye kadar en güzel surette ilgilenirsiniz o başka!...”⁶¹¹ “Yetim malına da yaklaşmayın, ancak ergenlik çağına erinceye kadar en güzel olan suretle yardımcı olun!...”⁶¹²

Yetimlerin gözetilmesi hakkındaki önem ise Nisâ Sûresi 6. Ayette şu şekilde bildirilmiştir:

“Yetimleri nikâh çağına ermelerine kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinden bir rüşd hissettiniz mi hemen mallarını kendilerine teslim edin; büyüyecekler de ellerine

⁶⁰⁴ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 70.

⁶⁰⁵ Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, ss. 66-67.

⁶⁰⁶ Özdemir, “Tokatta Ailenin”, ss. 1030 ve 1033. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 251.

⁶⁰⁷ Bardakoğlu, “Vesâyet”, s. 69.

⁶⁰⁸ Mudârebe, sermaye ve çalışma ile oluşturulan şirket (ortaklık) hakkında kullanılan bir tabirdir. Bkz. “Mudârebe”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

⁶⁰⁹ Bardakoğlu, “Vesâyet”, ss. 68-69.

⁶¹⁰ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 84.

⁶¹¹ En'am Sûresi 6/152

⁶¹² İsrâ Sûresi 17/34

alacaklar diye o malları israfla yemeye kalkmayın! İhtiyacı olmayan tenezzül etmesin, muhtaç olan da meşrû surette bir şey yesin! Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da karşılarında şahit bulundurun..."⁶¹³

Ayetlerde görüldüğü üzere yetimlerin mallarını korumak ve vasî olmak ciddi bir sorumluluk gerektirmektedir. Ergenliğe ulaşmış çocuğa mallarının teslimi sırasında şahitlerin bulunması, vasî ve çocuk açısından güvence sağlar. Sicil kayıtlarında vasîlik görevini üstlenecek bir kişinin güvenilir, dindar ve toplum tarafından iyi bilinen bir nitelik taşıması aranmaktadır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin vasîlik kurumuna ve yetim çocuklara verdiği önemi göstermektedir.

Baba veya annenin ölümü geride kalan çocukların malının korunmasını gerektiriyordu. Bunun çözümü uygun bir bireyin vasî tayin edilmesi idi. Koca hayatını kaybettiğinde kadın için evlilik birliği bitmiştir. Ancak küçük çocukların bakımı devam etmektedir. Mahkeme tarafından uygun görüldüğünde, Tekirdağ kadını çocuğuna ve çocuğun mülküne sahip çıkmak üzere vasî olmuştur. Mesela, Elhâc Mehmed ölünce, karısı Ayşe Hatun küçük kızları Halime ve Emine'ye vasî olarak atanmıştır.⁶¹⁴

Vasî olacak kadınlar genelde "müstakîm, dindar, iffetli, rûşt, her veçhile lâıyk, ehil, perhizkâr ve uhdesinden gelmeğe kâdir" olarak tanımlanmaktadır. İncelediğimiz şer'îyye sicillerinde geçen bu ifadeler, vasî kadınların dindar, doğru yolda, mahremiyet kurallarına riayet eden ve toplumda namuslu bireyler olarak tanındıklarını göstermektedir.

Örneğin, kocası ölen Ayşe Hatun, iki küçük kızına ve doğacak çocuğuna vasî olarak atanmadan önce "hür, gûnahtan sakınan ve dindar" olarak tanımlanmaktadır.⁶¹⁵ Hatice Hatun ise diyanet, istikâmet ve mevsûf olarak tanımlanmış, vesâyet için güvenilir olduğu belirtildikten sonra vasî tayin edilmiştir.⁶¹⁶

⁶¹³ Nisâ Sûresi 4/6

⁶¹⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 16 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 28-39; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 57

⁶¹⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 16

⁶¹⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 40

Camii Vusta Mahallesi'nde vefat eden Ahmed Çelebi'nin eşi Fatma binti Elhâc Mustafa, küçük oğlu ve kızına babalarından kalan mirası korumak amacıyla vasî olarak atanmıştır. Fatma, “doğru yolda olan dindar bir kişi ve vasîlik vazifesini yapmaya uygun” olarak tanımlanmaktadır. Mahkemenin Fatma'yı uygun bulması ve toplumda kendisine dair olumsuz bir kanaat bulunmaması, vasî tayin edilmesinin en önemli gerekçesi olmuştur.⁶¹⁷

Şerife Hatice Hatun, eşi vefat edince çocuklarına vasî olarak tayin edilmiştir. Mahkeme, onu “diyanet ve emanet ile ma'rûf; istikamet ve afiyet ile mevsûf” şeklinde tanımlamaktadır.⁶¹⁸

Toplum nezdinde güvenilir olmak, vasî olmanın bir koşuluydu. Örneğin, İskender Çavuş Mahallesi'nden Mustafa vefat ettiğinde, geride eşi, yetişkin bir kızı ile iki küçük çocuğu kalmıştır. Küçük çocuklara vasîlik söz konusu olduğunda, mahkemeye gelen haber annenin tehlikeli ve israf eden bir durumunun olduğu yönündedir. Yetişkin olan abla ise dindar ve güvenilir olarak bilinmektedir. Bu durum, mahkemede değerlendirilmiş ve ittifakla verilen karar neticesinde abla vasî olarak seçilmiştir.⁶¹⁹

Gayrimüslim kadınların da çocuklarına vasî olarak tayin edildikleri görülmektedir.⁶²⁰ Bu duruma dair bazı örnekler şunlardır: Sermatu binti Yenaki, “vesayet uhdesinden gelmeye kadir” olarak tanımlandıktan sonra çocuklarına vasî tayin edilmiştir.⁶²¹ Kori vefat ettiğinde, bir kızı, bir oğlu ve doğacak çocuğuna eşi Meyde vasî olarak atanmıştır.⁶²² Dimitri öldüğünde ise karısı Mariya küçük oğluna vasî olmuştur.⁶²³

Babanın sağ olduğu durumda veli-vasî ilk önce babadır.⁶²⁴ Hanefilere göre dede, babanın vasî tayin etmediği durumda küçüğün malında tasarruf etme veya birini vasî

⁶¹⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 94

⁶¹⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 47

⁶¹⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 36

⁶²⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 32

⁶²¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 82

⁶²² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 32

⁶²³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 8 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 50; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 9

⁶²⁴ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 84.

olarak belirleme yetkisine sahiptir. Baba ve dededen sonra vasîyi kadı belirler⁶²⁵ ki bu vasîye “vasî-i mansûb” adı verilmiştir ve bu vasî baba tarafından tayin edilen vasînin yetkilerini taşır. Ancak kadı’nın belli bir yetki ile atadığı vasî yetki sınırlarını aşamaz.⁶²⁶ Baba ve dede tarafından önceden seçilmiş olan vasîye ise “vasî-i muhtâr”⁶²⁷ adı verilmiştir.⁶²⁸ Rodosçuk sicillerinde vasî-i muhtâr olarak atanan erkekler yanında,⁶²⁹ kadınların da vasî-i muhtâr atadığı veya atandığı tespit edilmiştir.⁶³⁰

Vasî-i muhtâr olarak atanan bireylerin görevlerinin bilincinde hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Elhâc Mehmed, vasî-i muhtârları olduğu dört çocuk için, 123 kuruşa bir Arap cariye satın alarak çocukların annesine teslim etmiştir.⁶³¹ Diğer örnekte ise, Hatice Hatun’un kocası ölmeden yedi gün önce, Hatice Hatun’u müslimin huzurunda vasî-i muhtârı olarak seçmiş ve çocuklarına düşen terekeyi muhafaza etmesini istemiştir.⁶³²

Küçük buluğa ermiş ancak henüz reşit sayılacak akli olgunluğa ulaşmamışsa, malı kendisine verilmez ve ergen olana kadar vesâyet devam ederdi.⁶³³ Bu durumu yansıtan bir örneğe 1717 -1718 yılı sicil defterinde rastlıyoruz. Kara Kâtip Mahallesi’nden Hasan Çelebi, mahkemeye giderek Mahmud bin Süleyman’ın vasiyetini dile getirmiştir. Hasan Çelebi’nin anlattıklarına göre, Mahmud ölümünden üç gün önce Hasan’ı vasî-i muhtârı seçerek; terekesinden ölüm masraflarının karşılanmasını, daha sonra eşinin mehr-i müeccelinin verilmesini ve doğacak çocuğu ile küçük kızına kalacak mirası çocuklar ergin olana kadar kendisinin zabt etmesini vasiyet etmiştir. Dava sonunda Hasan’ın, durumu şahitler ile ispatladığı ve vasî-i muhtâr olarak terekeden 690 akçeyi aldığı görülmektedir. Muhtemelen, çocukların

⁶²⁵ Bardakoğlu, “Vesâyet”, s. 67.

⁶²⁶ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 428.

⁶²⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 84

⁶²⁸ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 428. Tucker, “Eksiksiz Sevgi”, s. 237.

⁶²⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 82; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 121

⁶³⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 9-97; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 51-99

⁶³¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 84

⁶³² RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 99

⁶³³ Bardakoğlu, “Vesâyet”, s. 69.

mirasına onlar ergin oluncaya kadar sahip çıkmıştır.⁶³⁴

Vasî tayin edilen kişi çocuğa çocuğun malından istediği kadar harcayamamaktadır. Mahkeme tarafından belirlenen miktar kullanılmak zorundaydı. Örneğin, Ahmed Ağa, vasîsi olduğu Ayşe'nin nafaka ve giysi ihtiyacını karşılamak için mahkemeye başvurduğunda, mahkeme Ayşe'ye babasının terekesinden 15 akçe verilmesini uygun görmüştür.⁶³⁵

Ehliyetsizler ve eksik ehliyetlilerin vesâyet altına alınmasının amacı ise onların mali haklarının korunmasıdır.⁶³⁶ Örneğin, İbrahim Bey Mahallesi'nden mahzune ve bunamış olarak tanımlanan Ümmühan Hatun'a vasî olarak damadı atanmıştır. Vasî olan İsmail, nafaka ve kisve ihtiyacını karşılamak için Ümmühan'ın akarından olan Bevvab Mehmed Bey Mahallesi'ndeki menzilini 44 kuruşa satmıştır.⁶³⁷

Yetim kalmış çocuklara vasî olarak mallarını korumaya tayin edilen yakını amca, nine, dayı çoğunlukla annedir. Vasî tayin eden kadıların bazen bu vasîlerin işlemlerini denetlemek için nâzır⁶³⁸ tayin ettikleri de görülmektedir.⁶³⁹

Örneğin, Büyük Pınarlı Köyü'nden Ali Beşe vefat edince, iki küçük oğluna intikal eden mirası zapt etmek için eşi Kerime Hatun vasî olarak atanmıştır. Ancak mahkeme, Kerime Hatun üzerine bir nazır tayin edilmesine karar vermiştir. Köy halkından olup salih, dindar, doğru yolda ve rüşte ermiş sıfatları ile tanımlanan ve çocukların amcaları olan Mustafa Beşe, vasî Kerime Hatun üzerine nazır tayin edilmiştir.⁶⁴⁰

Kadınlar da nazır olarak atanmıştır. Mesela, Hoca Veli Mahallesi'nden Ümmügülsüm Hatun vefat ettiğinde, kız kardeşi sagire Ayşe'ye kalan mirası muhafaza etmek üzere vasî tayin edilen amca İsa Efendi'nin üzerine, Ayşe'nin

⁶³⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718) s. 39

⁶³⁵ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 25

⁶³⁶ Bardakoğlu, "Vesâyet", s. 67.

⁶³⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 66

⁶³⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 19-95

⁶³⁹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 84. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 250.

⁶⁴⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 19

annesi Ümmühan Hatun nazır tayin edilmiştir.⁶⁴¹

Kadınların veli olarak atanmalarındaki yaygınlık, toplumun kadını mülkiyet yöneticisi olarak gördüğünü açıklamaktadır.⁶⁴² Araştırmamız, Tekirdağ toplumunda erkeğin vefatından sonra ailenin sorumluluğunun doğrudan dede, amca veya dayıya geçmediğini ortaya koymuştur. Tekirdağ kadınları, eşlerinin ölümünden sonra pasif bir hale bürünmemiş; aksine çocuklarına vasî olmuş, çocukları için mahkemeye giderek nafaka ve kisve talebinde bulunmuş ve çocuklarının mirasını tek başlarına yönetebilmişlerdir. Bir hak olan vasîlik, Tekirdağ kadınları için yalnızca çocuklarının mallarını idare etmenin yasal dayanağı değil; aynı zamanda kendilerini ve çocuklarını koruyarak adeta bir aile reisi gibi hareket etmelerine imkân veren bir kurum olmuştur.

2.1.7.2. İddet ve nafaka hakkı

Tespit davaları içerisinde yer alan iddet, evliliği sona eren bir kadının yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade etmektedir.⁶⁴³ Bekleme süresinin amacı boşanan kadının doğuracağı çocuğun soyunu belirlemektir.⁶⁴⁴ Bu süre hamilelik yoksa yaklaşık üç ay, hamilelik varsa doğuma kadar geçen zaman aralığıdır.⁶⁴⁵ Yaşı küçük olduğu için hayız görmeyen veya yaşlılığı nedeniyle hayızdan kesilmiş kadınların iddet süreleri de üç aydır.⁶⁴⁶ Kocasını ölen kadının iddeti ise dört ay on gündür,⁶⁴⁷ eğer hamile ise iddeti doğumla biter. Müslüman bir erkekle evli olan ehli kitap gayrimüslim kadınlar da iddet konusunda Müslüman kadınlar gibi muamele görmektedir.⁶⁴⁸ İddet süresinin tamamlanmaması evliliği geçersiz hale getireceğinden boşanan kadınlar iddet sürelerini tamamladıklarını mahkemede kayıt altına aldırılmışlardır.⁶⁴⁹

⁶⁴¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

⁶⁴² Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 228.

⁶⁴³ Acar, "İddet", s. 466.

⁶⁴⁴ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988, s. 62.

⁶⁴⁵ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 133. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, ss. 216-217. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 62.

⁶⁴⁶ Acar, "İddet", s. 468. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 217.

⁶⁴⁷ Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 419. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 218. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, ss. 155-156.

⁶⁴⁸ Acar, "İddet", s. 467 ve 469.

⁶⁴⁹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 133.

İddet süresi; soyun karışmamasını sağlaması, eğer büyük ayrılık (beynûnet-i kübra) gerçekleşmemişse eşlere evliliklerine devam etme konusunda düşünme fırsatı vermesi,⁶⁵⁰ kadını etrafında oluşabilecek kötü niyetlere karşı koruması, evliliğin kocanın ölümüyle sona ermesi durumunda ölen kocanın hatırasına saygıyı simgelemesi⁶⁵¹ ve kadının başka birisi ile nikâhlanabilmesi açısından önemlidir.⁶⁵² Ric'î ve bâin talâk iddeti bekleyen kadın mecbur kalmadıkça evinden çıkamazdı. Ölüm iddeti bekleyen kadın ise yalnızca işlerini görmek için evden çıkabilirdi.⁶⁵³

İddet süresince kadının evlenmesi yasaktı. Evlilikleri sona eren ve tekrar evlenmek isteyen kadınlar kadından izin alırken iddetlerinin bittiğini ispat etmeleri gerekirdi.⁶⁵⁴ Bu nedenle iddet süresinin bitip bitmediğine dair boşanan kadın ve erkek ile mahalle sakinlerinden bilgi alınmaktadır.⁶⁵⁵ Kocanın kaybolup kendisinden haber alınamaması ve yaşayıp yaşamadığının bilinmemesi durumunda yani mefkûdun⁶⁵⁶ evliliğinin sona erdirilmesi söz konusu olduğunda, mahkeme mefkûd kocanın ölümüne ve bu sebeple tefriğe karar vermesinin ardından kadının ölüm iddeti beklemesi gerekmektedir.⁶⁵⁷

Nafaka, aile hukuku ve mülkiyet ilişkisinden doğan bakım yükümlülüğü ve bu kapsamda yapılan harcamalar anlamına gelmektedir.⁶⁵⁸ Nikâh akdi sonrası kadının nafakasının temin edilmesi evlilik süresince kocanın yükümlülüğündedir. Kadının şahsi malıyla evin geçimine katılma mecburiyeti yoktur.⁶⁵⁹

Nafaka, insanın yaşamını sürdürmesine olanak tanıyan yiyecek, giyecek ve ev ihtiyacının karşılanmasıdır.⁶⁶⁰ Yani kişinin hayatını idame ettirecek, israf

⁶⁵⁰ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 133.

⁶⁵¹ Acar, "İddet", s. 467.

⁶⁵² Savaş, "Fetva ve Şer'îye", s. 531.

⁶⁵³ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 219.

⁶⁵⁴ Acar, "İddet", s. 469.

⁶⁵⁵ Savaş, "Fetva ve Şer'îye", s. 532.

⁶⁵⁶ "Sözlükte "mevcut olmayan, kaybedilmiş, yitirilmiş" anlamına gelen mefkûd kelimesi terim olarak kaybolmuş ve hayatta olup olmadığı hakkında bilgi bulunmayan kişiyi ifade eder." Bkz. Beşir Gözübenli, "Mefkûd", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 353.

⁶⁵⁷ Acar, "İddet", s. 468.

⁶⁵⁸ Erbay, "Nafaka", s. 196.

⁶⁵⁹ Maşalı, "Fıkhi Düşüncede Kadın", ss. 252-253.

⁶⁶⁰ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 447. Erbay, "Nafaka", s. 284.

ve lükse yol açmayan bir harcama düzeyi olmalıdır.⁶⁶¹ Tekirdağ kadınının nafaka talebi sicillerde farklı şekilde yer almıştır. Bu yer alış şu şekildedir: boşanma veya kocanın ölümü sonrası çocuklarına talep ettiği nafaka, boşanma sonrası belirli bir süre kendisi için aldığı iddet nafakası ve kocanın kayıp olması durumunda talep ettiği nafaka. Bunların dışında aralarında kan bağı bulunan yakınları kapsayan hısımlık nafakası da vardır.⁶⁶² Bu nafaka genelde kadının çocuklarından istediği nafaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela, Neslihan Hatun mahkemede bizzat yer alarak, oğlu ve kızları için nafaka talep etmiştir.⁶⁶³

Mahkeme tarafından ya da tarafların rızasıyla kararlaştırılan nafaka alacağı koca yaşadığı sürece zaman aşımına uğramamaktadır. Önceden belirlenen nafaka alacağı ise bir aylık zaman aşımına uğrayabilmektedir.⁶⁶⁴ Bu bağlamda, koca karısının nafakasını ödemezse ya da eksik öderse, kadın mahkemede hakkını arayabilirdi. Nafaka sebebiyle mahkemeye çağrılan koca gelmediğinde, gıyaben dinlenerek kadının nafaka talebi bir sonuca bağlanırdı.⁶⁶⁵ İncelediğimiz Rodosçuk sicillerinde nafaka genelde bizzat kadınlar tarafından talep edilmiştir. Örneğin, Rabia Hatun, vasisi olduğu kızı için, eşinden kızına intikal eden mirastan nafaka talebinde bulunmuştur.⁶⁶⁶

Kocasından talâk ile boşandığını kanıtlayan kadınlar, mehirlerinin yanı sıra iddet nafakalarını da talep etmişlerdir. Mesela, Hatice binti Ahmed, “Kırk güne gelmezsem benden boş ol” diyen ve ancak altmış gün sonra dönen kocasına karşı mehir ve iddet nafakasının ödenmesi için dava açmıştır.⁶⁶⁷ Talâk-ı bâin ile boşanan Emine Hatun ise iddet nafakası ve meunet-i sükna için kocasından 200 akçe almıştır.⁶⁶⁸

Geçerli bir nikâh akdinin varlığı kocanın nafaka borcu ile yükümlü olmasını gerektirir. Ancak, evlilikten sonra kadın kocasının evine taşınmayı reddederse veya

⁶⁶¹ Maşalı, “Fıkhi Düşüncede Kadın”, s. 253.

⁶⁶² Erbay, “Nafaka”, s. 283.

⁶⁶³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 26 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 42-106; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 40; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 45

⁶⁶⁴ Erbay, “Nafaka”, s. 282.

⁶⁶⁵ Göktaş Cengiz, “Arşiv Belgelerine Göre”, s. 542.

⁶⁶⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 75

⁶⁶⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 31

⁶⁶⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 56

evlilik için fiziki olgunluğa ulaşmamışsa, kocanın nafaka borcu olmaz.⁶⁶⁹ Mal ayrılığı rejimi kapsamında, koca karısının ve çocuklarının nafakasını karşılamak mecburiyetindedir.⁶⁷⁰ Kadın ve çocukların kendilerine ait malları bulunsa bile geçimleri kocaya aittir.⁶⁷¹ Evlilikte, eşlerin oturacakları evin ve içindeki eşyaların temini de kocaya aittir.⁶⁷² Kocanın, karısına yılda en az iki kez elbise (kisve) almak zorunda olduğu da İslam hukukunda yer alan bir olgudur.⁶⁷³ Kadın, iktisadî açıdan iyi durumda olsa dahi kendi mallarından ailesinin masraflarına katkı sağlama mecburiyeti yoktur.⁶⁷⁴

Boşanan kadının iddet sürecinde yapacağı masrafa nafaka-i iddet denilmekte⁶⁷⁵ ve kadınların bu süre içindeki nafakalarını kocaları karşılamaktadır.⁶⁷⁶ Örneğin, Fatma binti Abdullah, 800 akçe tutarındaki nafaka-i iddetini boşandığı eşinden almıştır.⁶⁷⁷

Boşanma sırasında üzerinde anlaşma sağlanan iddet nafakası kadına ödenmekte ve mahkeme defterine kaydedilmektedir. Bir miktar üzerinde anlaşılamazsa ödenecek nafaka miktarını mahkeme belirlemektedir.⁶⁷⁸ Ödenecek miktar kadınla erkeğin toplumsal konumuna ve geçim kaynaklarına göre belirleniyordu. İddet döneminden sonra ise koca nafakayı ödemekle yükümlü değildir.⁶⁷⁹ İslam hukukçularının çoğunluğuna göre kocanın ölümü halinde kadın hamile olsa bile iddet nafakası alamazdı.⁶⁸⁰

İddet bekleyen kadının nafaka hakkı her durumda aynı olmayıp bu durumun çerçevesini iddet esnasında evliliğin hükmi bağı ve kocanın velayetinin ne ölçüde

⁶⁶⁹ Yakut, “XIX. Yüzyılda”, ss. 249-250.

⁶⁷⁰ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 670. Colin Imber, nafaka hakkını gerçekte bir ayrıcalık değil daha çok kadının kocasına olan tabiiyetinin bir yönü olduğunu savunmaktadır. Bkz. Imber, “Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet”, s. 80.

⁶⁷¹ Karaman, “İslâmın Getirdiği Aile”, s. 391.

⁶⁷² Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 94.

⁶⁷³ Mustafa Akkaya, “Osmanlıda 16. ve 17. Yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları İle Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki”, *History Studies International Journal Of History*, C. 10, S. 7 (2018), s. 295.

⁶⁷⁴ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 407.

⁶⁷⁵ Ümit Ekin, “Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâlaa”, *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Sakarya (05-07 Mart 2009), Kongre Bildirileri III. Cilt*, Sakarya 2009, s. 122.

⁶⁷⁶ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 134. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, s. 62.

⁶⁷⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 45

⁶⁷⁸ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 134.

⁶⁷⁹ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 143.

⁶⁸⁰ Erbay, “Nafaka”, s. 283.

devam ettiği belirlemekteydi. Hanefilere göre ric'î ve bâin boşama ile fesih iddeti bekleyen kadınların yiyecek, giyecek, mesken vb. ihtiyaçlarının karşılanması boşayan kocaya aittir. Hanefiler başta olmak üzere diğer bazı mezheplere göre ölüm iddeti bekleyen kadına kocasının malından mesken ve nafaka tahsisi gerekmezdi. Çünkü koca öldüğünde malı kadının da bulunduğu mirasçılara intikal ediyordu.⁶⁸¹

Kadın ister bekâr veya dul olsun, isterse eş, ana ve kardeş olsun nafakasını temin etmek yakını olan bir erkeğin görevidir.⁶⁸² Kadın alacağı nafakayı kocasının evindeki mallardan, başkasına emanet edilmiş mallardan ve alacakları üzerinden tahsil edebilirdi. Eşler tarafından tespit edilen nafaka alacağı koca hayatta oldukça zaman aşımına uğramazdı.⁶⁸³ Ancak kadın kocasından izinsiz evi terk ederse itaatsiz (nâşize) sayılıp nafaka hakkını kaybederdi.⁶⁸⁴ Nafakanın miktarında sabit bir oran yoktu. Nafaka nafakayı verecek kişinin ekonomik durumu ile alacaklının ihtiyacına göre uygun şekilde ayarlanır, miktarın artırılması ya da azaltılması söz konusu olduğunda taraflar mahkemeye başvurabilirdi.⁶⁸⁵

Nafaka, Müslüman bir erkeğin karısının geçimini sağlamasını ifade etmektedir. Erkek, evin geçimini sağlayamayacak durumdaysa, Hanefilere göre kadı kadına uygun bir geçim miktarı belirlerdi. Kocasının ödemesi koşuluyla kadın mahkemede belirlenen parayı borç alabilirdi. Hanbeliler, Malikiler, Şafiiler ve Şia'ya göre erkek kadının yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamıyorsa kadın boşanma talep edebilirdi. Geçim kapsamında yer alan temel unsurlar hakkında hukukçular arasında görüş birliği vardır.⁶⁸⁶ Nafaka kapsamında; gıda maddeleri, giyim eşyası, mesken, mesken için gerekli ev eşyaları, hizmetçi masrafları, çocukların bakım giderleri, tedavi ve hekim harcamaları, evlendirmede çeyiz masrafları ve defin masrafları yer almaktadır. Bunların tamamının nafaka kapsamında olduğuna dair farklı görüşler olsa da İslâm hukukçuları ihtiyaçların özellikle örfe göre aşırıya

⁶⁸¹ Acar, "İddet", s. 470.

⁶⁸² Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile", s. 392.

⁶⁸³ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 207 ve 209.

⁶⁸⁴ Imber, "Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet", s. 79.

⁶⁸⁵ Akkaya, "Osmanlıda", s. 301.

⁶⁸⁶ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, ss. 90-92.

kaçılmadan belirlenmesi konusunda görüş birliğindedir.⁶⁸⁷

Nafaka yükümlülüğü eşlerden biri ölünceye kadar⁶⁸⁸ ya da boşandıktan sonra iddet süresi içinde devam eder. İddet bittikten sonra kadın nafaka talep edemez.⁶⁸⁹ Örneğin, Ayşe Hatun muhâlaa yoluyla boşandığı eşinden kendisi için mahkemeden nafaka talep etmiştir. Mahkeme ise iddetinin bitmesine beş gün kalan Ayşe'ye boşandığı kocası üzerine borç olarak nafaka vermiştir.⁶⁹⁰

Nafaka talebi sadece boşanma durumunda elde edilen bir hak değildi. Evlerinde erkek olmayan ve muhtaç durumda olan aileler mahkemeye müracaat ederek yardım isteyebilirlerdi.⁶⁹¹ Koca evi terk ettiğinde veya masrafları karşılamadığı durumda da kadın mahkemeye giderek nafaka hakkını talep edebilirdi.⁶⁹² Mesela, Ümmügülsüm Hatun asaleten yer aldığı mahkemede, kocasının kayıp olduğunu; kendisini ve çocuklarını nafakasız terk ettiğini ve nafakaya acil ihtiyaçları olduğunu dile getirmiştir. Dava sonunda mahkeme kararı ile her birine 5 akçe verildiği anlaşılmaktadır.⁶⁹³

Gayrimüslimlerde nafaka ile ilgili ortaya çıkan sorunlar, Müslüman ailelerde görünenlerle benzerlik taşımaktaydı. Örneğin, Selbente isimli Hristiyan kadın, kayıp olan kocası üzerine terbiyesinde bulunan küçük çocuğu için nafaka ve kisve talebinde bulunmuştur. Mahkeme ise bu talebi, 2 para verilmesine hükmederek onaylamıştır.⁶⁹⁴

Nafaka takdirlerinde kadına istidâne yani kocası adına borçlanabilme izni verilmekteydi.⁶⁹⁵ Eğer koca, gücü yetmediği için veya gaip olması sebebiyle nafaka görevini yerine getiremezse kadı bir nafaka kararlaştırır ve kadına kocası adına borç

⁶⁸⁷ Erbay, “Nafaka”, s. 284. Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2 (2007), s. 483. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 197-202.

⁶⁸⁸ Imber, “Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet”, s. 79.

⁶⁸⁹ Aktan, “İslam Aile Hukuku”, s. 407.

⁶⁹⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 20

⁶⁹¹ Göktaş Cengiz, “Arşiv Belgelerine Göre”, s. 551.

⁶⁹² Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda”, s. 38

⁶⁹³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 22 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 41; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 32-73; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 110

⁶⁹⁴ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 65

⁶⁹⁵ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 97.

alma yetkisi verebilirdi.⁶⁹⁶ Mesela, Ayşe Hatun, boşandığı ve kayıp olan eşinden doğan küçük oğlunun nafaka ve kisve ihtiyacını mahkemeye taşımıştır. Mahkeme, kayıp baba üzerine 8 akçe borç takdir etmiştir.⁶⁹⁷ Tekirdağ'ın Müsellim Köyü'nden Fatma Hatun ise mahkemeye giderek eşinin kayıp olduğunu, kendisini nafakasız bıraktığını ve bu nedenle nafaka ile kisveye büyük ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. Mahkeme, kayıp şahsın Fatma'nın kocası olduğunu teyit ettikten sonra, kocası üzerine ikişer para borç vermiştir.⁶⁹⁸

Yukarıda görüldüğü üzere, araştırmamız kapsamında incelenen sicil kayıtlarında kadınların, kendileri ve çocukları adına eşlerinden talep ettikleri çeşitli nafaka örnekleri bulunmaktadır. Bu örnekler, kadın ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında nafakanın önemli bir gelir kaynağı olduğunu ve nafaka konusunda bilinçli kadınların varlığını ortaya koymaktadır. Osmanlı Tekirdağ'ında kadınlar, kocaların nafaka sorumluluğu taşıdıklarını iyi bilmekteydi ki, taleplerini şer'i mahkemede çekinmeden dile getirmişlerdir. Bu yönüyle nafaka taleplerine ilişkin davalar, cesaretli ve kendine güvenen kadınların varlığına delil teşkil etmektedir.

2.1.7.3. Hidâne yetkisi

Hidâne, küçük çocukların ve akıl hastalarının terbiyeleri ile ilgilenmek ve geçimlerini sağlamak manalarına gelmektedir.⁶⁹⁹ Sözlükte ise bir şeyi kucağa almak, bağra basmak manasına gelen hidâne⁷⁰⁰ İslam hukukunda küçüğün ve bu hükümde olan kimselerin gerektiği şekilde büyütülüp yetiştirilmesi, korunup gözetilmesi ve eğitilmesi amacıyla belli şahıslara tanınan yetki ve sorumluluğu içermektedir.⁷⁰¹ Küçüğün velâyeti babaya,⁷⁰² hidâne hak ve sorumluluğu genelde çocuk yedi yaşına gelene kadar anneye aittir. Fakat kız çocuklarının daha ileri yaşlara kadar anne

⁶⁹⁶ Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda", s. 670.

⁶⁹⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 54

⁶⁹⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 41

⁶⁹⁹ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 459.

⁷⁰⁰ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 297.

⁷⁰¹ Ali Bardakoğlu, "Hidâne", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 467.

⁷⁰² Bardakoğlu, "Hidâne", s. 467.

gözetiminde kalabileceğini söyleyen araştırmacılar da vardır.⁷⁰³

Hidâne ehliyetine sahip olacak kadın ve erkeğin akıllı, yetişkin, güvenilir, bu sorumluluğu yerine getirebilecek fiziki güce sahip olması ve görevini yapmasına engel bir kusurunun veya hastalığının bulunmaması gerekmektedir.⁷⁰⁴ Ayrıca, çocuğu yetiştirecek kadının özgür;⁷⁰⁵ çocuğa yabancı olan veya mahrem olmayan bir kimse ile evli olmaması, dinî ve dünyevî açıdan doğru ve temiz olması gerekmektedir. Çocuğun yakını hasta veya çok yaşlı ise bu kişinin hidâne hakkı bulunmamaktadır.⁷⁰⁶ Hidâne döneminde anne ölürse yerini anne tarafından bir kadın alırdı. Baba ölürse küçük çocuğun velayeti baba tarafından en yakın erkek akrabasına geçerdi. Bazen kadınlar kocalarının vefatı sonrası çocukların bakımı vazifelerini yasal bir veli olarak yerine getirirlerdi.⁷⁰⁷ Örneğin, Elhâc İsa Mahallesi'nden Ali Efendi bin Abdullah'ın vefatı üzerine, karısı Ayşe binti Mahmud; valide, hidâne, dindar, doğru yolda ve namuslu olarak tanıtıldıktan sonra çocuklarına vasî tayin edilmiştir. Ayşe'nin ilk işi ise çocukları için nafaka ve kisve talebinde bulunmak olmuştur.⁷⁰⁸

Hidâne hakkını kazanan annenin en önemli sorumluluklarından biri, çocuğun hayatını korumaktır.⁷⁰⁹ İslam hukukunun hidâne hakkını anneye ve onun kadın yakınlarına vermesinin nedeni,⁷¹⁰ hidâne süresince gösterilecek olan sabır, fedakârlık ve şefkatin en iyi şekilde kadınlar tarafından yerine getirilebilmesidir.⁷¹¹ Tucker, fetvaları içeren çalışmasında, bu hakkın anneye verilme gerekçesini; annenin eksiksiz sevgisi ve doğal besleyebilme özellikleri ile açıklamaktadır.⁷¹²

Çocuğun, kadınların verebileceği terbiyeye ihtiyaç duymadığı bir çağa gelip; eğitim, öğretim ve dinî-ahlaki terbiyeye muhtaç hale geldiğinde, velisi olan baba veya

⁷⁰³ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 85. Tucker, "Eksiksiz Sevgi", ss. 231-232. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 262.

⁷⁰⁴ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468.

⁷⁰⁵ Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 230.

⁷⁰⁶ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 298.

⁷⁰⁷ Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 230 ve 236.

⁷⁰⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 6

⁷⁰⁹ Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 229.

⁷¹⁰ Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile", s. 394.

⁷¹¹ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 299. Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468. Maşalı, "Fıkhi Düşüncede Kadın", s. 246.

⁷¹² Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 227.

dedesine teslim edilmesi gerekmektedir.⁷¹³ Hidâne döneminde çocukların giderlerini babanın karşılaması beklenirdi. Çocuk, annesinin yanında kalırken dahi yasal açıdan babaya veya babanın ailesine aittir.⁷¹⁴ Özgür bir çocuğun annesi olan köle bir kadının hidâne hakkı bulunmuyordu. Gayrimüslim annelerin ise hidâne hakkının sınırlandırıldığı bilinmekte olup her iki cins için de çocuk yedi yaşına ulaştığında hidâne hakkı sona ermekteydi.⁷¹⁵

Hidâne kuralları mahkemeye başvuran çeşitli kişilerce devreye sokuluyordu.⁷¹⁶ Hidâne hakkı, hidâneyi üstlenmeye engel bir durum ortaya çıktığında, hidâne ehliyeti kaybedildiğinde veya süresi dolduğunda sona ermektedir.⁷¹⁷

Örneğin, Büyükkaraevli Köyü'nden Emine Hatun, oğlundan boşanan gelini Fatma ile torunu Hüseyin'in durumunu beyan etmek üzere elindeki fetva ile mahkemeye başvurmuştur. Emine'nin iddiasına göre Fatma, boşandıktan sonra küçük çocuğunu terbiye etmeye devam etmiş; ancak çocuğuna ecnebi olan bir kimse ile evlenmiştir. Bu nedenle çocuğun terbiyesi Fatma'nın annesine geçmiştir. Emine ise bu duruma itiraz ederek, elindeki fetvaya dayanıp torununun terbiye hakkının ve torunu için belirlenen 8 akçe nafakanın kendisine verilmesini talep etmiştir. Dava sonunda Emine'nin, torunu Hüseyin'in terbiyesini üstlendiği anlaşılmaktadır.⁷¹⁸

Rodosçuk sicillerinde kadınların çocukları hidâne, hacr (himâye) ve terbiyelerine aldıklarına dair örnekler sıkça rastlanmaktadır. Ancak yalnızca üç davada gayrimüslim kadınların bu görevleri üstlenerek çocukları himayelerinde bulundurdıkları görülmektedir.⁷¹⁹ Hidâne örneklerinde, çocukların genellikle anne ya da büyükanne himayesinde bulunduğu; nafakalarının ise çoğunlukla babalar tarafından karşılandığı görülmektedir. Aşağıdaki örnekler bu durumu açıkça yansıtmaktadır.

⁷¹³ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 299.

⁷¹⁴ Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 232.

⁷¹⁵ Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 231. Bardakoğlu, "Hidâne", ss. 468-469.

⁷¹⁶ Tucker, "Eksiksiz Sevgi", s. 232.

⁷¹⁷ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 470.

⁷¹⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 84

⁷¹⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 65; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 14; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 97

Örneğin, Nebizade Mahallesi'nden Fatma Hatun, hacr ve terbiyesinde bulunan dokuz aylık kızı için boşandığı eşinden nafaka talep etmiştir.⁷²⁰

Büyük Karaevli Köyü'nden Saliha Hatun vefat ettiğinde, terekese eşine, küçük oğlu, kızı ve annesi Fatma Hatun'a kalmıştır. Torunlarının hidânesini üstlenen Fatma Hatun, onlar için nafaka ve kisve talebinde bulunmuştur.⁷²¹

Emine Hatun ise kızı vefat ettiğinde, torunlarının babası ve vasîsi olan damadı Hüseyin'e karşı mahkemede bulunarak hidâne hakkının kendine geçtiğini beyan etmiştir. Ayrıca torunlarının yedi yıl boyunca nafaka ihtiyaçlarını kendi malından karşılayacağını, annelerinden miras kalan maldan nafaka ve ücret talep etmeyeceğini kendi rızasıyla kabul ederek torunlarını yetiştirme görevini üstlenmiştir.⁷²²

Çocuğun terbiyesi ve nafakası, bütün tebaanın temel meselesidir. Boşanma sonrasında çocukların mağdur olmamaları ve ihtiyaçlarının karşılanması için en az erkekler kadar kadınlar da hukukî prosedürlere uymuş; çocuğun güvenli bir ortamda yetişmesi için gerekli koşulları sağlamış ve tehlikeli bir durumla karşılaştıklarında meseleyi mahkemeye taşımışlardır.

Evlilik, boşanma, mehir, nafaka ve çocukların bakımı meselelerini içeren sicil kayıtlarına göre Tekirdağ ailesine dair elde ettiğimiz tespitler şunlardır: nafaka ve mehir davaları hukukî haklarını bilen bir toplumun olduğuna işaret etmektedir. Özellikle nafaka davaları kadınların mahkemeye olan inançlarını göstermekle birlikte haklarının korunacağından emin oldukları izlenimini de vermektedir. Onların özellikle çocukları için nafaka talepleri her zaman kabul edilmiştir. Olumsuz sonuçlanmış bir nafaka kaydı yoktur. “Tablo 2.3.’de görüldüğü gibi” Tekirdağ’da çok eşlilik oldukça azdır bu nedenle toplumda kabul görmediği söylenebilir. Aile bireyleri arasındaki ilişki olumlu düzeydedir. Mülk alışverişi, vakıf davaları ve boşanma örneklerini içeren davalar eşlerin birbirlerine genellikle seviyeli duruşları

⁷²⁰ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 64

⁷²¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65

⁷²² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 32 Hidâne örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 12; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 19; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 75; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 6-41; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 19-52; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 87-107; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 46

olduğunu göstermiştir. Bazı talâk davalarında ise bu seviyeden bahsetmek güçtür. Boşanma davaları istikrarsız evliliklere işaret etmekte, boşanma talebinin genelde kadınlar tarafından gelmesi ise “yolunda gitmeyen evliliklerin katlanılmaz olarak algılandığını” düşündürmektedir. Erkekler tarafından kayıt altına alınmış boşanma örneklerine rastlanılmamıştır. Ailelerin çocuk sayıları bir ile yedi arasında değişmekte olup bu durum geçmiş yıllar ile paralellik göstermiştir. Ama araştırmamız çocuk sahibi olmayan ailelerin de dikkate değer sayıda olduğunu göstermiştir. Bir anne olarak kadın çocuklarını yetiştirme, büyütme, terbiye etme ve gerektiğinde çocuklarının mallarını idare etme haklarını rahat bir şekilde kullanabilmiştir. Bu durum evde kadının çocukları üzerinde en az kocası kadar söz sahibi olduğunu ve eşinin yokluğunda bir aile reisi gibi hareket ettiğini göstermiştir. Dava kayıtları kız, eş, anne, kardeş olarak kadınların aile hayatları dışında bir yaşamları olduğunu ve gerektiğinde toplumun öznesi olabildiklerini göstermektedir. Elde ettiğimiz veriler aile içine hapsolmemiş, toplumdan izole yaşamayan, haklarını bilen ve bu bilinç ile toplumun içinde yer alan Tekirdağ kadınının varlığını ortaya çıkarmıştır.

Tekirdağ’da kadınlar haklarını kullanabildiler mi? Bu sorunun cevabı kadın, aile, komşuluk ilişkileri ve mahalle faktöründe açıklık kazanmaktadır. Kadınlar sahip oldukları haklardan yararlanabilmişlerdir. Ancak gerekli durumlarda haklılıklarını ispat edebildikleri sürece mahkemeden istedikleri sonuçları almışlardır. Mahalle halkının birbirinden sorumlu olma duygusu ve bir olayın ispatlanma gerekliliğinden dolayı tanıklara olan ihtiyaç gizli olanın açığa çıkmasına neden olmuştur. Hane içinde yaşananlardan komşuların ve mahalle halkının haberdar olması olayın ispatlanması açısından hayati önem taşımış ancak mahrem olanın aleni hale gelmesine de yol açmıştır. Sicil kayıtlarında rastladığımız nikâhını feshetme isteği, boşanma davalarına sebep olan şiddet olayları ve aile içerisinde yaşanan mülk sorunları aslında Tekirdağ kadınlarının hane içerisinde mahremiyetini kaybettiği örneklerdir. Yaşadıklarını etrafındakilere anlatma isteği haklılığını ispat etme zorunluluğundan kaynaklanmış bu durum ailede yaşananların toplumsal boyut kazanmasına sebep olmuştur.

III. BÖLÜM

İKTİSADİ HAYATTA KADIN

Ekonomik hayatta bireyler yaşamlarını sürdürebilmenin, servet edinmenin ve kazandıklarını gelecek nesillere bırakmanın mücadelesini verirler. Bu mücadelede erkekler kadar kadınlar da yer almış; onlar, İslam hukukunun kendilerine tanıdığı hareket alanı içerisinde tüm imkânları kullanmışlardır. Kadınların iktisadî durumlarının iyi analiz edilmesi, onların toplumsal ve hukukî ilişkilerine dair çıkarımlar yapabilmeye imkân sağlamaktadır. Bunun için öncelikle kadınların ne tür mülklere, nasıl sahip olduklarını tespit etmek gerekmektedir.

Mal, kelime anlamı olarak biriktirilen, kişilerin istedikleri zaman kullanabileceği mülkleri ifade etmektedir.⁷²³ Bilindiği üzere İslam hukukunda karı koca malları için mal ayrılığı rejimi kabul edilmiştir. Buna göre kocanın sahip olduğu mallar kendisinin, kadının evlenirken sahip olduğu ve sonradan edindiği mallar kendisinin ve her ikisi de mallarında dilediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir.⁷²⁴ Evlenme, kadının eda ehliyetine⁷²⁵ bir etki etmez. Kadın, kocasından izin almadan kendi mallarını istediği gibi kullanabilir. Ayrıca, zengin olsa dahi evin masraflarına katılmak zorunda değildir.⁷²⁶ Osmanlı hukukunda mülkiyet hakları konusunda kadınlar ve erkekler için farklı kurallar yoktur. Bu hakları kullanmada kadınların evli veya bekâr olmasına önem verilmemiştir. Böylece kadınlar, herhangi bir kanuni temsilciye gerek duymadan; alım-satım, vasiyet, hibe, mirasla intikal gibi yollarla menkul ve gayrimenkul malların sahibi olabilmişlerdir.⁷²⁷ İslam hukukunun kadına

⁷²³ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi* 5, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2015, s. 38.

⁷²⁴ Aydın, Osmanlı Aile Hukuku, s. 98. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 202.

⁷²⁵ “Tarafların ehliyetli olması, eda ve vücûb ehliyetine sahip olmalarını ifade etmektedir. Eda, hakları kullanma; vücûb ise haklara ehil olma ve borç altına girebilme ehliyetidir.” Bkz. Maşalı, “Fıkhi Düşüncede Kadın”, s. 244. “Kişinin, hak ve borç doğurucu işlemleri kimsenin izni ve icazeti olmadan yapabilme ehliyeti, Osmanlı hukukunda eda ehliyeti olarak tanımlanmıştır. Eda ehliyetinin gerçekleşmesi için üç şart aranmıştır: temyiz kudreti, buluş ve rüşd.” Bkz. Gül Akyılmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar”, *TBB Dergisi*, (2017) özel sayı, s. 332.

⁷²⁶ Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 669. Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 192-193.

⁷²⁷ Akyılmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kadınların”, s. 331.

tanıdığı yetkiler, eski Yunan ve Roma'da; ayrıca Fransa, İngiltere, İtalya gibi Avrupa ülkelerinde kadınların sahip olduğu yetkilerden daha geniştir. İslam'da kadına, mal varlığı üzerinde verilen mutlak tasarruf hakkının; onu, kocasının her zaman kullanabileceği talâk hakkının sonuçlarına karşı korumak amacını taşıdığı düşünülmektedir.⁷²⁸

Çeşitli şehirler üzerine yapılan çalışmalar kadınların iktisadî hayatın içinde olduklarını göstermektedir. 17. yüzyılda Kayseri'de, kadınlar mülklerinin kendilerinden izinsiz satılması, çeyiz eşyalarının ve boşandıktan sonra verilen hediyelerin geri alınması gibi konularda mahkemeye başvurmuşlardır. Kayseri sicillerindeki davalar, kadınların mülkleri üzerinde söz sahibi olduklarını, başkalarına kefil olduklarını ve miras ile ilgili konularda haklarını aradıklarını göstermiştir.⁷²⁹ 17. yüzyılda Kudüs'te kadınlar diğer kadınlara mülk satmış, bu işlemlerini sicile kaydettirmişlerdir. Kudüs toplumunda, erkekler işlerini yürütürken kadınlar toplumsal ayrıma ve aykırı bir yaşama mahkûm edilmiş değillerdi. Kadınların belirli bir hareket alanı ve bu alan içerisinde kullanabilecekleri özgürlükleri vardı.⁷³⁰ Kahire'de, 18. yüzyılda kurulmuş vakıfların yüzde 25'i kadınlara aittir. Kadınların çoğu, hayri vakıflar yerine aile vakıfları kurmuşlardır.⁷³¹ Halep'te, 1770-1840 yılları arasında kurulan 468 vakfın 241'i (%51), kadınlar tarafından kurulmuştur.⁷³² Antep'te kadınlar; ev, dükkân, bağ, bahçe ve hayvan sahibi olmuşlar; faizcilik işiyle uğraşarak borç verme işine katılmışlar; çok sayıda menkulün sahibi olmuşlar ve öksüzlerin vasîliğini yapmışlardır. Bu işlemler kadınların sıkça mahkemeye gelmesine neden olmuş, çeşitli mülkler üzerinde denetim sağlayan kadınlar bu mülklerin yönetiminde erkeklerden aşağı kalmamıştır.⁷³³

Yukarıda belirtilen şehirlerdeki kadınlar gibi Tekirdağ kadınları da iktisadî yaşamın içinde olmuşlardır. Onların sahip oldukları menzil, bağ, bahçe, dükkân, oda ve

⁷²⁸ Cin, *İslam ve Osmanlı*, ss. 193-195.

⁷²⁹ Ronald C. Jennings, "Women In Early 17. Century Ottoman Judicial Records-The Sharia Court Of Anatolian Kayseri", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, Vol. 18, Part. 1 (1975), ss. 63-64.

⁷³⁰ Ze'evi, *Kudüs 17. Yüzyılda*, s. 209 ve 215.

⁷³¹ Fay, "Kadınlar ve Vakıflar", ss. 27-28.

⁷³² Margaret Meriwether, "Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770-1840", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 126.

⁷³³ Peirce, *Ahlak Oyunları*, s. 276 ve 291.

eşyaların miktarı aşağıda çeşitli tablo ve grafiklerde görülmektedir. Rodosçuk şer’iyye sicil kayıtlarına göre kadınlar en çok “ibrâ” için mahkemeye başvurmuşlardır. İbrâ, bir kişinin başka bir kimsenin zimmetinde olan alacağından vazgeçmesini ifade etmektedir. İbrâ kelimesi ile birlikte “ıskat” kelimesi de geçmektedir. Iskat, bir mülkiyet veya hakkın mülk sahibi veya hak sahibine intikal etmeden düşürülmesi anlamına gelmektedir.⁷³⁴ Sicillerde görülen kavramlardan biri de “ikrâr” dır. İkrâr, tek taraflı irade beyanı ile oluşan hukukî bir tasarruftur.⁷³⁵ İbrâ davaları genelde miras ve mülk alışverişini içermektedir. İkrâr ifadesinin geçtiği davalar arasında ise muhâlaa,⁷³⁶ gayrimenkul alışverişi⁷³⁷ ve terekelerdeki mülklerin satışı⁷³⁸ yer almaktadır.

Tekirdağ’ın başkente olan yakınlığı, bir liman şehri oluşu, İstanbul ile Anadolu, Balkanlar ve Avrupa arasında ticarete adeta köprü vazifesi görmesi bir taraftan şehirdeki insan hareketliliğine sebep olmuş diğer taraftan şehrin sosyal ve ekonomik yaşamını canlandırmıştır. İktisadî yaşamın hareketli olduğu bu sahil kasabasında kadınlar hangi alanlarda ekonomik hayatın içinde varlık gösterebildiler? Bu sorunun cevabı kadınların mülklerinin kaynağı ve onlar üzerindeki tasarruflarında açıklık kazanmaktadır. Bunun için öncelikle kadınların doğrudan ve dolaylı yoldan gelirleri hakkında bilgi verilecektir. Bu konuda bizi aydınlatacak en iyi verileri alım-satım, hibe, vakıf ve tereke kayıtlarından elde etmek mümkündür.

3.1. Doğrudan Gelirler

Osmanlı Tekirdağ’ında kadınlarının doğrudan gelirlerini vakıf gelirleri, sahip oldukları dükkânlar ve odalardan elde ettikleri kazançlar ile kira gelirleri oluşturmaktadır.

⁷³⁴ Şimşek, *Osmanlıda Miras*, ss. 109-110.

⁷³⁵ Ferhat Koca, “İkrâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 38.

⁷³⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 38

⁷³⁷ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 24

⁷³⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 25

3.1.1. Vakıf Gelirleri

İyilik yapmak ve öldükten sonra yapılan iyiliklerle anılma ihtiyacı temel insanî özelliklerimizdir. Bu özellikler hangi inanca sahip olursa olsun birçok kişi ve toplumu asırlardır hayra yöneltmiştir.⁷³⁹ İnsanlara faydalı olma ve hayır işleme duygusunu hayata geçiren uygulamalardan biri vakıf kurumudur.

Dilimizde “vakıf” şeklinde telâffuz edilen “vakf” Arapça bir mastar olup; “duruş, durma, hareketten kalma”⁷⁴⁰ ve menfaatin vakf olunan cihete temliki manasına gelir.⁷⁴¹ Terim olarak ise “bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” ni içeren hayır kurumunu ifade etmektedir.⁷⁴² Vakfiye, vâkıfın neyi, hangi amaçla ve hangi şartlarla vakfettiğini belirlediği belgelerdir. Bu belgeler müstakil yazılabildikleri gibi genellikle kadı sicillerine kaydedilmişlerdir.⁷⁴³

Vakfedilen maddi değere mevkuf denir. Kişiler isterlerde gayrimenkulleri dışında menkullerini de vakfetmişlerdir. Bunların başında para vakıfları gelmektedir. Vakfedilen paralar bir yönü ile akar (gelir) gibi işlem görmüştür. Vakfiyelerde yer alan mütevellî ve nazırların vakfa zarar veren davranışları söz konusu olduğunda devlet tarafından denetleyici olarak genellikle kadı atanırdı. Bu durum devletin, vakıf sistemini korumak ve yaşatmak adına verdiği önemi göstermektedir.⁷⁴⁴

Vakıf, işlevsel olarak şehircilik anlayışının yerleşmesi ile oluşmuştur. Bu işlevin temelinde geliri olan bir taşınmaz vardır. Osmanlı Devleti vakıf kurma geleneğinde, başta padişahlar olmak üzere Hanım Sultanlar, vezirler gibi ümera sınıfı gelmektedir. Bunların dışında ilim erbabı, zenginler ve kadınlar da vardır. Ayrıca toplumun her kesiminden birey maddi olanakları çerçevesinde irili ufaklı vakıflar tesis ederek toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.⁷⁴⁵

⁷³⁹ Özlem Soyer Zeyrek, *18. Yüzyılda Kütahya Vakıfları*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2024, s. 3.

⁷⁴⁰ Şemseddin Sami, “Vakf”, *Kâmûs-ı Türkî*, Latin Harfleriyle, İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2011, s. 1154.

⁷⁴¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi* 5, s. 52.

⁷⁴² Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 475.

⁷⁴³ Soyer Zeyrek, *18. Yüzyılda Kütahya*, s. 2.

⁷⁴⁴ Soyer Zeyrek, *18. Yüzyılda Kütahya*, s. 2 ve 6.

⁷⁴⁵ Soyer Zeyrek, *18. Yüzyılda Kütahya*, s. 3 ve 155.

Vakıflar iyilik duygusunu temsil etmekle birlikte, bireylerin sahip oldukları iktisadî varlıklarını muhafaza etmelerine ve gelecek nesillere aktarmalarına da olanak tanımıştır. Nitekim Osmanlı Devleti’nde erkekler gibi kadınların da mal varlıklarını korumalarının yollarından biri vakıf kurmaktır.⁷⁴⁶ Bu işlem sırasında hiç kimsenin iznine ihtiyaç duymamaları onların, istedikleri gibi mal-mülk sahibi olduklarını ve bunlarda diledikleri gibi tasarrufta bulunduklarını göstermektedir.⁷⁴⁷ Kadınların ekonomik konumlarını anlamamıza olanak tanıyan vakıflar⁷⁴⁸ bir anlamda kadınların tasarruflarını yönetip onlardan yararlanmalarına yasallık kazandırmıştır.⁷⁴⁹

Kuruluş amacına göre vakıflar üçe ayrılmaktadır. İlki, hayri vakıf olup; dinî sosyal ve kültürel amaçlar için kurulmaktadır. İkincisi, yarı ailevi vakıftır ve vakıf kurucusu gelirlerinin bir kısmını kendisine, ailesine, akrabalarına veya diğer kişilere bir kısmını da dinî ve sosyal amaçlara ayırmaktadır. Üçüncüsü, ailevi vakıftır ve kişinin kendisi, ailesi ve diğer yakınlarının yararı için kurulur.⁷⁵⁰

Aile vakfı kuran bir şahıs, yaşadığı sürece vakıf gelirlerinden yararlanabilir, vefatı sonrası vakfın akarından mirasçılarının faydalanmasını vasiyet edebilirdi. Aile vakfı kuranların büyük bir kısmı vakfiyesinde, mirasçılarının soyu tükeninceye kadar vakıf gelirlerinden faydalanacaklarını belirtmektedir.⁷⁵¹ Aile vakıfları sayesinde bireyler, mal varlıklarını miras hukukunun alanından ayırıyor ve mülklerini istedikleri aile bireylerine bırakabiliyorlardı. Bu durum mülklerin miras yoluyla bölünmesini de engelliyordu.⁷⁵² Evlatlık vakıflar sayesinde kadınlar, yaşamları süresince taşınmaz malların gelirlerinden yararlanma imkânını elde etmiştir.⁷⁵³

Tekirdağ kadınları, genellikle mülklerini yaşadıkları sürece kendilerinin ve eşinin vefatından sonra ise evlatlarının ya da diğer kişilerin idaresinde olacak şekilde vakfetmişlerdir. Vakfedilen mallar, çeşitli şartları içermekteydi. Sık karşılaştığımız şartlar arasında; vakfeden kişinin ölümünden sonra Yâsin-i Şerif okunması, dua

⁷⁴⁶ Akyılmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kadınların”, s. 341.

⁷⁴⁷ Aydın, Osmanlı Aile Hukuku, s. 100.

⁷⁴⁸ Meriwether, “Yeniden Kadınlar”, s. 129.

⁷⁴⁹ Fay, “Kadınlar ve Vakıflar”, s. 33.

⁷⁵⁰ Hasan Yüksel, “Vakfiyelere Göre Osmanlı”, s. 468.

⁷⁵¹ Fay, “Kadınlar ve Vakıflar”, s. 34.

⁷⁵² Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 224.

⁷⁵³ Akyılmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kadınların”, s. 341.

edilmesi ve Kur'an-ı Kerim'in hatmedilmesi isteği vardır.⁷⁵⁴ Örneğin, dükkânını vakfeden Fatma Hatun'un vakıf şartları içerisinde; ölümünden sonra Kur'an-ı Kerim'in hatmedilmesi, mevlit okutulması ve erkek kardeşi ile onun çocuklarının mütevellî⁷⁵⁵ olmaları yer almaktadır.⁷⁵⁶ Dava kaydında eşi ve çocuklarının varlığını belirtmeyen Fatma Hatun, mülkünü aile içinde bırakarak bir açıdan mirasına devletin el koymasını da engellemiş görünmektedir.

Gayrimenkul malların aile içerisinde kalması amacıyla da vakıf kurulduğu anlaşılmaktadır. Mesela, Sultan Hatun'un evlatlarına ve torunlarına kalacak şekilde 1637'de vakfettiği menzil; 1720 yılına gelindiğinde tamir edilemez halde ve harap durum olunca, 27 kuruşa satılmıştır.⁷⁵⁷ Menzilin yaklaşık 83 yıl aileye bireylerinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Sicillerde yarı ailevi vakıf örneklerine de rastladık. Bu örneklerin ilki, Germiyan Hatun'un vakfına aittir. Germiyan Hatun; menzil, bağ ve çeşitli eşyalarını vakfettikten sonra, ölene kadar kendisinin; öldükten sonra eşinin; daha sonra İskender Çavuş Mescidi'nde imam olanların mutasarrıf olmasını istemektedir. Germiyan Hatun'un ölümü sonrası, oğlu mahkemede terekeden hakkını istemekte; ancak vakfedilenlerden onun yararlanmadığını görmekteyiz.⁷⁵⁸

Elhâc İsa Mahallesi'nde yaşayan Ayşe Hatun ise, tasarrufunda olan iki dönüm arsa üzerindeki bağını vakfettikten sonra; yaşadığı sürece mahsulün kendisine ait olduğunu, ölümünden sonra ise fukaranın faydalanmasını istemektedir.⁷⁵⁹

Kadınlara gelir transferi açısından değerlendirildiğinde, mirastan daha fazla vakıfların bir yöntem olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁶⁰ Bu yolu kullanan kişilerden biri Ahmed Ağa'dır. Parasını vakfeden Ahmed Ağa'nın şartları arasında,

⁷⁵⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 47; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 51-70; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 43; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 2-105

⁷⁵⁵ Mütevellî: Bir vakfın idâresi kendisine verilmiş olan kimseyi ifade etmektedir. "Mütevellî", *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2017.

⁷⁵⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 81

⁷⁵⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 59

⁷⁵⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 108

⁷⁵⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 47

⁷⁶⁰ Meriwether, "Yeniden Kadınlar", s. 130.

eşinin ve eşinin kız kardeşlerinin de mutasarrıf olmaları yer almaktadır.⁷⁶¹ Bu şartı ile dilediği kişilere tasarruf yetkisini veren Ahmed Ağa, aslında herhangi bir gelirinin olup olmadığını tespit edemediğimiz eşine ve eşinin kız kardeşlerine yaşam boyu elde edecekleri bir kazanç sağlamış ve bu yönü ile onların ekonomik yaşamını da garanti altına almak istemiştir.

Canpaşazâde Mahallesi'nden Gavz bin Abdulvehab ise, menzilini, mekârî odalarını, bir bâb börekçi fırını, bir bâb berber dükkânını ve bağını vakfederek; kendisinin, eşinin ve evlatlarının istifade edebileceklerini belirtmekte ayrıca vakfedilenlerin îcârından fakirlerin de yararlanmasını istemektedir.⁷⁶² Varlıklı bir erkek görüntüsü sunan Gavz'ın vakfı, aslında eşine mirastan alabileceğinden çok daha fazlasını vermenin yanında, iktisadî bir güvence de sunmuştur.

Vakıflarda hak sahibi olmak kadınların zenginliklerini gelecek kuşaklara aktarmasına olanak tanımıştır.⁷⁶³ Bu aktarımı en iyi yansıtan örnek, Hoca Bâyezıd Mahallesi'nde yaşayan Şerife Ayşe Hatun'a aittir. Ayşe Hatun; yaşadığı mahalledeki menzilini, Hüseyin Çavuş-ı Kebîr Mahallesi'ndeki menzilini, Yeni Mahalle'deki mekârî odalarını ve aynı mahallede Fatih Sultan Mehmed Han vakfından senede 240 akçe mukataalı arsa üzerindeki tahtânî 27 bâb oda ile her odaya mahsus 27 sofadan oluşan mekârî odalarını; Yeni Mahalle'de vakıf arazisinden olup 30 akçe mukataası olan arsadaki menzilini; Cami-i Atîk Mahallesi'ndeki menzilinin gelirini ve iki bâb mahzenlerini, iki bâb dükkânlarını, tahtânî bir bâb mahzenini ve Bit Pazarı mevkiinde yer alan üç bâb dükkânı vakfederken, mülklerin yaşadığı sürece kendisinin; ölümünden sonra kocasının; ikisinin de vefatından sonra evlatlık vakıf olarak tasarrufta bulunulmasını ve mülklerin gelirinden fukaranın da faydalanmasını şart koştur.⁷⁶⁴ Vakfettiği mülkler sayesinde Şerife Ayşe Hatun, hem varlıklı bir Tekirdağ kadını olarak öne çıkmış hem de zenginliğini nesillerine aktarmıştır. Gayrimenkullerini soyu tükenene kadar ailesine bırakmasının yanı sıra, mülklerinin gelirinden fukaranın da yararlanmasını sağlayarak güçlü bir toplumsal bilinç örneği sergilemiştir.

⁷⁶¹ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 27

⁷⁶² RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 79

⁷⁶³ Meriwether, "Yeniden Kadınlar", s. 133.

⁷⁶⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 45

Gayrimenkuller dışında paralarını vakfeden kadınlar da vardır. Örneğin, Hoca Bâyezıd Mahallesi'nden Fatma Hatun 620 kuruş,⁷⁶⁵ Canpaşazâde Mahallesi'nden Ümmühan Hatun, 120 akçe;⁷⁶⁶ Elhâc İsa Mahallesi'nden Fatma Hatun, 100 kuruş;⁷⁶⁷ ve Leb-i Derya Mahallesi'nden Rukiye Hatun, 110 kuruş vakfedilmesini vasiyet etmiştir.⁷⁶⁸ Elhâc Musa Mahallesi'nden Rahime Hatun ise, 24.000 akçe vakfettikten sonra vakıf şartlarını açıklamıştır. Bu şartlar içerisinde; mevlit-i şerif okutulması, Kur'an-ı Kerim'in hatmedilmesi, bunlardan hasıl olan sevabın tüm akrabalarına gönderilmesi ve Râziye Hatun Mescidi Şerifi'ne senede 180 akçe bağışlanması vardır.⁷⁶⁹ Sahip oldukları paralarını vakfeden kadınlar tasarruf yetkisinin yalnızca kendilerine ait olduğunu da kanıtlamaktadırlar.

Kadının vakıflara borç ödemesi rastladığımız davalar arasındadır. Örneğin Safiye Hatun, oğlunun terekesinden kendisine intikal eden menzil ve hayvan ile çeşitli eşyalardan oluşan mülkünü 16.000 akçeye satarak vakıflara olan borcunu kapatmıştır.⁷⁷⁰

Müslüman bir kadın gayrimüslim bir erkeğe vakıflar üzerinden borç para verebilmektedir. Mesela Kalinkos veledi Mihal, Ayşe Hatun'un mütevellî olduğu merhum Abdullatif Efendi vakfının parasından 200 kuruş borç almıştır. Mahkeme kaydından anlaşıldığına göre, Kalinkos'un vekili ve alınan borç paranın kefilisi Papa Yenaki'dir. Verilen paranın istendiği ancak alınan borcun inkâr edildiği davada Ayşe Hatun'un mahkemeye sunduğu şahitler davanın belirleyicisi olmuştur. Dava sonunda, 200 kuruşun Ayşe Hatun'un vekili Halil Çelebi'ye teslim edilmesi, Papa Yenaki'ye tembih edilmiştir.⁷⁷¹

Siciller, gayrimüslim tebaanın Müslümanlarla aynı koşullarda vakıf kurumundan yararlandığını göstermektedir. Onlar, mülklerini vakfetmenin yanında kendilerinin ve eşlerinin vakıflara olan borçlarını da ödemişlerdir. Örneğin, menzilini vakfeden Belaş binti Yani isimli Hristiyan kadının vakıf şartında, menzilinde ölene kadar

⁷⁶⁵ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 51

⁷⁶⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 43

⁷⁶⁷ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 57

⁷⁶⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 74

⁷⁶⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 47

⁷⁷⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 46

⁷⁷¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 128

kendisinin oturacağı ölümünden sonra menzilin îcârının yarısının fukaraya verileceği yer almaktadır.⁷⁷² Elhâc Hürmüz Mahallesi'nden Meryem binti Geragos, bağını satarak vakıflara olan borcunu ödemiştir.⁷⁷³ Sefyani binti Baknetiş, eşinin ölümü sonrası terekeden olan bağı satarak eşinin vakfa olan borcunu ödemiştir.⁷⁷⁴ Serboçi binti Hobek, eşi Karet'in vakıflara olan borcunu ödemek için menzilini satmak zorunda kalmıştır. Çünkü, Karet'in terekesi vakıflara olan borcunu ödemeye yetmemiştir.⁷⁷⁵ Dorah isimli Ermeni kadın ise, oturduğu menzilin sekiz sene önce babası tarafından vakfedildiğini, Kitor veledi Evanos'un mahkemeye sunduğu şahitler nedeniyle kabul etmek zorunda kalmıştır.⁷⁷⁶ Görüldüğü üzere vakıflar, gayrimüslim kadınların hayatlarının bir parçası olmuştur.

Araştırmamızda, kadınların dahil olduğu toplam 50 vakıf davası tespit edilmiştir. Bu davalardan 46'sı Müslümanlara, 4'ü gayrimüslimlere ait olup bunlar içerisinde 24 tane kadın vakfının olduğu tespit edilmiştir. Baba, eş ve diğer aile büyüklerinden kalan vakıflardan ise 8 kadın tasarruf etmiştir.⁷⁷⁷ Kadınların 14'ü vakıfların idaresinde yer alarak mütevellî olmuşlar,⁷⁷⁸ 17'si istedikleri kişiyi mütevellî atamışlardır.⁷⁷⁹ Kadınlar sahibi oldukları menzil,⁷⁸⁰ dükkân,⁷⁸¹ bağ,⁷⁸² mekâri odaları⁷⁸³ ve mahzen⁷⁸⁴ gibi gayrimenkullerin gelirleri yanında para⁷⁸⁵ ve çeşitli

⁷⁷² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 63

⁷⁷³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 22

⁷⁷⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 42

⁷⁷⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 9

⁷⁷⁶ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 41

⁷⁷⁷ RŞS, Defter no. 1643(1130/1717-1718), ss. 37-49; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 70; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 36; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 36-102; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 79; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 27- 59

⁷⁷⁸ RŞS, Defter no. 1643(1130/1717-1718), ss. 37-61; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 75; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 96; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 35-143; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 128; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 26

⁷⁷⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 47; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 108; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 45

⁷⁸⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 12; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 95-105

⁷⁸¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 81; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 45; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 90

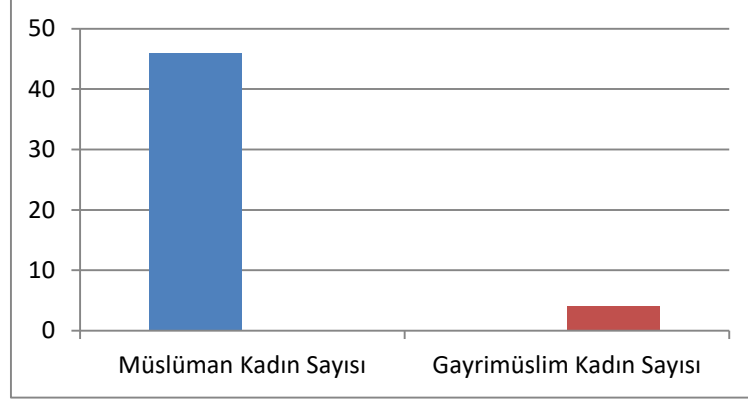
⁷⁸² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 47; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 2

⁷⁸³ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 45

⁷⁸⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 45

⁷⁸⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 47; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 43; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 74; RŞS, Defter no. 1140 (1727-1728), s. 64; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 57

eşyalardan⁷⁸⁶ oluşan menkullerini vakfetmişlerdir.

Grafik 3.1. Vakıf Davalarında Kadın Sayısı

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, incelenen 50 vakıf davasının 46'sı Müslümanlara, 4'ü gayrimüslimlere aittir. Müslüman kadınların yüksek oranına karşılık az sayıda da olsa gayrimüslim kadınların vakıf davaları; sosyal, dinî, ekonomik ve hayır amaçlı olan bu kurumdan dinî açıdan herhangi bir fark olmadan istifade edildiğini göstermektedir.

Aşağıda kadınların neleri hangi amaçla vakfettikleri gösterilmektedir.

⁷⁸⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 108

Tablo 3.1. Kadınların Vakfettiği Menkul ve Gayrimenkuller

Kişiler	Akarlar	Adet	Hizmet Alanı
Bakiye binti Osman	Ev	1	Sosyal amaçlı
Rahime binti Osman	Para	24.000 akçe	Dinî amaçlı
Belaş binti Yani	Ev	1	Sosyal amaçlı
Fatma binti Hasan	Dükkân	1	Dinî amaçlı
Fatma binti Ahmed	Para	620 kuruş ve 500 kuruş	Dinî ve eğitim amaçlı
Rabia binti Ahmed	Mahzen	1	Sosyal amaçlı
Hatice binti İbrahim	Ev	1	Sosyal amaçlı
Ümmühan binti Ali	Bağ	1	
Ümmühan binti Ali	Para	120 akçe	Dinî amaçlı
Ayşe binti Hasan	Bağ	1	Dinî ve sosyal amaçlı
Fatma binti Mehmed	Oda	4	Dinî ve eğitim amaçlı
Hatice binti Hasan	Ev	1	Sosyal amaçlı
Germiyan binti Hasan	Ev	1	Dinî amaçlı
	Bağ	1	
	Eşya	17 adet	
Bakiye binti Abdullah	Bağ	1	Dinî amaçlı
Rukiye binti Abdullah	Ev	1	Dinî amaçlı
Şerife Ayşe ibneti Halil	Ev	3	
	Dükkân	2 tane ve 5 bâb	
	Oda	27 bâb	
	Mahzen	2 tane 3 bâb	
	Mekâri odaları	2	Sosyal amaçlı
Rukiye ibneti Mustafa	Para	110 kuruş	Dinî amaçlı
Hatice binti Ahmed	Ev	1	Dinî amaçlı
Fatma binti Osman	Para	500 kuruş	Dinî amaçlı
Ayşe ibneti Mehmed	Ev		Dinî amaçlı
Ümmühan ibneti Mehmed	Ev	1	Dinî amaçlı
Ümmügülsüm binti Mustafa	Para	200 kuruş	Dinî amaçlı
Fatma Hatun	Dükkân	2	Dinî amaçlı
Fatma ibneti Ahmed	Para	100 kuruş	Dinî amaçlı
Fatma ibneti Hüseyin	Para	100 kuruş	Dinî ve sosyal amaçlı
Toplam	31		

Tablodan anlaşılacağı üzere gayrimenkul ve menkullerini vakfeden 24 kadın vardır. Kadınların 8'i para, 7'si ev, 2'si dükkân, 1'i oda, 1'i bağ, 1'i mahzen, 1'i ev-bağ, 1'i ev-bağ-eşya, 1'i ev-dükkân-oda-mahzen-mekâri adalarını vakfetmiştir. Yapılan hayırların 14'ü dinî, 6'sı sosyal, 2'si dinî ve eğitim, 2'si dinî ve sosyal amaç taşımaktadır. Elde edilen veriler Tekirdağ'da varlıklı kadınların olduğuna işaret etmektedir. Onların toplumu düşünen yönleri söz konusudur. Varlıklarını diledikleri gibi vakfedebilme özgürlükleri sayesinde kadınların sosyal hayatın canlanmasına

katkıda bulundukları söylenebilir.⁷⁸⁷

Araştırmamız sonucunda, Tekirdağlı Müslüman ve gayrimüslim kadınların bir kısmının, tasarruf ve hayır kavramlarının bilinciyle, sosyal yaşamın önemli bir parçası olan vakıf kurumunun içinde yer aldıkları görülmektedir. Kadınlar, vakıflar aracılığıyla para alışverişinde bulunmuşlar; vakıflar sayesinde menkul, gayrimenkul, para ve çeşitli eşyalarını veraset sisteminin dışında tutmuşlar; vakıflarda mütevellî olmuşlar ve ailesi tarafından vakfedilen mülklerin içinde yer alarak sosyo-ekonomik güvenceye kavuşmuşlardır.

3.1.2. Gayrimenkul Sahibi Kadınlar

İslam hukukunda kadınların çeşitli mallar edinmesine engel bir durum yoktur. Kocanın izni olmaksızın bir kadın dilediği gibi alım-satım yapabilir ve sahip olduğu parayı işletebilirdi.⁷⁸⁸

Dükkân, han, mahzen, oda ve değirmenler kadınların doğrudan gelirleri arasında yer alan gayrimenkullerdir. Bu işletmelerin kadınların tasarrufunda olduğu tereke taksimi, mülk alışverişi ve hibe davalarından anlaşılmaktadır.

Gayrimenkulleri açısından dikkat çeken örneklerden ilki Nebizâde Mahallesi'nde yaşayan ve müzmin bir hastalığa yakalanan Fatma Hatun'a aittir. Fatma Hatun, Nebizâde Mahallesi'nde içinde beş bâb oda, bir hamam, pekmez ocağı, şirahane, kiler, öküz ahır, su kuyusu, kümes, kömürlük, ambar, sundurma ve iki bâb ahırdan oluşan menzilini; Hüseyin Çavuş-ı Kebîr Mahallesi'ndeki fevkânî ve tahtânî sekizer bâb oda ve bir börekçi fırınının akarını; Yeni Mahalle'deki tahtânî 10 bâb oda ve bir miktar avludan oluşan Ermeni odalarını; Yeni Mahalle'de 14 bâb oda ve tahmini 4 dönüm arsadan oluşan Ermeni odalarını; Orta Çarşıdaki hallâc dükkânını ve yine aynı mevzide bulunan hallâc dükkânını ve Bit Pazarı'nda bulunan terzi dükkânını eşi İsmail Ağa'ya hibe etmiştir.⁷⁸⁹ Varlıklı bir kadın görüntü sunan Fatma Hatun,

⁷⁸⁷ 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar ve Kayseri'de kadınların vakfettikleri mülkler ve bu mülkleri ne amaçla vakfettikleri için bkz. Yüçetürk, *Şer'iyye Sicillerine Göre*, ss. 151-152.

⁷⁸⁸ Özlem Soyer Zeyrek, "17. Yüzyılın Sonları ve 18. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Kadınları'nın Hukukî Davaları: Kütahya Örneği", *Uluslararası Göpeklitepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi Şanlıurfa (5-7 Haziran 2020)*, Kongre Tam Metin Kitabı, Şanlıurfa 2020, s. 47.

⁷⁸⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 13

mülklerini eşine hibe ettikten iki ay sonra vefat etmiştir. Sicil yapraklarının ileriki sayfalarında Fatma Hatun'un kızı olduğunu anladığımız Rukiye Hatun'un, annesinin yaptığı hibeleri kabul ettiği ve bu hibelerde herhangi bir hakkı olmadığını mahkemede beyan ettiği anlaşılmaktadır.⁷⁹⁰

Terekeler bireylerin iktisadî düzeylerini anlatan önemli belgelerdir. Elhâc Hürmüz Mahallesi'nde yaşayan Emine Hatun vefat ettiğinde; geride dükkânlar, berber dükkânları, mekâri odaları, nalbant dükkânı, Ermeni odası, terzi dükkânı ve mahzenin yer aldığı bir miras bırakmıştır.⁷⁹¹ Çok sayıda gayrimenkulün yer aldığı bu örnek varlıklı Tekirdağ kadınına göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Eş ve babadan kalan terekeler, kadınların ekonomik hayatın içinde yer almalarının bir sebebi olmuştur. Mesela, Behram Reis Mahallesi'nde yaşayan Elhâc Davut Ağa vefat ettiğinde; mahzen, boyacı dükkânı, cân-bâz ahır, ipçi dükkânı, çıkırıkçı dükkânı, terzi dükkânları, 18 bâb mekâri odası, börekçi fırını, kuyumcu dükkânı, tabip dükkânı, attâr dükkânı, bakkal dükkânı ve eyerci dükkânlarından oluşan bir tereke bırakmıştır. Davut Ağa'nın, yeni buluğa eren kızı Ümmühan'a gayrimenkullerden düşen hisselerin verildiği görülmektedir.⁷⁹²

Gayrimüslim kadınlar da mülk sahibi olmuşlardır. Örneğin, Akenro isimli Hristiyan kadın sahip olduğu mahzen ve değirmenleri satmıştır.⁷⁹³ Belaş binti Bonco ise börekçi fırınına hibe etmiştir.⁷⁹⁴

Aşağıdaki tabloda, gayrimenkuller ile kadınların bu gayrimenkullerle olan bağlantıları gösterilmektedir.

⁷⁹⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 30

⁷⁹¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

⁷⁹² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 96

⁷⁹³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

⁷⁹⁴ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 61

Tablo 3.2. Gayrimenkul Sahibi Kadınlar

Yıl- Defter Sayfa No	Mülk Sahibinin Adı	Mülkün Türü	Mülkün Adeti	Mülkün Durumu
1717-1718 ss. 9-11	Vefat eden Elhâc Mehmed Ağa	Han Bakkal dükkânı Nalbant hanı Fırın	2 2 1 1	Mirasçılar gayrimenkullerden kendilerine intikal eden 12 hisseyi satmıştır.
1717-1718 s. 17	Fatma Hatun	Dükkân	Miktarı yok	Fatma Hatun'un mülküdür.
1717-1718 s.24	Akenro binti	Mahzen Değirmen	1 1	Akenro binti sahip olduğu mülkleri satmıştır.
1717-1718 s.81	Fatma Hatun	Tahtacı dükkânı	1	Fatma Hatun dükkânı vakfetmiştir.
1717-1718 s. 87	Vefat eden Elhâc Umur Ağa	Değirmen	3 bâb	Mirasçılar değirmendeki hisselerini satmıştır.
1717-1718 s. 95	Vefat eden Ahmed Ağa	Mahzen	1 bâb	Mirasçılar mahzenin yarısını satmıştır.
1718-1719 s. 11	Vefat eden Elhâc Umur Ağa	Değirmen	3 bâb 5 göz	Mirasçılar değirmendeki hisselerini satmıştır.
1718-1719 s. 32	Vefat eden Elhâc Mehmed Ağa	Han	1	Handaki 48 hisse Mehmed Ağa'nın kızı tarafından satılmıştır.
1718-1719 s. 38	Vefat eden Elhâc Mehmed Ağa'dan Şerife Ayşe'ye intikal eder	Han Dükkân	2 1	Şerife Ayşe dükkân ve hanın yarısını kızına satmıştır.
1718-1719 s. 44	Fatma Hatun	Çiftlik Değirmen	1 1 göz	Fatma Hatun mülkü olan çiftlik ve değirmeni satmıştır.
1718-1719 s. 70	Rabia Hatun	Mahzen	1	Rabia Hatun mahzendeki iki buçuk hissesini Ayşe Hatun'a bırakmıştır.
1720-1721 s. 11	Rukiye Hatun	11 bâb mekârî odaları	11 bâb	Rukiye Hatun'un terekesinde mekârî odalarının yarı hissesi yer almaktadır.
1720-1721 s. 20	Emine Hatun	Kasap dükkânı Kahvehane	1 1	Tereke paylaşımında, kasap dükkânı ve kahvehanenin Emine Hatun'un mülkiyetinde olduğu belirtiliyor.
1720-1721 s. 31	Vefat eden Elhâc Mehmed Ağa	Değirmen	2 göz 1 bâb 1 göz 1 bâb 2 göz 1 bâb	Mirasçılar değirmenleri satmıştır.
1720-1721 s. 33	Vefat eden Elhâc Mehmed Ağa	Değirmen	2 göz 1 bâb	Mirasçılar değirmendeki hisselerini satmıştır.
1720-1721 s. 40	Vefat eden Elhâc Mustafa	Dükkân Han	1 1	Terekeden olan dükkân ve handaki hisseler, Ayşe'ye akçe olarak teslim edilmiştir.
1720-1721 s. 42	Vefat eden Elhâc Mehmed Ağa	Değirmen	1 göz	Mirasçılar değirmeni satmıştır.

Tablo 3.2. Devamı.

1720-1721 s. 61	Vefat eden Ayşe Hatun	Mekâri odaları Dükkân	4 bâb 1 bâb	Ayşe Hatun'un terekesinde 4 bâb mekâri odalarının ve 1 bâb harap dükkânın yarı hissesi yer almaktadır.
1720-1721 s. 66	Fatma Hatun	Dükkân	1 bâb	Fatma Hatun dükkânın yarısını satmış yarısını miras bırakmıştır.
1720-1721 s. 67	Şerife Halime	Oda	7 bâb	Şerife Halime, 7 bâb odasını Ayşe Hatun'a satmıştır.
1720-1721 s. 92	Karpet veledi Evanos	Şirugânhane	1 bâb	Karpet, eşi Maryeme şiruganhâneyi üç sene önce satmıştır.
1722-1723 s. 6	Mustafa Çelebi	Değirmen	1 bâb	Mustafa Çelebi'nin terekesinde yer alan değirmendeki hisse üç kızına kalmıştır.
1722-1723 s. 8	Fatma Hatun	Müy-tâbhane Fırın arsası Hallâc dükkânı	1 bâb 1 1 bâb	Fatma Hatun, eşinden müy-tâbhane ve hallâc dükkânını satın almıştır.
1722-1723 s. 10	Saliha Hatun	Bakkal dükkânı	2 kepenk	Saliha Hatun, eşinden bakkal dükkânını satın almıştır.
1722-1723 s. 13	Fatma Hatun	Börekçi fırını Ermeni odaları Ermeni odaları Hallâc dükkânı Hallâc dükkânı Terzi dükkânı	1 10 bâb 14 bâb 3 kepenk 3 kepenk 2 kepenk	Fatma Hatun, sahibi olduğu mülkleri eşine hibe etmiştir.
1722-1723 s. 14	Ümmühan Hatun	22 bâb mekâri odası	22 bâb	Ümmühan Hatun mülkü olan mekâri odalarını satmıştır.
1722-1723 s. 15	Elhâc Mehmed Ağa	11 bâb mekari odası	11 bâb	Elhâc Mehmed'in terekesinde yer alan 11 bâb mekâri odası annesine, eşine, dört kızına ve doğacak çocuğuna miras kalmıştır.
1722-1723 s. 24	Elhâc Ahmed	Mekâri odaları	10 bâb	Elhâc Ahmed'in terekesinde yer alan 10 bâb mekâri odası eşine, kızlarına ve oğullarına miras kalmıştır.
1722-1723 s. 37	Maksud bin Ahmed ve oğlu Ahmed	Değirmen	1 bâb	Maksud ve oğlu Ahmed'in terekesinde yer alan değirmen hissesi Maksud'un eşi ve kızlarına; Ahmed'in eşi ve oğullarına intikal etmiştir.
1722-1723 s. 41	Şaban Çelebi	Bezirhane	Yarı hisse	Şaban Çelebi'nin terekesinde yer alan bezir hanenin yarı hissesi eşi, oğlu ve kızlarına kalmıştır.

Tablo 3.2. Devamı.

1722-1723 s. 95	Emine Hatun	Berber dükkânı	2	Hissenin Yarısı
		Mekâri	1	Hissenin Yarısı
		odaları	1	Hissenin Yarısı
		 dükkânları	1	Hissenin Yarısı
		Bakkal dükkânı	1	Hissenin Yarısı
		Nalbant dükkânı	1	Hissenin Yarısı
		Ermeni odası	1	Hissenin Yarısı
		Terzi dükkânı	1	Hissenin Yarısı
		Dükkân	1	Hissenin Yarısı
		Mahzen	1	Hissenin Yarısı
1722-1723 s. 99	Vefat eden Elhâc Davut Ağa	Han	1	Mülkler, Ümmühan
		Nalbant dükkânı	1	Hatun'a babasının
				terekesinden kalmış; o da
				vasilerine bırakmıştır.
1723-1724 s. 19	Vefat eden Elhâc Mehmed ve Afife'den Ayşe Hatun'a intikal etmiştir.	Tahtacı dükkânı	1	Ayşe Hatun, tahtacı
		Şiruganhâne	1	dükkânındaki hisselerini ve mülkü olan şiruganhâneyi damadına satmıştır.
1723-1724 s. 19	Ayşe Hatun	Berber dükkânı	1	Ayşe Hatun'un mülküdür.
		Abacı dükkânı	1	
1723-1724 s. 22	Halime Hatun	Dükkân,	9 tane	Gayrimenkullerin icârı mecnune Halime Hatun'un tasarrufunda yer almaktadır.
		Fırın	2 tane	
		Mahzen	1 tane	
		Oda	1 tane	
		Berber dükkânı	1 tane	
1723-1724 s. 39	Ayşe Hatun	Kahvehane	1 bâb	Ayşe Hatun eşinden satın almıştır.
		Oda	2 bâb	
1723-1724 s. 45	Şerife Ayşe Hatun	Mekâri odaları	4 bâb	Şerife Ayşe Hatun sahip olduğu mülkleri vakfettiştir.
		Mekâri odaları	27 bâb	
		Mahzen		
		Mahzen		
		Dükkân	2 bâb	
		Dükkân	1 bâb	
			2 bâb	
1723-1724 s. 47	Hatice Hatun	Kahvehane Hallâc dükkânı	1	Mülkler Hatice Hatun'a aittir.
			1	
1723-1724 s. 47	Vefat eden Mehmed Ağa	Hallâc dükkânı	2 kepenk	Mülkler Ayşe Hatun'a babasından miras kalmıştır.
		Mahzen	1 bâb	
1723-1724 s. 75	Rukiye binti Elhâc Mustafa	Oda	1 bâb	Mülkler Rukiye'nin terekesinde yer almaktadır.
		Yağhane	Yarı hisse	
1723-1724 s. 90	Vefat eden Evak veledi İram	Hallâc dükkânı	1 kepenkli 1 bâb	Dükkân mirasçılar tarafından satılmıştır.

Tablo 3.2. Devamı.

1723-1724 s.92	Safiye Hatun	Börekçi fırını	1 bâb	Terekede sulh olunması sonucu börekçi fırını Safiye Hatun'un mülkü olmuştur.
1723-1724 s. 94	Maryem binti Paker	Şiruganhâne	1 bâb	Maryem mülkü olan şiruganhâneyi satmıştır.
1723-1724 s.96	Vefat eden Elhâc Davut Ağa	Bezirhane Mahzen Boyacı dükkânı Cân-bâz ahır İpçi dükkânı Çıkırıkcı dükkânı Terzi dükkânları 18 bâb mekâri odası Börekçi fırını Kuyumcu dükkânı Tabip dükkânı Attâr dükkânı fırını Bakkal dükkânı Eyerici dükkânı	1 1 1 1 bâb 1 bâb 1 bâb 1 bâb 1 bâb 18 bâb 1 bâb 1 bâb 1 bâb 1 bâb 1 1 3 bâb	Elhâc Davud Ağa'nın terekesi, eşi, oğlu ve kızına kalmıştır. Buluğa eren Ümmühan Hatun'a, babasından miras kalan gayrimenkullerdeki hisseleri annesi tarafından teslim edilmiştir.
1727-1728 s. 37	Vefat eden Elhâc İsmail'den Havva'ya intikal etmiştir	10 bâb mekâri odası	10 bâb	Havva mekâri odalarını satmıştır.
1727-1728 s. 60	Halime Hatun	Müşterek dükkân	1 bâb	Halime Hatun'un terekesinde yer almaktadır.
1727-1728 s. 61	Belaş binti Yanco	Börekçi fırını	2 kepenk	Belaş binti Yanco mülkü olan börekçi fırını hibe etmiştir.
1727-1728 s. 90	Fatma Hatun	Bakkal dükkânı Semerci dükkânı	1 bâb 3 kepenk	Fatma Hatun dükkânlarını vakfetmiştir.
1727-1728 s. 107	Belaş binti Kostantin	Mahzen	1	Belaş binti Kostantin mahzenini Saltane'ye satmıştır.
1727-1728 s. 110	Fatma Hatun	Dükkân	1	Mehr-i müeccel karşılığında, kocası Fatma Hatun'a dükkânı takas etmiştir.
1727-1728 s. 114	Ayşe Hatun	Mekâri odaları	2 bâb	Ayşe'nin terekesinde yer almaktadır.
1727-1728 s. 117	Mihriban Hatun	Nalbant dükkânı	Miktarı yok	Mihriban'ın terekesinde yer almaktadır.
1727-1728 s. 126	Kerace binti Vetac	1 bâb mekâri odası	1bâb	Kerace binti Vetac 1 bâb mekâri odasını Kiryaki'den satın almıştır.

Tablo 3.2. Devamı.

1730-1731 s. 46	Vefat eden Elhâc Hüseyin Efendi	6 bâb mekâri odası	6 bâb	Mirasçılar kendi aralarında satmıştır.
1730-1731 s.50	Fatma Hatun	Dükkân	1 bâb	Halime Hatun 1 bâb dükkânını kızı Fatma'ya on sene önce hibe ettiğini beyan etmiştir.
1730-1731 s. 67	Pedros veledi Ulkon	Mahzen Şiruganhâne	1 bâb 1	Mirasçılar mahzen ve şiruganhâneyi satmıştır.
Toplam	56			

Tablodan anlaşılacağı üzere bazı kadınlar gayrimenkullerin doğrudan sahibidir. Miras yoluyla gayrimenkul sahibi olan kadınların yanı sıra, sahip oldukları mülkleri satan veya hibe edenler de bulunmaktadır. Dükkân, fırın, oda, değirmen, mahzen gibi gayrimenkuller gelir getirici yatırımlardır. Ancak, bu mülklerin kadınlar tarafından satın alındığına dair kayıtlar azdır. Çoğunlukla miras yolu ile sahip oldukları bu mülkleri onlar da miras bırakmışlar, satmışlar, hibe ve vakfetmişlerdir. Kadınların sahip oldukları mülklerin türü ve bu mülkler üzerindeki sahiplik durumları, onların maddi düzeylerini tahmin etmeye imkân sağlamaktadır. Mülk sahibi kadınların gelirleri ve toplum hayatının dışında olmayan hayatları söz konusudur. Onlar, gayrimenkullerini bireysel olarak işletmemiş olabilirler; fakat işletilmesinde rol oynadıkları kuvvetle muhtemeldir.⁷⁹⁵ Kadınların bir kısmının mülklerini hibe ve vakfetmeleri, onların nakit paraya ihtiyacı olmadığına işaret etmektedir. Oysa bazı kadınlar kendilerine ait olan mülklerini satmışlardır. Kadınlar gayrimenkullerini neden ellerinden çıkarma gereği duydular? Bireylerin paraya olan gereksinimleri satışların yapılmasının bir nedeni olabilir. Yapılan satış belirli miktarda toplu paraya erişimi ve ihtiyaçların daha hızlı karşılanmasını kolaylaştırmaktadır. Diğer bir neden mülkleri işletmenin zorluğu olabilir. Mülkünü işletmek istemeyen ya da bu konuda zorlanan kadınlar çözümü yaptıkları satışlarda aramış olabilirler. Görünen o ki mülkünü satan kadınların sahip olmak istedikleri mülk değil nakit paradır. Satışı

⁷⁹⁵ Tekirdağ'da, 1640-1648 yılları arasında, yedi Rum kadın, mülkü olan dükkânı Müslüman ve gayrimüslim erkeklere satmıştır. Kadınların kazgancı, balıkçı, bakkal, terzi, tekneçi ve kasap dükkânlarından birinin sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, s. 207. Balıkesir'de kadınların sahip oldukları gayrimenkuller içerisinde ilk sırada ev, ikinci sırada bağlar daha sonra bahçeler yer almaktadır. Ayrıca, dokuz kadın dükkân, üç kadın yağhane sahibi olmuştur. Kadınlara ait 4 değirmen ve 2 çiftliğin kaydına da rastlanmıştır. Bkz. Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, ss. 65-66.

yapılan mülklerin fiyatı ise mülkün türü ve bulunduğu yere göre değişmektedir. Araştırmamız, gayrimüslim kadınların da gayrimenkul alışverişinin içinde yer aldıklarını ve iktisadî faaliyetlerde bulunabilecek kadar hukukî bilgilere sahip olduklarını göstermektedir.

Çeşitli taşınmazların sahibi olan kadınlar yalnızca aile bireyleri ile değil gerektiğinde aile dışından bireyler ile de iktisadî ilişki kurmuşlardır. Bu durum Tekirdağ kadınlarının teoride sahip oldukları haklarını pratikte de kullanabildiklerini göstermektedir.

3.1.3. Kira Gelirleri

Kadınların doğrudan gelir kaynaklarından biri kira gelirleridir. Mülklerini satmak yerine kiraya veren kadınlar onları işletme yoluna gitmişlerdir. Mülkün işletilmesi belirli aralıklarla para akışını sağlamaktadır.

Kira konusunu içeren dava örneklerine sicillerde seyrek rastlıyoruz. İlk örneğimiz farklı mahallelerde yaşayan iki kadın arasında geçmektedir. Hüseyin Çavuş-ı Kebîr Mahallesi'nde yaşayan Rukiye Hatun; Papa Beşeri Mahallesi'nde yaşayan Tolaknaze isimli Hristiyan kadının evini 154 kuruşa satın almıştır. Rukiye Hatun, aldığı evi bir yıllığına 24,5 kuruş 1 rub'iyye karşılığında Tolaknaze'ye kiraya vermiştir.⁷⁹⁶ Bu alışveriş, Rukiye Hatun'un menzili yatırım amaçlı aldığını düşündürmektedir. Çünkü, burada yaşamak yerine aldığı kişiye kiraya vermiştir. Tolaknaze'nin ise evini neden sattığını bilemiyoruz. Ancak, aldığı para ile bir süre de olsa ev kirasını ve günlük ihtiyaçlarını karşıladığı muhtemel görünmektedir. Aynı günde yapılan alım-satım ve kiraya verme davası farklı mahalle ve dinden kadınları bir araya getirmiştir. Mekânsal ve dinsel farklılığın alışverişe engel olmadığını gördüğümüz bu dava, kadınların kendi mahalle sınırlarının dışına çıkarak iktisadî yaşama katıldıklarını göstermesi açısından değerlidir.

Kiraya verilen bir mülk bazen ailedeki tüm bireylerin gelir kaynağı olabilmiştir. Örneğin, Ahmed Ağa vefat edince, menzili eşi, kızları ve oğluna intikal etmiştir. Vârisler, miras kalan menzili 1717 yılında, beş seneliğine, yılda 24 kuruşa Yahudi bir

⁷⁹⁶ RŞS, Defter no.1644 (1131/1718-1719), s. 76

aileye kiraya verdiklerini ve beş yıldır kira bedelini aldıklarını sicil defterine kaydettirmişlerdir.⁷⁹⁷ Görüldüğü üzere miras kalan bir menzil satılmadığı sürece kişilere bir gelir kapısı olabilmektedir.

Bir diğer örnek ise vasî olunan kişi adına alınan kira ile ilgilidir. Hatice binti Mehmed'in vasîsi olan Ali, Hatice'nin babasından miras kalan mülkün, 11 kuruş olan îcârını⁷⁹⁸ Hatice adına aldığını kayıt altına aldırıştır.⁷⁹⁹ Bu dava kaydı, bir yönüyle Hatice'nin belirli bir gelire sahip olduğunu göstermekte; diğer yönüyle vasî olan Ali'nin îcâr konusunda ileriki yıllarda olası mağduriyetine karşı önlem niteliği taşımaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere vakıflar kadınların gelir kapılarından biridir. Bu gelir bazen küçük yaştaki bir kızın ekonomik teminatı olabilmıştır. Örneğin, Elhâc Davut Ağa'nın vakfettiği mülkün îcârı, vefatından sonra küçük kızı Ümmühan ile oğlu Mustafa Ağa'ya intikal etmiştir. Ümmühan, îcâr gelirini alacak olgunlukta olmadığı için, vasîsi Emine Hatun temsil görevini üstlenmiştir. Emine, mahkemede şahsen yer almış ve 1719 yılından 1723 yılına gelene kadar dört senede biriken toplam 30.400 akçeyi Ümmühan adına Mustafa Ağa'dan aldığını ifade etmiştir.⁸⁰⁰ Bu örnek vakfin ve îcârın önemini göstermektedir. Çünkü, vakfedilen mülk mülk miras yolu ile paylaşılmaktan alıkonulmuştur. Îcâr geliri ise Ümmühan'a ileriki yaşları için iktisadî bir dayanak olmuş görünmektedir.

Vakıfta mütevellî olan Ümmühan binti Mahmud ise, tasarrufu kendisine kalan menzilin 2 bâb odasını Elhâc Mustafa'ya 45 kuruşu peşin olmak üzere senelik 20 akçeye îcâra vermiştir.⁸⁰¹ Menzilin îcârı sayesinde Ümmühan Hatun'un her yıl alacağı bir miktar parası olmuştur. Anlaşılacağı üzere kiraya verilen mülkler sayesinde kadınlar devamlılığı olan bir gelire sahip olmuşlardır.

Sayıları az da olsa kira gelirlerine sahip kadınlar çalışmadan para akışının içinde olmuşlardır. Bir işte çalışarak kazanç elde etmek ise kadının iktisadî ve sosyal

⁷⁹⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 54

⁷⁹⁸ Îcâr: Kiraya verme, verilme ve kira parası anlamına gelmektedir. Bkz. "Îcâr", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

⁷⁹⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 2

⁸⁰⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 83

⁸⁰¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 96

yaşamı için her daim büyük bir gereklilik olmuştur. Ancak, çalışma hayatına kadınların katılımı oldukça azdır. Sicillerde gördüğümüz bağ, bahçe, çiftlik ve hayvan sahibi kadınlar ile seyyahların eserlerinde bahsedilen tarımsal zenginlik Tekirdağ'ın tarım ve hayvancılık toplumu olduğunu kanıtlamaktadır. Toprağın işlenmesinde ve hayvanların bakımında kadınların da olduğu kuvvetle muhtemeldir. Kendilerinin bıraktığı ve eşlerinden onlara kalan terekelerde yer alan tarımsal mülkler bunu kanıtlamaktadır. Şunu da belirtmeliyiz ki, mülklerini satmadıkları sürece onları işleyen kadınların işleri ücret karşılığında olmamıştır. Onlar yaşamlarını sürdürebilmek için bu mülkleri işlemişlerdir.

Çalışma hayatındaki varlığını tespit ettiğimiz Ayşe binti İbrahim ücret karşılığı çalışan Tekirdağ kadınına örnek teşkil etmektedir. Sicil kaydından anlaşıldığına göre, Yunus Bey Mahallesinde vefat eden debbağ Elhâc Mustafa'nın terekesi taksim olunduktan sonra Ayşe, vekil aracılığıyla Mustafa'nın vârislerine alacak davası açmıştır. Anlattıklarına göre Ayşe, Elhâc Mustafa'nın vefatına değin ona 8 sene ücret ile hizmet etmiştir. Ölüm olayı Ayşe'nin mirasçılardan ücretini talep etmesine neden olmuş, mirasçılar ve Ayşe arabulucu ile 1.500 akçe üzerine sulh olunca dava sona ermiştir.⁸⁰² Örneğine az rastladığımız bu dava kaydı, Ayşe'nin çalışan kadın kimliği yanında, haklarının bilincinde olan ve mücadele eden kadın yönünü de ortaya çıkartmıştır.

Diğer bir örnek Kumbağı'nda yaşayan Sukani isimli Hristiyan kadına aittir. Sukani, vekili olan Hasan Beşe aracılığıyla yer aldığı mahkemede, tabip Marhondi'nin kendisini 10 kuruş ücretle istihdam ettiğini ve toplam 120 kuruş olan alacağını kendisine verdiğini beyan etmiştir.⁸⁰³

Kadınların çalışarak kazanç elde ettiklerine dair yalnızca iki örnek vardır. Evin geçiminin erkek tarafından karşılanmak zorunda olması ve kadınların nafakalarının bekâr ise babası evli ise kocası tarafından karşılanması kadınların çalışma hayatında seyrek olmasında etkili olsa gerek.

⁸⁰² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 30

⁸⁰³ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 27

Netice olarak, kadınların mülklerini bazen vakfederek dünyası kadar ahretini de düşündükleri bazen de daha kolay bir yol olarak gördükleri satış işlemini yaparak nakit paraya çevirdikleri görülmektedir. Az sayıda kadın ise kira gelirinin içinde yer alarak mülklerini işletme yolunu tercih etmiş ve emek harcamadan kazanım elde etmişlerdir.

3.2. Dolaylı Yoldan Gelirler

Osmanlı Tekirdağ'ında kadınların dolaylı yoldan gelirlerini hibe, miras, mehir, nafaka ve diyet oluşturmaktadır.

3.2.1. Hibe

Hibe, bir malın karşılıksız bir şekilde karşı tarafa mülk olarak verilmesini ifade etmektedir.⁸⁰⁴ Sözlükte ise “bağışlamak” anlamına gelmektedir. Bireyler arasında sevgi ve dostluk bağlarını arttıran; kişiye cömertlik, iyilikseverlik gibi nitelikler katan; bireyin bencillik, kin, kıskançlık, cimrilik gibi duygulardan kurtulmasına vesile olan hibe, İslam dininde teşvik edilmekte ancak yapılan bağışlarda ölçülü olunması ve aşırılıktan uzak durulması tavsiye edilmektedir.⁸⁰⁵ Çünkü, yapılan hibeler miras hakkının ihlal edilmesine ve kardeşler arasında eşitsizliğe neden olabilir. Bu nedenle İslam hukuku, hibe yoluyla varisleri mirastan mahrum etmeye yönelik sınırlandırmalar uygulamaya koyabilmiştir.⁸⁰⁶

Hibe uygulaması yalnızca İslamiyet'e özgü olmayıp bütün inançlarda yer bulmuştur. Kişiler yardım amaçlı olarak ihtiyaç sahiplerine veya inançları doğrultusunda hizmet edenlere hibede bulunmuşlardır. Her dinden insanın malını hibe edebiliyor oluşu hibenin insani bir görev olduğunu da göstermektedir.⁸⁰⁷

⁸⁰⁴ Şimşek, *Osmanlıda Miras*, s. 108. Hibenin menşei ve önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkadir Şener, *İslâm Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri*, *Diyanet Dergisi*, C. 20, S. 2 (1984), ss. 4-7.

⁸⁰⁵ Abdulkadir Şener, *İslâm Hukukunda Hibe*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984, s. 11 ve 15. Şimşek, *Osmanlı'da Miras*, s. 123.

⁸⁰⁶ Özlem Soyer Zeyrek, “1 Numaralı Kütahya Şer’iyye Siciline Göre 18. Asrın Başında Kütahya’da Gayrimüslimlerin Mülk Edinme Meseleleri ve Ticari Faaliyetleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 68 (2021), s. 4.

⁸⁰⁷ Soyer Zeyrek, “1 Numaralı Kütahya Şer’iyye”, s. 4.

İncelediğimiz hibe örneklerinin büyük bir kısmında alım-satım işlemi muvazaalı yani danışıklı/hileli satış şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Burada bir satış işlemi yapılmakta fakat, satış işlemi sırasında teslim alınması gereken ücret, alım yapan kişiye hibe edilmektedir. Bu konuya dair örnekler, aileden veya aile dışından bir bireye malını önce satın sonra hibe etme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kişileri bu şekilde davranmaya iten sebebi kesin olarak bilemiyoruz. Ancak, olası sebeplerden biri mirasçılardan ya da beytûlmâlden mal kaçırmak olabilir. Satış işlemi olsa bile, dava sonunda ederi olan ücretin malı alan kişiye teslim edilmesi; malını satan bireyin bu paraya ihtiyacı olmadığını ve hibenin bireye faydalı olma amacı taşıdığını düşündürmektedir.

Aile içerisinde yapılan muvazaalı satışın bir örneğine Hoca Bâyezıd Mahallesi'nde rastlıyoruz. Mahalle sakinlerinden Ümmühan binti İbrahim, mülkü olan bir bâb oda, dehliz ve merdivenden oluşan menzil ile bir bâb ahırın yarısını ve menzilin iki kanat sokak kapısına kadar olan kısmını, kocası Hüseyin Çelebi'ye 40 kuruşa sattıktan sonra hibe etmiştir.⁸⁰⁸

Hüseyin Çavuş-u Kebir Mahallesi'nde yaşayan Gevher binti İbrahim ise, aynı mahallede yaşayan Hasan Beşe'ye menzilini 150 kuruşa satmış daha sonra bu meblağı Hasan Beşe'ye hibe etmiştir. Gevher Hatun'un akraba dışından bir erkeğe muvazaalı satış yaptığı anlaşılmaktadır.⁸⁰⁹

Hibe belgelerinin bir kısmı ise miras davaları içerisinde geçmektedir. Bu davalarda genelde davacı taraf hibe edildiği söylenen malın miras malı olduğunu iddia etmekte, davalı taraf ise hibenin mirastan olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu tür davalarda şahitler, genelde davanın sonucunu belirlemektedir. Bu durumu yansıtan örneğe Yunus Bey Mahallesi'nde rastlıyoruz. Mahalle sakinlerinden Elhâc Mustafa ölünce karısı Emine Hatun terekenin paylaşımı konusunda sorun yaşamıştır.

⁸⁰⁸ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 55 Aile içerisinde yapılan muvazaalı satış örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 20; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 33; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 28; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 55; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 115

⁸⁰⁹ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 26 Akraba dışından bireylere yapılan muvazaalı satış örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 52; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 27; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 13; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 20; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 50

Anlaşmazlığın nedeni ise 200 tuğralı altındır. Vârislerin iddiasına göre altınlar terekeye dahildir. Ancak, Emine Hatun bu iddiayı kabul etmemiş ve kocasının dokuz ay önce altınları kendisine hibe ettiğini şahitlerin onayı ile kanıtlamıştır.⁸¹⁰ Bu kanıt altınların terekeye dahil edilmesini dolayısıyla paylaşılmasını engellemiştir.

Diğer örneğin sahibi Nusratlı Köyü'nde yaşayan Rukiye Hatun'dur. Davaya konu olan olay, 8,5 dönümlük arsanın terekeye ait olduğunun ispat edilmesiyle ilgilidir. Rukiye Hatun'a göre arsa miras kalmıştır ve vârisler arasında paylaşılması gerekmektedir. Ancak oğlu Ali, annesinin söylemlerine karşı çıkmış ve babasının ölmeden on ay önce arsayı kendisine hibe ettiğini iddia etmiştir. Mahkemede yer alan şahitler, Ali'nin iddiasında haklı olduğunu ve kendilerinin hibe olayına şahit olduklarını ifade etmişlerdir.⁸¹¹ Bu örnek akıllara şu soruyu getirmektedir: Yapılan hibe Rukiye Hatun'dan habersiz mi gerçekleştirildi, yoksa Rukiye Hatun arsanın hibe edildiğinden haberdardı da miras alabilmek adına yalan bir yol mu izlemek istedi? Siciller bu konuda maalesef sessiz kalıyor. Bu davada gözlemleyebildiğimiz belki de tek gerçek bazı hibelerin özellikle hibe yapan kişi öldükten sonra vârisler arasında çeşitli sorunlara sebep olabilmesidir.

Bazı miras davalarında şahitlere ihtiyaç duyulmadan varîsler daha önce yapılan hibeyi kabul etmişlerdir.⁸¹² Bazı hibelerin ise kadınların mirastan pay almasına engel olduğu görülmektedir.⁸¹³

Yapılan hibelerin bir kısmı vârislerin mirastan pay almalarını engelleme düşüncesi taşıyor olsa da kişinin iktisadî gücünü göstermesi ve maddi açıdan zayıf olanı destekleme duygularını yansıtması açısından önem taşımaktadır. Bu destek bazen erkeğin karısına ya da kızına yaptığı bağışta ortaya çıkmaktadır.⁸¹⁴ Örneğin, Hoca Veli Mahallesi'nde yaşayan Nasuh bin Abdullah, eşi Gevher Hatun'a menziline ve

⁸¹⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 23

⁸¹¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 16 Yapılan hibelerin vârisler arasında anlaşmazlığa neden olduğu dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 9; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 53

⁸¹² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 14; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 23

⁸¹³ Kadınların mirastan pay almalarını engelleyen hibe uygulamalarına ilişkin dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 16-23-24; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 9

⁸¹⁴ 1717-1731 yılları arasında erkeğin karısına ve kızına yaptığı hibe örneklerinin tamamı için bakınız: RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 33-59; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 22-28; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 24-27; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 53; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 60

çeşitli mutfak eşyalarını,⁸¹⁵ Yunus Bey Mahallesi'nden Elhâc Mustafa vefat etmeden dokuz ay önce eşi Emine Hatun'a 200 tuğralı altını,⁸¹⁶ Kara Kâtip Mahallesi'nden Mehmed Efendi ise karısı Ayşe Hatun'a 300 kuruş değerindeki evini hibe etmiştir.⁸¹⁷ Câmî'i Vasat Mahallesi'nden Ayşe Hatun'a, eşi menzil ve çeşitli ev eşyaları hibe ederken,⁸¹⁸ Elhâc İsa Mahallesi'nden Mustafa Çelebi, kızı Fatma Hatun'a mahzenin yarısını, bir dükkânı, menzildeki altı hisseyi, dört dönüm bağın yarısını ve çeşitli eşyaları hibe etmiştir.⁸¹⁹ Farklı zamanlarda, farklı mahallelerde, farklı kadınlara yapılan hibeler genellikle kadınların barınma ve eşya ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik görünmektedir.

Kadınların hemcinslerine yaptıkları hibeler de vardır. Mesela, Fatma Hatun, menzilini Havva Hatun'a; arsasını ise Mahmure Hatun'a hibe etmiştir.⁸²⁰ Kara Kâtip Mahallesi'nde yaşayan Ayşe Hatun, aynı mahallede yaşayan Saliha Hatun'a 25 tuğralı altınını hibe etmiştir.⁸²¹

Siciller annelerin kızlarına yaptıkları hibeleri de ihtiva etmektedir. Elhâc Hürmüz Mahallesi'nden Emine Hatun, Sultan Mehmed Han vakfına 100 akçe mukataası olan bahçesini kızları Saliha ve Fatma Hatun'a hibe etmiştir.⁸²² Bevvab Mehmed Bey Mahallesi'nden Fatma binti Şaban ise kızı Emine Hatun'a çeşitli eşyalar hibe etmiştir. Bunlar içerisinde kaftanlar ve kürk de yer almaktadır. Benzer bir hibe davası Hüseyin Çavuş-ı Kebîr Mahallesi'nden Hatice Hatun'a aittir. Hatice Hatun, kızına menzil, bir çift altın bilezik, iki köhne beledî döşek ve dört köhne beledî yastığı hibe etmiştir.⁸²³

Hibe uygulaması Müslümanlar arasında yaygın olmakla birlikte bazı gayrimüslim kadınlar da bu uygulamadan yararlanmıştır. Mesela, Belâş binti Banco isimli Hristiyan kadın, 400 kuruş değerindeki menzilini ve 250 kuruş değerindeki börekçi

⁸¹⁵ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7

⁸¹⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 23

⁸¹⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 28

⁸¹⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 24

⁸¹⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 59

⁸²⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 52-53

⁸²¹ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 54

⁸²² RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 115

⁸²³ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 36-49

fırını, aynı mahallede yaşadığı Dimitri'ye hibe etmiştir.⁸²⁴ Noshatun isimli Ermeni kadın ise 500 kuruşu Hestakin veledi Hemak'a hibe etmiştir.⁸²⁵ Görüldüğü üzere Tekirdağ'da hibe yalnızca Müslüman kadınlara özgü değildir. Gayrimüslim kadınlar da bu bilinç ile kendi din ve milletlerinden bireylere yardım etmişlerdir.

Kadınların bir kısmı sahip oldukları mallarını eşine hibe etmiştir. Bu tür hibeler genellikle ev, para ve mehir konularını içermektedir. Örneğin, Şerife Ayşe Hatun 5.400 kuruş nakit parasını,⁸²⁶ İsmihan binti Mehmed ise 6.000 akçe mehr-i müeccelini eşine hibe etmiştir.⁸²⁷ Şerife Hatun, bir altın bilezik, bir incili kuşak ve çeşitli ev eşyalarından oluşan mülkleri ile 75 kuruş mehr-i müeccelini kocası Elhâc Mehmed'e,⁸²⁸ İsmihan Hatun, 6.000 akçe mehr-i müeccelini eşi Hasan Çelebi'ye,⁸²⁹ Kehrihan binti Hasan ise menzilin yarısı ile çeşitli ev eşyaları ve 8.000 akçe mehr-i müeccelini kocası Mehmed Çelebi'ye hibe etmiştir.⁸³⁰

Kadınların yaptıkları hibeler bazen aynı mahalleden⁸³¹ bazen de komşu mahalleden⁸³² bir şahsa olmuştur. Örneğin, Hoca Bâyezîd Mahallesi'nde yaşayan kudret el muhadderât Fatma Hatun, fevkânî iki bâb oda, bir sofa, tahtânî iki bâb oda ve bir miktar bahçeden oluşan menzilini aynı mahallede yaşayan Hasan Abdullah'a hibe etmiştir. Fatma Hatun, bununla yetinmeyip yaşadığı mahallede tahtânî iki bâb oda, bir sofa ve bir miktar bahçeden oluşan menzilini Havva Hatun'a hibe ederken; yine aynı mahalledeki arsasını Mahmure Hatun'a hibe etmiştir.⁸³³ Yapılan hibeler, Fatma Hatun'un varlıklı bir Tekirdağ kadını olduğunu göstermektedir.

⁸²⁴ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 61

⁸²⁵ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 38 Gayrimüslim kadınların yaptığı ya da onlara yapılan hibe örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 9; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 22; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 126

⁸²⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 36

⁸²⁷ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 30

⁸²⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 21

⁸²⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 30

⁸³⁰ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 31

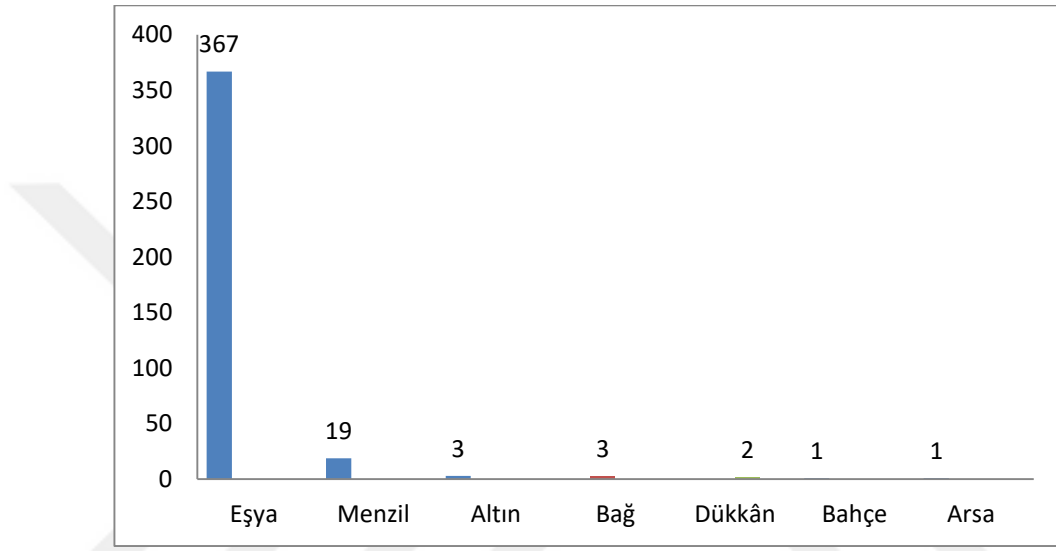
⁸³¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 13

⁸³² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 27; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 48

⁸³³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 52-53

Aile dışından kişilere yardım amaçlı yapılan hibe örneklerinde kadınların genellikle menzil hibe ettiği⁸³⁴ bazen satılan menzilin parasının bir kısmının alındığı bir kısmının ise hibe edildiği görülmektedir.⁸³⁵ Ayrıca, aile dışından bir şahsa kadınlar eşyalarını,⁸³⁶ parasını,⁸³⁷ bağını,⁸³⁸ alacaklı olduğu borç parayı⁸³⁹ ve bökrekçi fırını⁸⁴⁰ da hibe etmiştir.

Aşağıdaki grafikte kadınlara yapılan hibeler yer almaktadır.

Grafik 3.2. Kadınlara Yapılan Hibeler

Grafikte görüldüğü üzere kadınlara toplam 396 ayrı hibe yapılmıştır. Hibeler içerisinde eşya ve menzilin⁸⁴¹ yüksek miktarda oluşu kadınlara daha rahat bir yaşam sunma çabasına işaret etmektedir. Menzil barınma ihtiyacını karşılamakta, eşyalar günlük yaşamı kolaylaştırmaktadır. Koca, baba ve başka bir kadın tarafından

⁸³⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 5; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 52; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 13; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 50-61; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 26

⁸³⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 27

⁸³⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 27-28-48

⁸³⁷ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 38

⁸³⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 98; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 27

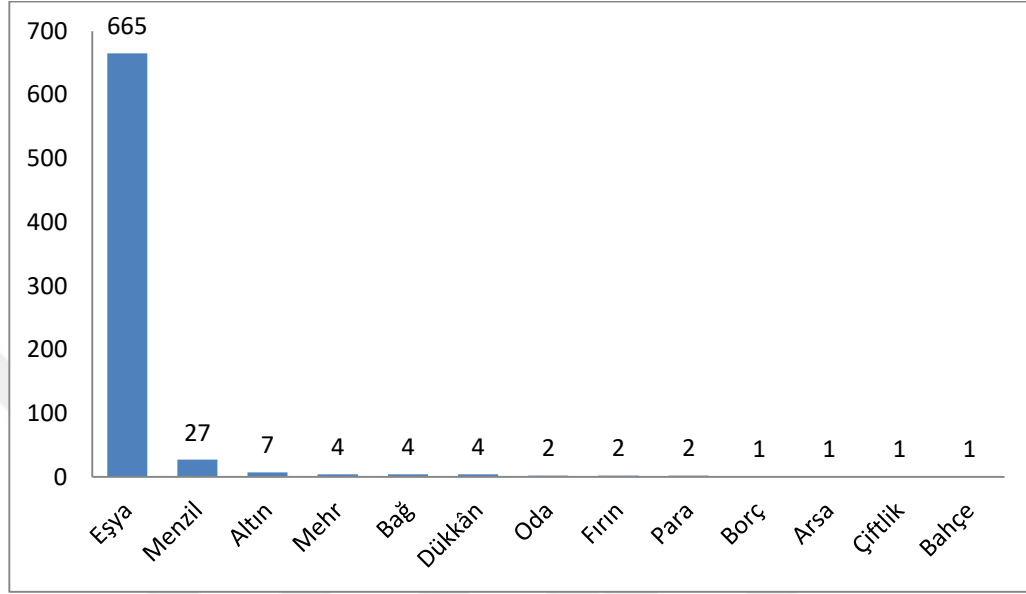
⁸³⁹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 28

⁸⁴⁰ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 61

⁸⁴¹ 1717-1731 yılları arasında kadınlara yapılan menzil hibeleri ya da menzildeki hisselerin hibesi hakkında bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-52; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 15-33-38-49-59; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s.28; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 24-27-33-59-66-79-93; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 53-126; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 50-60

kadınlara yapılan hibeler öldükten sonra miras olarak bırakabilen varlıklar olmuştur.⁸⁴²

Kadınların sahip oldukları mülklerden neleri bağışladıkları aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 3.3. Kadınların Yaptığı Hibeler

Grafikten anlaşılabacağı üzere kadınlar toplam 721 ayrı hibe yapmıştır. Hibeler içerisinde eşya ve menzil diğer hibe türlerine göre oldukça fazladır. Hibe sayıları ve hibelerdeki çeşitlilik Tekirdağ toplumunda bağış yapmayı seven varlıklı kadınların olduğunu göstermektedir.

Hibe yapan Müslüman kadınların 4'ü fahrü'l-muhadderât, 1'i hâcce unvanına sahiptir. Kadınların 32'sinin ise herhangi bir unvanı yoktur. Bazı kadınlar azat ettikleri cariyelerine mülklerini hibe etmişlerdir.⁸⁴³ Bu durum cariyeler ile olan duygusal bağların devam ettiğini göstermektedir. Azat edilmiş olsalar bile cariyeler hala haneden biri olarak görülmekte ve korunup kollanmaya devam edilmektedir.

⁸⁴² Lale Devri'nde Eyüp'te 15 adet hibe kaydına rastlanmıştır. Bu kayıtların 9 tanesi erkeklere 6 tanesi kadınlara aittir. Kadınlara ait hibe sayısının azlığı, onların ekonomik durumlarıyla bağlantılı görülmektedir. Keskin, *Lale Devri'nde Kadınlar*, s. 87. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar'da kadınların yaptığı hibelerin toplamı 19, Kayseri'de ise 9'dur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücedürk, *Şer'iyye Sicillerine Göre*, ss. 81-82. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon'da kadınların dahil olduğu toplam 139 hibe kaydına rastlanmıştır. Bu kayıtların 98'inde kadınlar hibe eden tarafta, 74'ünde hibe edilen tarafta yer almışlardır. Bkz. Özcan, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine*, s. 174 ve 177.

⁸⁴³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 52-53; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 94

İncelediğimiz döneme ait toplam 63 hibe davası vardır. Bu davaların 36'sı satış işlemi olduktan sonra satış ücretinin malı alan kişiye hibe edilmesi şeklindedir. Satış sonrası yapılan hibe davalarının 18'inde satışı ve hibeyi yapan kadın malı alan erkek,⁸⁴⁴ 7'sinde satışı ve hibeyi yapan kadın malı alan kadın,⁸⁴⁵ 10'unda satışı ve hibeyi yapan erkek malı alan kadın,⁸⁴⁶ 1'inde satışı yapan kadın malı alan karı-kocadır.⁸⁴⁷ Satış yapılmadan, sadece malın hibe edildiği örnek sayısı ise 18'dir. Bu davalarda kadınların mehirini,⁸⁴⁸ parasını,⁸⁴⁹ menzilini,⁸⁵⁰ menzildeki hisselerini,⁸⁵¹ arsasını,⁸⁵² dükkânını,⁸⁵³ eşyalarını,⁸⁵⁴ bahçesini,⁸⁵⁵ bağını⁸⁵⁶ ve altınını⁸⁵⁷ hibe ettiğini görmekteyiz. Hibe davalarının yalnızca birinde “hibe” kelimesi geçmemiş, bu davada mülk satılmış ve bedeli alıcıya teslim edilmiştir.⁸⁵⁸ Görüldüğü üzere satış işlemi yapıp satış ücretinin hibe edildiği dava sayısı sadece hibe yapılan dava sayılarından çok daha fazladır.

İncelediğimiz dönemde yer alan hibe davalarının tamamı çeşitli başlıklar oluşturularak aşağıda verilmiştir.

⁸⁴⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 5-22; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 27; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 13; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 20-21-27-28-31-48-55-57; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 50-61; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 26-43-55.

⁸⁴⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 15-36-49; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 33-59-66-79

⁸⁴⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 33-59; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 22-28; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 24-27-31-79; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 60

⁸⁴⁷ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 93

⁸⁴⁸ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 30; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 31

⁸⁴⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 36-38

⁸⁵⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 52; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 126; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 50

⁸⁵¹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 38

⁸⁵² RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 53

⁸⁵³ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 50

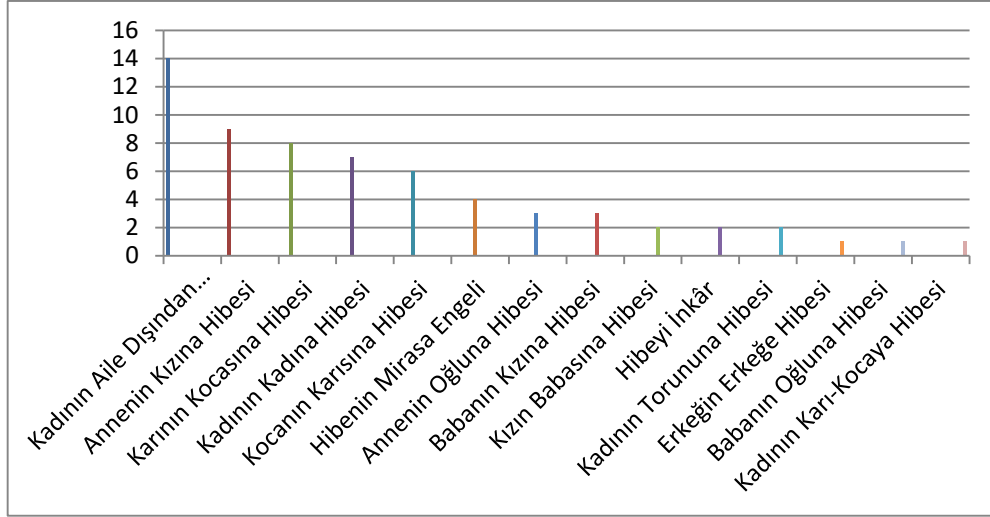
⁸⁵⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 71; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 94; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s.126; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 52-53

⁸⁵⁵ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 115

⁸⁵⁶ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 126

⁸⁵⁷ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 54

⁸⁵⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 98

Grafik 3.4. Hibe Türleri

Yukarıda görüldüğü üzere hibe davalarının toplamı 63'tür. Bu davaların 14'ü kadının aile dışından erkeğe hibesi, 9'u annenin kızına hibesi, 8'i karının kocasına hibesi, 7'si kadının kadına hibesi, 6'sı kocanın karısına hibesi, 4'ü hibenin mirasa engeli, 3'ü annenin oğluna hibesi, 3'ü babanın kızına hibesi, 2'si kızın babasına hibesi, 2'si hibeyi inkâr, 2'si kadının torununa hibesi, 1'i erkeğin erkeğe hibesi, 1'i babanın oğluna hibesi ve 1'i kadının karı-kocaya hibesi şeklinde gerçekleşmiştir.⁸⁵⁹ Yapılan hibelerin tamamı herhangi bir karşılık beklemeden gerçekleştirilmiştir. Hibeler, toplumdaki dayanışmayı ortaya koymaları, ihtiyaç sahibi bireylerin sosyal ve ekonomik yaşamlarını iyileştirmeleri açısından önem taşımaktadır. Elde ettiğimiz veriler; Tekirdağ toplumunda hibenin önemsendiğini, hibe konusunda erkek evlada öncelik verilmediğini yani kız erkek ayrımının yapılmadığını, anne ve babaların yaptıkları hibeler ile kızlarını iktisadî açıdan düşündüklerini açığa çıkartmıştır. Kadınların aile dışından erkeklere yaptıkları hibeler ise toplumdan izole olmayan kadınları göstermesi açısından önemlidir.

⁸⁵⁹ 17. Yüzyılda Balıkesir'de hibe davalarının tamamına yakını aile içerisinde gerçekleşmiştir. Bkz. Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, s. 39. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon'da erkek evlattan ziyade kız evlada hibe yapma eğiliminin daha fazla olduğu saptanmıştır. Bkz. Özcan, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine*, s. 175.

3.2.2. Miras

Sözlükte irs kökünden türeyen miras kelimesi bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi ve başkasından kalan anlamında kullanılmaktadır.⁸⁶⁰ Miras, halk arasında ölenin geride bıraktığı mal ve mülkü ifade etmektedir.⁸⁶¹ Vefat edenlerin geride bıraktıkları mallar tereke, muhallefât, metrukât veya kassâm adıyla anılırdı.⁸⁶² İncelediğimiz miras davalarının çoğunda “tereke” ifadesi kullanılmakta olup, “muhallefât”⁸⁶³ ifadesinin geçtiği dava örneklerine de rastlanmaktadır.

Şer’iyye sicillerinde yer alan terekeler kişilerin sahip oldukları maddi varlıklar ve bunların maddi değerleri hakkında değerli bilgiler vermektedir. Ölen kişiden kalan malların değerlerinin tespiti ve mirasçılara adil bir şekilde dağıtılması kadı tarafından titizlikle hazırlanacak ayrıntılı tereke kayıtları ile olurdu.⁸⁶⁴

Miras hukukuna dair esaslar Kur’an-ı Kerim’de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu konuda oluşan boşluklar ise sünnet ve icma ile doldurulmuştur. Miras paylarındaki düzenlemelere ferâiz denilmekte olup, burada yer alan mirasçılar ashâb’ül ferâiz,⁸⁶⁵ asabe ve zevi’l erham olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Kadınlar bu üç guruptan her birinin içinde yer alarak mirasçı olabilmektedir.⁸⁶⁶ Mirasçılığın oluşmasında; miras bırakanın vefat etmiş olması, mûris (miras bırakan) öldüğünde mirasçının hayatta olması ve miras engellerinin bulunmaması gibi şartlar gerekmektedir. Kan hısımlarının ve nikâhlı karı kocanın mirastan ne kadar pay alacakları ashâb’ül ferâiz,

⁸⁶⁰ Hamza Aktan, “Miras”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2020, s. 143.

⁸⁶¹ Yüksel, “Vakfiyelere Göre Osmanlı”. s. 472.

⁸⁶² Faruk Doğan, “Ondokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Taşrasında Bir Kadının Hukuk Mücadelesi: Midilli Nazırı Kulaksızzade Mustafa Ağa’nın Mirası Davası”, *History Studies*, C. 3, S. 2 (2011), s. 164.

⁸⁶³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 16-27-30-33; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 19-21-42-79-83; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 18-21-24-29-41-98; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 7-21-27-81; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 36-42-60-113; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 56-65-69

⁸⁶⁴ Faruk Doğan, “Bir Eğitim Tarihi Kaynağı Olarak Giresun Şeriye Sicilleri: Tereke Kayıtlarına Yansıyan Kitaplar”, *Turkish Studies*, C. 10, S. 9 (2015), s. 156.

⁸⁶⁵ Ashâbü’l-ferâiz belirli hisse sahipleri demektir. “Ashâbü’l-ferâiz içerisinde; karı, koca, anne, baba, kız, oğul kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir erkek ve kız kardeşler, baba tarafından araya kadın girmeyen dedeler ile anne ve baba tarafından nineler yer almaktadır. Ashâbü’l-ferâiz için tayin edilen en fazla pay 2/3, en az pay 1/8’ dir.” Aktan, “Miras”, s. 144. Ashâbü’l ferâiz sahiplerinin aldıkları paylar ve Ashâbü’l ferâizin diğer mirasçılar ile birlikte aldıkları paylar hakkında çok daha ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, *Mukayeseli İslâm*, ss. 285-292.

⁸⁶⁶ Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda”, s. 473.

asabe ve zevi'l erham kademesinde olmalarına göre netlik kazanmaktadır.⁸⁶⁷

Mirasın tespit ve taksimi kadıların görevleri arasında yer almakta iken zaman içerisinde kassâm denilen memurlara bırakılmıştır.⁸⁶⁸ Askeri zümre içerisinde olanların terekesini kayıt altına aldırması zorunlu iken, halktan bireyler isterlerse miras taksimini kadıya yaptırmışlardır. Kadı, ancak kişiler talep ederse ya da mirasçılar arasında küçük çocuklar varsa miras taksimine karışabilirdi.⁸⁶⁹ Yani, tereke taksiminin mahkemeye yansması için bir vârisin başvurusu, ölenin devlete borcunun olması ve mirasçıların küçük olması gerekirdi. Bu durumlar dışında miras taksimi vârisler tarafından yapılır, mesele mahkemeye intikal etmezdi.⁸⁷⁰ Gayrimüslimler ise miras hukuku konusunda kendi din kurallarına bağlıydılar. Ama dilediklerinde şer'i mahkemelere gitme hakları vardı. Vârisi olmayan gayrimüslimlerin terekeleri tıpkı Müslümanlar gibi devlete kalmıştır.⁸⁷¹

Kişinin ölümü ile birlikte ilk olarak mal varlığı belirlenmekteydi. Bu maldan öncelikle teçhiz ve tekfin masrafları, ölen şahsın varsa kişilere ve vakıflara borçları, ödemediyse eşinin mehir alacağı ve vasiyeti karşılanırdı. Daha sonra tereke mirasçılar arasında paylaşıldı.

Örneğin, Gazioğlu Köyü'nden Rukiye binti Abdullah'ın 97,5 kuruş tutarındaki teçhiz ve tekfin masrafları ile çeşitli kişilere olan borçları ödendikten sonra terekesi mirasçılar arasında paylaşılmıştır.⁸⁷²

Sekbanlı Köyü'nde vefat eden Ahmed Beşe'nin toplam 98.972 akçelik terekesi de benzer bir taksimatı içermektedir. Bu terekeden teçhiz, tekfin ve diğer masraflar için 43.960 akçe; eşine borcu olan mehr-i müeccel için ise 7.200 akçe ayrılmış, kalan

⁸⁶⁷ Aktan, "Miras", s. 144.

⁸⁶⁸ Tarık Özçelik, "Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefatı", *History Studies*, C. 5, S. 1 (2013), s. 287. Osmanlı Devleti'nde kadı ve görevleri için bkz. İlber Ortaylı, "Kadı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, ss. 69-73.

⁸⁶⁹ Tahsin Özcan, "Muhallefat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2020, s. 405.

⁸⁷⁰ Doğan, "Ondokuzuncu Yüzyılın İkinci", s. 164.

⁸⁷¹ Konan, "Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının", ss. 176-177.

⁸⁷² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 16 Benzer örnek için bkz. RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 85

miktar vârisler arasında paylaştırılmıştır.⁸⁷³

Miras taksimindeki hisse oranları bazı durumlarda değişmekle birlikte kadınlar ve erkekler arasında genel olarak ikili birli şeklinde gerçekleşmekteydi.⁸⁷⁴ Rodosçuk Sicillerinde yer alan birçok terekede bu paylaşımı görmekteyiz.

Örneğin, Dudu Hatun Mahallesi'nde vefat eden Elhâc İsmail'in terekesinde yer alan 32 hissenin 4'ü eşi İsmihan Hatun'a, 14'ü oğlu Mehmed'e, 7'si kızı Fatma'ya, 7'si diğer kızı Emine'ye intikal etmiştir.⁸⁷⁵

Mahkeme tutanakları bize gayrimüslimlerin terekelerinin de Müslümanlar gibi pay edildiğini açıklamaktadır. Gayrimüslim kadın ve erkekler arasında da ikili birli miras taksimi uygulanmıştır.

Örneğin, Papa Yorgi Mahallesi'nde ölen Tudor veledi Yani'nin terekesinde yer alan 24 hissenin 3'ü eşi Amine binti Manol'a, 14'ü oğlu Yenkol'a ve 7'si kızı Akendo'ya intikal etmiştir.⁸⁷⁶

Yeni Mahalle'de ölen Danyal veledi Yanik isimli Ermeni'nin terekesinde yer alan 80 hissenin 10'u eşi Serpoçiye, 14'ü oğlu Kirkor'a, 14'ü oğlu, Eronyen'e, 14'ü oğlu Mardos'a, 14'ü oğlu Serkes'e, 7'si kızı İva'ya ve 7'si kızı Ehberet'e intikal etmiştir.⁸⁷⁷

⁸⁷³ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 59 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-39; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 7-9-44; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 59; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 62-70

⁸⁷⁴ Şimşek, *Osmanlı'da Miras*, s. 73.

⁸⁷⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 34 Miras paylaşımı örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 29-67-47; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 40; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 70; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 28-34-41; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 59-95; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 62-64-70

⁸⁷⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 72

⁸⁷⁷ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 25 Bu konuya örnek teşkil eden davalar için Rodosçuk Şer'iyye Sicillerindeki tereke kayıtlarına bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-41-59; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 20-32-60; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 58-72-80; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 13-56-77; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 37-46-47; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 52-69-78; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 20-41-43

Ashâbü'l-feraiz içinde yer alan kadınlar kocaları öldüğünde kocalarının çocukları ve torunları yoksa mirastan dördte bir, varsa sekizde bir oranında pay almışlardır.⁸⁷⁸ Örneğin, Ortaca Köyü'nde ölen Mustafa Çelebi'nin terekesinde olan 72 hissenin 9'u eşi Ayşe'ye, 12 hisse kızı Fatma'ya, 12 hisse kızı Emine'ye, 12 hisse kızı Rabia'ya, 12 hisse kızı Seher'e, 10 hisse oğlunun oğlu Osman'a, 5 hisse oğlunun kızı Rukiye'ye intikal etmiştir.⁸⁷⁹ Camii Atik Mahallesi'nden Mehmed ibni Abdullah ölünce terekesinden rub' hisse (1/4) eşi Ayşe Hatun'a, sâlise-i erbaa hisse (3/4) beytûlmâle kalmıştır.⁸⁸⁰

Mirasla ilgili davalarda ölen şahıslardan yakınlarına kalan mirasta zevce-i metruku (eski kocası),⁸⁸¹ zevce-i metruke (eski karısı)⁸⁸² ibaresi kullanılmaktaydı. Bu durum eşlerin ölümüyle birlikte boşanmanın gerçekleştiğini göstermektedir. Bir kadın vefat edip geride vâris olarak sadece kocası kalırsa mirasın ikide biri kocasına kalırdı.⁸⁸³ Mesela, Cami-i Vusta Mahallesi'nden Vildan binti Abdullah vefat ettiğinde, mirasçı olarak yalnızca eşi kalmıştır. Vildan Hatun'un masraflardan sonra terekesinde kalan 5.258 akçenin yarısını eşi, yarısını ise beytûlmâl almıştır.⁸⁸⁴

Rodosçuk sicillerinde mirasın aile içerisinde paylaşıldığı görülmektedir. Miras paylaşımına konu olan mülkler genelde ev, bağ, bahçe, dükkân, mahzen, değirmen ve çeşitli ev eşyalarıdır. Miras paylaşımında kadınların mahrum bırakılmasına yönelik bir duruma rastlanılmamıştır. Ailenin erkek üyeleri gibi kadınlar da genellikle mülklerden hisselerine düşen payları almışlardır. Ancak bazı dava kayıtları kadınların miras konusunda sorun yaşadıklarını göstermektedir. Örneğin, Margarit isimli Ermeni kadın, babasının ölümünden üç yıl sonra amcaları ile miras konusunda

⁸⁷⁸ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 286. Şimşek, *Osmanlı'da Miras*, s. 94. Kadının hangi durumlarda kocasına mirasçı olamayacağı hakkında bilgi almak için bkz. Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 208.

⁸⁷⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 12

⁸⁸⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 12-68-71; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 9-55-61; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 39; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 34; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 83-94-105; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 21

⁸⁸¹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 30

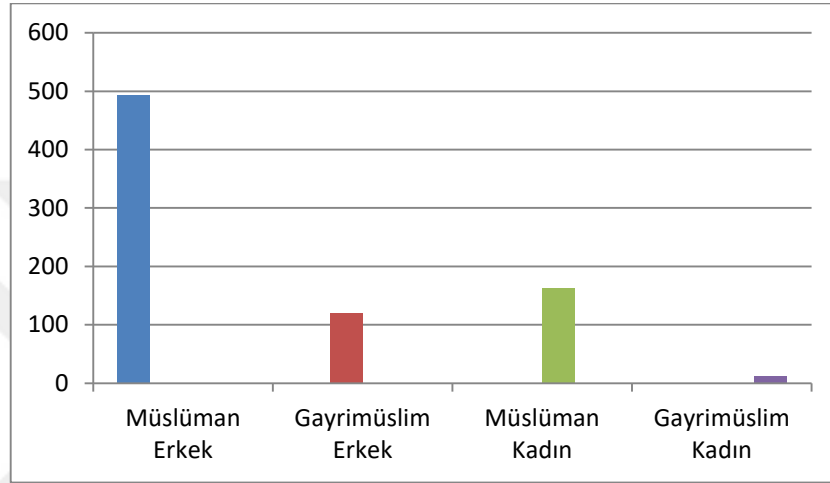
⁸⁸² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 34

⁸⁸³ Akgündüz, *Mukayeseli İslam*, s. 289.

⁸⁸⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 80 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 88; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 17-27-28-41; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 12-75; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 26-57; Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 63-74-78; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 66

davalık olmuştur. Amcaların iddiasına göre bağ ve çeşitli eşyalar terekeye dahildir ve kendilerine verilmesi gerekmektedir. Bu iddiaları kabul etmeyen Margarit, bağ ve çeşitli eşyalar için amcalarına üç sene önce 4'er kuruş ödediğini, bu nedenle mülklerin kendisine ait olduğunu şahitler ile ispatlamıştır.⁸⁸⁵

Çalıştığımız dönemi kapsayan terekelerin kadın ve erkek olarak miktarları aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 3.5. Müslüman ve Gayrimüslim Erkek ve Kadın Tereke Miktarları

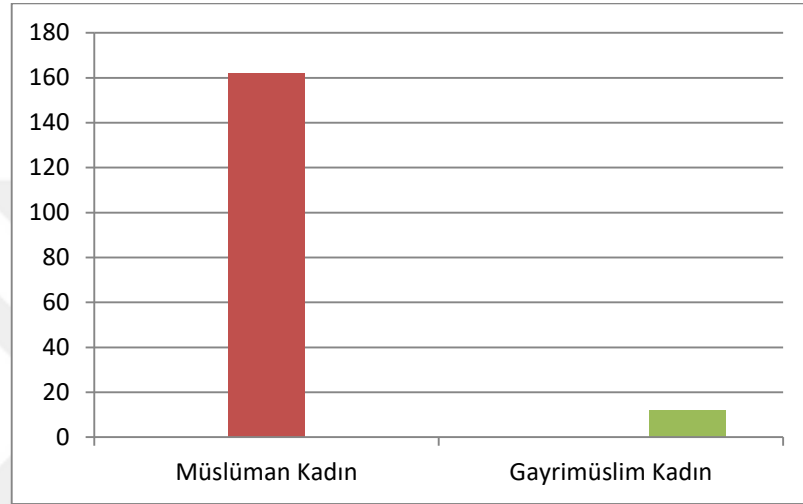
İncelediğimiz sicillerdeki miras kayıtlarının toplamı 787'dir. Bu davaların 613'ünü (%78) erkek terekeleri, 174'ünü (%22) kadın terekeleri oluşturmaktadır.⁸⁸⁶ Müslüman erkeklerin terekeleri 493, gayrimüslim erkeklerin terekeleri 120, Müslüman kadınların terekeleri 162, gayrimüslim kadınların terekeleri 12 tanedir. Gayrimüslimlere ait terekeler, İslam hukukundan yararlanıldığını ve tereke taksimi konusunda bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Gayrimüslim terekeleri Müslüman terekelerine göre oldukça düşük sayıdadır. Gayrimüslimlerin kendilerine

⁸⁸⁵ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 76 Terekenin paylaşımı konusunda yaşanan çeşitli sorunlar için bkz. RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 46; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 25; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 61

⁸⁸⁶ Lale Devri'nde Galata'da terekelerin %57'si erkeklere, %43'ü kadınlara aittir. Bkz. Akbel, *Lale Devrinde Galata*, s. 179. Lale Devri'nde Eyüp kazasında 462 tereke kaydının 265'i kadınlar tarafından, 197'si erkekler tarafından kaydedilmiştir. Bkz. Keskin, *Lale Devri'nde Kadınlar*, s. 86. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon mahkemesinde 457 (% 15,22) miras davası kaydedilmiştir. Bkz. Özcan, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine*, s. 168. 1640-1648 yılları arasında Tekirdağ'da gayrimüslimlerin miras ile alakalı 79 adet dava kaydı bulunmaktadır. Bu davaların 54 tanesi veraset davası, 25 tanesi tereke ile ilgilidir. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, ss. 142-143. Ayrıca, 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait miras kayıtları için bkz. Yücutürk, *Şer'iyye Sicillerine Göre*, s. 63.

ait cemaat mahkemelerinin oluşu ve gerekli gördüklerinde şer'i mahkemeleri kullanmaları az sayıdaki terekelerin sebebi olsa gerek. Ayrıca, her terekenin kayıt altına alınmaması gayrimüslim tereke miktarlarının düşük olmasının bir başka sebebidir.

Müslüman ve gayrimüslim kadınların dahil oldukları miras davalarının sayısı aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 3.6. Kadınların Miras Davası Sayıları

Müslüman kadınlar gayrimüslim kadınlardan çok daha fazla miras davalarında yer almıştır. Aradaki büyük farkın nedeni yukarıda belirtildiği üzere gayrimüslim kadınların şer'i mahkeme dışında kendi cemaat mahkemelerinden faydalanmaları ile açıklanabilir. Oysa, Müslüman kadınların terekelerinin kayıt altına alınabileceği Tekirdağ'da yalnızca kadı mahkemesi bulunmaktadır.

Tereke taksiminde karşılaştığımız durumlardan biri sulh meselesidir. Sulh, iki tarafın anlaşamadığı durumda kendi rızaları ile aralarındaki uyuşmazlığa son vermelerini ifade etmektedir.⁸⁸⁷ Örneğin, Yeni Mahalle'de sakin olan Barnik veledi Toros isimli Ermeni ölünce geride oğulları Pedros ve Bogos kalmıştır. Bagos'un ölümü üzerine ise mirasçı olarak eşi ve iki kızı kalmıştır. Bagos'un eşi ve kızları, kendilerine intikal eden 19 hisse karşılığında Pedros ile 40 kuruş üzerine sulh olmuşlardır. Dava, Bagos'un eşi ve kızlarının terekede Pedros üzerinde bir hakları kalmadığını beyan

⁸⁸⁷ Şimşek, *Osmanlı'da Miras*, s. 160.

etmeleriyle sonuçlanmıştır.⁸⁸⁸ Görüldüğü üzere sulh olunan davaların sonunda sulh bedelini alan taraf terekede hiçbir hakkının kalmadığını beyan ederek davayı sonlandırmaktadır.

Terekedeki anlaşmazlık bazen muslihîn (arabulucu) ile çözüm bulmuştur. Mesela, Elhâc Mustafa vefat edince geride eşi Rukiye binti Elhâc Hasan, büyük kızları Ümmühan ve Ayşe ile küçük kızı Rukiye kalmıştır. Anne Rukiye Hatun ile büyük kızları arasında mirasın paylaşımı konusunda anlaşmazlık yaşanmıştır. Rukiye Hatun, kızları Ümmühan ve Ayşe'nin terekeden 2.500 kuruş ve çeşitli eşyaları sakladığını ileri sürerek bunların kendisine iadesini talep etmiştir. Nihayetinde dava, muslihîn aracılığıyla 1.225 kuruş üzerinden yapılan sulh ile neticelenmiştir.⁸⁸⁹

Tereke taksiminde sulh olunması, kadınların mirastan alacakları miktarın bazen daha az olmasına sebep olmaktadır. Örneğin, Yeni Mahallede yaşayan Usab veledi Gabriyel ölünce, eşi Nori binti Kestostur eşinin anne ve babasından davacı olmuştur. Nori, vekil aracılığıyla katıldığı mahkemede, eşi Usab'ın kendisini mehr-i müeccel olarak yedi tuğralı altın; mehr-i muaccel olarak ise beşer inci kademeli bir çift altın mengüş, on iki zerâ'î Hatayî ve bir sade Hatayî kaftan, iki yüz elli dirhem sim raht kuşak, bir münakkaş çuka ferace ve bir telli dülbent üstük karşılığında nikâhladığını ifade etmiştir. Bu nedenle yedi tuğralı altın, bir çift altın mengüş ve on iki zera'î Hatayî'yi terekeden talep etmiştir. Usab'ın anne ve babası ise bu iddiayı reddetmiş, ayrıca on kuruş değerinde bir sim bıçak ile sekiz kuruş değerinde bir çuka çakşiri de Nori'den talep etmişlerdir. Dava, Nori'nin muslihîn aracılığıyla 11 kuruşa sulh olması ile sonuçlanmıştır.⁸⁹⁰ Nori'nin talep ettikleri ile dava sonunda sulh olduğu meblağ akıllara şu soruyu getirmektedir: Nori, talep ettiklerini neden ispat etmedi? Eğer, isteklerini ispat edebilseydi söylediği değerli eşyaları da alabilirdi. Anlaşılan Nori'nin ya iddiasını ispat edebilecek şahitleri yoktur ya da çevresel faktörler onu sulh olmaya zorlamıştır. Bu konuda kesin bir açıklama yapamıyoruz. Davaya dair

⁸⁸⁸ Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 47-60 Benzer tereke davaları için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 240-41-62; Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-49; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 53; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 20-56-59-104; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 34-47-87; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 69-91

⁸⁸⁹ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 57 Muslihîn aracılığıyla sulh olunan davalar için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 23; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 44-49; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 37-61; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 42-75

⁸⁹⁰ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 37

görünen tek gerçeklik, iddia ettiği mehirini mirastan tam olarak alamayan kadının olası mağduriyetidir. Çünkü talep edilenler ile alınan arasında büyük fark vardır.

Terekeden alınması gereken meblağın sulh nedeniyle oldukça düşük alındığını gösteren diğer bir örneği Ayşe Hatun'un davasında görüyoruz. Karakâtîp Mahallesi'nde vefat eden Mahmud bin Ali'nin eşi Ayşe Hatun, eşinin ortağı Elhâc Mehmed'i dava etmiştir. Davadan anlaşıldığına göre Elhâc Mehmed, ortağı Mahmud'un malından toplam 1.444 kuruş almıştır. Bu para terekedendir. Ayşe Hatun, bu parayı Mehmed'ten alamayınca durumu arzuhal ile Asitane-i Saadete bildirmeye karar vermiştir. Ancak devlet görevlileri müdahale etmeden, muslihîn aracılığıyla Mehmed ile 200 kuruş karşılığında sulh edildiği anlaşılmaktadır. Dava sonunda Mehmed ile herhangi bir sorunu kalmadığını söyleyen Ayşe Hatun, aslında alması gereken 1.244 kuruştan feragat etmiştir.⁸⁹¹ Dava örnekleri, tereke taksiminde kadınların bazı haklarından vazgeçtiklerini ve sulh olmaları nedeniyle mülklerinden yeterince istifade edemediklerini göstermektedir.

Vefat eden kişinin doğacak bir mirasçısı varsa ve terekenin dağıtılması uygunsa, doğacak çocuğun miras payı ayrıldıktan sonra diğer mirasçılara hisseleri taksim edilmektedir.⁸⁹² Örneğin, Nebizade Mahallesi'nde vefat eden Elhâc Mehmed Bin Recep'in terekesi 10.079 akçedir. Bunun 1.259 akçesi eşi Ayşe Hatun'a, 2.940 akçesi küçük kızı Hatice'ye, 5.880 akçesi ise doğacak çocuğa ayrılmıştır.⁸⁹³

Diğer bir örnek Hacı Köyü'nde vefat eden Ali Beşe bin Mahmud'a aittir. Ali Beşe'nin teçhiz tekfin, mehir ve diğer masraflardan sonra terekesinde 193.699 akçe kalmıştır. Bu meblağın 24.211 akçesi eşi Fatma binti Süleyman'a, 48.425 akçesi oğlu Mahmud'a, 48.425 akçesi oğlu Mehmed'e, 24.211 akçesi kızı Rukiye'ye, 48.425 akçesi ise doğacak çocuğa ayrılmıştır.⁸⁹⁴

⁸⁹¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 75

⁸⁹² Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 433.

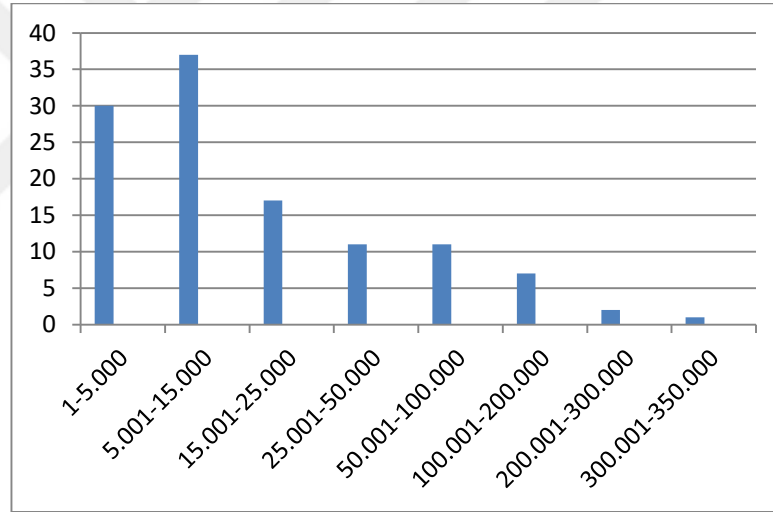
⁸⁹³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 61

⁸⁹⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 57 Bu tür davalara örnek olarak bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 27-39; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 29-35; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 15-72-103; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 10; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 89-106; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 47

Ölen kimsenin mirasçısı olmadığına ise tereke beytûlmâle kalırdı.⁸⁹⁵ Örneğin, Dizdarzâde Mahallesi'nden Seher binti Abdullah vefat ettiğinde vârisi bulunmamaktadır. Onun terekesindeki 161 akçe beytûlmâl'e kalmıştır.⁸⁹⁶ Elhâc İsa Mahallesi'nde ölen Hatice binti Abdullah'ın da mirasçısı bulunmadığından, 1.116 akçe tutarındaki terekesi beytûlmâle kalmıştır. Terekedeki masraflar içerisinde Hatice Hatun'a hizmet eden bir kişinin olduğu ve ona 330 akçe ödendiği görülmektedir.⁸⁹⁷

Ölen bir gayrimüslimin mirasçısı olmadığına da terekesi devlete kalmıştır.⁸⁹⁸ Mesela, Kori isimli Hristiyan kadın öldüğünde, bilinen vârisi yoktur ve terekesi beytûlmâl'e kalmıştır.⁸⁹⁹

Kadınların sahip oldukları terekelerin akçe olarak miktarları aşağıda verilmiştir.

Grafik 3.7. Kadınların Tereke Miktarları (akçe olarak)

Grafikteki tereke miktarları kadınların servetinin eşitsiz dağıldığını ortaya koymaktadır. İncelediğimiz dönemde, en yüksek tereke değeri Elhâc Hürmüz Mahallesi'nde vefat eden Emine binti Elhâc İbrahim'e aittir. Onun dikkate değer

⁸⁹⁵ Özcan, “Muhallefât”, s. 405.

⁸⁹⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 72

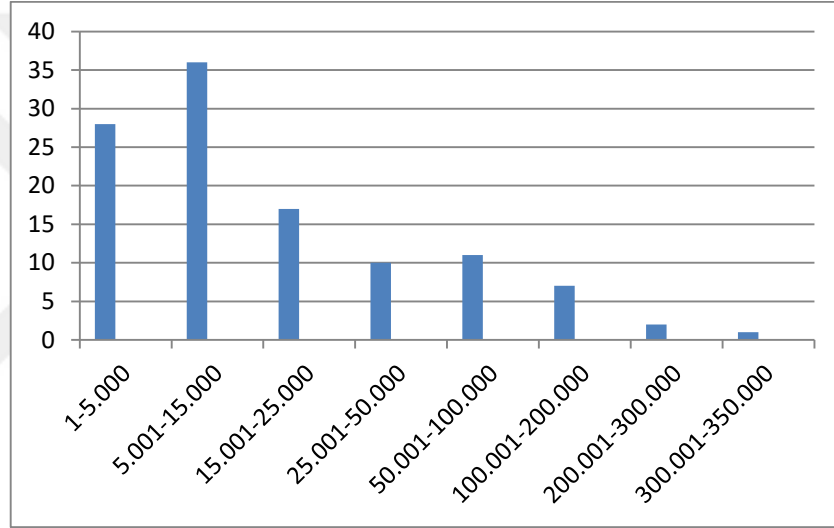
⁸⁹⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 65 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 54; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 105; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 85

⁸⁹⁸ Konan, “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının”, s. 177.

⁸⁹⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 37 Benzer örnek için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 40

terekeşinin toplamı 315.150 akçedir. Menkulleri içerisinde şamdan, altın bilezik, altın küpe, kürkler, kaftanlar, ipekli eşyalar ve 18.000 akçe mehr-i müeccel yer almaktadır. Ayrıca; berber dükkânları, mekârî odaları, bakkal dükkânı, nalbant dükkânı, Ermeni odaları, terzi dükkânı ve mahzenin yarı hissesinden oluşan gayrimenkuller de vardır.⁹⁰⁰ En az tereke miktarı ise 308 akçe olup Yanık Mahallesi'nde ölen Şehno ibneti isimli Ermeni kadına aittir. Herhangi bir mirasçının olmadığı bu tereke devlet hazinesine intikal etmiştir.⁹⁰¹

Kadınlardan kalan mirasın dinî aidiyet açısından miktarları aşağıdaki grafiklerde gösterilmektedir.

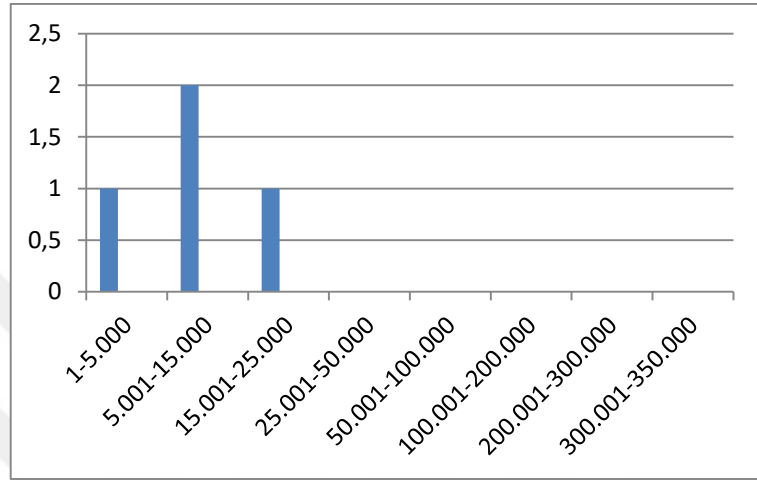

Grafik 3.8. Müslüman Kadınların Tereke Miktarları (akçe olarak)

⁹⁰⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

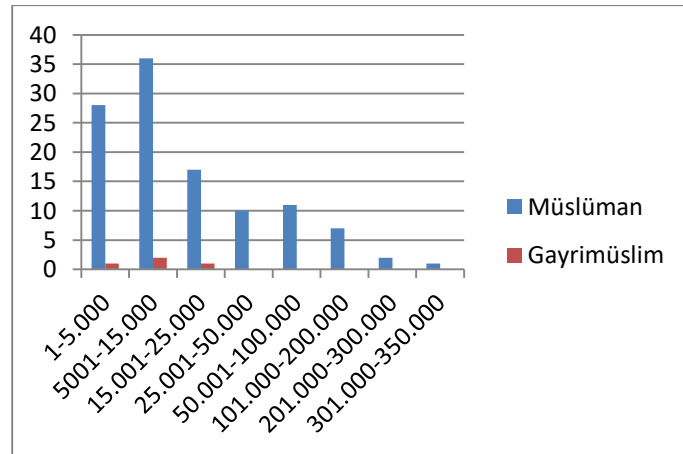
⁹⁰¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 40

Müslüman kadınların tereke miktarlarına baktığımızda; terekesinin toplamı 1-5.000 akçe arasında 28 kadın, 5001-15.000 akçe arasında 36 kadın, 15.001-25.000 akçe arasında 17 kadın, 25.001-50.000 akçe arasında 10 kadın, 50.001-100.000 akçe arasında 11 kadın, 100.001-200.000 akçe arasında 7 kadın, 200.001-300.000 akçe arasında 2 kadın, 300.001-350.000 akçe arasında 1 kadın olduğu görülmektedir.

Grafik 3.9. Gayrimüslim Kadınların Tereke Miktarları (akçe olarak)

Gayrimüslim kadınların tereke miktarlarını incelediğimizde; terekesinin toplamı 1-5.000 akçe arasında 1 kadın, 5.001-15.000 akçe arasında 2 kadın, 15.001-25.000 akçe arasında 1 kadın olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 3.10. Müslüman ve Gayrimüslim Kadınların Terekelerinin Karşılaştırılması

Yukarıdaki grafikte terekesinin toplamı 1-5.000 akçe arasında 28 Müslüman kadın, 1-5.000 akçe arasında 1 gayrimüslim kadın, 5001-15.000 akçe arasında 36 Müslüman kadın, 5.001-15.000 akçe arasında 2 gayrimüslim kadın 15.001-25.000 akçe arasında 17 Müslüman kadın, 15.001-25.000 akçe arasında 1 gayrimüslim kadın, 25.001-50.000 akçe arasında 10 Müslüman kadın, 50.001-100.000 akçe arasında 11 Müslüman kadın, 100.001-200.000 arasında 7 Müslüman kadın, 200.001-300.00 arasında 2 Müslüman kadın, 300.001-350.00 arasında 1 Müslüman kadın olduğu belirlenmiştir. Gayrimüslim kadınların Müslüman kadınlara oranla tereke davaları oldukça az sayıda olsa da bize miras miktarlarını dinî açıdan karşılaştırma olanağı sunmaktadır.

Terekeler nakit akçe sahibi kadınların⁹⁰² yanı sıra borç veren varlıklı kadınların olduğunu da göstermektedir. Örneğin, İbrahim Bey Mahallesi'nde vefat eden Ayşe Hatun'un terekesi 127.759 akçedir. Terekesinde çeşitli eşyalar dışında; Arap cariyeye, altın bilezik, 12.000 akçe mehr-i müeccel, dört bâb mekâri odası ve bir bâb harap dükkânın yarı hissesi ve eşi Mehmed Efendi'ye verdiği 60.000 akçe borç da bulunmaktadır.⁹⁰³ Bazı terekelerde ise kadınların borç aldıkları görülmektedir.⁹⁰⁴

Bazı kadınlar, kendilerinden kalacak mirasın durumunu hayatta iken belirlemişlerdir. Çocukları olmayanlar, ölmeden önce mülklerini kocasına bırakmış; mirasçısı bulunmayanlar ise eşyalarını hayatta iken aile dışından bir bireye satmıştır.⁹⁰⁵ Ayrıca kimi kadınlar, terekelerinin vârisini sağlığında tayin etmiştir.⁹⁰⁶ Mirasçının olmadığı ya da belirli bir kişinin mirasçı olduğu bu davalar terekelerine devletin el koymasını engellemeye çalışan bireylerin olduğunu akla getirmektedir.

Bazı kadınlar, kocasının ölümü sonrası mirasına zorla el konulmasını kabul etmeyerek çözümü mahkemede aramışlardır. Örneğin, Hatice Hatun'un kocası Haseki Mehmed vefat edince, geride kalan malı subaşı ve hazinekar zabt etmiştir.

⁹⁰² Nakit akçe sahibi kadınlar için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 94; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 31; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 85; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 63-70

⁹⁰³ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61 Borç veren kadın örneği için bkz. RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 49

⁹⁰⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 75; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 16-75-85; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 114

⁹⁰⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 29-55

⁹⁰⁶ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 68

Olayı takip eden mahkeme, kalan mirasın Hatice Hatun'a verilmesini karara bağlamıştır.⁹⁰⁷

İncelemelerimiz, kadınların mal varlığının önemli bir bölümünün miras sayesinde oluştuğunu göstermektedir. Kadının doğup yetiştiği baba evinden ve evlendiğinde eşinden aldığı miras, onun iktisadî yaşamına yön vermiştir.

3.2.3. Mehir Geliri

Aile hayatı ve kadın bölümünde mehir hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Fakat incelemelerimizde, mehirin kadının en önemli gelir kaynaklarından biri olduğu görülmüştür. Mehir miktarları ve bu miktarların istatistiksel analizi ile Tekirdağ kadının ekonomik ve sosyal durumunun daha net ortaya çıkarabileceği kanaatindeyiz.

Mehir, İslam hukukunda nikâh nedeniyle kocanın karısına ödemekle yükümlü olduğu maddi bir sorumluluktur ve kadınların mal varlığının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Kadının alacaklı olduğu mehir miktarını çoğunlukla terekelerde ve boşanma davalarında görmekteyiz. Ancak mehirini eşine hibe eden kadınlar,⁹⁰⁸ mehirine takas olarak eşinden mülk alan kadınlar,⁹⁰⁹ ölen eşinden alacağı olan mehirini ve terekeyi oğluna bırakan kadınların⁹¹⁰ varlığı da mevcuttur. Bu kayıtlar bize mehir davalarındaki çeşitliliği göstermektedir.

Erkeğin, karısına vermek zorunda olduğu mehir ödenmemişse, erkek öldükten sonra terekenin borçlar kısmında yer almaktadır. Örneğin, Küçük Karacamuratlı Köyü'nden Recep ibni Gavz'ın eşi Hatice'nin 500 akçe mehir alacağı, Ortaca Köyü'nden İslam ibni Mehmed'in eşi Rabia'nın 12.000 akçe mehir alacağı ve İbrahim Bey Mahallesi'nden Elhâc Umur Ağa'nın eşi Emine'nin 6.000 akçe mehir

⁹⁰⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Divan-ı Hümâyün Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHH.d.00121}), s. 326 (29 Zilhicce 1125/16 Ocak 1714).

⁹⁰⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 21-31

⁹⁰⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 12; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 57-75-125; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731) s. 67

⁹¹⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 26

alacağı terekenin masraf ve borçlar kısmında yer almaktadır.⁹¹¹

Kadın vefat ettiğinde, almamış olduğu mehir terekesinde menkul ve gayrimenkullerin açıklandığı bölümde yer almaktadır. Kadının ölümü sonrası mehirin kime kaldığını burada görmekteyiz. Örneğin, Nebizade Mahallesi'nde vefat eden Ümmühan binti Abdullah'ın alacağı 1.200 akçe mehr-i müeccel, tereke taksiminde eşi Mustafa Beşe'ye kalmıştır. Büyük Karaevli Köyü'nden Saliha Hatun vefat ettiğinde, terekesinde yer alan 18.000 akçe mehr-i müeccel de eşine kalmıştır.⁹¹²

Boşanma davaları mehir miktarlarını gösteren önemli kayıtlardır. Örneğin, Câmî-i Atik Mahallesi'nde yaşayan Fatma binti Ali, 6.000 akçe mehr-i müeccelinden ve çeşitli eşyalardan oluşan mehr-i muaccelinden vazgeçerek muhâlaa olmuştur.⁹¹³ Diğer bir boşanma örneği Karakâtîp Mahallesi'nden Emine binti Ahmed'e aittir. Emine, asaleten katıldığı mahkemede; talâk-ı bâin ile boşandığı eşi Hasan Çelebi'den 1.000 akçe mehr-i müeccel aldığını ve eşi üzerinde herhangi bir hakkının kalmadığını beyan etmiştir.⁹¹⁴

Tekirdağ'da kadınların mehr-i müeccel alacakları kimi zaman altın şeklinde olmuştur.⁹¹⁵ Çok da sık rastlamadığımız mehr-i muaccel ise kayıtlarda çeşitli eşyalar,⁹¹⁶ para,⁹¹⁷ cariye⁹¹⁸ ve altın bilezik⁹¹⁹ olarak yer almaktadır.

⁹¹¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718) ss. 15-33-86 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719) ss. 9-22-54; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 41-53-81; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 12-68-103; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 10-28-85; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 35-62-111; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 7-44-47

⁹¹² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718) ss. 30-65 Kadın terekelerinde mehirin paylaşımına dair örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719) ss. 14-21-81; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 11-14-55; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 18-21-63; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 6-31-79; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 50-65-66; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 28-40-66

⁹¹³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 5 Muhâlaa boşanmalarında yer alan mehir miktarları için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-49-76; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 27-59-87; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 23-47-62

⁹¹⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 56 Talâk boşanmalarında yer alan mehir miktarları için bkz. RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 54- 87; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 93-125; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 66

⁹¹⁵ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 25; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 7-93; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 37

⁹¹⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 33-37-83

⁹¹⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 71-86-98-103

Araştırmamızda en düşük mehir miktarına Osman bin Mahmud'un terekesinde rastladık. İki eşi olduğu anlaşılan Osman'ın eşlerinden Fatma'ya olan mehir-i müeccel borcu 1 kuruştur.⁹²⁰ En yüksek mehir miktarına ise Yani Veledi Kiryanu isimli Hristiyan'ın terekesinde rastlıyoruz. Yani'nin eşi Elkandere binti Tanos'a vermekle yükümlü olduğu mehir miktarı 60.000 akçedir.⁹²¹

Aşağıdaki tabloda kadın ve erkek terekelerinde yer alan mehir miktarları gösterilmektedir.

Tablo 3.3. Kadın ve Erkek Terekelerinde Mehir Miktarlarının Dağılımı

Mehir Miktarı (akçe-kuruş)	Kişi Sayısı
1-5 kuruş	1 kişi
10-20 kuruş	1 kişi
21-50 kuruş	4 kişi
51-100 kuruş	2 kişi
101-200 kuruş	2 kişi
10-500 akçe	7 kişi
501-1.000 akçe	25 kişi
1.001-2.000 akçe	41 kişi
2.001-3.000 akçe	19 kişi
3.001-4.000 akçe	16 kişi
4.001-5.000 akçe	15 kişi
5.001-6.000 akçe	38 kişi
6.001-7.000 akçe	2 kişi
7.001-8.000 akçe	7 kişi
8.001-9.000 akçe	3 kişi
9.001-10.000 akçe	7 kişi
10.001-20.000 akçe	27 kişi
20.001-30.000 akçe	2 kişi
30.001-40.000 akçe	1 kişi
60.000 akçe	1 kişi
Toplam	221 kişi

İncelediğimiz sicillerde, 139 erkek ve 82 kadın terekesi olmak üzere toplam 221 terekede kadının mehir alacağı tespit edilmiştir. Bu verilere dayanarak, Tekirdağ kadınları için mehir; evlilikleri devam ettiği sürece, kocaları öldüğünde veya boşanmak istediklerinde iktisadî bir garanti olmuştur denilebilir. Mehir miktarlarının yüksekliği, kadınların taleplerini ve toplumun mehire bakışını göstermesinin yanı

⁹¹⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 93

⁹¹⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 55

⁹²⁰ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 45

⁹²¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 52

sıra varlıklı erkeklerin çokluğuna da işaret etmektedir.⁹²²

Tablo 3.4. Kadın Terekelerindeki Mehir Miktarları

Mehir Miktarı (akçe-kuruş)	Kişi Sayısı
200 kuruş	1 kişi
10-500 akçe	4 kişi
501-1.000 akçe	16 kişi
1.001-2.000 akçe	17 kişi
2.001-3.000 akçe	4 kişi
3.001-4.000 akçe	4 kişi
4.001-5.000 akçe	3 kişi
5.001-6.000 akçe	16 kişi
7.001-8.000 akçe	2 kişi
9.001-10.000 akçe	3 kişi
10.001-20.000 akçe	11 kişi
20.001-30.000 akçe	1 kişi
Toplam	82 kişi

Tabloda yer alan yüksek miktarlar toplumda kadına ve mehire verilen öneme işaret etmektedir. Vefat eden kadınların, varîslerine iyi bir miras bıraktıkları söylenebilir.

Tablo 3.5. Boşanma Davalarındaki Mehir Miktarları

Mehir Miktarı (akçe-kuruş)	Kişi Sayısı
1-5 kuruş	4 kişi
10-20 kuruş	33 kişi
21-50 kuruş	22 kişi
51-100 kuruş	8 kişi
10-500 akçe	1 kişi
501-1.000 akçe	11 kişi
1.001-2.000 akçe	20 kişi
2.001-3.000 akçe	4 kişi
3.001-4.000 akçe	19 kişi
5.001-6.000 akçe	13 kişi
7.001-8.000 akçe	2 kişi
10.001-20.000 akçe	1 kişi
Toplam	138 kişi

Boşanma davaları mehir miktarlarını tespit etme şansı veren önemli belgelerdir. İncelediğimiz sicillerde kadının mehir miktarını gösteren 138 boşanma davası vardır. Bu davalar; evliliklerin yolunda gitmediğini, karı kocanın geçimsiz olduklarını, boşanmanın toplumda kabul gördüğünü ve mehirin aslında boşanmanın bir parçası

⁹²² Lale Devri'nde Galata'da mehir miktarlarının dağılımı şu şekildedir: 60-10.000 akçe arasında mehir alan 961 kişi, 10.000-50.000 akçe arasında mehir alan 86 kişi, 50.000-100.000 akçe arasında mehir alan 2 kişi vardır. En düşük mehir miktarı 60 akçe en yüksek mehir miktarı ise 90.000 akçedir. Bkz. Akbel, *Lale Devri'nde Galata*, ss. 103-107. Ayrıca, 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait belgelerdeki mehir miktarlarının oransal dağılımı için bkz. Yüçetürk, *Şer'iyye Sicillerine Göre*, s. 47.

olduğunu açıklamaktadır. Aile birliğini ortadan kaldıran boşanma, Osmanlı Tekirdağ’ında iyi gitmeyen evliliklerin çözümü olarak düşünülmüş görünmektedir.

Terekelerde ve boşanma davalarında gördüğümüz mehir miktarları bireylerin iktisadî durumlarını yansıtmaktadır. Boşanma davaları, kadınların 1 kuruş ile 20.000 akçe arasında; terekeler ise 1 kuruş ile 60.000 akçe arasında mehirleri olduğunu göstermiştir. Mehir miktarları arasındaki büyük farklar erkeklerin gelir dağılımlarının, mesleklerinin ve unvanlarının oldukça farklı olduğuna işaret etmektedir.

3.2.4. Nafaka Geliri

Aile hayatı ve kadın bölümünde iddet ve nafaka hakkında geniş bilgi verilmiştir. Fakat, nafaka kadının ekonomik yaşamına doğrudan etki ettiği için nafaka gelirine sahip kadınların oranına da bakmak gerektiğini düşünmekteyiz. Bu nedenle tezimizin bu kısmında Tekirdağ kadınlarının aldıkları nafaka miktarlarının oransal dağılımı incelenmiştir.

Bilindiği üzere geçerli bir nikâh nafakanın teminatıdır. Evlilik süresince karısının ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan koca, boşandıktan sonra karısına belirli bir süre iddet nafakası vermekle yükümlüydü. Evliliğinde hamile kaldığı eşinden boşanan bir kadının da nafaka alması muhtemel bir durumdu. Böyle bir durumun örneğine İbrahim Bey Mahallesi’nde rastlıyoruz. Mahalle sakinlerinden Ayşe binti Mehmed, muhâlaa şeklinde boşandığı eşi Mustafa ile evliliklerinde hamiledir. Boşanma sonrası, kendisi için eşi üzerine talep ettiği iddet nafakasını kabul eden mahkeme, 8 akçe vermeyi karara bağlamıştır.⁹²³

Geçimini sağlayacak maddi olanaklardan mahrum olan kadınlar da mahkemeye müracaat ederek nafaka talebinde bulunmuşlardır. Onların talepleri genellikle çocukları üzerine olmuştur. Örneğin, İskender Çavuş Mahallesi’nden Fatma Hatun, kendisini fakir, muhtaç ve ihtiyar olarak tanımlayarak üç kızı üzerine nafaka talep etmiştir. Bu talebi kabul eden mahkeme, Fatma’ya 2’şer akçeden toplam 6 akçe

⁹²³ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 20

verilmesini onaylamıştır.⁹²⁴

Kadın için nafaka geçimini sağlamanın yollarından biriydi. Kocalarının kayıp olduğunu ve kendilerini nafakasız terk ettiğini belirten kadınlar, mahkemede durumlarını beyan ederek eşleri üzerine nafaka talep etmişlerdir.⁹²⁵

İncelediğimiz Rodosçuk şer'iyye sicillerinde kadınların nafakaları ile ilgili 15 dava kaydına rastladık. Bu davaların 6'sı iddet nafakası, 9'u nafaka talebi ile ilgilidir.

⁹²⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 42 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 106; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 40; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 45

⁹²⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 41; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 32

Tablo 3.6. Kadınların Aldığı Nafaka ve Çeşitleri

Tarih ve Defter Sayfa Numarası	Kadının Adı	Nafaka Türü	Nafaka Miktarı
1718-1719 s. 79	Hatice binti Mehmed	İddet nafakası	700 Akçe
1720-1721 s. 3	Gevher binti Süleyman	Oğlundan nafaka talebi	2 Para
1720-1721 s. 20	Ayşe binti Mehmed	İddet nafakası	8 Akçe
1720-1721 s. 31	Hatice binti Ahmed	İddet nafakası	Miktarı yok
1720-1721 s. 61	Fatma binti Abdullah	İddet nafakası	Miktarı yok
1720-1721 s. 66	Ümmühan binti Abdullah	Nafaka ihtiyacı	Ümmühan'ın nafaka ve kisve ihtiyacı için mülkü olan menzili 44 kuruşa satılmıştır.
1722-1723 s. 22	Ümmügülsüm binti Hasan	Kayıp koca üzerine kendisi ve çocukları için nafaka talebi	5 Akçe
1722-1723 s. 41	Fatma binti İbrahim	Kayıp koca üzerine nafaka talebi	2 Para
1723-1724 s. 32	Ümmühan binti Ali	Kayıp koca üzerine nafaka talebi	20 Akçe
1723-1724 s.42	Fatma binti Abdi	Kızlarından nafaka talebi	2 Akçe
1723-1724 s. 54	Fatma binti Ali	İddet nafakası	3 Kuruş
1723-1724 s. 106	Fatma binti Ali	Oğlu üzerine nafaka talebi	10 Akçe
1727-1728 s. 40	Emine binti Mustafa	Oğlu üzerine nafaka talebi	10 Akçe
1727-1728 s. 93	Hatice Binti Ali	İddet nafakası - meûnet-i sükna	300 Akçe
1730-1731 s. 45	Emine Binti Ramazan	Oğlu üzerine nafaka talebi	4 Akçe
Toplam	15		

Tabloda görüldüğü üzere en yüksek nafaka miktarı Hatice binti Mehmed'e aittir. Hatice, vekili aracılığıyla katıldığı mahkemede; boşandığı eşinden 1.200 akçe mehr-i müeccel ve 700 akçe nafaka-i iddet aldığını dile getirdikten sonra, eşiyle herhangi bir davasının kalmadığını ifade ederek davayı sonlandırmıştır.⁹²⁶

Nafaka miktarı yüksek olan bir diğer boşanma davası, Hatice binti Ali'ye aittir. Hatice, talâk-ı bâin ile boşandığı eşi Mehmed'ten nafaka-i iddet ve meûnet-i sükna

⁹²⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 79

için 300 akçe almıştır.⁹²⁷

Hoca Veli Mahallesi'nden Fatma binti Ali'nin, talâk-ı bâin ile boşandığı eşi Ali'den aldığı 3 kuruş, en düşük iddet nafakası miktarıdır.⁹²⁸ Bazen iddet nafakasının miktarı belirtilmemekte sadece bu hakkın alınacağı ifade edilmektedir.⁹²⁹

Kadınların boşandıktan sonra belirli bir süre kocalarından aldıkları iddet nafakası; geçinemedikleri durumda çocuklarından, kocanın kayıp olduğu durumda ise mahkemeden talep ettikleri nafakalar, onların yaşamlarını daha rahat sürdürmelerine yardımcı olmuş olmalıdır.

3.3. Kadınların Serveti ve Yatırım Alanları

3.3.1. Ev Alım-Satımı

Osmanlı hukukuna göre erişkin bir kadın sahip olduğu mallarını bizzat kendisi, vekil olan kocası, bir yakını veya tamamen yabancı bir kimse aracılığı ile idare edebilirdi.⁹³⁰ Tekirdağ kadınları sahip oldukları mülkler üzerinde tıpkı erkek bireyler gibi söz sahibi olmuşlardır. Onlara eş, baba ve erkek akrabalarının herhangi bir müdahalesi olmamış; evli veya bekâr olmaları mülklerini idare etmelerine bir engel oluşturmamıştır. Aşağıda görüleceği üzere incelediğimiz dava örnekleri kadınların kendi mülkleri üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunduklarını kanıtlamaktadır.

Ev, kişinin barınma ihtiyacını karşıladığı ve yaşamını ailesiyle birlikte ya da yalnız bir şekilde devam ettirdiği bir mekândır. Rodosçuk sicillerinde “ev” genellikle “menzil” kelimesi ile ifade edilmiştir. Tekirdağ'da tahtânî olarak adlandırılan tek katlı evler ve fevkânî olarak adlandırılan iki katlı evlerin satışı sicillere yansımıştır. Ev alışverişini içeren belgelerin içeriği genelde şu şekildedir: İlk olarak kişinin aidiyetinin ifade edildiği “Medine-i Rodosçuk mahallatından... mahallesinde sakine” ibaresi ile satıcı ve alıcının isimleri belirtilmektedir. Bu tanıtımdan sonra kişilerin asaleten mi yoksa vekil aracılığıyla mı yer aldıkları açıklanmakta, daha sonra evin

⁹²⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 93

⁹²⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 54

⁹²⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 31- 61

⁹³⁰ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 98. Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda”, s. 670.

mahalle ya da köydeki sınırları yani satılacak evin dört bir yanındaki mülklerin sahipleri ayrıntılı olarak tarif edilmektedir. Evler genelde üç tarafı komşu evler ve bir tarafı herkesin geçtiği yol⁹³¹ ile sınırdır. Daha sonra evin kaç odalı ve kaç katlı olduğu, tuvaleti, ambarı, fırını, ocağı, meyveli ve meyvesiz ağaçları gibi avlusundaki hizmet yerleri hakkında bilgiler verilmektedir. Ev, ayrıntılı bir şekilde tanıtıldıktan sonra satış bedelini içeren bilgi verilmekte; alıcının tarif edilen evi satın alması ile kesinleşen satış sicile kaydedilmektedir. Evlerin kat ve oda sayıları ile müstemilatında yer alan yapılar satış fiyatını belirleyen önemli unsurlardır.

Kayıt altına alınan satışların şahitleri de vardı. Bu sayede alım ve satım yapan kişi alışverişini garanti altına alıyordu. Ev alışverişi yapan kişiler isterlerse bu sözleşmeyi sicile kaydettirip ödedikleri harç karşılığında hüccetlerini⁹³² alabilirlerdi. Yani mahkemede yapılan satışlarda alıcı ve satıcı kararların bir suretini talep edebildi. Böylece satışa dair kesin delili elde eden kişi sonraki yıllarda çıkabilecek sorunları da önlemiş olmaktadır. Gayrimüslimlerin şer'i mahkemede yaptıkları ev alışverişi Müslümanlar ile benzerlik göstermektedir. Onların ev alım satım kayıtlarında da evlerin hangi mahallede olduğu, etrafındaki komşu evlerin sahipleri, evin iç ve dış mekânını nelerin oluşturduğu, evin kime satıldığı ve fiyatının ne olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

Rodosçuk sicillerindeki ev alışverişlerinin büyük bir kısmı herhangi bir ihtilaf sonucu mahkemeye intikal etmiş meseleler değildi. Karşılıklı isteğe bağlı alım satım işlemlerinden oluşan bu davalara kadınlar, asaleten⁹³³ ya da vekil aracılığıyla⁹³⁴ katılmışlardır.

⁹³¹ Mülk satışlarında bu yola geniş yol, cadde anlamına gelen “tarik-i amm” denilmektedir. Ayrıca bazı satışlarda bir veya birkaç eve mahsus çıkmaz sokak anlamında kullanılan “tarik-ı hass” ifadesi de geçmektedir. Bkz. “Tarik-i amm”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017. “Tarik-ı hass”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

⁹³² Hüccet: Şeriat mahkemesinden verilen bir hak veya sahiplik gösteren resmî belge anlamına gelmektedir. Bkz. “Hüccet”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

⁹³³ Kadınların ev alışverişlerinde mahkemede asaleten yer aldıkları dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 7-72; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 10-38; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 13-19; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 9-37- 60; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 25-82; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 79-103-124; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 21-48

Tekirdağ evlerine dair dikkat çeken durumlardan biri, evlerin genelde iki büyük kanatlı kapısının olmasıdır. Buradan avluya ya da bahçeye geçilir sonra eve girilirdi. Avlu, neredeyse bütün evlerde varlığı ifade edilen ancak büyüklüğü belirtilmeyen bir yerdi. Bazı evlerde yer alan bahçelerin de büyüklüğü belirtilmezdi. Avluda yer alan evler tek katlı (tahtânî) veya çift katlı (fevkânî) olmak üzere iki çeşittir. Ev alış satışlarında yer alan yapılar aile hakkında çıkarımlar yapmamıza olanak tanımıştır. Bazı evlerde olduğunu tespit ettiğimiz fırın, aile halkının kendi ekmeklerini ürettiklerini; mahzenler çeşitli ürünlerin muhafaza edildiğini; ahır ve samanlıklar hayvancılık ile uğraşıldığını; pekmez ocağı üzümün işlendiğini; kuyu ise ürünlerin sulandığını ya da yiyecek ve içeceklerin yaz aylarında soğuk tutulduğunu göstermektedir. Kayıtlarda geçen “eşcar-ı müsmire ve gayri müsmire” ifadeleri meyveli ve meyvesiz ağaçları nitelemektedir. Ev alım satımlarında en fazla “bey-i bat” denilen kesin satış işlemi yapılmıştır. Bazı kayıtlarda sadece “bey” ve temlik” ifadeleri geçmekte iken yalnızca iki davada “bey’i kat’î”⁹³⁵ ifadesi kullanılarak satış yapılmıştır.

Ev, kadınların komşularına karşı mahremiyetini korudukları mekândı. Bir evin penceresi komşu evin avlusuna asla açılmazdı. Aksi durum mahkemeye şikâyet sebebiydi. Bu durumu yansıtan örneğe Elhâc Musa Mahallesi’nde rastlıyoruz. Saadete arzuhal sunan Halime Hatun, menzilinın hizasına menzil yapıp avluya bakan tarafa pencere açan Elhâc Ömer’i şikâyet etmiştir. Açılan pencereden rahatsız olduğunu söyleyen ve Ömer’in bu durumdan men’ olunmasını isteyen Halime’nin talebini mahkeme kabul etmiştir.⁹³⁶

⁹³⁴ Kadınların ev alışverişi için mahkemede vekil aracılığı ile yer aldıkları dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 46-88; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 7-40; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 30-44; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 23-33-60; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 18-24-63; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 72-83; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 48-60

⁹³⁵ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 28; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 57

⁹³⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 118

Tekirdağ kadınları belirli bir ücret ödeyerek⁹³⁷ ve miras yolu ile⁹³⁸ ev sahibi olmuşlardır. Tekirdağ'da evlerin mülkiyeti genelde bir kişideydi. Mülk sahibi öldüğünde, miras kalan evdeki hisseler genelde aile içinde karşılıklı satılmakta; böylece ev tekrar tek kişinin mülkiyetine geçmekteydi. Kadınların miras kalan evi ya da evdeki hisselerini genellikle sattığını görmekteyiz.

Osmanlı Tekirdağ'ında kadınlar, ailenin erkek üyelerine ev veya miras kalan evdeki hisselerini satmışlar bazen de aile üyelerinden ev satın almışlardır.⁹³⁹ Örneğin, Karakâtip Mahallesi'nden Süleyman Efendi vefat edince; kızları Fatma Hatun, Ayşe Hatun ve Saliha Hatun kendilerine miras kalan evdeki hisselerini 15.600 akçeye erkek kardeşleri Ahmed Ağa'ya satmışlardır.⁹⁴⁰ Aile içinde yapılan satış, mülkün aile dışına çıkmasını engellemiş ve kadınların baba evi ile olan bağlarının güçlü kalmasını sağlamıştır.

Kadınlar miras kalan evdeki hisselerini bazen aile bireylerinden aldıkları hisseler ile genişletmişlerdir. Mesela, Behram Reis Mahallesi'nden Elhâc Mehmed Ağa ölünce, geride üç eşi, bir kızı, bir erkek kardeşi ve iki kız kardeşi kalmıştır. Kız kardeş Emine Hatun, miras kalan menzilden Mehmed Ağa'nın üç eşine düşen hisseleri 2.250 akçeye satın almıştır.⁹⁴¹ Bu alışverişte de mülkün aile dışına çıkması engellenmiştir.

Kocaların karılarına ev satışı sicillerde rastladığımız davalar arasındadır. Örneğin, Karakâtip Mahallesi'nden Hüseyin Çelebi, vekil aracılığı ile mahkemede bulunan eşi

⁹³⁷ Örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-57; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 27-40-51; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 19-24-63-81; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 37-46-90; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 25-38-98; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 54-108; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 39-24

⁹³⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 88; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 5; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 71; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 114

⁹³⁹ Bursa üzerine araştırma yapan Haim Gerber de kadınların aile bireylerine özel mülklerini sattıklarını ve onlardan mülk satın aldıklarını tespit etmiştir. Bu alışveriş bazen annenin oğluna dut bahçesini bazen de kocanın karısına evini satması şeklinde olmuştur. Gerber, "Bir Osmanlı Şehri", s. 330.

⁹⁴⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 71 Kadınların aile bireylerine ev satış örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 9-23; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 25-38; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 33-43; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 58; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 53-89

⁹⁴¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 9

Belkıs binti Abdullah’a evini 40 kuruşa satmıştır.⁹⁴² Menzilini karısına satan Hüseyin Çelebi, aslında evin miras olarak paylaşımını da engellemiştir. Belkıs Hatun ise kocasından aldığı ev ile barınma ihtiyacını garanti altına almış görünmektedir. Alınan evin herhangi bir durumda satılabilecek olması iktisadî bir güvence olması açısından da önemlidir.

Bazı kadınlar ise sahip oldukları evi eşlerine satmıştır. Mesela, Behram Reis Mahallesi’nden Şerife Ayşe Hatun, yaşadığı mahallede; hariciyesinde fevkânî iki bâb oda, bir sofa, bir bâb ahır, bir bâb samanlık ve bir tuvalet; dahiliyesinde fevkânî üç bâb oda, bir kasrı kebir, iki sofa ve dehliz, tahtânî bir bâb ...ve odunluk, bir ..., bir pekmez ocağı, bir fırın; ayrıca ağaçların bulunduğu bahçe ve avludan oluşan menzilini, 156.000 akçeye eşi İsmail Ağa’ya satmıştır.⁹⁴³

Hoca Bâyezıd Mahallesi’nden Emine binti Abdullah ise bir bâb oda, bir sofa ve sundurmadan oluşan menzilini 20 kuruşa eşi Mustafa’ya satmıştır.⁹⁴⁴ Kadınların kocalarına yaptıkları ev satışları yukarıda da belirtildiği üzere evin miras olarak paylaşılmasını engellemiştir.

Sicillerde karı koca arasında mülkiyet ortaklığını içeren belgeler de vardır. Örneğin, İbrahim Ağa, Elhâc Mehmed Mahallesi’ndeki evini 180 kuruşa Milos veledi Azil ve eşi Meryem binti Şehabet’e satmıştır. Safiye binti Mustafa ve eşi Ahmed Çelebi ise, Elhâc Mustafa’dan Hoca Veli Mahallesi’ndeki evini 270 kuruşa almışlardır.⁹⁴⁵ Bu dava örnekleri eşler arasında ortak mülkiyet anlayışının varlığını kanıtlamaktadır.

Seyrek rastladığımız dava örnekleri arasında, erkeğin eski eşine ev satışı da bulunmaktadır. Örneğin, Cennet Hatun Mahallesi’nden Mahmud ibni İsmail eski eşi Fatma Hatun’a evini 160 kuruşa satmıştır.⁹⁴⁶ Nebizade Mahallesi’nden Mehmed Çelebi ise, boşandığı eşi Gevher binti Hasan ile ortak olduğu evdeki hissesini Gevher

⁹⁴² RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 33 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 73; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 33-54; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 40-75; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 21; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 81; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 55-56-59

⁹⁴³ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 32

⁹⁴⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 55

⁹⁴⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 10 Benzer örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 14; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 39; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 53-74; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 25-29

⁹⁴⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 48

Hatuna 89 kuruşa satmıştır. Bu satışın 74 kuruşu mehr-i müeccel ve çeşitli eşyalar karşılığında takas edilmiş, kalan 15 kuruş ise Gevher Hatun tarafından Mehmed Çelebi'ye ödenmiştir. Böylece Gevher Hatun'un evin tamamına sahip olmuştur.⁹⁴⁷

Kadınların aile dışından bir erkeğe ev satışı,⁹⁴⁸ aile dışından bir erkekten ev alışı⁹⁴⁹ ve bir kadının başka bir kadınla ev alışverişi⁹⁵⁰ de mahkeme tutanaklarına yansımıştır. Bu yansımaya gayrimüslim kadınlar da dahildir. Gül Akyılmaz, kadınların gayrimenkullerini satarak paraya çevirmelerinin nedenini, ellerinden alınma ihtimaline yönelik koca ve erkek akrabalarına karşı bir önlem olarak açıklamaktadır.⁹⁵¹ Osmanlı Tekirdağ'ında, kadınların aile dışından bireylere yaptıkları ev satışlarında, bedelin evini satan kadına doğrudan verildiği görülmektedir. Bu durum, kadınların aile bireylerinden bağımsız özgürce hareket ettiklerini göstermesi yanında evlerini neden sattıkları sorusunu da akla getirmektedir. Mülkünü satarak paraya çeviren kadınların, erkek aile bireylerine karşı bir önlem almış olmaları olasıdır.

Ev satışlarında farklı satış bedelleri görmektediriz. Bu satışlar bazen evin tamamını, bazen hisse miktarını, bazen de ev ile farklı bir mülkün birlikte satılmasını içermektedir. Satışlarda karşılaştığımız farklı rakamlar şüphesiz evin değerini göstermesi açısından önemlidir. Evlerin kaç katlı ve kaç odalı olduğu; kileri, ahır, pekmez ocağı, su kuyusu, hamamı, mahzeni, tuvaleti, mutfak gibi yaşamsal özellikleri yanında, limana ve çarşıya olan yakınlığı fiyatı üzerinde etkili olsa gerek. Kadınlar sattıkları veya aldıkları evler ile kent ekonomisinin içinde yer almışlardır. Bu yer alışı oranı aşağıdaki grafiklerde gösterilmektedir. Erkekler arasındaki ev

⁹⁴⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 125

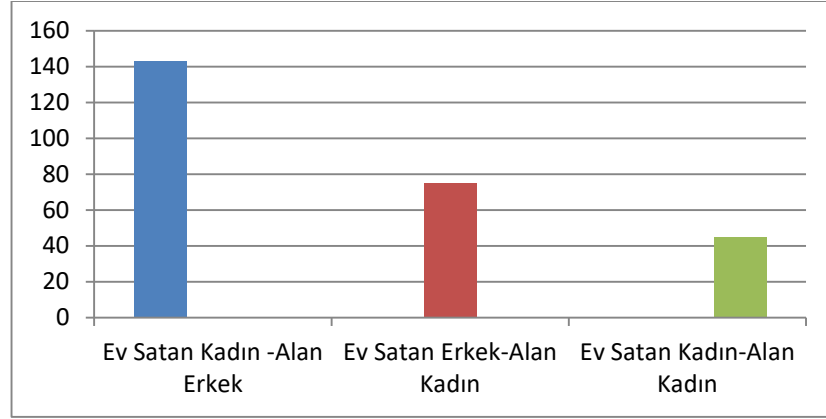
⁹⁴⁸ Kadınların aile dışından erkeklere ev satışı örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss.7-21; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 58-61; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 25-44; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 23; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 63-83; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 62

⁹⁴⁹ Kadınların aile dışından erkeklerden ev satın almalarına dair örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-56; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 41-51; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 19- 24; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 37-46; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 25-38; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 81-108; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 39

⁹⁵⁰ Kadınlar arasında yapılan ev alışverişi örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 60; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 71-89; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 9-60; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 63-82; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 79-97; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 48-60

⁹⁵¹ Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Kadınların", s. 338.

alışverişi ise dikkate alınmamıştır.

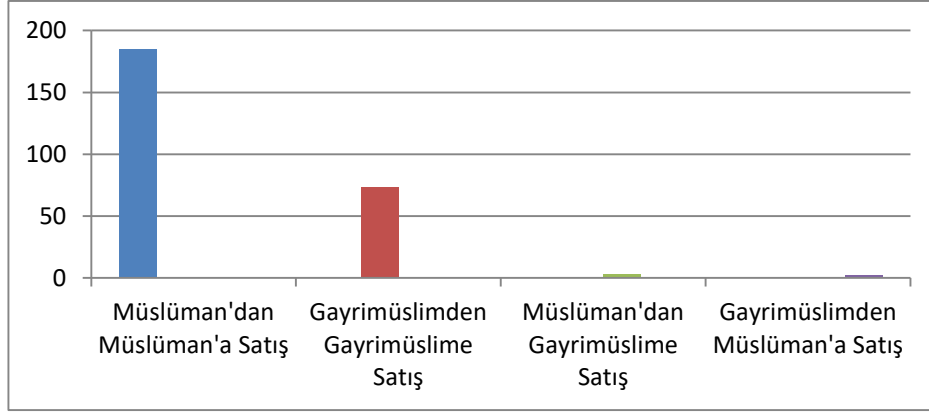

Grafik 3.11. Ev Alan ve Ev Satan Kadınlar

Grafikte görüldüğü üzere ev alışverişi içinde bulunan kadın sayısı 263'tür. Evlerin 143'ü kadınlar tarafından satılıp erkekler tarafından alınmış, 75'i erkekler tarafından satılmış kadınlar tarafından alınmış, 45'i kadınlar tarafından satılıp kadınlar tarafından alınmıştır.⁹⁵² Ev alışverişleri, kadınların gayrimenkul piyasasında olduklarını ve mali işlemlerini resmi olarak kayıt altına aldırma titiz davrandıklarını göstermektedir. İleride doğabilecek sorunları önleme çabası, onları bu şekilde davranmaya yöneltmiş olmalı. Bu dönemde kadınların ev satışları ev alışlarından daha yüksek orandadır.⁹⁵³

⁹⁵² XVII. yüzyılda Balıkesir'de kadınlara ait gayrimenkul alım-satım kayıt sayısı 142'dir. Bkz. Muta, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, s. 12.

⁹⁵³ Aynı yıllarda Galata'da ev satan kadın sayısı 302, ev alan kadın sayısı 142 ve kadınların kendi aralarında yapmış oldukları ev alışverişi âdeti 56'dır. Bkz. Akbel, *Lale Devrinde Galata*, ss. 197-198. Yine aynı yıllarda Eyüp'te evi olmayan kadınların oranı %22, evi olan kadınların oranı ise %78'dir. Bkz. Keskin, *Lale Devri'nde Kadınlar*, s. 107.

Grafik 3.12. Ev Satışlarında Müslüman Gayrimüslim Durumu

Müslüman ve gayrimüslim erkek ve kadınların ev satış durumunu incelediğimizde Müslüman'dan Müslüman'a 185 ev, gayrimüslimden gayrimüslime 73 ev, Müslüman'dan gayrimüslime 3 ev ve gayrimüslimden Müslüman'a 2 ev satıldığı anlaşılmaktadır.⁹⁵⁴

Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında yapılan ev alışverişi iki tarafın ev kültürlerinin benzeştiğine işaret etmektedir.⁹⁵⁵ Örneğin, İsmail Efendi menziline 100 kuruşa, Esaneti isimli Hristiyan bir kadına satmıştır.⁹⁵⁶ Evin, Esaneti'nin yaşam tarzına uygun olması bu alışverişin gerçekleşmesini sağlamış olmalıdır.

3.3.2. Bağ-Bahçe- Arsa-Mahzen Alışverişi

Kadınlar bağ, bahçe, arsa ve mahzen gibi gayrimenkullere de sahip olmuşlardır. Bu gayrimenkuller içerisinde daha çok bağ alışverişi içinde oldukları anlaşılmaktadır. “Bağ” kelimesi sicillerde doğrudan kullanılmakta olup, miktarı “dönüm” ve “kıta” olarak ifade edilmektedir. Bağ satışlarını içeren belgelerde; bağın kime ait olduğu, nerede bulunduğu, kaç dönüm olduğu, satış bedeli ve kime satıldığı bilgileri yer almaktadır.

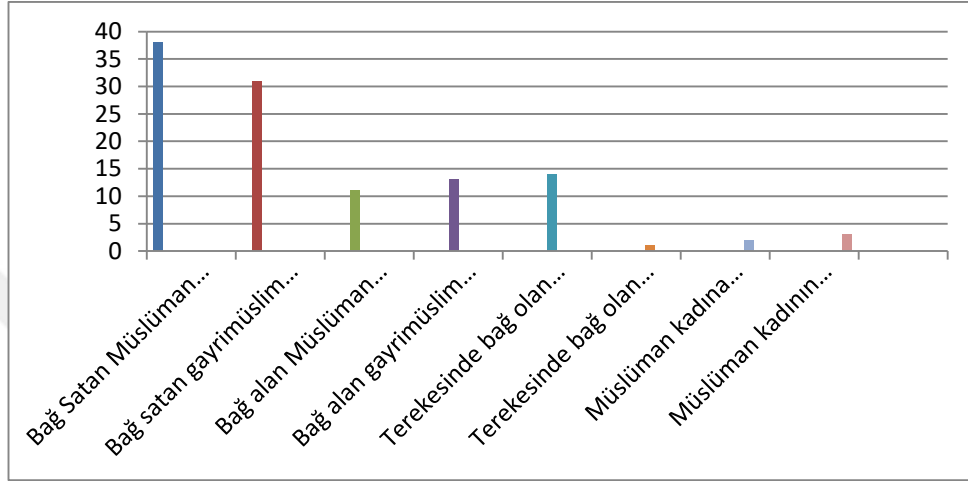
⁹⁵⁴ Tekirdağ'da 1640-1648 tarihleri arasında gayrimüslimlerin ev alım-satımı davalarında toplam 272 kişi yer almıştır. Bu kişilerin 230'unu (%85) erkekler, 42'sini (%15) kadınlar oluşturmuştur. Kadınların 34'ü ev satmış, 8'i ev almıştır. Gayrimüslim kadınların 28'i evini gayrimüslim erkeklerle, 3'ü gayrimüslim kadınlara, 3'ü Müslüman erkeklerle satmıştır. Gayrimüslim kadınların 3'ü gayrimüslim kadınlardan, 3'ü gayrimüslim erkeklerden, 2'si Müslüman erkeklerden ev satın almıştır. Ev alış satış davalarında, Rum kadınlar Müslüman, Ermeni ve Yahudi kadınlardan daha çok yer almıştır. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, s. 201.

⁹⁵⁵ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 179.

⁹⁵⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 25

Bağ, kadınlar için önemli bir uğraş ve geçim kaynağı olmuştur. Onların terekelerinde yer alan pekmez tavaşı, şirahane ve evin bahçesinde yer aldığı belirtilen pekmez ocağı üzüm ve türevleri işlerle uğraştıklarını göstermektedir. Ayrıca gayrimüslimler için üzüm şarabın ham maddesi olması açısından önemlidir.

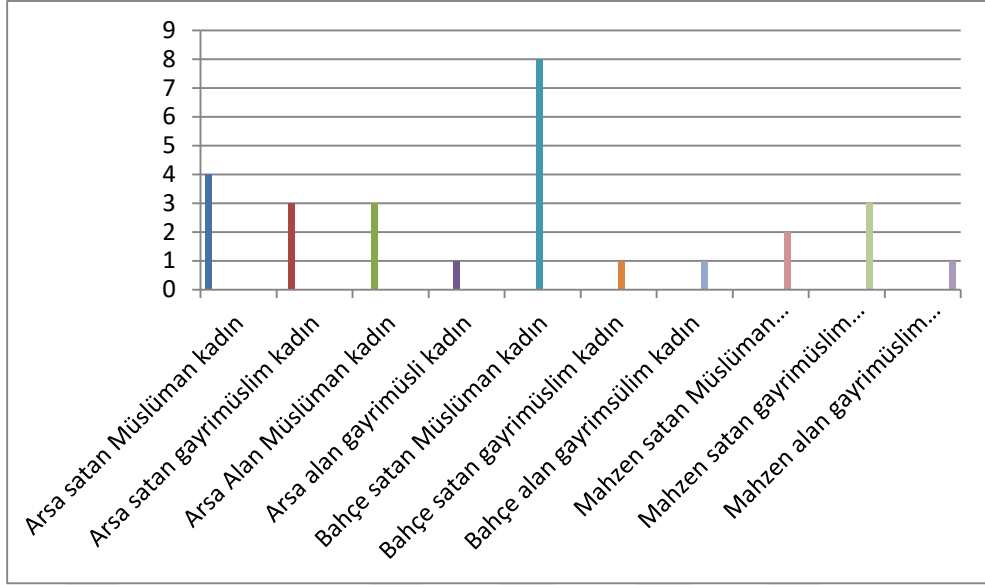
Kadınların bağ sahibi olma durumları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3.13. Bağ Sahibi Kadınlar

Grafikte görüldüğü üzere toplam 113 kadın bağ alışverişinde bulunmuştur. Bu alışverişte kadınların 69'u bağını satmış, 24'ü bağ almış, 15 kadının terekesinde bağ yer almış, 3 kadın bağını vakfetmiş ve 2 kadına bağ hibe edilmiştir.

Arsa, bahçe ve mahzen alışverişi de kadınların iktisadî yaşamlarının bir parçası olmuştur. Onların sahip oldukları bu gayrimenkullerin alış ve satış durumları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3.14. Arsa, Bahçe, Mahzen Sahibi Kadınlar

Arsa, bahçe ve mahzen alışverişinde toplam 27 kadın yer almıştır. Bu rakam bağ alım satımı yapan 113 kadın ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Yörede üzüm ziraatının yaygın olması ve ana geçim kaynakları arasında başta gelmesi çok sayıda davaya konu olmasının da temel sebebidir.

Sicillere dayalı elde ettiğimiz veriler Tekirdağ kadınlarının ekonomik faaliyetlere katılmaktan geri durmadıklarını açıkça ortaya koymuştur. Ev, bağ, bahçe, arsa, mahzen, dükkân gibi taşınmazların kadınlar tarafından alınıp satılması, şehrin sosyal ve ekonomik hayatında oynadıkları rolü açığa çıkarmaktadır. Mülk alışverişlerinin bir kısmında kadınlar vekilleri aracılığıyla yer almışlardır. Bir kısım davalarda ise şahsen yer aldıkları görülmektedir. Kadınların herhangi bir aracı olmadan şahsen yaptıkları alışverişler; ailesinden ve akrabalarından bir erkek olmadan, kendi işleri için hareket ettiklerini ve kendi çıkarlarını temsil ettiklerini düşündürmektedir. Örf ve adetlere uygun kıyafetleri ile bedenlerini örten ve kim olduklarını gizleyerek toplumda görünmez olan kadınlar, şahsen yaptıkları alışverişler sayesinde aslında iktisadî ve sosyal hayatta olduklarını göstermişler yani görünürlük kazanmışlardır. Kadınların gayrimenkul hareketliliğine verdiği katkı sicillere yansıyan kısımdır. Mahkemede kayıt altına alınmayan alışverişlerin, başka bir deyişle kayıt dışı satışların varlığı kuvvetle muhtemeldir. Elde ettiğimiz veriler bu durum dikkate alınmaksızın oluşturulmuştur.

3.3.3. Cariyeler

Savaş sonrası esir edilen veya para ile satın alınan kadın ve kızlara cariyeye, erkeklere köle denilmektedir.⁹⁵⁷ Türkçede “kadın köle” anlamında cariyeye veya odalık kelimeleri kullanılmaktadır. Köle, dinî yükümlülükleri açısından özgür insandan farksız; hukukî, sosyal ve iktisadî yönden ise farklılıklara sahiptir. Alınıp satılabilir, hibe edilebilir, kiralanabilir, miras ve vasiyete konu olabilir. Tarihi çok eskilere dayanan köleliği İslâmiyet zaman içinde ortadan kaldırma yoluna gitmiş bunun için gerekli zemini oluşturmaya çalışmıştır. İslâmiyet’te köle azadının bazı günahlara kefarete olacağı vurgulanmış böylece kölelerin hürriyetlerine kavuşmalarının önü açılmıştır. Ayrıca, köle ve cariyeler ile evlenme teşvik edilmiş, kölelere kötü davranılması yasaklanmış ve kölelere özgürlüklerine kavuşuncaya kadar insanca yaşama imkânı sunulmuştur.⁹⁵⁸

Efendinin cariyesi olmak ile bir kadının cariyesi olmak farklıydı. Osmanlı kadınının cariyesine kocasının el sürmesi yasaklanmıştı. Ayrıca bir efendinin eski cariyesine vasiyetnamesinde yer verdiği ya da kurduğu bir vakıftan gelir sağladığı bilinen bir durumdur. Bu durum cariyelerin aileden sayıldıklarını da göstermektedir.⁹⁵⁹ Cariye, hane halkının bir üyesinden hamile kaldığında yeniden satılması imkânsız hale gelir ve efendisinin ölümünden sonra azat edilirdi. Efendisinden çocuk doğuran bir cariyeye ise toplum içerisinde ümmü’l-veled olarak bilinirdi. Doğacak çocuğu erkeğin kabul etmesi durumunda çocuk özgür sayılır ve miras hakkına sahip olurdu.⁹⁶⁰ Bu durumda köle sahibi erkek, çocuğun ve kadının statüsünü belirliyordu. Belirtmek gerekir ki, ümmü’l-veled statüsüne gelen cariyeye hamile olan özgür bir kadınla aynı konumda olamıyordu. Yani bir cariyeye azat edilmediği süre hidâne hakkından yararlanamıyordu. Onun asıl görevi efendisine köle olmaktı. Eğer çocuk, cariyeye sahibi erkekten değil ise bu kez çocuğun statüsünü anne belirliyor ve hem anne hem de çocuk azat edilene kadar köle olarak kalıyorlardı.⁹⁶¹

⁹⁵⁷ “Cariye”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

⁹⁵⁸ Mehmet Âkif Aydın ve Muhammed Hamidullah, “Köle”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002, ss. 237-239.

⁹⁵⁹ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 113.

⁹⁶⁰ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 125.

⁹⁶¹ Madeline C. Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kölelik ve Kadınlar (1700-1840)*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, ss. 130-133.

Kölenin özgürlüğüne kavuşturulması İslâm hukuku literatüründe “ıtk, tahrîr, fek” gibi kelimeler ile ifade edilmiştir. Köleliği sona erdiren yollar; gönüllü azat, kefâret borcu olarak azat, mükâtebe yoluyla azat, mecburi veya kanuni azat, ölüme bağlı azat, ümmüveled olma ve devlet tarafından azat olarak yedi şekilde gerçekleşmektedir.⁹⁶² Erkek veya kadınlar isterlerse gelecekteki bir tarihte uygulanması için kölelerinin edilmesini de vasiyet edebilirlerdi.⁹⁶³ Kölelik ile ilgili Osmanlı hukukî kayıtları, azat etme yanında köle kişilerin statülerinin yasallığını kanıtlama çabaları ve maddi koşullar konusunda yaşadıkları mağduriyetleri de ortaya koymaktadır.⁹⁶⁴

Gönüllü azat ve bu duruma bağlı olarak cariyelerin durumlarını kanıtlama çabaları rastladığımız davalar arasındadır. Örneğin, Husunlu Köyü’nden Şehbaz binti Abdullah, dört sene önce dört aylık hamile olduğu dönemde Mehmed Çelebi’nin mülkü ve hakkı iken kendisini i’tâk ettiğini; ancak yeniden kendisine köle etmeğe çalıştığını, oysa hem kendisinin hem de doğan oğlunun hür olduğunu söylemiştir. Onun bu söylemlerini Mehmed inkâr edince Şehbaz’dan konuya dair şahitler istenmiştir. Mahkemeye sunulan şahitler Mehmed’in Şehbaz’ı dört aylık hamile iken i’tâk ettiğini, bundan dolayı oğlu ile birlikte özgür birer Müslüman olduklarını söylemişlerdir.⁹⁶⁵ Gönüllü olarak yapılan bu i’tâk daha sonra geri alınmak istense de geçerli olmamıştır.

Kölelerin azat edilme şekillerinden biri olan tedbir; ölüme bağlı bir azat şekli olup köle sahibinin kendi ölümünden sonra kölesinin azat olmasını şart koşması ile oluşmaktadır.⁹⁶⁶ Ancak kölenin azat edilmesi sahibinin onaylamasıyla doğrudan gerçekleşmezdi. Varisler isterlerse bu duruma engel olabilirdi. Köle, statüsünü doğrulayacak şahitler göstermediği durumda haklarını kaybedebilirdi.⁹⁶⁷ Aşağıda bu durumu yansıtan çeşitli örnekler mevcuttur.

⁹⁶² Aydın ve Hamidullah, “Köle”, ss. 241-243

⁹⁶³ Madeline C. Zilfi, “Osmanlı’da Kölelik ve Erken Modern Zamanda Kadın Köleler”, *Osmanlı* 5, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 475.

⁹⁶⁴ Zilfi, “Osmanlı’da Kölelik”, s. 475.

⁹⁶⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 23

⁹⁶⁶ Hüseyin Bayarslan, “Osmanlı Devleti’nde Köleleştirme ve Azat Etme Yöntemleri”, *Ulakbilge*, C. 5, S. 10 (2017), s. 449. Aydın ve Hamidullah, “Köle”, s. 243.

⁹⁶⁷ Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kölelik*, s. 133.

Nebizade Mahallesi'nden Fatma binti Ali vefat edince, cariyeleri Mamure binti Abdullah ve Hatim binti Abdullah, özgür olduklarını ispatlamak için mahkemede yer almışlardır. Onların ifadelerine göre, Fatma Hatun ölümünden iki yıl önce “fevtimden sonra Mamure ve Hatim hür olsun” ifadelerini kullanarak cariyelerine özgür olmaları sözünü vermiştir. Ancak bu ifade cariyelerin hür olmalarına yetmemektedir. Kadı, iddia edilen bu söylemin kanıtlanması istemiştir. Mamure ve Hatim, mahkemeye sundukları şahitler sayesinde, tedbir yoluyla hür olduklarını Fatma Hatun'un mirasçılarına ispat etmişlerdir.⁹⁶⁸ Azat edilmiş cariyelerin haklarını savundukları bu dava örnekleri haklılığın ispat edilmesinde şahitlerin önemini ortaya koymaktadır.

Muski binti Abdullah ise yer aldığı mahkemede, ölen Mustafa Çelebi'nin on dört sene önce mülkü ve kadın eşi olarak kendisini azat ettiğini, bu nedenle hür olduğunu ifade etmiştir. Ancak Mustafa'nın eşi Fatma Hatun bu duruma karşı çıkmış ve Muski'nin kendi malı olduğunu iddia etmiştir. Fatma'nın kendisine yeniden köle yapmak istediği Muski, mahkemeye sunduğu şahitler ile azat edildiğini ispat etmiştir.⁹⁶⁹

İnayet binti Abdulvehab da vefat eden Elhâc İsmail'in bir ay önce kendisini azat ettiğini şahitler ile ispatlamıştır.⁹⁷⁰ Cariyelerin bulundukları durumun yasallığını şahitler göstererek kanıtlama ve mağdur olmama çabaları onların hukukî bilgilerini göstermektedir.

Bazı davalarda ise vârislerin daha önce yapılan i'tâk'ı sorun çıkarmadan kabul ettiğini görüyoruz. Mesela Nebizade Mahallesi'nden Yunus Ağa, ölmeden üç ay önce Safiye, Gülbeyaz ve Mülâyim isimli cariyelerini özgürlüklerine kavuşturmuştur. Yunus Ağa'nın ölümü sonrası vârisleri, cariyelerin hür olduklarını ve onlar üzerinde bir hakları kalmadığını mahkemede ifade etmişlerdir.⁹⁷¹ Üç ay önce yapılan i'tâkın mahkemede mirasçılar tarafından kabul edilmesi, cariyelerin

⁹⁶⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 30 Tedbir ile azat edilen cariye ve köle örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 38-64-118

⁹⁶⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 81

⁹⁷⁰ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 38

⁹⁷¹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1717-1718), ss. 5-6 Benzer örnek için bkz. RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731) s. 43

durumlarını kanıtlama ve şahit gerekliliğini ortadan kaldırmıştır.

Osmanlı Devleti'nde kölelerin çoğu ev/aile ile ilgili kölelerdi ya da tarımsal nitelik taşımayan işlerde istihdam edilmekteydiler.⁹⁷² Güzel ve eğitim almış cariyelerin hizmetinden yararlanmak kişinin toplumundaki saygınlığını göstermekteydi.⁹⁷³ Alınıp satılabilen köle ve cariyelerin miras olarak da bırakılabilmesi onları önemli bir yatırım aracı hâline getirmiştir. Ekonomik gücü olanlar ise çeşitli işlerde kullanılmak üzere kendilerine yardımcı olacak hizmetkârlar almışlardır.⁹⁷⁴

Sicillerde cariyelerin, günlük hayatı kolaylaştırmak için yardımcı olarak alındıkları ve mehîre konu oldukları görülmektedir. Aşağıda bu durumu yansıtan çeşitli örnekler bulunmaktadır.

Elhâc Hürmüz Mahallesi'nden Emine binti Elhâc İbrahim'in mehr-i muacceli olarak bir Arap cariyesi bulunmaktadır.⁹⁷⁵ Mehîr konusu olan carîye Emine için, hem bir yatırım aracı hem de günlük işlerinde kullanacağı bir yardımcı olarak düşünülmüş olsa gerek.

Elhâc Hürmüz Mahallesi'nde yaşayan mecnune Halime Hatun'un vasîsi Hüseyin Çelebi, mahkemeye yaptığı müracaatta Halime'nin akıl ve şuurunun yerinde olmadığını, bu nedenle bir cariyeye ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Tasarrufunda olan 300 kuruşun 100 kuruşu ile bir carîye satın almak için mahkemeden izin isteyen Hüseyin Çelebi'ye gerekli izin verilmiştir.⁹⁷⁶ Vasî tarafından alınan carîye günlük ihtiyaçlarını görmekten uzak olan Halime'nin yaşamını da kolaylaştırmış olmalı.

Elhâc Mehmed de vasî muhtarları olduğu dört çocuğa hizmet etmesi için 123 kuruşa bir Arap carîye satın almış ve çocukların annesine teslim etmiştir.⁹⁷⁷ Yapılan bu harcamanın mahkemede kayıt altına alınması, Elhâc Mehmed'in ilerleyen yıllarda yaşayabileceği olası sorunlara karşı alınmış önemli bir tedbirdir.

⁹⁷² Zilfi, "Osmanlı'da Kölelik", s. 475.

⁹⁷³ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 119.

⁹⁷⁴ Emine Dingiş, "Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları", *History Studies*, C. 2, S.1 (2010), s. 18.

⁹⁷⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 93

⁹⁷⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 43

⁹⁷⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 84

Bir cariyenin kaderi onu satın alan ailenin durumuna göre değişiyordu. Azat edildiğinde ise hiçbir geçim kaynağı kalmıyordu.⁹⁷⁸ Bazı kadınlar bu durumun farkında olmalı ki, cariyelerini azat etmekle kalmayıp onlara çeşitli hibeler de yapmışlardır. Mesela, Hoca Bâyezîd Mahallesi'nden Fatma Hatun, daha önce azat ettiği Havva binti Abduveyab? Hatun'a menzilin; Mamure binti Abdullah'a ise arsasını hibe etmiştir.⁹⁷⁹

Elhâc Hüzmüz Mahallesi'nden Rabia binti Ahmed ise Saliha isimli cariyesini azat ettikten sonra minder, döşek, tencere, sahan, seccade, ön kuşak, yorgan ve ibrikten oluşan eşyaları hibe etmiştir.⁹⁸⁰

Bazı kadınların ise terekese azat ettikleri cariyesine kalmıştır. Raziye Hatun Mahallesi'nden Zeynep binti Abdullah vefat edince, mirası eşine ve azat ettiği cariyesine kalmıştır.⁹⁸¹

Çalışmamızda erkeklerin de azat ettiği cariyelerin⁹⁸² olduğu ve bazı erkeklerin terekelerinde cariyeye⁹⁸³ bulunduğu tespit edilmiştir. İncelediğimiz sicillerde, cariyelere çeşitli eşyaların hibe edildiği, cariyelerin özgürlüklerine kavuşturuldukları, terekelerde genellikle değerlerinin belirtilerek yer aldıkları, cariyeye sahibi kadınların tereke toplamalarının dikkate değer oranda yüksek olduğu ve hür olan bazı cariyelerin eski sahiplerinin yakınlarına karşı mücadele verdikleri görülmektedir. Cariye azatlarının tescil⁹⁸⁴ ettirilmesi kişilerin hayırseverlik duygularını, sevap kazanma isteklerini ve ekonomik durumlarını göstermesi açısından önemlidir.

1717-1718 yıllarını içeren Türkiye Mektuplarında Lady Montagu'nun cariyeler hakkındaki gözlemlerinde şu bilgiler yer almaktadır:

⁹⁷⁸ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 125 ve 128.

⁹⁷⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1717-1718), ss. 52-53

⁹⁸⁰ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 94

⁹⁸¹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 80

⁹⁸² RŞS, Defter no. 1643 (1130 /1717-1718), ss. 5-6-22; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 76
RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 43

⁹⁸³ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 8-40

⁹⁸⁴ Tescil: Sicile geçirme anlamına gelmektedir. Bkz. "Tescil", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

“Tanıdığım kibarlar arasında, sadece defterdarın birkaç cariyesi var. Bunlar selâmlığın bir kısmında oturuyorlar. Çünkü bir hanıma hizmet etmek üzere alınan cariyeler tamamen o hanımın hakimiyeti altına giriyorlar...”⁹⁸⁵

“... cariyeler dayak yemiyorlar ve esaretleri de diğer memleketlerinkinden fazla değil. Kendilerine kefalet parası verilmiyor ama elbiselerine yaptıkları masraf, bizim hizmetçilerimize verdiğimiz paradan fazla...”⁹⁸⁶

Tekirdağ’da köle ve cariye sahibi kadınlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.7. Köle ve Cariye Sahibi Kadınlar

Defter no	Tarih	Sayfa no	Cariye Sahibinin Adı	Terekenin Toplamı	Cariyenin Fiyatı	Cariyenin Durumu
1643	1717-1718	50	Afife binti Abdullah	61.320 Akçe	12.000 Akçe	Afif’e Hatun’un terekesinde yer alıyor.
1643	1717-1718	57	Fatma Hatun İbneti Abdülkadir Ağa		300 Kuruş	Takas edilmiştir
1643	1717-1718	62	Hatice binti Elhâc Recep		12.000 Akçe	Hatice Hatun’a eşinin terekesinden kalmıştır.
1643	1717-1718	66	Elhâce Ümmühan Hatun ibneti Elhâc Mehmed			Ümmühan Hatun câriyesi Unber’i i’tâk etmiştir.
1643	1717-1718	90	Fatma Hatun ibneti Elhâc Mehmed Ağa			Fatma Hatun kölesi Şaban’ı i’tâk etmiştir.
1643	1717-1718	91	Fatma Hatun ibneti Elhâc Mehmed Ağa			Fatma Hatun kölesi Mamur’u i’tâk etmiştir.
1643	1717-1718	91	Fatma Hatun ibneti Elhâc Mehmed Ağa			Fatma Hatun câriyesi Havva’yı i’tâk etmiştir.
1643	1717-1718	94	Fatma Hatun ibneti Elhâc Ahmed Ağa			Fatma Hatun kölesi Ali’nin hizmetini sonlandırmıştır.
1644	1718-1719	4	Rukiye Hatun ibneti Mehmed Efendi			Rukiye câriyesi Zeynep’i i’tâk etmiştir.

⁹⁸⁵ Montagu, *Türkiye Mektupları*, s. 55.

⁹⁸⁶ Montagu, *Türkiye Mektupları*, s. 128.

Tablo 3.7. Devamı.

1644	1718-1719	14	Hatice binti Mustafa Çelebi	141.028	12.600 Akçe	Hatice Hatun'un terekesinde yer alıyor.
1644	1718-1719	22	Rahime Hatun ibneti Musli Ağa			Rahime Hatun câriyesi Hafız'ı ? i'tâk etmiştir.
1644	1718-1719	29	Fatma Hatun ibneti Mehmed Ağa			Fatma Hatun câriyesi Ganiçe'yi i'tâk etmiştir.
1644	1718-1719	29	Fatma Hatun ibneti Mehmed Ağa			Fatma Hatun kölesi Yusuf'u i'tâk etmiştir.
1644	1718-1719	40	Ayşe Hatun ibneti Elhâc Mustafa			Ayşe câriyesi Şehbaz'ı i'tâk etmiştir.
1644	1718-1719	49	Fatma Hatun ibneti Elhâc Ahmed			Fatma Hatun kölesi Şahin'i i'tâk etmiştir.
1644	1718-1719	51	Fatma Hatun ibneti Elhâc Ahmed			Fatma Hatun kölesi Gavz'ı i'tâk etmiştir.
1645	1720-1721	15	Fatma Hatun ibneti Mustafa			Fatma Hatun câriyesi Hatice'yi i'tâk etmiştir.
1645	1720-1721	18	Elhâce Emine Hatun ibneti Elhâc Ali			Emine Hatun'un mülkiyetindedir.
1645	1720-1721	57	Fatma Hatun ibneti Elhâc Ali			Fatma Hatun câriyesi Müstakime'yi i'tâk etmiştir.
1645	1720-1721	61	Ayşe binti Elhâc Hasan	127.759 Akçe	7.200 Akçe	Ayşe Hatun'un terekesinde yer alıyor.
1645	1720-1721	64	Rahime binti Ali Çelebi			Rahime Hatun câriyesi Raziye'yi i'tâk etmiştir.
1645	1720-1721	77	Fatma binti Umur			Fatma Hatun kölesi Tahsin'i i'tâk etmiştir.
1645	1720-1721	81	Fatma Hatun İbneti Elhâc Ali			Fatma Hatun câriyesi Belkıs'ı i'tâk etmiştir.
1645	1720-1721	95	Hâce Ematullah binti Musa			Ematullah Hatun câriyesi Safiye'yi i'tâk etmiştir.
1646	1722-1723	21	Ümmügülsüm binti Mehmed Efendi	65.813 Akçe	14.520 Akçe	Ümmügülsüm Hatun'un terekesinde yer alıyor.

Tablo 3.7. Devamı.

1646	1722-1723	29	Hatice binti İbrahim Ağa			Hatice Hatun câriyesi Ubener'i i'tâk etmiştir.
1646	1722-1723	84	Fatma binti Ahmed		123 Kuruş	Fatma Hatun'a çocuklarının vasî muhtarları tarafından alınmıştır.
1648	1727-1728	85	Ayşe binti Elhâc Mustafa			Ayşe Hatun'un annesine sattığı eşyalar içerisinde bir Arap cariye vardır.
1648	1727-1728	94	Rabia binti Ahmed			Rabia Hatun cariyesi Saliha'yı i'tâk etmiş ve çeşitli eşyaları ona hibe etmiştir.
1648	1727-1728	125	Rukiye binti Mehmed			Rukiye Hatun tâlak-ı bâin ile boşandığı eşine câriyesini vermiştir.
1649	1730-1731	22	Fatma binti Mustafa			Fatma Hatun Zeynep'i i'tâk etmiştir.
1649	1730-1731	28	Şerife Ayşe ibneti Ahmed Ağa	82.560 Akçe	9.600 Akçe	Şerife Ayşe Hatun'un terekesinde yer alıyor.
1649	1730-1731	45	Hasan Ağa ibni Mehmed			Hasan Ağa'nın terekesinde yer alan cariye, eşi ve oğlu i'tâk etmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere 1717-1731 yılları arasında 32 kadın cariye sahibi olmuştur. 6 kadının ise terekesinde cariye yer almaktadır. 123 kuruş ile 14.520 akçe arasında değişen cariye fiyatları⁹⁸⁷ gayrimenkul fiyatları ile yarışır düzeydedir. Bu durum onların önemli bir yatırım olabileceğini düşündürmektedir. Cariye sahibi olmak belirli bir sermayeye sahip olmayı gerektirir ve kişinin servetiyle yakından ilgilidir. Terekelerinde cariye olan kadınların terekelerinin toplam değeri azımsanmayacak miktarlardadır.⁹⁸⁸ Bu miktarlar varlıklı bireylerin cariye ve köleleri olduğunu doğrulamaktadır. Kadınların 14'ü cariyelerini, 7'si kölelerini i'tâk etmiştir. Yapılan

⁹⁸⁷ Lale Devri'nde Galata'da bir cariye'nin ortalama fiyatı 19.372 akçedir. Bkz. Akbel, *Lale Devri'nde Galata*, s. 220. 17. yüzyılda Balıkesir'de bir cariye'nin fiyatı 6.000-7.000 akçe civarındadır. Bkz. Mutaş, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, s. 120. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon'da bir cariye'ye 4.000-6.000 akçe arasında fiyat biçilmektedir. Bkz. Özcan, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine*, s. 150.

⁹⁸⁸ Karşılaştırmak için bkz. Akbel, *Lale Devrinde Galata*, ss. 221-222.

azatlar karşılıksızdır. Kadınlar mahrem kaygılardan mı yoksa sevap amaçlı mı kölelerini azat ettiler bilemiyoruz. Ancak azatların karşılıksız oluşu sevap kazanmaya yönelik olduğuna işaret etmektedir. Cariye ve kölelerin birçoğunun azat edilmesi onlara maddi bir yatırım olarak bakılmadığının da göstergesidir.

3.3.4. Eşya Alışverişi

Kadınların gündelik yaşamlarının bir parçası da eşya alış ve satışları olmuştur. Satışı yapılan menkuller değerli eşyaları,⁹⁸⁹ ev eşyalarını⁹⁹⁰ ve çeşitli kıyafetleri⁹⁹¹ kapsamaktadır. Bu alım satım genelde aile bireyleri⁹⁹² arasında bazen de aile dışından bireyler⁹⁹³ ile olmuştur. Eşya alışverişinde toplam 19 kadın yer almıştır. Bunlar içerisinde yalnızca 2 gayrimüslim kadın⁹⁹⁴ bulunmaktadır.

Eşya satışları genelde Müslüman ve gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşmiştir. Ancak satıcı Müslüman, alıcı gayrimüslim olan dava kaydı da vardır. Örneğin, Elhâc İsa Mahallesi'nde sakin Hatice Hatun, bazı eşyalarını satmaları için Hoca Bâyezîd Mahallesi'nden Fatma binti Ahmed ve eşi Süleyman Beşe'ye vermiştir. Onlar da Agop veledi Şahîk'e bir çift altın bileziği 5240 akçeye, İrenyam veledi Kasbar'a ise bir köhne kırmızı sandal işleme yorganı 390 akçeye satmıştır.⁹⁹⁵

Tekirdağ kadınlarının eşya alışveriş miktarlarını gösteren grafik aşağıda gösterilmektedir.

⁹⁸⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 104; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 51-54

⁹⁹⁰ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 43-67-70-85

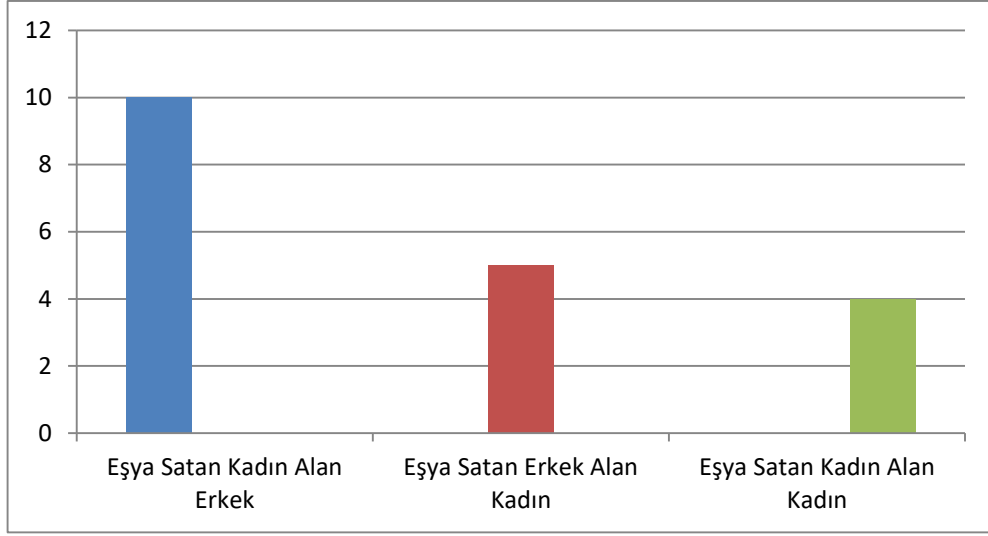
⁹⁹¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 85; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 51

⁹⁹² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 51; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 26; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 85-113; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 51

⁹⁹³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 104; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 43-70-72; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 54

⁹⁹⁴ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 73; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 75

⁹⁹⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 104

Grafik 3.15. Eşya Alışverişi Miktarları

Grafikte görüldüğü üzere 10 kadın eşyalarını erkek bireylere satmış, 5 kadın erkek bireylerden eşya almış, 2 kadın ise eşyalarını diğer 2 kadına satmıştır. Satış miktarının alış miktarından fazla olması, kadınların eşyadan ziyade paraya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Sattıkları eşyaları nakit paraya çeviren kadınlar şüphesiz belirli bir gelirin de sahibi olmuşlardır.

3.3.5. Borç Alma- Borç Verme

Bireyler arasındaki para alışverişi iktisadî yaşamın önemli bir parçasıdır. Borçlu olma durumu sicillerde “karz” veya “deyn” kelimeleri ile ifade edilmektedir. Tezimizin bu kısmında kadınların yer aldığı borç- alacak davaları değerlendirilmiştir.

İncelediğimiz sicillerde kadınların doğrudan borç-alacak durumlarına rastlamakla birlikte, mülk alışverişlerinde satış ücretine karşılık borcun takas edilmesi genel bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, İskender Çavuş Mahallesi’nden Fatma binti Abdulvehab menzilini, Karakâtîp Mahallesi sakinlerinden Fatma binti Ali’ye 60 kuruşa satmıştır. Bu satış Fatma Hatun’un diğer Fatma Hatun’a olan borcuna karşılık satış ücretinin takas edilmesi ile gerçekleşmiştir.⁹⁹⁶

⁹⁹⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 42

Borcun hibe edildiği durumlar da vardır. Örneğin, Hüseyin Çavuş-ı Kebir Mahallesi'nden Rahime binti Abdullah, Abdurrahman Çelebi'ye çeşitli eşyaları ve borç olarak verdiği 60 kuruşu hibe etmiştir.⁹⁹⁷ Bu davada doğrudan borç verildiği görülmektedir. Rahime Hatun'un verdiği borç ve hibe ettiği eşyalar refah düzeyinin yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Takas ile borcun kapatılmasına dair davalar bazen aile içi anlaşmazlıkları da gün yüzüne çıkartmıştır. Bu duruma dair örnek Bevvab Mehmed Bey Mahallesi'nde yaşanmıştır. Mahalle sakinlerinden Ümmühan Hatun, kocası ölünce, tereke konusunda kızı Fatma ile davalık olmuştur. Davaya konu olan mülk bir evdir ve Fatma, evin babasından miras kaldığını iddia etmiştir. Ümmühan Hatun ise, dava konusu olan evi bir yıl önce eşinden 50 kuruşa satın aldığını, satış ücretinin mehir ile eşine verdiği borca karşılık olarak takasla gerçekleştiğini söylemiştir. Bu beyanı Fatma kabul etmeyince şahitlerin ifadelerine başvurulmuştur. Şahitler, Ümmühan Hatun'un eşinden aldığı eve karşılık ödemesi gereken paranın 25 kuruşunun mehr-i müeccel, 25 kuruşunun ise eşine verdiği borca karşılık takas yoluyla gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Şahitlerin ifadelerinin mahkemece kabul edilmesi, evin gerçek sahibinin Ümmühan Hatun olduğunu kesinleştirmiştir.⁹⁹⁸

Diğer bir dava örneği gayrimüslimler arasındaki borç takas ilişkisini anlatmaktadır. Papa Darhama Mahallesi'nden Anastas veledi Diyamatri, 6 dönüm arsa üzerindeki bir kıta bağını, eşi Temlin binti Yorgaki'ye 25 kuruşa satmıştır. Anastas'ın, eşi Temlin'e 25 kuruş borcu olduğu ve satışın bu borca karşılık gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Böylece bağ, borca karşılık yapılan takas ile herhangi bir ücret ödmeden Temlin'in mülk ve hakkı olmuştur.⁹⁹⁹

Borç konusunda bir diğer örnek vakıflardan alınan para ile ilgilidir. Elhâc Hürmüz Mahallesi'nde yaşayan Meryem binti Gıregos isimli Ermeni kadın, vakıflara olan borçlarını ödemek için 6 dönüm bağını 83 kuruşa satmıştır. Satış sonrası Meryem,

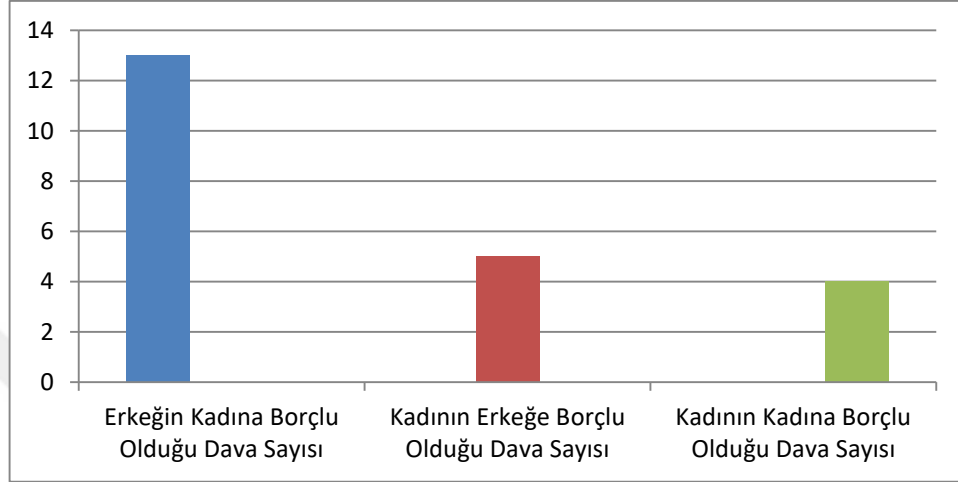
⁹⁹⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 28 Kadınların doğrudan borç verdiği örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 43; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 61

⁹⁹⁸ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 84

⁹⁹⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 93 Borç-takas ilişkisine dair örnekler için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 56; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 42; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 8

Yunus Bey Mahallesi vakfına 10 kuruş, Behram Reis Mahallesi vakfına 20 kuruş olan borcunu ödemiştir.¹⁰⁰⁰

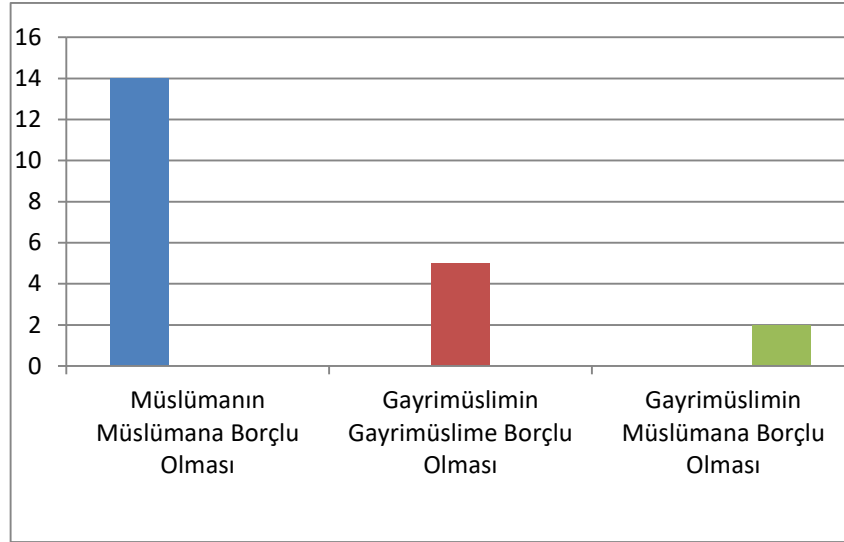
Kadınların hemcinsleri ve erkek bireyler ile olan borç-alacak durumları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3.16. Kadının Borç-Alacak Durumu

Kadınların borçlu ve alacaklı olduğu 21 dava kaydı bulunmaktadır. Bu davaların 13'ü erkeğin kadına borcunu, 5'i kadının erkeğe borcunu, 4'ü kadının kadına borcunu içermektedir. Grafiğe göre kadınlar daha çok borç veren, erkekler borç alan taraftadır. Borç-alacak davaları, bazı kadınların nakit paralarının olduğunu; bazılarının ise nakit paraya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

¹⁰⁰⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 22

Grafik 3.17. Müslüman ve Gayrimüslim Kadınların Borçlu Olma Durumu

Müslüman'ın Müslüman'a borçlu olduğu 14 dava, gayrimüslimin gayrimüslime borçlu olduğu 5 dava ve gayrimüslimin Müslüman'a borçlu olduğu 2 dava kaydı bulunmaktadır.¹⁰⁰¹

Borç-alacak ve takasla yoluyla yapılan alışverişe dair dava kayıtları, kadınların da erkekler gibi doğrudan iktisadî hayatın ve toplumun içinde yer aldıklarını göstermektedir. Bu yer alış, bir yönüyle kadınların iktisadî bilgisini de ortaya koymaktadır.

3.4. Terekelere Göre Kadınların Mal Varlıkları

3.4.1. Gayrimenkuller

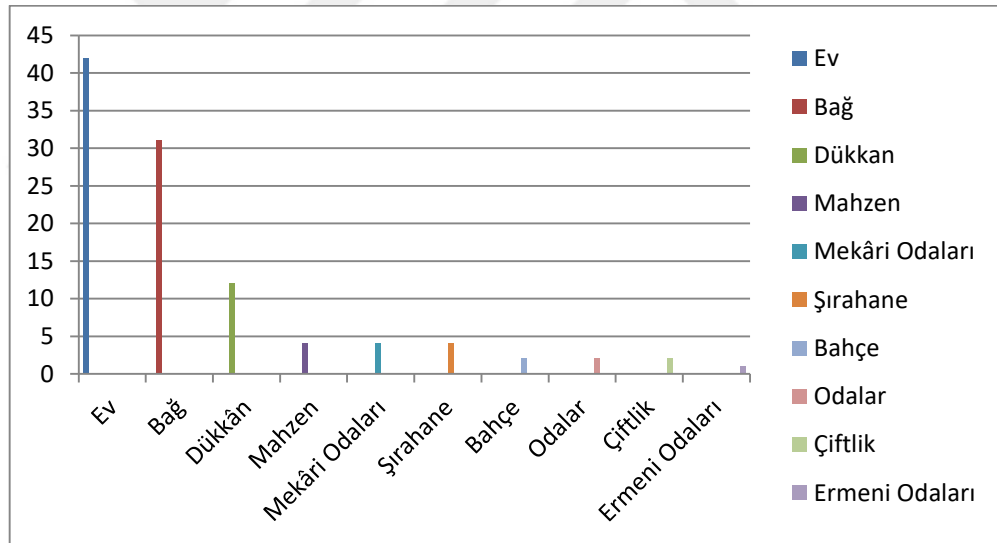
Tereke, vefat eden kimsenin miras olarak bıraktığı her şeydir.¹⁰⁰² Terekelerde ölen şahsın ismi, mesleği, unvan ve lakapları, varisleri, geride bıraktığı malları, mehir, cariyeye ve eşya fiyatları ayrıntılı olarak yer almaktadır. Ancak bu kayıtların tüm kadınları kapsamadığı açıktır. Sicil kayıtları mahkemelere başvurmayı seçmiş kişilerin bilgilerini içermektedir. İşlerini gayri resmi yollardan halleden kişilerin de

¹⁰⁰¹ 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon'da borç veren kadın sayısı 81, borç alan kadın sayısı 44'tür. Bu kayıtların yalnızca 10 tanesinde borçlu ve alacaklı kadınlar olup geriye kalan 115 kayıta kadınların alacak verecek ilişkisine girdikleri kişiler hane ya da hane dışından erkekler olmuştur. Bkz. Özcan, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine*, s. 165.

¹⁰⁰² Aktan, "İslam Aile Hukuku", s. 431. Özcan, "Muhallefât", s. 405.

olma ihtimali toplumun tüm bireylerine ulaşabilmeyi engellemiştir. Terekelerde kadınların sahip oldukları gayrimenkuller, nakit paralar, kıyafetler, ev eşyaları, ziynet eşyaları, borç-alacak durumları hakkında değerli bilgiler bulunmaktadır. Kadınların iktisadî gelirlerini karşılaştırma fırsatı sunan bu bilgiler aynı zamanda toplumsal ve ekonomik farkları ortaya koyabilmenin ve bu konuda çıkarımlar yapabilmenin de yolu olmuştur.

Tereke kayıtları kadınların büyük kısmının mülk-i menzil olarak ifade edilen evlere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bağ, dükkân, mahzen ve oda sahibi kadınların varlığı da söz konusudur. Tarıma dayalı bir toplumda kadınların ev ve bahçe sahibi olabilmelerinin hayati bir önem arz ettiği düşünüldüğünde¹⁰⁰³ Tekirdağ kadınlarının sahip olduğu ev, bağ, bahçe ve çiftliklerin ne kadar değerli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Birçok kadının iktisadî olarak ayakta kalmasının belki de en önemli dayanağı sahip oldukları mülkleri idi.

Grafik 3.18. Kadınların Terekelerinde Yer Alan Gayrimenkuller

İncelediğimiz 174 kadın terekesinin 58’inde gayrimenkul bulunmaktadır. Yukarıdaki grafikte yer alan toplam 104 gayrimenkul içerisinde 42 ev, 31 bağ, 12 dükkân, 4 mahzen, 4 mekâri odası, 4 şirahane, 2 bahçe, 2 oda, 2 çiftlik ve 1 Ermeni odası yer almaktadır. Kadınların 39’unun bir mülkü, 19’unun birden fazla mülkü

¹⁰⁰³ Suraiya Faroqhi, “18. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, editör. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 9.

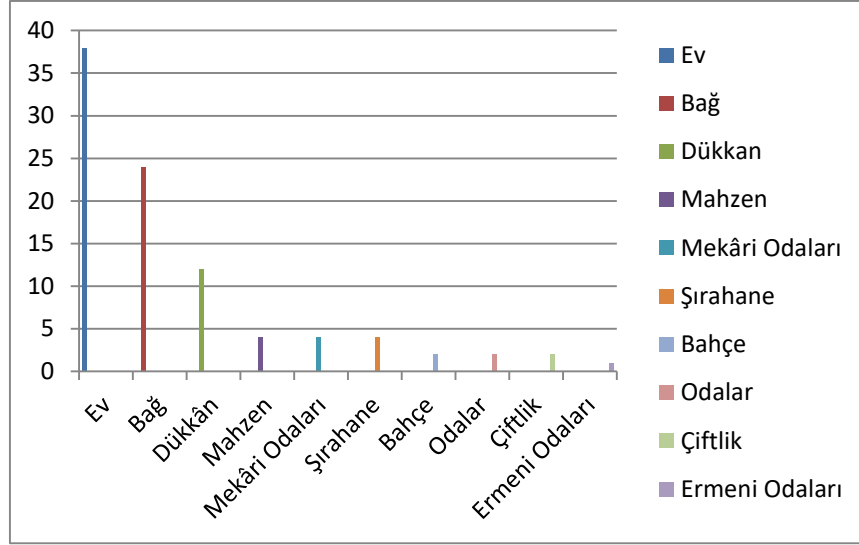
bulunmaktadır. Kadınlar mülklerin ya doğrudan sahibi olmuşlar ya da bu mülklerden hisseler almışlardır. Bu durum, onların iktisadî yaşamın döngüsünde olduklarını kanıtlamaktadır. Yaşamları süresince kadınlara ekonomik güvence sağlayan bu taşınmazlar, ölümle birlikte miras kalan varlıklar hâline gelmiştir.

Tablo 3.8. Kadınların Terekelerindeki Mülklerin Durumu

Mülkün Türü	Doğrudan Mülke Sahiplik	Mülkte Hisseli Sahiplik
Ev	35	7
Bağ	28	3
Dükkân	4	8
Mahzen	0	4
Mekâri Odaları	3	1
Şirahane	4	0
Bahçe	2	0
Odalar	1	1
Çiftlik	2	0
Ermeni Odaları	0	1
Toplam	79	25

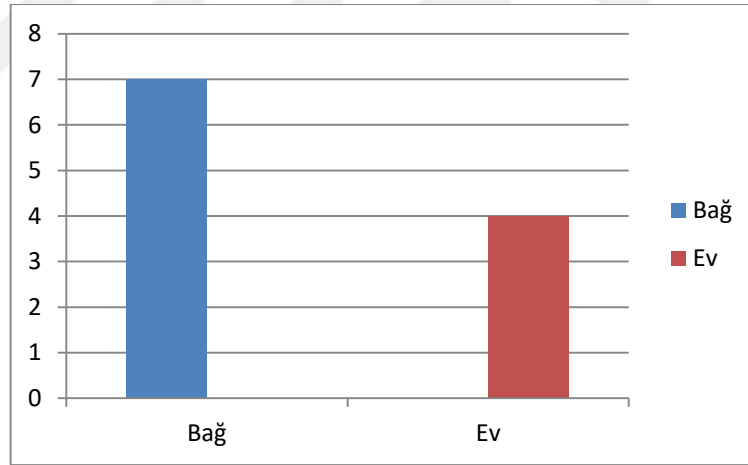
Kadınların terekelerinde toplam 104 gayrimenkul bulunmaktadır. Kadınlar bu mülklerin 79'unun doğrudan sahibi olmuşlar, 25'inde ise belirli bir hisseye sahip olmuşlardır. Gayrimenkullerdeki çeşitlilik kadınların barınma ihtiyaçlarının karşılandığını, tarımla uğraştıklarını ve ticarî hayatın içinde olduklarını göstermektedir.¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰⁴ 1750-1850 yılları arasında Halep'te kadınlar emlak piyasasında aktif olarak varlık göstermişlerdir. Bkz. Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 223.

Grafik 3.19. Müslüman Kadınların Terekelerindeki Gayrimenkuller

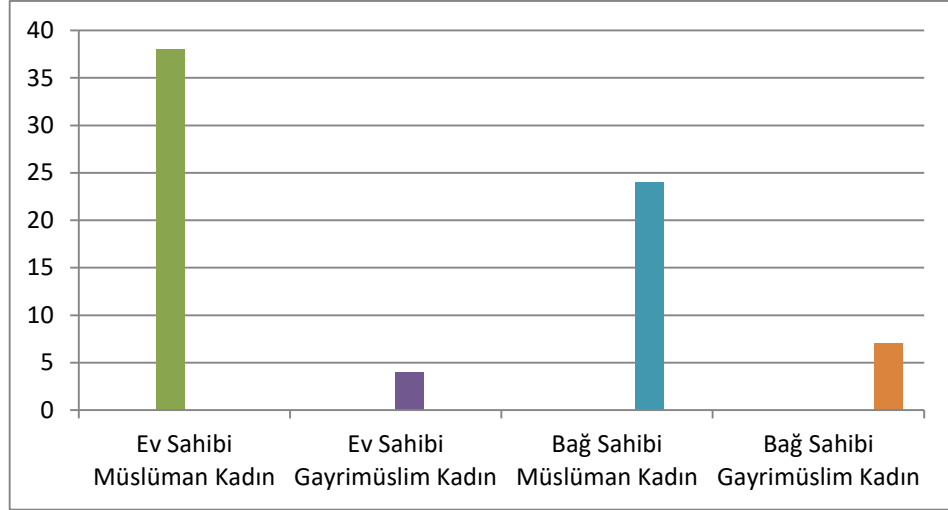
Müslüman kadınların terekelerinde 38 ev, 24 bağ, 12 dükkân, 4 mahzen, 4 mekâri odası, 4 şirahane, 2 bahçe, 2 oda, 2 çiftlik ve 1 Ermeni odası yer almaktadır.

Grafik 3.20. Gayrimüslim Kadınların Terekelerindeki Gayrimenkuller

Gayrimüslim kadınların terekelerindeki gayrimenkuller arasında yalnızca bağ ve ev bulunmaktadır. Kadınlardan 7'si bağ, 4'ü ev sahibidir.¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰⁵ 1640-1648 tarihleri arasında Tekirdağ'da gayrimüslimler, 321 adet bağ, 136 adet ev, 14 adet dükkân, 9 adet tarla ve 5 adet arsa satışında yer almıştır. Gayrimüslim kadınlar da tıpkı Müslüman kadınlar gibi bağ alıp satmışlardır. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, ss. 187-190.

Grafik 3.21. Dinî Aidiyete Göre Terekelerde Yer Alan Gayrimenkuller

Dinî aidiyet açısından karşılaştırılacak taşınmazlar ev ile bağlık arazidir. Karşılaştırılacak mülk çeşitliliğinin az oluşu gayrimüslim terekelerinin Müslüman terekelerine göre az sayıda oluşundan kaynaklanmıştır.

3.4.2. Menkuller

Kadınların terekelerinde yer alan menkuller onların ekonomik düzeyleri hakkında çıkarımlar yapmaya imkân vermektedir. Menkul mallar arasında kıyafetler, mücevherler, ev eşyaları yer almaktadır. Kıyafetler kadın ve erkeği örtmekte yaz ve kış aylarında onları korumaktadır. Kıyafetlerdeki kumaşın kalitesi, kürklerin hangi hayvandan yapıldığı, evdeki eşyaların eski mi yoksa yeni mi olduğu, mücevherlerin miktarı gibi geride bırakılan malların toplam değeri, kadınların refah düzeyinin saptanmasında etkili unsurlardır. Tekirdağ'a ait çözümlediğimiz kadın terekeleri, kadınlar arasındaki maddi yaşam, mülkiyet ve sahip olunan mallar konusunda önemli farkları ortaya koymaktadır. Mesela, Nebizâde Mahallesi'nden, tereke toplamı 180.643 akçe olan Fatma Hatun¹⁰⁰⁶ ile Raziye Hatun Mahallesi'nden, tereke toplamı 505 akçe olan Fatma Hatun'un¹⁰⁰⁷ yaşamı herhalde farklı olmuştur. Terekelerin muhtevası köy ve kent sakinlerinin gündelik yaşam farklılıklarını da açıklamaktadır.

Dinî aidiyet ve cinsiyet açısından toplumda bireylerin ayırt edilebilmesinde

¹⁰⁰⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 31

¹⁰⁰⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 105

kıyafetlerin büyük önemi vardır. Kadınların toplum içindeki yerleri ilk olarak giyimlerinden belli olurdu. Müslüman ve gayrimüslimlerin kıyafetlerinde kullandıkları kumaşın türü dahi değişiklik gösterebiliyordu. Devlet toplumdaki düzeni korumak ve dinsel farklılığı ayırt etmek için zaman zaman kıyafet nizamnameleri çıkarmıştır.¹⁰⁰⁸ Müslüman kadınların giyim kuşamıyla ilgili fermanlarda kadınlar aşırı giyinmeleri, az giyinmeleri, Hristiyan veya Yahudi kadınların giysilerini taklit etmeleri konusunda uyarılmıştır. 18. yüzyılda çıkarılan fermanların genel özelliği ise Müslüman kadınların feracelerinin beden hatlarını göstermesini yasaklamaya yöneliktir. Feracelerin üste yapışık olması kadar yaşmakların da saydam olması kınanmıştır.¹⁰⁰⁹ Özellikle Lale Devri'nde Osmanlı geleneksel giyiminin bozulmaya başlaması Müslüman kadınların sokak giysileri ile ilgili fermanların çıkarılmasına neden olmuştur. 3. Ahmed döneminde, 1726'da İstanbul kadısına gönderilen hükümde bazı yaramaz kadınların halkı baştan çıkarmak amacıyla sokaklarda süslenerek gezdikleri, giysilerdeki alışkanlıkların değiştiği, Müslüman kadınların gayrimüslim kadınlara özendikleri, bu durumun iffetli kadınları etkilediği ve aile içi huzuru bozduğu için gelenek dışı giysilerin yasaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca feracenin şekli konusunda devletin belirlediği hükümlere uymayanların sokakta yakalarının kesileceği, giysilerinin yırtılacağı, dinlemeyenlerin başka kentlere sürüleceği, bu hükümlere uymayan terzilerin ise şiddetle cezalandırılacağı mahalle imamı aracılığıyla bütün İstanbul kadınlarına duyurulması emredilmiştir. Kadınların sokak giysileri ile ilgili fermanlar sonraki yıllarda da devam etmiştir.¹⁰¹⁰

Bir süre Edirne'de kalan Lady Montagu giydiği kıyafeti şu şekilde tarif etmektedir:

“Önce, gayet geniş bir şalvarım var. Bu gayet ince, gül pembesi, kenarı sırmalı kumaştan yapılmış bir şalvar. Terlikler sırma işlemeli beyaz deriden yapılmış. Şalvarın üstüne sarkan tül gömlek tamamen işlemeli. Gömleğin kolları, kolumun yarısına kadar iniyor ve çok geniş. Yakasını elmas bir düğme ilikliyor. Göğüsün renk ve şekli gömlekten tamamen görünüyor. Entari ise sanki vücuda göre biçilmiş ceket. Fakat benimki beyaz Şam kumaşından yapılmış, kenarı ise gayet kalın sırma işlemeli. Bu çeşit

¹⁰⁰⁸ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 124.

¹⁰⁰⁹ Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik*, s. 93 ve 103.

¹⁰¹⁰ Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı”, *Osmanlı* 9, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 193-194.

elbiselerde düğmenin elmas veya inci olması lazım. Kollar arkaya doğru genişliyor. Mintanım ise şalvarımın kumaşından. Elbise vücuduma çok uygun. Uzunluğu ayaklarıma kadar. Bele aşağı yukarı dört parmak genişliğinde bir kemer takılıyor. Kolları uzun ve dar. Zengin kadınların kemerleri elmas ve sair kıymetli taşlarla süslü. Fazla masraf olmasın diye bazılarını işlemeli satenden yapıyorlar. Ayrıca önden bir elmas toka ile bağlanıyor bu kemerler. Türk kadınları kürkü ev elbisesi olarak bazen giyip bazen çıkarıyorlar. Bu kürkler ağır dibadan, içleri samurla kaplanmış, kolları omuzlardan aşağı inmiyor. Benimki kenarları sırmalı yeşil kürk. Başa giyilen şapkalar kalpak deniyor. Kışın giyilenleri inci ve elmaslarla işli kadifeden, yazın ise bol sırmalı kumaştan yapılıyor. Başın öbür yanındaki saçlar da toplanıyor, üstüne çiçek veyahut sorguç gibi şeyler konuluyor...”¹⁰¹¹

16. yüzyıl kaynaklarına göre kadının sokak giysisi ferace, yaşmak ve her zaman olmasa da peçedir. Ferace önü açık bedeni ve kolları boldur. Ancak zaman içerisinde biçim değiştirmiştir. Yaşmak başa takılıp ferace ile birlikte kullanılan beyaz örtüdür. Peçe yüze takılan, insanlar tarafından görülmeyi engelleyen ve alnın üstünden toka ile başa tutturulan bir kumaştır. 17. yüzyılda sokak giyiminde büyük bir fark olmamıştır. 18. yüzyılda feracelerin yakası genişlemiştir. Yaşmakların ise kumaşı şeffaf olmuş, sırmalarla süslenmiş ve gevşek bağlanmaya başlanmıştır.¹⁰¹²

Dışarı çıkarken kullanılan ve uzun bir şekilde tüm vücudu kapatan feracenin kumaşı mevsime göre değişmekteydi. Yazlık feraceler Ankara yününden, kışlık olanlar ise çuhadan yapıldı. Kırmızı, mavi ve yeşil satenden yapılan feracelerin yakaları omuzlara kadar düşerdi. Kadınlar yüzlerini iki ayrı tülle örterlerdi. Birincisi burnundan başlayıp göbeğine kadar inerek göğsünü örterdi. İkinci tül ise bütün başı kaplayıp göz kapaklarına kadar inerdi. Böylece sadece gözler açıkta kalırdı. Hristiyan kadınlar özellikle Rum olanlar da tıpkı Müslüman kadınlar gibi yüzlerini tülle örterler, koyu renkli feraceler ve siyah ayakkabılar giyerlerdi. Hangi milletten olursa olsun imparatorlukta yaşayan kadınlar davranış ve giyimiyle sokakta edepli hareket etmek zorundaydı.¹⁰¹³ Çünkü toplum içerisinde kadının görünümü ahlak ve inancını yansıtıyordu.¹⁰¹⁴ Şehirliler ve tüccar kocası olan gayrimüslim kadınların elbiseleri kadife ve satenden olup kenarları dantelli, düğmeleri altın ve gümüştür.

¹⁰¹¹ Montagu, *Türkiye Mektupları*, ss. 51-52.

¹⁰¹² Gürtuna, “Osmanlı Kadınının”, ss. 190-193.

¹⁰¹³ D’Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, ss. 102-103. Montagu, *Türkiye Mektupları*, s. 53.

¹⁰¹⁴ Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kölelik*, s. 111.

Daha az zengin olanlar ise tafta ve desenli Bursa ipeğinden yapılmış elbiseler giyerlerdi. Genç kız ve yeni evli kadınlar başlarına inci, değerli taşlar ve işli ipekler ile sarılmış yuvarlak şapkalar giyerlerdi.¹⁰¹⁵

16. yüzyılda kadınların ev içi kıyafetleri arasında yakası, kolları ve kenarları işli olan gömlekler, entariler, altın kemerler, ipek işlemeli kuşaklar, işlemeli ayakkabılar yer almaktadır. Başlarına örtü örtüp bunun üzerine altın ve mücevherler ile süslü başlık takarlardı. 17. yüzyılda kadının ev giysileri geleneksel özelliklerini korumuştur. Ancak varlıklı kadınlar süslü ve gösterişli giysiler tercih etmişlerdir. 18. yüzyılda klasik giyim tarzı yanında yeni beğeniler ön plana çıkmıştır. Bu yenilikleri giysilerin yakalarındaki derin kesimlerde ve eteklerdeki yırtmaçlarda görmek mümkündür. Yuvarlak olan yakaların yerini V, U ve oval kesimdeki yakalar almıştır. 18. yüzyılda şık giyinmek ve değerli taşlar kullanmak merakı daha da yaygınlaşmıştır.¹⁰¹⁶

Osmanlı yaşamı hakkında bilgi veren Şem'dânî-zâde Tarihi'nin 1764-1765 yılları olayları arasında geçen libâs nizâmında, hizmetkâr ve esnaf takımının kakım ve vaşak kürk, çiçekli kaftan ve entari giymekten, kemer bend şal kuşanmaktan men edildikleri; fakat bu durumun çok uzun sürmediği belirtilmektedir. Eğer kadınlar kocalarının rütbelerine göre giyinirlerse, uzak devletlerden gelen şal, kumaş, telli, hatâyî, dîbâ, zîbâ, kürk ve çuhanın sürümü olmayacak; böylece Osmanlı Devleti'nin akçeleri de başka devletlere gitmeyecektir. Çünkü lüks ürünlere düşkünlük devletin altın ve gümüşünü azaltmaktadır.¹⁰¹⁷ Görüldüğü üzere, Şem'dânî-zâde kadınların aşırı harcamalarının devleti iktisadî sıkıntıya uğrattığını düşünmektedir. Ona göre, bu durumun çözümü kadının kocasının rütbesine uygun şekilde giyinmesidir.

19. yüzyılda Batılılaşmanın da etkisiyle kadınlar evde başlarını çeşitli taşlardan mücevherler ile süslemişler, oyalı yemeniler bağlamışlar, geleneksel giysileri gönüllerince uygulayarak giymişlerdir.¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁵ Gürtuna, "Osmanlı Kadınının", ss. 201-202.

¹⁰¹⁶ Gürtuna, "Osmanlı Kadınının", ss. 195-197.

¹⁰¹⁷ M. Münir Aktepe, *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih II. A*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978, ss. 69-70.

¹⁰¹⁸ Gürtuna, "Osmanlı Kadınının", s. 197.

Tekirdağ kadınlarının üstlerine giydikleri kıyafetler arasında kürk,¹⁰¹⁹ ferace,¹⁰²⁰ kaftan,¹⁰²¹ entari,¹⁰²² gömlek,¹⁰²³ ipekli gömlek,¹⁰²⁴ yer almıştır. Kürkler sincap,¹⁰²⁵ kuzu,¹⁰²⁶ tavşandan¹⁰²⁷ elde edilmiş, varlıklı kadınlar yeni kürk mantolar giymişlerdir.

Osmanlı kadınlarının kıyafetlerinden biri başlıktır. Varlıklı kadınların başlıkları yüksek, ipekli, sırmalı veya inci püsküllüdür. Orta halli kadınların başlıkları alınlarını daha açıkta bırakan ve çok yüksek olmayan şekildedir. Kadınlar başlıklarının altına kırmızı veya beyaz çuhadan yapılan bir takke, yaz günlerinde üstlerine bürümcek adındaki ince bezden yapılmış topuklarına kadar inen uzun kollu gömlekler, bazıları ipekli işledikleri gömlekleri giyerlerdi. Ayrıca her çeşit kumaştan yaptıkları uzun şalvarları vardı ve bunları topuklarının üstünde bir uçkurla sıkarlardı. Ayaklarına terlik onun üstüne pabuç denen ökçesiz bir ayakkabı giyerlerdi.¹⁰²⁸ Gayrimüslim kadınlar da birçok yerde Müslüman kadınlar gibi giyinirlerdi.¹⁰²⁹ Başa giyilen eşyalardaki kumaşın kalitesi kadının sınıfsal konumunu yansıtıyordu.¹⁰³⁰

¹⁰¹⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 30-31; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 21; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 11-61; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 89; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 63

¹⁰²⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 48-65; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 54; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 30-61; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 6; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 36-54; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 40

¹⁰²¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 30-31-50; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 1-61; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 21-89; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 40; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 36-54; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 40

¹⁰²² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 36; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 40;

¹⁰²³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 74; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 21; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 21

¹⁰²⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰²⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30

¹⁰²⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 31; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61

¹⁰²⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 50

¹⁰²⁸ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, ss. 100-102.

¹⁰²⁹ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 125.

¹⁰³⁰ Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik*, ss. 96-97.

Tekirdağ kadınlarının başlarına giydikleri ve taktıkları eşyalar arasında cedid peçe,¹⁰³¹ yemeni çember,¹⁰³² serpuş,¹⁰³³ menkuş makreme,¹⁰³⁴ kilebdanlı makreme,¹⁰³⁵ baş makremesi,¹⁰³⁶ dülbent yaşmak,¹⁰³⁷ köhne dülbent makreme ve yaşmak¹⁰³⁸ yer almıştır.

Kadınlar nakışa önem verirlerdi. Mendiller, havlular, don ve şalvarların uçkurlarında nakışa rastlanırdı.¹⁰³⁹ Tekirdağ kadınları içlerine köhne işleme don,¹⁰⁴⁰ köhne don,¹⁰⁴¹ cedîd don,¹⁰⁴² ipekli cedîd don,¹⁰⁴³ ipekli don,¹⁰⁴⁴ münakkaş don,¹⁰⁴⁵ uçkur,¹⁰⁴⁶ işleme uçkur,¹⁰⁴⁷ dokuma uçkur,¹⁰⁴⁸ menkuş uçkur,¹⁰⁴⁹ zibun,¹⁰⁵⁰ içlik¹⁰⁵¹ ayaklarına ise papuç,¹⁰⁵² edek papuş,¹⁰⁵³ mest papuç çift,¹⁰⁵⁴ mest papuç¹⁰⁵⁵ giymişlerdir.¹⁰⁵⁶

¹⁰³¹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 16

¹⁰³² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 30-94; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 16

¹⁰³³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 11-30; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 46

¹⁰³⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 7

¹⁰³⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰³⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰³⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 7

¹⁰³⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 72

¹⁰³⁹ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, s. 101.

¹⁰⁴⁰ RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 7

¹⁰⁴¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 36

¹⁰⁴² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰⁴³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 21

¹⁰⁴⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 7

¹⁰⁴⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹⁰⁴⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 7

¹⁰⁴⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 66

¹⁰⁴⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48

¹⁰⁴⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹⁰⁵⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-30; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 26-54; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 43

¹⁰⁵¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹⁰⁵² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 30-80; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 50-54; 1835-1839 yılları arasında İstanbul'da yer alan Alman Mareşal Helmuth von Moltke, Türk kadınlarının sarı, Ermenilerin kırmızı, Rumların siyah, Yahudilerin mavi ayakkabılar giydiğini söylemektedir. Bkz. Gürtuna, "Osmanlı Kadınının", s. 194.

¹⁰⁵³ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 81

¹⁰⁵⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 14

¹⁰⁵⁵ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 60

¹⁰⁵⁶ Sarı çizme ve terlik yapımında kullanılan ince deri 2. Mahmud dönemine kadar Müslüman kadın ve erkeklere özgü bir ayrıcalıktı. Bkz. Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik*, s. 95.

Kumaşın türü ve kalitesi kişilerin iktisadî düzeyini göstermektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda ipekler, kadife brokarlar, satenler, diba, atlas, kutni, dülbend, samur ve siyah tilki kürkü dönemin zenginlik belirten kumaşlarıydı; fiyatları yüksekti ve nadir bulunuyorlardı. 18. yüzyılda ise özellikle Fransa, İngiltere ve Hindistan'da üretilen ince yünlüler ve desenli pamuklular Osmanlı piyasasına girmiş ipekler ve brokarların yerini almaya başlamıştır.¹⁰⁵⁷ 18. yüzyılda varlıklı kadınların kullandıkları Hint kumaşı içerisinde ilk sırayı şallar alırdı ayrıca beyaz tilki, sincap ve samurdan yapılan kürkleri de giyerlerdi. Köylerde ve şehirler yaşayanlar ise kış gelince koyun, kuzu, sincap, tilki, tavşan kürkleri giyerlerdi. Soğuk kış günlerinde aynı anda üç kürk giyenler de vardı.¹⁰⁵⁸ Ekonomik durumu iyi olanların kıyafetleri kadife ya da ipekten, geliri daha düşük olanların ise beledî denen ucuz kumaştandı.¹⁰⁵⁹

Terekelerde geçen kumaş çeşitleri arasında hatayî,¹⁰⁶⁰ beledî,¹⁰⁶¹ dîbâ,¹⁰⁶² ipekli,¹⁰⁶³ bürüncek,¹⁰⁶⁴ kadife,¹⁰⁶⁵ boğasi,¹⁰⁶⁶ şam,¹⁰⁶⁷ atlas,¹⁰⁶⁸ Tosya,¹⁰⁶⁹ yer almaktadır. Kumaş renkleri arasında mavi,¹⁰⁷⁰ yeşil,¹⁰⁷¹ turuncu,¹⁰⁷² mor,¹⁰⁷³ beyaz,¹⁰⁷⁴ kırmızı,¹⁰⁷⁵ nefti¹⁰⁷⁶ bulunmaktadır.

Osmanlı kadınları ekonomik durumları ne olursa olsun altın veya gümüşten küpe, bilezik, gerdanlık ve kemer takarlardı. Orta halli olan kadınlar boyunlarına göbeklerine kadar inen zincirler ve bu zincirlere küçük altın paralar ve ayetli altınlar asarlardı. Yüksek mevkilerde olanlar ise değerli taşlardan ve incilerden oluşan takılar

¹⁰⁵⁷ Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik*, ss. 95-96.

¹⁰⁵⁸ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiye'sinde*, ss. 90-92.

¹⁰⁵⁹ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 125.

¹⁰⁶⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰⁶¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30

¹⁰⁶² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61

¹⁰⁶³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48

¹⁰⁶⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 31; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 21

¹⁰⁶⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30

¹⁰⁶⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 11-30

¹⁰⁶⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61

¹⁰⁶⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18

¹⁰⁶⁹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 87

¹⁰⁷⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48

¹⁰⁷¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48

¹⁰⁷² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 48-78

¹⁰⁷³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48

¹⁰⁷⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 48

¹⁰⁷⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65

¹⁰⁷⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65

kullanmışlardır.¹⁰⁷⁷ İncelediğimiz tereke kayıtları bunu doğrulamaktadır. Tereke toplamı düşük olan kadınların düşük değerde de olsa küpe, bilezik, kemer ve kürkleri vardır. Tereke toplamı yüksek olan kadınların ise değerli kürkleri, değerli madenlerden ya da incilerden oluşan kemerleri, inciden oluşan takıları, altın bilezik ve küpeleri vardır. Evlenen bir kadına bilezik, altın, inci gibi mücevherlerin hediye edildiğini gündelik yaşamımızdan biliyoruz. Hediyelerin amacı henüz yeni kurulmuş aileye destek olma düşüncesidir.¹⁰⁷⁸ Terekelerde altın bilezik, çeşitli altın ve incilere sahip kadınlara rastlamamız akıllara şu soruları getirmektedir: kadınlar bu takıları evlenirken hediye olarak mı aldılar, yoksa miras yoluyla mı kendilerine intikal etti? Ancak sicil kayıtları bu sorulara sessiz kalmaktadır.

Tekirdağ kadınları aksesuar olarak kuşak kullanmışlardır. Kayıtlar içerisinde sim ön kuşak,¹⁰⁷⁹ cevahir kuşak,¹⁰⁸⁰ altın ön kuşak,¹⁰⁸¹ sagir inci ön kuşak,¹⁰⁸² sagir sim kuşak,¹⁰⁸³ inci kuşak¹⁰⁸⁴ yer almaktadır. Değerli eşyalardan biri de saatlerdir. Terekelerde pirinç taraklı akrep saat,¹⁰⁸⁵ akrep saat ve köstek¹⁰⁸⁶ yer almaktadır.

Küpeler arasında inci küpe,¹⁰⁸⁷ inci küpe altın,¹⁰⁸⁸ inci küpe çift,¹⁰⁸⁹ altın küpe,¹⁰⁹⁰ zümrüt küpe,¹⁰⁹¹ zümrüt altın küpe,¹⁰⁹² üç kademeli zümrüt altın küpe,¹⁰⁹³ inci askılı zümrüt küpe¹⁰⁹⁴ bulunmaktadır.

¹⁰⁷⁷ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, s. 97.

¹⁰⁷⁸ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 124.

¹⁰⁷⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-50-74; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 79; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 40

¹⁰⁸⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹⁰⁸¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹⁰⁸² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 94

¹⁰⁸³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 31

¹⁰⁸⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 31-64; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰⁸⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 16

¹⁰⁸⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 75

¹⁰⁸⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 65; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰⁸⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 50

¹⁰⁸⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 66

¹⁰⁹⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹⁰⁹¹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹⁰⁹² RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18

¹⁰⁹³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹⁰⁹⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 89

Kadınların kollarına taktıkları takılar arasında altın bilezik,¹⁰⁹⁵ cevahir bilezik¹⁰⁹⁶ altın bilezik çift,¹⁰⁹⁷ sim bilezik,¹⁰⁹⁸ yaldızlı sim bilezik¹⁰⁹⁹ yer almaktadır. Altın çeşitleri içerisinde tuğralı altın,¹¹⁰⁰ tuğralı mısır altını,¹¹⁰¹ üçer kademeli altın zümrüt menkuş çift,¹¹⁰² eşrefi altın,¹¹⁰³ Macar altın,¹¹⁰⁴ zinciri mısri,¹¹⁰⁵ İstanbul tuğralısı,¹¹⁰⁶ zincirli altın¹¹⁰⁷ bulunmaktadır. Tereke kayıtları, hali vakti yerinde olan Tekirdağlı kadınların mücevher olarak altın, inci ve zümrütü tercih ettiklerini göstermektedir.

Batılılara göre Osmanlı evi az sayıda eşyadan; çoğunlukla divanlar, birkaç dolap ve bir yığın halıdan oluşmaktadır. 19. yüzyıla kadar sandalye kullanılmamış, masalar, süs eşyaları ve karyola evlerde bulunmamıştır.¹¹⁰⁸ Osmanlı evinde ağaç kaşıklar yaygındır, çatal ve bıçak nadiren kullanılır. Tabaklar kalaylı bakır, porselen veya topraktan oluşmaktadır. Kişilerin oturacakları en önemli yer genellikle çoğu evde mutlaka bulunan “sofa” dır. Bunlar odanın bütün yanlarını kuşatarak rahat ve geniş bir oturma alanı sağlamaktadır.¹¹⁰⁹ Oturma ve yatma mekânları ayrı değildi. Odalar gündüz minder ve halılar ile oturmaya uygun hale getirilir, akşamları uyumak için yapılan yataklar ve üste örtülen pamuk yorganlar sabahları yüklüklere kaldırılması ile odalar tekrar oturmaya elverişli duruma getirilirdi. Odalarda yerlere halılar, kilimler, keçeler serilirdi. Diba, ipek ve kadife minderler o ailenin zenginliğinin de göstergesiydi.¹¹¹⁰

¹⁰⁹⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 65-94; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 31-66; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 63

¹⁰⁹⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 89; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹⁰⁹⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 11-61

¹⁰⁹⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹⁰⁹⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 71

¹¹⁰⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹¹⁰¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 65

¹¹⁰² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61

¹¹⁰³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 95

¹¹⁰⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 17

¹¹⁰⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 17

¹¹⁰⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 17

¹¹⁰⁷ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 65

¹¹⁰⁸ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 227.

¹¹⁰⁹ D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde*, s. 109 ve 110.

¹¹¹⁰ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, ss. 170-174.

Tekirdağ kadınlarının ev eşyaları çeşitlilik göstermektedir. Geceleri kurulan gündüzleri kaldırılan eşyalar arasında döşek,¹¹¹¹ yorgan,¹¹¹² yastık¹¹¹³ ve çarşaf¹¹¹⁴ yer almaktadır. Bu eşyalar muhtemelen yüklüklerde muhafaza ediliyordu. Odanın belirli yerlerine kilimler,¹¹¹⁵ keçeler,¹¹¹⁶ kalîçeler,¹¹¹⁷ minderler,¹¹¹⁸ ocak perdesi¹¹¹⁹ serilmekteydi.

Evde kullanılan eşyalar arasında peşkir,¹¹²⁰ çarşaf,¹¹²¹ seccade,¹¹²² abdest makremesi,¹¹²³ havlu makreme,¹¹²⁴ kapı perdesi,¹¹²⁵ yük perdesi,¹¹²⁶ ocak perdesi,¹¹²⁷ bohça,¹¹²⁸ ayna,¹¹²⁹ sim ayna,¹¹³⁰ sim saat kapağı,¹¹³¹ iskemle,¹¹³²

¹¹¹¹ Terekelerde geçen döşek çeşitleri arasında şunlar vardır: beledî döşek, kebir döşek, köhne beledî döşek

¹¹¹² Terekelerde geçen yorgan çeşitleri arasında şunlar vardır: yemeni yorgan, köhne yorgan, beledî yorgan, müsta'mel alaca kutnî yorgan, köhne beyaz masum yorganı, turuncu sandal kilebdan işleme yorgan, köhne hatayî yorgan, güvez telli sandal yorgan

¹¹¹³ Terekelerde geçen yastık çeşitleri arasında şunlar vardır: basma yastık, yastık, beledî yastık, sagir yastık, köhne kadife yastık, köhne basma yastık, köhne beledî yastık, köhne yastık, menkuş yüz yastığı, köhne yüz yastığı, müsta'mel işleme yastık, ipekli işleme yastık, telli atlas yastık, köhne kırmızı kadife yastık, telli kadife yastık

¹¹¹⁴ Terekelerde geçen çarşaf çeşitleri arasında şunlar vardır: köhne çarşaf, cedid çarşaf, ipekli çarşaf, fitilli çarşaf

¹¹¹⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 26; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 73; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 54

¹¹¹⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 31; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 40; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 54; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 28

¹¹¹⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 65

¹¹¹⁸ Terekelerde geçen minder çeşitleri arasında şunlar vardır: sarı minder, kebir minder, köhne minder, beyaz minder, sagir minder, köhne alaca minder, mavi beledî minder

¹¹¹⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 63; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 47

¹¹²⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 88; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 14

¹¹²¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 52

¹¹²² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 47

¹¹²³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 31-72; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 21

¹¹²⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 72; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 21

¹¹²⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 78; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 43

¹¹²⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 78

¹¹²⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61

¹¹²⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 80; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 21; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 60; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 28

¹¹²⁹ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 41; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30

¹¹³⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18

¹¹³¹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 63

¹¹³² RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 18-66

kılıç,¹¹³³ tahta sandık,¹¹³⁴ şamdan,¹¹³⁵ kandil,¹¹³⁶ berber makremesi,¹¹³⁷ berber peşkiri,¹¹³⁸ sim toplu zincirli bıçak,¹¹³⁹ buhurdan,¹¹⁴⁰ kadayıf tepsisi,¹¹⁴¹ mermer dübek,¹¹⁴² el değirmeni¹¹⁴³ yer almaktadır.

Bazı kadınların tereke kayıtlarında bulunan ve dokumacılıkta kullanılan keten tarağı,¹¹⁴⁴ keten ipliği,¹¹⁴⁵ keten bezi top,¹¹⁴⁶ ipek kenarlı bez,¹¹⁴⁷ çıkırık,¹¹⁴⁸ penbe çıkırığı,¹¹⁴⁹ iplik,¹¹⁵⁰ penbe ipliği¹¹⁵¹ gibi malzemeler kadınların evde iplik eğirerek ev ihtiyaçlarını karşıladıklarını ve dışarıya iş yapmış olduklarını düşündürmektedir. Bazı kadınların terekelerinde ise kelâm-ı izzet,¹¹⁵² kelâm-ı kadîm,¹¹⁵³ Mushaf-ı şerif ve mushaf kesesi¹¹⁵⁴ de vardır.

Evde kullanılan eşyalar, kadınların günlük yaşamlarını nasıl sürdürdüklerine ve evdeki görevlerinin neler olduğuna dair fikir vermektedir. Tekirdağ kadınları ev işlerine muhtemelen, odaya serdikleri yatakları toplayıp yüklüklere kaldırarak başlıyorlardı. Yüklüklerini perdeler ile örterlerdi.¹¹⁵⁵ Onlar yemeklerini ev içinde ya

¹¹³³ RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 85

¹¹³⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹¹³⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 7-30; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 40; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 28

¹¹³⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 78; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 85; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 40

¹¹³⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 71; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 60

¹¹³⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 79

¹¹³⁹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 16

¹¹⁴⁰ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 16

¹¹⁴¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 65

¹¹⁴² RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 92

¹¹⁴³ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 92

¹¹⁴⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 50-71-74; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 31; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 14

¹¹⁴⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 24-30-31-64; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30

¹¹⁴⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 74; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 66

¹¹⁴⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 50

¹¹⁴⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 78; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), ss. 30-85

¹¹⁴⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 78

¹¹⁵⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 50

¹¹⁵¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30

¹¹⁵² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 63

¹¹⁵³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 65-66; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 6

¹¹⁵⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18

¹¹⁵⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 31; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 54

da avluda bulunan ocağa koydukları kapaklı tencerelerde pişiriyor,¹¹⁵⁶ kapaklı taslara,¹¹⁵⁷ sahanlara,¹¹⁵⁸ tabaklara¹¹⁵⁹ koyuyor daha sonra tepsi¹¹⁶⁰ veya siniler¹¹⁶¹ üzerine koyarak servis yapıyorlardı. Yemekler ağaç kaşıklar¹¹⁶² ile yenirdi. Çoğu kadının ocaklarının güzel görünmesini sağlayan perdeleri de vardı.¹¹⁶³ Böreklerini börek tepsilerinde pişiriyor,¹¹⁶⁴ hoşafalarını hoşaf taslarına¹¹⁶⁵ koyarak içiyorlardı. Bağlı olanlar pekmez tavalarında pekmez kaynatıyor,¹¹⁶⁶ kimileri bulama tavalarında bulama yapıyorlardı.¹¹⁶⁷ Tatlı yapmak için helva tavaşı,¹¹⁶⁸ ekmek yapmak için hamur teknesi¹¹⁶⁹ kullanıyorlardı. Su taşımak için güğüm,¹¹⁷⁰ bakraç,¹¹⁷¹ el ibriği,¹¹⁷² kova,¹¹⁷³ leğen ve ibrikten¹¹⁷⁴ yararlanıyorlardı. Çamaşırlarını ise leğenlerde¹¹⁷⁵ yıkıyorlardı.

¹¹⁵⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 54; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 52

¹¹⁵⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64

¹¹⁵⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 26; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 6

¹¹⁵⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 80; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 117

¹¹⁶⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 66

¹¹⁶¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 41; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 72

¹¹⁶² RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 75

¹¹⁶³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 31-64

¹¹⁶⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 73

¹¹⁶⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 66

¹¹⁶⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 50; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 72; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 92

¹¹⁶⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 72; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 105

¹¹⁶⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 26; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 105

¹¹⁶⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 75

¹¹⁷⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 63; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 31; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 72

¹¹⁷¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 30-63; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 40

¹¹⁷² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 63

¹¹⁷³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 71-78

¹¹⁷⁴ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30

¹¹⁷⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30

Bazı kadınların kahve tükettiklerinin kanıtı olarak terekelerinde kahve tepsisi,¹¹⁷⁶ fincan ile beraber kutu,¹¹⁷⁷ orta kahve ibriği,¹¹⁷⁸ fincan tepsisi¹¹⁷⁹ bulunmaktaydı. Mutfak eşyaları içerisinde ayrıca kazgan,¹¹⁸⁰ kevgir,¹¹⁸¹ el tavaşı¹¹⁸² da yer almaktaydı.

Kadınların ev dışı sosyalleşme ve güzelleşme mekânlarından biri hamamlardı. Üst zümre içinde hamam kültürü yaygın olmakla birlikte İslam şehirlerinde her mahallede hamam bulunmaktaydı.¹¹⁸³ Bu yapılar şüphesiz kadınların sohbet ettikleri, mahalle ve toplumda yaşanan gelişmelerden haberdar olduğu yerlerdi.

Terekelerde yer alan banyo ve hamam eşyaları arasında hamam rahtı ile birlikte peştamal ve havlu,¹¹⁸⁴ abdest makramesi,¹¹⁸⁵ peşkir,¹¹⁸⁶ hamam tası,¹¹⁸⁷ hamam peştamalı,¹¹⁸⁸ hamam gömleği,¹¹⁸⁹ hamam rahtı ve boğça,¹¹⁹⁰ hamam rahtı ile peştamal ve havlu,¹¹⁹¹ hamam seccadesi,¹¹⁹² hamam ibriği¹¹⁹³ yer almaktadır. Hamam takımları kadınlarının ev dışı yaşamlarına ve sosyalleşmelerine işaret etmektedir. Bazı kadınların terekelerinde inek, öküz, dana gibi büyükbaş hayvanlar da yer almaktadır.¹¹⁹⁴

¹¹⁷⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 88

¹¹⁷⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 75

¹¹⁷⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 17

¹¹⁷⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30

¹¹⁸⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11; RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 73

¹¹⁸¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 30

¹¹⁸² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 64; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 26

¹¹⁸³ Davis, *Osmanlı Hanımı*, s. 149 ve 151.

¹¹⁸⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 6

¹¹⁸⁵ RŞS, Defter no. 1647 (1136/17123-1724), s. 14

¹¹⁸⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 71; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 60

¹¹⁸⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 48-50; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 30

¹¹⁸⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 7-31; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 63; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 40

¹¹⁸⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 7-30-31; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 61; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 32; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 60; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 65

¹¹⁹⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹¹⁹¹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 6

¹¹⁹² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 11

¹¹⁹³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 18

¹¹⁹⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 30; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 123

Terekeler Müslüman ve gayrimüslim kadınların kullandıkları kıyafetler ve ev eşyaları arasında büyük bir farkın olmadığını göstermektedir.¹¹⁹⁵ Gayrimüslimlerin de terekelerinde eşyanın yeni olduğunu ifade etmek için “cedid”, eski olduğunu belirtmek için “köhne”,¹¹⁹⁶ küçük eşyalar için “sagır”,¹¹⁹⁷ büyük eşyalar için “kebir” kelimeleri kullanılmıştır.

Gayrimüslim kadınların terekelerinde de sim bilezik,¹¹⁹⁸ zıbın,¹¹⁹⁹ don,¹²⁰⁰ altın küpe,¹²⁰¹ sim ön kuşak,¹²⁰² peşkir makreme,¹²⁰³ kaftan,¹²⁰⁴ uçkur,¹²⁰⁵ çenber,¹²⁰⁶ peştamal,¹²⁰⁷ penbe (pamuk) ipliği,¹²⁰⁸ incili küpe,¹²⁰⁹ incili kuşak,¹²¹⁰ bakır sini¹²¹¹ yer almaktadır. Kadınların eşyalarının benzer olması benzer yaşam sürdürüklerine işaret etmektedir. Kıyafetler içerisinde yer alan ferace, peçe ve dülbent kadınların fiziksel duruşlarını örten, kim olduklarını gizleyen bir anlamda onları toplumda görünmez yapan unsurlar olmuşlardır.

Mal varlığının önemli göstergelerinden biri de nakit paralardır. İncelemelerimizde 6 kadının terekesinde nakit para bulunduğunu tespit ettik.¹²¹² Kerime Hatun’un terekesinde 1.300 akçe,¹²¹³ Ümmügülsüm isimli küçük çocuğun terekesinde 11.191 nakit akçe altın para,¹²¹⁴ Rukiye Hatun’un terekesinde 96.000 akçe,¹²¹⁵ Ayşe

¹¹⁹⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 25; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 87; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 123

¹¹⁹⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹¹⁹⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹¹⁹⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 24

¹¹⁹⁹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 25

¹²⁰⁰ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 25

¹²⁰¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 25

¹²⁰² RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 25

¹²⁰³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²⁰⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²⁰⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²⁰⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²⁰⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²⁰⁸ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²⁰⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²¹⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 77

¹²¹¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 123

¹²¹² Lale Devri’nde Eyüp’te 100 tereke kaydı içerisinde sadece 16 kadının nakit parası olduğu tespit edilmiştir. Keskin, *Lale Devri’nde Kadınlar*, s. 108.

¹²¹³ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 94

¹²¹⁴ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 86

¹²¹⁵ RŞS, Defter no. 1647(1136/1723-1724), s. 75

Hatun'un terekesinde 90 akçe,¹²¹⁶ Ümmühan Hatun'un terekesinde 600 akçe ve Hatice Hatun'un terekesinde 1.200 akçe¹²¹⁷ bulunmaktadır. Kadınlar nakit paraları nasıl elde ettiler kesin olarak bilemiyoruz. Ancak mülk almaktan çok satmayı tercih ettiklerini böylece mülklerini paraya çevirdiklerini biliyoruz. Bu sayede istedikleri gibi kullanabilecekleri nakit paraları olduğu muhtemeldir.

Tekirdağ ve köylerine dair incelediğimiz terekelerde yer alan menkuller, gayrimenkuller, alım-satım, hibe ve vakıf davaları kadınların iktisadî yaşamın içinde olduklarını göstermektedir. Onlar belki satın alarak belki de baba evinden ve eşinden gelen miras ile bu mülklerin sahibi oldular. Kadınların terekelerinde yer alan mülkler onların ekonomik statüleri hakkında çıkarımlar yapabilmemizi kolaylaştırmıştır. Yaptıkları alışverişler kadınların servetini tahmin edebilmemizin sadece bir yoludur. Oysa miras kadınların sahip oldukları serveti net olarak görebilmeye olanak vermektedir. Tekirdağ kadınlarının terekelerinin toplam değeri ve küçümsenmeyecek miktarda menkul, gayrimenkul, değerli takı, eşya ve nakit para sahibi olmaları onların aile hayatı ve iktisadî yaşamda servetleri ile her zaman olduklarını kanıtlamaktadır. Onların bir kısmının mülklerini doğrudan yönetmedikleri düşünülebilir ama sahibi oldukları ile daha rahat bir yaşam sürdükleri muhtemeldir. Elde edilen veriler, Osmanlı Tekirdağ'ında kadınların erkek emsalleri kadar olmasa da toplumda olabildiğince görünür olduğunu ortaya koymuştur.

¹²¹⁶ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 92

¹²¹⁷ RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 63-70

IV. BÖLÜM

HUKUKÎ HAYATTA KADIN

Kadınlar davacı ya da davalı olarak çeşitli sebepler ile mahkemede bulunmuşlardır. Yukarıdaki bölümlerde kadınların hukukî hayatın içinde olduklarını gösteren çeşitli örnekler mevcuttur. Bu bölümde kadınların mahkemeye hangi konularda müracaat ettikleri, mahkemede yer alış şekilleri, dinî aidiyet açısından davaların miktarı ve şiddete uğradıkları durumlarda kadıya şikâyet davalarının olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Yerel mahkemenin ilkelerini ve dava sürecinde kadına karşı duruşunu anlayabilmek için “Kadı önünde kadınlara kendilerini ifade etme olanakları verildi mi yoksa sessiz mi bırakıldılar?” sorusu incelenecektir. Ayrıca Tekirdağ kadınları hukuksal haklarının bilincinde bir yaşam sürdüler mi? Hukukî olaylar kadınların toplum yaşamına katılmalarına katkı sağladı mı? sorularına da cevap aranacaktır. Elde edilecek veriler farklı şehirleri içeren kadın çalışmaları ile karşılaştırılacaktır.

Bilindiği üzere Osmanlı hukuk sistemi ikili bir yapıya sahipti. Bu ikili yapı “şer” ya da “ahkâm-ı şer’iyye” olarak ifade edilen İslam Hukuku ile Osmanlı hükümdarları tarafından oluşturulan örfi hukuktan meydana geliyordu.¹²¹⁸ Osmanlı Devleti’nde kadının hukukî statüsünü belirlemede etkili olan evlenme, boşanma, miras, mülkiyet, şahitlik gibi alanlarda büyük oranda İslâm hukuku kuralları geçerli olmuştur.¹²¹⁹ İmparatorluğun resmi mezhebi Hanefilikti. Hukukun günlük uygulamalarından kadılar sorumlu olup mahkemelere devlet tarafından atanıyorlar ve birkaç yıl içinde görev yerleri değişiyordu.¹²²⁰

İslam devletleri fethettikleri memleketlerde kendilerine bağlanan zimmî halkın can, mal ve din güvenliğini sağlamışlardır. Hukuksal açıdan da Müslüman ve

¹²¹⁸ Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda”, s. 472.

¹²¹⁹ Akyılmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kadınların”, s. 328.

¹²²⁰ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, ss. 44-45.

gayrimüslim halk arasında kanun önünde bir fark oluşmamıştır.¹²²¹ Osmanlı Devleti'nde de farklı dinden bireyler hukuken eşit yaşamışlardır. Ancak gayrimüslimlerin kamu hizmetine girmeleri Tanzimat'tan sonra olmuştur. Gayrimüslim cemaatlerin doğum, ölüm, evlilik, vasiyetname ve vakıfnameleri bağlı oldukları ruhânî meclisler tarafından düzenlenirdi.¹²²² Yani zimmîler evlilik, boşanma, mehir, nafaka gibi konularda kendi dinî kurallarına tabidirler. Fakat isterlerse davalarının Osmanlı mahkemelerinde görülmesini talep edebilirlerdi.¹²²³ Haksızlığa uğradığını düşünen Tekirdağlı bazı gayrimüslim kadınlar, haklarını şer'i mahkemede aramışlardır. Örneğin, evi kilise yakınında olan ve haksız bir şekilde kilisenin arazisine dahil edilmek istendiğinden şikayetçi olan Hristiyan bir kadın bu duruma Osmanlı mahkemesinde çözüm aramıştır.¹²²⁴

Gayrimüslimlerin hukukî meselelerine herhangi bir Müslüman dahil olduğunda konu mutlaka kadılık makamında çözülmekteydi. Ancak yalnızca gayrimüslimlerin konu olduğu davalara da şer'iyeye sicillerinde çok sık rastlanmaktadır.¹²²⁵ Örneğin, Serkos veledi Norsî, menzilin mahkemede kocası tarafından temsil edilen Anna'ya 95 kuruşa satmıştır.¹²²⁶ Bontî binti Orakî ise kocası Petro'dan muhâlaa şeklinde boşanmıştır.¹²²⁷ Dava örneklerinde görüldüğü üzere bazı gayrimüslimler kendi aralarında yaşanan olayların çözümünü şer'i mahkemede aramışlardır. Onların mahkemeden bazı talepleri olmuş, kadı hukuk çerçevesinde bu istekleri çözmeye çalışmıştır. Rodosçuk şer'iyeye sicillerinde gayrimüslimleri Müslümanlardan ayrı tutan hukukî bir yaklaşıma rastlanmamıştır. Tebaanın tüm bireyleri gerekli durumlarda şer'i mahkemeyi rahatça kullanmıştır. Sicillere yansıyan davalar Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında benzerlik göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde kadınlar erkekler ile aynı koşullarda mahkemeye çıkmış, kendilerini savunmuş, şikâyetle bulunabilmiş ve yemin ederek masumiyetlerini

¹²²¹ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 374.

¹²²² Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 188 ve 310.

¹²²³ Konan, "Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının", ss. 175-176.

¹²²⁴ BOA, A.DVNSMHM.d.00118 / 118-28.

¹²²⁵ Soyer Zeyrek, "1 Numaralı Kütahya Şer'iyeye", s. 2.

¹²²⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 56

¹²²⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 60 Yalnızca gayrimüslimlerin yer aldığı dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 65; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 7; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 17; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 11; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 41; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 21

kanıtlayabilmişlerdir. Kadınlar toplumda daha düşük bir konumda görünseler de özellikle 17. yüzyılda Kayseri’de mahkemede çok aktif bir rol oynamışlardır.¹²²⁸ Zira Osmanlı kadınları buluşa erdiklerinde hukuksal kimlik kazanıyor, davacı ve davalı olarak mahkemede yer alıyor, evlendikten sonra da servetlerinin denetimlerini kontrol edebiliyorlardı.¹²²⁹ Özellikle kadınlar için mahkeme yalnızca noter tasdiki için geline bir makam değildi. Burası hakların talep edildiği ve çeşitli anlaşmazlıkların çözüldüğü bir yerdi. Toplum için mahkeme gündelik işlerin bir parçasıydı.¹²³⁰ Öyle ki, Tekirdağ kadınları yaptıkları bir alışverişi, azat etmek istedikleri bir cariyeyi, hibe ve vakfetmek istedikleri mülklerini, feshetmek istedikleri nikâhlarını ve şiddete uğradıklarını yasal olarak onaylatmak istediklerinde ilk olarak şer’iyye mahkemelerine gitmişlerdir. Mahkeme, kadınların günlük yaşamlarının bir parçası olmuştur.

Mahkemenin sık kullanmasında kadıların kadınlara tutumu önem arz etmektedir. Çünkü davaların çoğunda kadılar kadınlara inanmayı tercih ederek onların lehinde kararlar vermiştir. Kanıt gösterme zorunluluğu davacıya ait olduğu için kadıların bu tutumu şer’i uygulamayı yansıtır olabilir. Ancak şunu da açıkça belirtmek gerekir ki kadılar kadınların adaletten yararlanmalarını engellemek isteselerdi bunun bir yolunu mutlaka bulabilirlerdi.¹²³¹

Rodosçuk şer’iyye sicillerinde yer alan çok sayıdaki dava kadınların haklarını aramada mahkemeyi güvenilecek bir kurum olarak gördüklerine işaret etmektedir. Kadınların haklarını aradıkları ve şahitler sundukları davalarda, kadı genelde kadınların lehine hüküm vermiştir. Bu durum Tekirdağ’daki şer’i mahkemede kadınlar ve erkekler arasında hukukî ayrım yapılmadığını ve kadınların adaletten yararlandıklarını göstermektedir. Anlaşıldığı üzere davaların çoğunda kadılar kadınlara inanmayı tercih etmişlerdir.

Kadı huzurunda gerçekleşen davalar kişilerin başvurusu ile başlamaktaydı. Her davada davaya dahil olan kişilerin nereli oldukları, isimleri ve baba adları ayrıntılı olarak açıklanır daha sonra mahkemeye gelinmesine sebep olan konu açık bir şekilde

¹²²⁸ Jennings, “Women In Early, ss. 61-62.

¹²²⁹ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 115.

¹²³⁰ Tucker, *İslam Hukukunda Kadın*, s. 44 ve 47.

¹²³¹ Ze’evi, *Kudüs 17. Yüzyılda*, s. 205.

anlatılırdı. Dava sonunda ise davanın sonucu belirtilirdi. Davaya dahil olan Müslüman ve gayrimüslim kadınların isminin ardından “binti”, Müslüman erkek için “bin”, gayrimüslim erkek için “veled-i” kelimesi kullanılmıştır.

Sicillerde yer alan dava örnekleri çeşitlilik göstermekle birlikte aynı türdeki davalarda genelde belirli bir üslup kullanılmıştır. Mülk alışverişleri, muhâlaa boşanmaları, cariye azadı, nafaka ve kisve davaları genelde aynı tarzda kaleme alınmıştır. Bu durum çoğu davanın gerçek sebebini öğrenmemize engeldir. Ancak davalara dair tespit ettiğimiz oranlar çeşitli yorumlar yapmaya olanak tanımaktadır. Gayrimüslimlerin davalarında kullanılan dil ve üslup ise sicillerdeki diğer davalar ile bütünlük arz etmektedir. Ayrı bir ifade şekli yoktur. Her çeşit davada gayrimüslim kadınların tıpkı Müslümanlar gibi kendilerini ifade ettikleri görülmektedir.

Bazı davaların netlik kazanmasında şahitlere ihtiyaç olmuştur. Davacı ve davalı kişilerin aralarında anlaşamadıkları bir konu olduğunda, davacı taraf yaşanan durumu anlatarak suçu ispat etmeye çalışmış; davalı taraf ise suçu kabul etmeyerek şahitlerle suçlamaları reddetmiştir. Davaların bazıları ise muslihîn¹²³² (arabulucu) aracılığı ile sulh olunarak sonuçlanmıştır.

4.1. Kadı Huzurunda Kadın

Mahkeme kadınların yaşamlarının bir parçasıydı. Araştırmamızda elde ettiğimiz veriler kadınların birçoğunun bir sebepten mahkeme ile tanışma olanağı bulduğunu göstermektedir. Aşağıdaki grafiklerde görüleceği üzere mahkemede yer alan kadınların miktarı azımsanmayacak düzeydedir. Üstelik bu oranlara yalnızca kentsel değil, köylü tebaanın kadınları da dahildir. Kadınların mahkemeye müracaatları her zaman onların istedikleri gibi sonuçlanmamıştır. Ancak kayıt altına alınan davalar sayesinde, ellerinde bulunan hüccet ve fetvalar onlar için ileride oluşabilecek olumsuz durumlara karşı bir önlem ve kendilerini savunacakları belgeler olmuştur.

¹²³² Muslihîn ile sulh olunan dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 57-85; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 36-44; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 19-21; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 25-84; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 20-37; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 72-111; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 40

Şer'i mahkemeye müracaatlar sözlü olarak yapılabilirdi. Kişinin mahkemede doğrudan yer alması ya da vekil aracılığı ile bulunması durumu değiştirmezdi.¹²³³ Herkese açık ve erişilebilir bir makam olan şer'i mahkemeler hukukî çözüm arayanlar için tek seçenek değildi. Mahkemedeki işlemlerden memnun olmayanlar çıkış yolu olarak Divan-ı Hûmayûn'a gidebilirdi. Burası şeriat ve devlet yasalarının etkisindeydi. İkisinin de içtihatları uyuştğu için buraya gelen davalar tekrar görüşölmek üzere kadıya gönderilebiliyordu. Bu makam başlangıçta devlet görevlilerinin kullandığı bir alan iken, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı kadınları da dahil çeşitli milletlerden oluşan reayayı içine almıştır. Üst makama müracaatların vergi veren tebaayı kapsayacak duruma gelmesini, Zarınebağ-Shahr Tanzimat reformlarından önce Osmanlı yönetiminde sivil toplumun artan önemi olarak değerlendirmektedir. Onun tespitlerine göre 18. yüzyıla gelindiğinde kadınlar kendi yasal haklarının ve bu hakları korumaları gerektiğinin daha çok bilincine varmışlardı.¹²³⁴ Tekirdağ özelinde de durum farksızdır. Şehrin mahkemesinden istediğı sonucu alamayan kadınlar, çözümü Divan-ı Hûmayûn'a kadı aracılığı ile yazdıkları arzuhalde aramışlardır. Kadınlar; tereke,¹²³⁵ eş ve yakınlarının katledilmesi,¹²³⁶ babası ölen ve oğlu olmayan kadının tasarrufundaki toprakların damadına verilmesi üzerine kızlarına kalmasını talep etmesi,¹²³⁷ bir erkeğın, komşusu olan kadının evinin hizasına ev yapması ve evin penceresini de kadınların oturduğu yeri görecek şekilde yapması üzerine, kadının komşusu olan erkeğı şikâyet etmesi,¹²³⁸ vakıf olan ev ve bağ,¹²³⁹ vakıfta mütevellî olduğuna dair berât-ı hümayun almak için başvuru,¹²⁴⁰ vakıf olan hamamın işletilmesi,¹²⁴¹ borç verilen paranın talep edilmesi¹²⁴² ve cariyeye¹²⁴³ konularıyla ilgili Divan'a arzuhal sunma gereğı

¹²³³ Faroqhi, "18. Yüzyıl Anadolu", s. 25.

¹²³⁴ Fariba Zarınebağ-Shahr, "Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneğı", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, der. Madeline C. Zilfi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, ss. 242-250.

¹²³⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 135; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 112-120-124; RŞS, Defter no. 1648 (1140 /1727-1728), s. 8

¹²³⁶ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 113; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 120-128

¹²³⁷ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 104

¹²³⁸ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 118

¹²³⁹ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 121

¹²⁴⁰ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 143

¹²⁴¹ RŞS, Defter no. 1648 (1140 /1727-1728), s. 8

¹²⁴² RŞS, Defter no. 1648 (1140 /1727-1728), s. 23

¹²⁴³ RŞS, Defter no.1649 (1143/1730-1731), s. 17

duymuşlardır. Tespitlerimiz Tekirdağ kadınlarının başkentteki yetkililere ulaşma becerilerini ortaya çıkarmıştır.

Şer'i mahkemenin ev dışında yapılması, davalara şahsen katılan kadınlar için hane dışına çıkma ve topluma karışma fırsatı olmuştur.¹²⁴⁴ Ancak mahkeme bazen kişilerin oturduğu evlerde yapılmış ve davalar burada karara bağlanmıştır.¹²⁴⁵ Mahkeme kişilerin evlerinde neden yapıldı bilemiyoruz. Ancak evden çıkamayacak kadar hasta olan¹²⁴⁶ ve muhadderât¹²⁴⁷ unvanına sahip kadınların dava örnekleri, kişilerin aciz oldukları veya evlerinin dışına çıkmak istemedikleri durumlarda bu yolu seçtiklerini göstermektedir.

Mahkemeye müracaatlar çeşitli konuları içermektedir. Mülk alışverişi, miras, boşanma, hibe, vasîlik, vakıf, cariye, mehir, nafaka ve kisve davaları kadınların hukuka erişimlerini göstermektedir. Sicillerde görüldüğü üzere kadınlar; aile bireylerine, kocasına, akrabalarına, ailesi dışından bireylere karşı kız, eş, kardeş, anne statüsünde davacı veya davalı olarak yer almışlardır. Bu yer alışı kadın kendisini temsil ediyorsa asaleten, başkasını temsil ediyorsa veya başkası tarafından temsil ediliyorsa vekâleten, yetim bir çocuk adına mahkemede ise vesâyeten olmuştur. Kadının vekili bazen eşi,¹²⁴⁸ babası,¹²⁴⁹ oğlu,¹²⁵⁰ erkek kardeşi¹²⁵¹ bazen de aile dışından bir birey¹²⁵² olmuştur. Vekil tayin edilen kişi mahkemede söz hakkı aldığı anda temsil ettiği kişinin adını söyleyerek adeta temsil ettiği kişi konuşuyormuş gibi dava hakkında gerekli bilgileri vermektedir. Gayrimüslim kadınlar da tıpkı Müslüman kadınlar gibi mahkemede bizzat veya vekil aracılığı ile yer almışlardır. Dava sonunda genelde davacı ve davalının aynı meseleden tekrar mahkemeye

¹²⁴⁴ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 15-28 Mahkemenin ev dışında yapıldığı davalar için bkz. RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 21-41; RŞS Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 54-56; RŞS Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 10-22; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 48-64; RŞS Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 55-75; RŞS Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 21-62

¹²⁴⁵ Mahkemenin kişilerin oturdukları evlerde yapıldığı davalar için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 20; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 71; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 6; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 5

¹²⁴⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 13

¹²⁴⁷ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 17; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 51

¹²⁴⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 41; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 22

¹²⁴⁹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 58; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 27

¹²⁵⁰ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 14; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 22

¹²⁵¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 40; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 9

¹²⁵² RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 16-21; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 33

gelmeyeceklerini ve yeniden birbirleri üzerine hak iddia etmeyeceklerini “Birbirimizin zimmetini ibra’ ve iskat eyledik.”¹²⁵³ şeklindeki ifadeden anlıyoruz.

Şehirde yaşayan kadınların mahkemeye erişimlerinin daha kolay olduğu söylenebilir. Oysa köylerde yaşayan kadınların mahkemeye erişimi günün koşullarında çok çeşitli zorlukları içermektedir. Bu nedenle köylerdeki kadınların şehirdeki mahkemeye ulaşımını yalnızca bir kayıt olarak değerlendirmemek gerekir. Geçinemedikleri bir eşten boşanmak,¹²⁵⁴ çocuğuna nafaka istemek¹²⁵⁵ ve sahip olduğu mülkü satmak¹²⁵⁶ söz konusu olduğunda kadınların her türlü zorluk ve olumsuzluğu aşıp şehirdeki bir mahkemeye gittikleri görülmektedir. Ancak dava kayıtları, şehirde yaşayan kadınların mahkemeyi daha çok kullandıklarını göstermektedir. Mahkemenin yaşanılan yere yakın olması, kadınların hukukî haklarını pratikte daha çok kullanmalarını sağlamıştır.

Çalıştığımız dönemi içeren sicil kayıtlarında kadınlar 1.036 davada¹²⁵⁷ yer almışlardır. Bu davaların yalnızca 132’si köylerden mahkemeye gelen kadınları içermektedir. Davalarda, mahkemeye başvuru için özel bir gün ve saatin olmadığı anlaşılmaktadır. Mahkemede bizzat bulunan veya vekil aracılığı ile yer alan kadınlar kadı huzurunda kendilerini rahat bir şekilde ifade etmişlerdir.¹²⁵⁸

Kadınların mahkemede yer aldıkları dava konuları aşağıda gösterilmektedir.

¹²⁵³ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 37-41; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 23-28

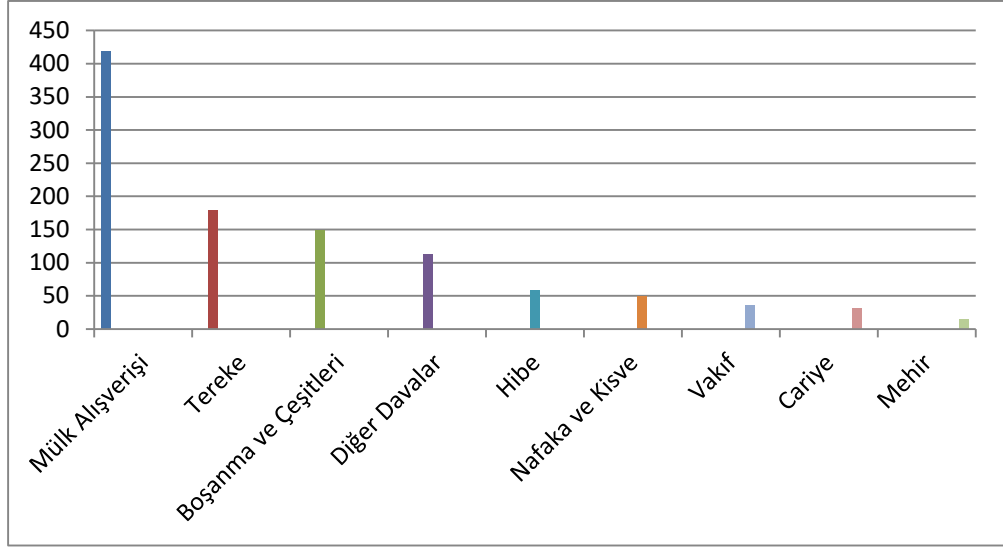
¹²⁵⁴ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 25

¹²⁵⁵ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 11

¹²⁵⁶ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 54

¹²⁵⁷ 17. yüzyılda Balıkesir’de kadınlara ait 1.135 dava kaydının yaklaşık %20’sini (241adet), kadınların “davacı” sıfatıyla mahkemeye yaptıkları müracaatlar oluşturmuştur. Bkz. Mutaş, XVII. *Yüzyılda Balıkesir’de*, s. 5.

¹²⁵⁸ Urfa üzerine yapılan bir çalışmada, bazı davalarda kadı tarafından yalnızca kocaya söz hakkı verildiği; kadına kendisini ifade etme hakkının tanınmadığı, sesine kulak verilmediği belirlenmiştir. Bu tür davalar genelde kadına yapılan tembihle son bulmuştur. Şenel, *Geç Dönem Osmanlı*, s. 22 ve 28.

Grafik 4.1. Mahkemeye Kadınlar Tarafından Yapılan Müracaatların Konuları

Dava konuları Tekirdağ kadınlarının toplumsal hayattaki konumuna ve hukukla olan ilişkilerine ışık tutmaktadır. 1717-1731 yılları arasında kadınlar 419 dava ile en fazla mülk alışverişi için mahkemede yer almışlardır. Terekenin paylaşımını içeren 179 davada, boşanma için 148 davada, diğer davaları içeren 122 davada, hibe için 59 davada, nafaka ve kisve ihtiyacı için 49 davada, vakıf için 35 davada, cariye için 32 davada, mehir için 15 davada kadınları görmekteyiz.¹²⁵⁹ Dava sayıları ve konuların çeşitliliği kadınların mahkemeyi etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir. Günlük yaşamlarını genelde babalarının veya kocalarının imkânlarıyla sürdüren; hukukî kaidelere göre kazancını ailesinin geçimine harcamak zorunda olmayan kadınlar, mahkemede çoğunlukla mali davalar için bulunmuşlardır. Bu durumun birçok nedeni olabilir. Yapılan işlemleri tescil ettirme düşüncesi olası nedenlerden biridir. Tescil işlemleri sonrası elde ettikleri hüccetler onlar için garanti belgesi niteliğindedir. Ayrıca, kadınlar ev, bağ, dükkân, değirmen gibi mülklerini kiraya vererek buradan elde ettikleri gelirle geçimlerini sağlamış olabilirler. Babası veya eşi

¹²⁵⁹ Lale Devri Galata kadınları en fazla tereke, boşanma, mülk alışverişi, nafaka ve kisve için mahkemede yer almışlardır. Bkz. Akbel, *Lale Devrinde Galata Kadınları*, s. 78. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar ve Kayseri’de, kadınların davacı oldukları durumlar hakkında bilgi almak için bkz. Yücetürk, *Şer’iyye Sicillerine Göre*, s. 75. 1640-1648 yılları arasında Tekirdağ’da Rum ve Ermeni kadınların çoğu sosyal, iktisadî, hukukî ve dini nedenlerden dolayı; Yahudi kadınlar ise sadece ticaret, borç, bağış gibi iktisadî konular için kadı mahkemesini kullanmışlardır. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ’da Gayrimüslimler*, s. 125. 17.yüzyılda Balıkesir’de kadınların mahkemede yer aldıkları dava konuları ve dava sayıları hakkında bilgi almak için bkz. Mutaft, *XVII. Yüzyılda Balıkesir’de*, s. xix.

vefat etmiş ya da boşanmış; bu nedenle düzenli bir geliri olmayan kadınlar, geçimlerini sağlamak için mülklerini satmak zorunda kalmış olabilirler. Yani ekonomik imkânlarının ve gelirlerinin sınırlı olması, kadınları mülklerini satmaya zorlamış olabilir. Ekonomik durumu iyi olanlar ise mülklerinin ellerinden alınmasını önlemek veya öldükten sonra vârislerin hisse almasını engellemek amacıyla satış yapmış olabilirler. Geride mirasçısı bulunmayan kadınların mülklerini satma sebeplerinden biri ise ölümleri sonrası mirasın devlete kalmasını engelleme isteği olabilir. Herhangi bir sebeple mülk alışverişi içinde olan kadınların belirli bir para akışının içinde oldukları ve iktisadî yaşama yön verdiklerini söyleyebiliriz.

Köylerde yaşayan kadınların mahkemeye erişimi, şehirde yaşayanlara kıyasla şüphesiz daha zor olmuştur. Her çeşit zorluğa rağmen, mahkemede bulunan köylü kadınların yer aldıkları dava sayıları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 4.1. Köylerde Yaşayan Kadınların Dava Sayıları

Yıl	Dava Sayısı
1717-1718	13
1718-1719	13
1720-1721	23
1722-1723	27
1723-1724	27
1727-1728	16
1730-1731	9
Toplam	132

Köylerde yaşayan kadınların mahkemede yer aldıkları toplam dava sayısı 132'dir. Bu davalar, hem mahkemeye erişim hem de farklı konularda hak arayışında bulunan bilinçli köylü kadınlarını göstermesi bakımından değerlidir.

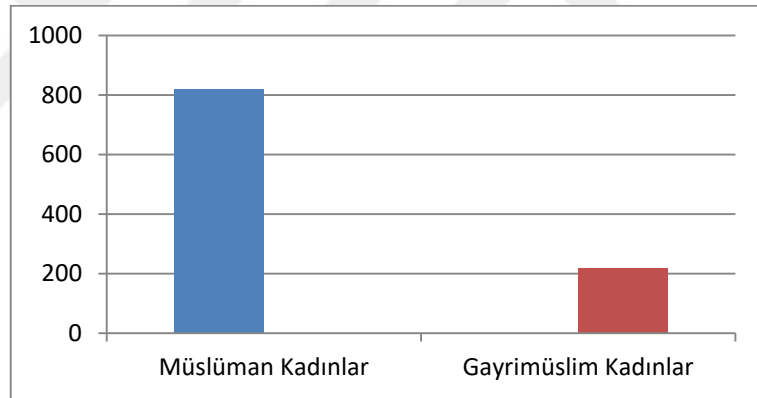
Ze'evi, Kudüs üzerine olan çalışmasında kadınların ekonomik ve kanunî konularda kendilerine rehber olacak kadar eğitim almış olmalarını olası görmektedir. Ayrıca, Kudüs'teki kadınların, Kayseri ve Bursa gibi Anadolu şehirlerindeki kadınlardan çok da farklı olmadıklarını düşünmektedir.¹²⁶⁰

Söz konusu eğitimse, Tekirdağ kadınları da diğer Osmanlı şehirlerindeki kadınlar ile muhtemelen benzer özellikler göstermektedir. Bilgili olmak eğitim almayı

¹²⁶⁰ Ze'ev, *Kudüs, 17. Yüzyılda*, s. 211.

gerektirdiğine göre kadınlar mahkemeye erişimin eğitimini nasıl kazandılar? Olasılıklardan biri tecrübedir. Ailesinde, komşuları arasında ya da mahallede yaşanan olayları ve davaları duyan veya gören kadınlar aslında hukuka erişimin yollarını öğrenmiş olabilirler. Diğer bir olasılık, hukukî konular hakkında ailesinden ve komşularından sözlü olarak almış olabilecekleri eğitimidir. Ebeveynler, kızlarını ileride yaşayabilecekleri olası durumlara karşı bilgilendirmiş olabilirler. Başka bir olasılık ise birçok olayda şahit veya vekil olarak gördüğümüz imamlardır. Kadınlar, bizzat ya da eşleri aracılığı ile imamlardan bilgi almış olabilirler. Nitekim ellerindeki fetvalara dayanarak hakkını arayan kadınlara rastlıyoruz.¹²⁶¹ Mahkemeye yapılan başvuruların çeşitliliği, Tekirdağ kadınlarının iktisadî ve hukukî alanda rehber olabilecek düzeyde eğitim kazandıklarına işaret etmektedir.

Aşağıdaki grafikte Müslüman ve gayrimüslim kadınların mahkemeye erişimleri gösterilmektedir.

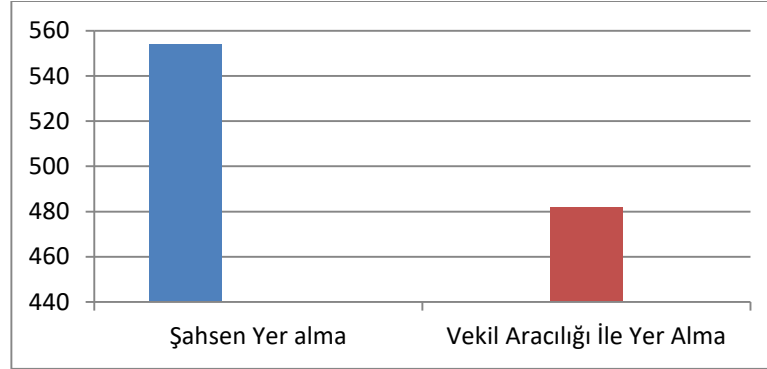
Grafik 4.2. Müslüman ve Gayrimüslim Kadınların Dava Sayıları

Kadınların mahkemeye başvuru durumunu dinî aidiyet açısından değerlendirdiğimizde, Müslüman kadınların 818 davada, gayrimüslim kadınların ise 218 davada yer aldıkları görülmektedir. Davaların %79'u Müslüman kadınlara, %21'i gayrimüslim kadınlara aittir.¹²⁶² Gayrimüslim kadınların sayısal verilerindeki düşüklük kendi cemaat mahkemelerinin oluşundan ve ihtiyaç durumunda şer'i mahkemeyi kullanmalarından kaynaklanıyor olmalı.

¹²⁶¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 84; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 112

¹²⁶² 1640-1648 yılları arasında Tekirdağ'da gayrimüslimler toplam 933 davaya katılmıştır. Bu davaların 149'u (%16) gayrimüslim kadınlara, 784'ü (%84) gayrimüslim erkeklere aittir. Bkz. Şahiner, *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler*, s. 124.

Aşağıda kadınların mahkemede yer alış biçimleri gösterilmektedir.

Grafik 4.3. Kadınların Mahkemede Yer Alışları

Kadınların mahkemede şahsen yer aldıkları dava sayısı 554 (%53), vekil aracılığı ile yer aldıkları dava sayısı 482 (%47)' dir. Görüldüğü üzere Tekirdağ kadınlarının çoğu mahkemede bizzat yer almıştır. Bu durum, kadı karşısında savunmalarını bireysel olarak yapan; kendi sorunlarını kendisi çözen, bunun için bir aracıya gerek duymayan; tıpkı erkek bireyler gibi doğrudan toplumun içinde yer alan kadınların da yüksek oranda olduğunu kanıtlamaktadır.

Aşağıda kadınların yıllara göre mahkemede yer alış sayıları gösterilmektedir.

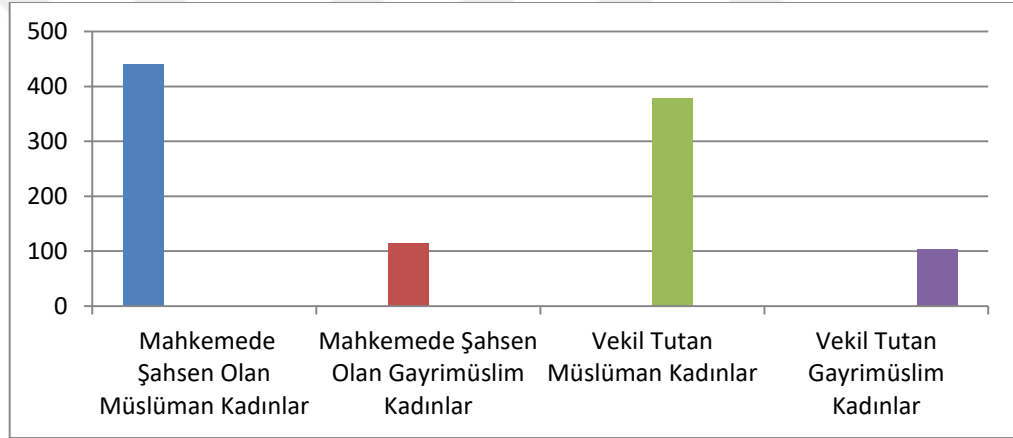
Tablo 4.2. Davalarda Şahsen ve Vekil Aracılığı ile Yer Alan Müslüman Kadınlar

Yıl	Şahsen Mahkemede Olan Kadınlar	Vekil Aracılığı ile Mahkemede Olan Kadınlar
1717-1718	52	59
1718-1719	59	48
1720-1721	73	70
1722-1723	85	47
1723-1724	84	67
1727-1728	54	65
1730-1731	33	22
Toplam	440	378

Tablo 4.3. Davalarda Şahsen ve Vekil Aracılığı ile Yer Alan Gayrimüslim Kadınlar

Yıl	Şahsen Mahkemede Olan Kadınlar	Vekil Aracılı ile Mahkemede Olan Kadınlar
1717-1718	7	8
1718-1719	12	13
1720-1721	17	13
1722-1723	16	13
1723-1724	29	21
1727-1728	22	21
1730-1731	11	15
Toplam	114	104

Kadınların dinî aidiyet açısından mahkemede yer alışları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 4.4. Dinî Aidiyete Göre Mahkemede Yer Alma

Grafikte görüldüğü üzere kadınlar toplam 1.036 davada mahkemede yer almışlardır. Bu davaların 440'ında Müslüman kadınlar şahsen yer almış, 114 davada gayrimüslim kadınlar şahsen yer almıştır. Davaların 378'inde Müslüman kadınlar vekil aracılığıyla bulunmuş, 104'ünde gayrimüslim kadınlar vekil aracılığı ile temsil edilmiştir.¹²⁶³ Tekirdağ'da kadınların çoğu şahsen mahkemede yer alarak davalarının takipçisi olmuşlardır. 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon'un incelendiği bir çalışmada kadınların hemen hemen her işlerini vekilleri vasıtasıyla yürüttükleri

¹²⁶³ Lale Devri'nde Galata'da 1582 dava içerisinde 160 kadın mahkemede vekilleri aracılığıyla temsil edilmiştir. Bunların 140'ı Müslüman, 20'si gayrimüslimdir. Bkz. Akbel, *Lale Devrinde Galata*, s. 147.

belirlenmiştir.¹²⁶⁴ İki şehir arasındaki bu farkın belki de en önemli nedeni coğrafi konumun kadınlar üzerindeki etkisidir. Başkentin yanı başında yer alan Tekirdağ'da zaman içerisinde yaşanan iktisadî gelişmeler ve toplumsal değişim şüphesiz kadınların deneyim ve duyumlarını etkilemiştir. Bu etkilenmenin mahkeme kayıtlarına yansımış olması muhtemeldir.

Tebanın bir parçası olan gayrimüslimler yalnızca Müslümanlar ile olan ilişkilerinde değil kendi aralarındaki meselelere çözüm için de şer'i mahkemeye gitmişlerdir. Gayrimüslimlerin kendi aralarında olan dava örnekleri arasında terekede sulh olunması,¹²⁶⁵ bağ alışverişi,¹²⁶⁶ katl edilme olayı,¹²⁶⁷ vasî tayini¹²⁶⁸ vardır. Bu örnekler onların kendi yararlarına olduklarını düşündükleri şer'i mahkemeyi tercih ettiklerini ve yasal farkındalıklarını açıklamaktadır. Neden şer'i mahkemeyi tercih ettikleri sicillerde açık değildir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu hukukî ortamda mahkemelerden yararlanmak isteyen kişilerin dinî statüleri dikkate alınmıyordu. Şer'i mahkemelerin her kesimden halkın ulaşacağı şekilde olması gayrimüslim kadınların da burayı tercih etmesinde etkili olsa gerek.

Kadınlar tarafından vekil tayin edilen kişiler genelde eş, baba, erkek kardeş olmuştur. Ancak vekiller incelendiğinde kadınların her zaman aileden kişiler tarafından temsil edilmediği dikkat çekmektedir. Aile dışından erkeklerin de vekil olması¹²⁶⁹ olası bir durumdu. Mahkemede görülecek davalar için kadınların neden vekil tayin ettikleri sicillerde açıklanmamaktadır. Kadının mahkemeye gelmeden vekâlet verdiği yani vekil olan kişinin temsil edilen kişiyi tanıdığı "zat-ı mezbureye ârifân" ifadesinden anlaşılmaktadır.¹²⁷⁰ Rodosçuk sicillerinde de durum aynıdır. Kadınların vekil aracılığıyla temsil edildikleri davalarda "... mezbûrenin zâtını ma'rifet-i şer'îye ile ârifân olan..." ifadeleri yer almaktadır.¹²⁷¹

¹²⁶⁴ Özcan, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine*, s. 130.

¹²⁶⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 5

¹²⁶⁶ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 18

¹²⁶⁷ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 4

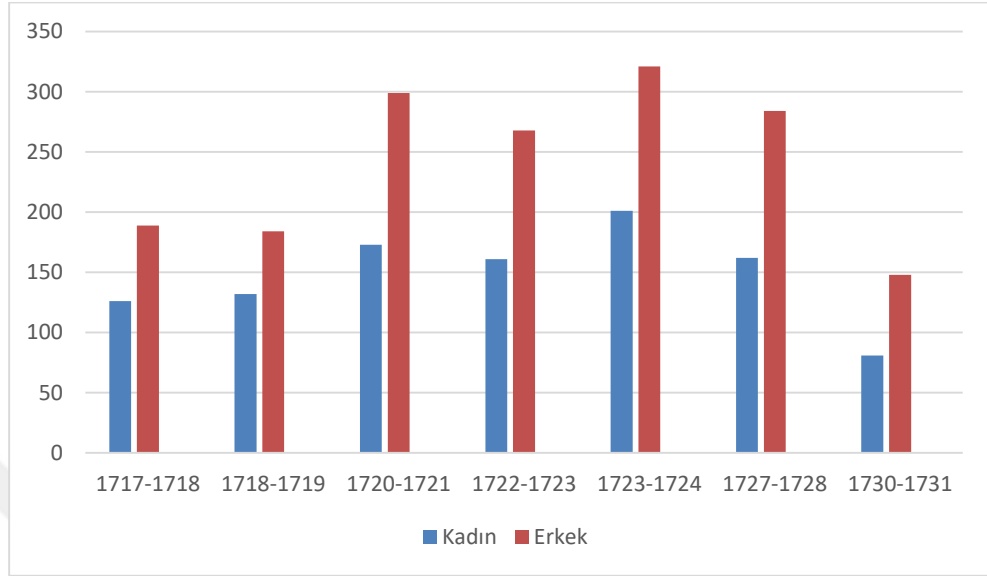
¹²⁶⁸ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 36

¹²⁶⁹ Kadınların akrabadan olmayan erkekler tarafından temsil edildikleri dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), ss. 22-26

¹²⁷⁰ Muhiddin Tuş, "Konya Şer'îye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 1 (1999), s. 148. Mutaf, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de*, s. 49.

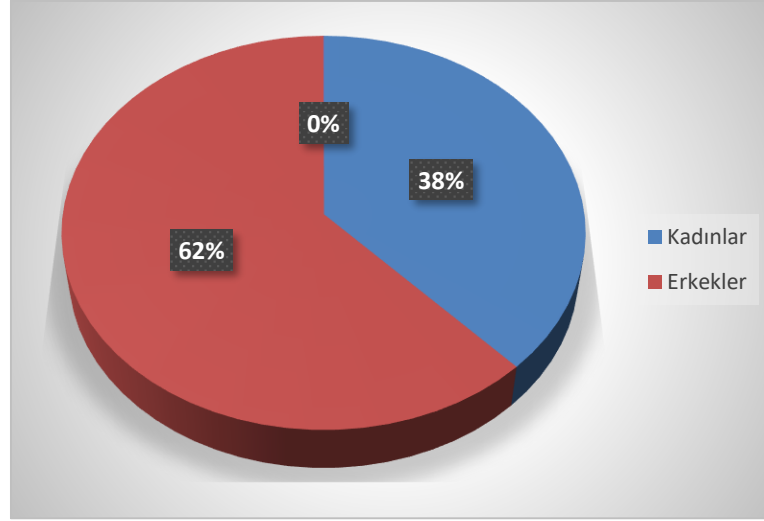
¹²⁷¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 28

1717-1731 yılları arasında kadınların ve erkeklerin mahkemede yer aldıkları dava sayıları aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 4.5. Kadınların ve Erkeklerin Mahkemeye Müracaat Sayıları

Yukarıdaki grafiğe göre kadınların ve erkeklerin mahkemeye müracaat ettikleri toplam 2.729 dava kaydı vardır. Bu davaların 1.036'sı kadınlara, 1.693'ü erkeklere aittir. Dava kayıtları, kadınların ve erkeklerin kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda yer alışlarını içermektedir. Belirtilen yıllar içerisinde cinsiyete göre mahkemede yer alış durumu ise şöyledir: 1717-1718 yıllarında kadınlar 126 davada erkekler 189 davada, 1718-1719 yıllarında kadınlar 132 davada erkekler 184 davada, 1720-1721 yıllarında kadınlar 173 davada erkekler 299 davada, 1722-1723 yıllarında kadınlar 161 davada erkekler 268 davada, 1723-1724 yıllarında kadınlar 201 davada erkekler 321 davada, 1727-1728 yıllarında kadınlar 162 davada erkekler 284 davada, 1730-1731 yıllarında kadınlar 81 davada erkekler 148 davada mahkemede yer almıştır.

Grafik 4.6. Kadınların ve Erkeklerin Mahkemeyi Kullanma Oranı

Yukarıdaki verilere göre toplam dava oranının %62'si erkeklere, %38'i kadınlara aittir. Mahkemeye katılım oranları her ne kadar eşit olmasa da dava kayıtları, Osmanlı Tekirdağ'ında kadınların aile hayatı dışında bir yaşamları olduğuna, topluma karıştıklarına, haklarını arayacak kadar hukukî hayatın içinde yer aldıklarına ve kendilerini ifade edebilecek kadar hukuk bilgisine sahip olduklarına işaret etmektedir.

Kadınların yer aldığı davaların bir kısmı sulh ile sonuçlanmıştır. Bu durumun çeşitli nedenleri olabilir. Erkek bir yakını olmayan kadınlar çeşitli davalarda sulh yolunu seçmek zorunda kalmış olabilirler. Bilindiği üzere, mahkemeye ulaşım birtakım zorluklar barındırmakta; davacı olmak ise belirli bir iktisadî güç gerektirmektedir. Bunları göze alamayan kadınların sulh yolunu seçmiş olmaları muhtemel gözükmektedir. Tereke paylaşımında çok sık rastladığımız sulh, aile içi ilişkileri korumanın bir yolu olabilir. Dem-diyet davalarında yapılan sulh ise bir açıdan “kadın olmanın dezavantajını” gösterir niteliktedir. Eşinin, kardeşinin ya da çocuğunun katilinden davacı olan bir kadın, aslında suçluyu gösteren olarak diyet bedelinin ödenmesine sebep olmaktadır. Ödenecek diyet, suçlu kişi için iktisadî bir kayıp olacağından; davacı kadın suçlu tarafından çeşitli olumsuzluklara maruz bırakılabilirdi. Özellikle dem diyet davalarında sıklıkla rastladığımız sulh olma durumu, ileride bir olumsuzluk yaşamak istemeyen kadınların sulh yolunu seçmiş

olabileceğini düşündürmektedir.¹²⁷²

Kadınların şahitliği söz konusu olduğunda ise şeriatın kadınların tanıklığına getirdiği kısıtlama akla gelmektedir. Birçok dava kaydında şahit olarak yalnızca iki erkek yer almaktadır. Az sayıdaki dava kaydı bir erkek ve iki kadının şahitliğini göstermektedir.¹²⁷³ Rodosçuk sicillerinde de benzer bir durum görülmektedir; davaların büyük çoğunluğunda şahitler erkek olup yalnızca birkaç davada kadınların şahitliğine rastlanmaktadır.

Kadınların şahit olarak yer aldıkları davalardan biri, Hatice Hatun'un şartlı tâlak ile boşandığını ispat ettiği davadır. Hatice'nin şahitleri arasında Neslihan binti Musa ve Ümmühan binti Ahmed isimli kadınlar vardır.¹²⁷⁴

Diğer bir dava örneği kız kardeşler arasında yaşanan tarla meselesini içermektedir. Davalı Rukiye Hatun, tarlaların kendi tasarrufunda olduğunu; mahkemeye şahit olarak sunduğu Ümmühan binti Ali ve Neslihan binti Abdulvehab isimli hatunlar sayesinde ispat etmiştir.¹²⁷⁵

Kadınların şahit olduğu dava örneklerinden bir diğeri nikâhın feshedilmesi ile ilgilidir. Emine, küçük yaşta annesi tarafından evlendirilmiş; istemediği bu evlilikten kurtulmak için nikâhını feshetmek zorunda kalmıştır. Nikâhın buluşa erildiği zamanda feshedilmesi ve bu duruma dair şahitlerin olması gerekmektedir. Emine bu zorunluluğu biliyor olmalı ki; buluşa erdiği andaki şahitleri arasında Selime binti Ali ve Rabia binti Mustafa isimli hatunlar da yer almıştır. Emine, mahkemede yer alan şahitlerin ifadeleri ile nikâhını feshedebilmiştir.¹²⁷⁶

Diğer bir örnek hakkını arayan ve haklılığını gösterdiği kadın şahitler ile ispatlayan Hatice Hatun'a aittir. Hatice Hatun, beş sene önce ölen babasından kendisine intikal eden bağı zabt eden Mehmed Çelebi'den şikayetçi olmuştur. Mehmed Çelebi bağı

¹²⁷² Sulh ile sonuçlanan dava örnekleri için bkz. RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 5; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), s. 7; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 19; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 25; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 20; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 72; RŞS, Defter no. 1649 (1143/1730-1731), s. 57

¹²⁷³ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü*, s. 115.

¹²⁷⁴ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 31

¹²⁷⁵ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 88

¹²⁷⁶ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 89

dört sene önce satın aldığını söylemiştir. Ancak Hatice Hatun söylenenleri kabul etmemiş; bu nedenle kendisinden iddiasını ispat edecek şahitler göstermesi istenmiştir. Ayşe binti İbrahim ve Hadice binti Receb isimli şahitler, bağı Hatice Hatun’a babasından intikal ettiğini söyleyerek davada haklı tarafı belirlemişlerdir.¹²⁷⁷

Sicil kayıtlarına dayalı elde ettiğimiz veriler kadınların en az erkekler kadar şer’i mahkemeden yararlandığını ve bazı davalarda şahit olarak yer aldıklarını göstermektedir. Bu durum halkın yalnızca erkeklerden oluşan bir toplum olmadığını, gündelik hayatın hem erkek hem de kadınlarla birlikte yaşandığını göstermektedir. Toplum yaşamına dahil olan, hukukî haklarını mahkeme aracılığıyla kullanan, bu bilinç ile ailesinde ve toplumda söz sahibi olan kadınların olduğu Osmanlı Tekirdağ’ı söz konusudur.

4.2. Kadın ve Şiddet

Sicillerde seyrek rastladığımız davalar arasında kadınların kocaları tarafından tehdit ve darp edilme olayları vardır. Tezimizin bu kısmında Tekirdağ kadınlarının maruz kaldıkları şiddet olayları incelenmiş, onların darp ve yaralama olaylarına karşı sergiledikleri duruş açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

Darp olayının gerçekleştiği yerlerden biri Hoca Bâyezıd Mahallesi’dir. Mahalle sakinlerinden Emine binti Umur, asaleten yer aldığı mahkemede on bir sene önce boşandığı eşi ile tekrar evlendiğini, ancak yüz gün önce yeniden boşandığını ifade etmiş; boşandığı eşinin kendisini yaralama ve katletmeyle tehdit ederek korkuttuğunu ve darp ettiğini de iddia etmiştir. Elinde ferman da bulunan Emine Hatun, yaşadığı şiddetin yanı sıra mehr-i müeccel ve altın bilezik alacağı için Hüseyin’i dava etmiştir. Dava sonunda arabulucu ile 15 kuruşa sulh olunduğu görülmektedir.¹²⁷⁸

Şiddet olayının yaşandığı bir diğer yer Elhâc Mehmed Mahallesi’dir. Mahallede yaşayan Fatma Hatun, kendisini birçok kez darp eden kocası Mehmed’in on dört ay önce “seni darp edersem şart olsun” dediğini; bu nedenle talâk-ı bâin gerçekleştiğini ileri sürerek eşinden davacı olmuştur. Bu iddiayı doğrulayan Mehmed, “Bundan

¹²⁷⁷ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 39

¹²⁷⁸ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 21

sonra zevcem Fatma'yı darp edersem, cariyesini emval ve eşyanı hakir görürsem, akçelerini bana ver dersem, Tekirdağ'dan çıkıp 140 gün geçip nafakasını temin etmezsem benden tâlak-ı bâin ile boş ol.” dediğini ifade etmiştir. Ancak Fatma'nın davacı olmasından iki gün sonra, Mehmed darp ve katletmek niyeti ile Fatma'nın boğazını makrame ile sıkarak boğmaya çalışmıştır. Bu olay üzerine yeniden mahkemede yer alan Fatma, feryat ederek mahalle ahalisinden yardım istediğini ve darp edilme şartını yerine getiren Mehmed'ten boşandığını iddia etmiştir. Mehmed iddiaları yalanlamış, darp ve katletmek niyetiyle Fatma'nın boğazını makrame ile sıkıldığını inkâr etmiştir. Davanın sonucunu Fatma Hatun'un mahkemeye sunduğu şahitler belirlemiştir. Şahitler, Fatma'nın söylemlerinde haklı olduğunu belirterek; mehr-i müeccelini ve nafaka-i iddetini almasını sağlamışlardır. Fatma'nın bir kadın olarak gördüğü şiddete gösterdiği tepki, yaşananları kabul etmediğini; olaylara karşı cesaretini ve bilinçli davranışını da ortaya koymaktadır. Onun tekrar darp edilip edilmediğine dair bir bilgimiz yok. Ancak gördüğü şiddeti mahkemeye taşıması, davadaki haklılığı ve dava sonunda boşanmış olması olası bir şiddete karşı belki de eşine caydırıcı bir durum olarak yansımış ve yeniden darp edilmesini engellemiştir.¹²⁷⁹ Fatma'nın davası bir kadının ölümle yüzleşme gerçeğini ve şahitlerin bir kadın için ne derece “hayati” olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki, şahitler yaşanan bir olayın sorgulanmasında ve davanın sonuçlanmasında başrolde. Eğer Fatma, mahkemeye şahitler gösteremeseydi; dava onun aleyhine sonuçlanabilirdi.

Elhâc İsa Mahallesi'nden Süleyman'ın davası ise şiddet olayı yanında şarap ve tövbe konusunu içermektedir. Sicile yazıldığı üzere Süleyman, Fatma binti Ahmed'i darp etmekte ve şarap içmektedir. Ancak yaşananlardan pişman olduğu anlaşılan Süleyman'ın bir daha şarap içmemek ve Fatma'yı darp etmemek için nasûhî tövbesi ettiği ve “benden boş olsun dahi” şeklinde ifade verdiği görülmektedir.¹²⁸⁰ Dava sonunda boşandığı anlaşılan Fatma, muhtemelen darp eden ve şarap içen kocasından da uzaklaşmıştır.

¹²⁷⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), ss. 60-61

¹²⁸⁰ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 147

Kadının şiddet görerek yaralandığı bir diğer dava örneği Yağcı Köyü'nde yaşanmıştır. Mahkemeye giden köy halkı Emine Hatun'un araba ile köy çayırılığına gittiğini, burada darp edilerek yaralandığını, bu halde köye döndüğünü ve yarasının muayene edilmesini talep etmiştir. Evinde ziyaret edilen Emine, darp ve yaralama olayını firar ile kayıp olan kocası Hüseyin'in yaptığını itiraf etmiştir. İşlenen suçta köy halkını aklayan Emine Hatun, eğer bu yaradan ötürü ölürse dem ve diyeti için köy halkından bir ferдин kocasından davacı olmasını istemiştir.¹²⁸¹ Diyetle alacaklı olma durumu koşullara göre değişkenlik göstermektedir. Yaralama ve sakatlık varsa diyet alacaklısı mağdurdur. Öldürme söz konusu ise maktulün mirasçıları alacaklı konumundadır.¹²⁸² İncelediğimiz sicillerde Emine'nin öldüğüne ve diyetine dair bir dava kaydına rastlamadığımız için bu talebin yerine gelip gelmediğini bilemiyoruz.

Gayrimüslim kadınlar da şiddete maruz kalmış ve haklarını şer'i mahkemede aramışlardır. Yeni Mahalle'de yaşayan Ehret binti Vartan isimli Ermeni kadın, boşandığı eşinden gördüğü şiddeti mahkemeye taşımıştır. Ehret'in anlattıklarına göre eşi Bahdesar; "Bir daha şarap içersem ve darp edersem zevcem benden boş olsun." dedikten sonra tekrar şarap içmeye ve Ehret'i darp etmeye devam etmiştir. Bunun üzerine boşanma gerçekleşmiş ama yeniden nikâh kıymışlardır. Bir süre sonra Bahdesar, bir defa daha "Şarap içersem ve darp edersem zevcem benden boş olsun." diye söz vermesine rağmen, tekrar şarap içmeye devam etmiştir. Ayrıca Ehret, Bahdesar'ın kendisini dövdüğünü ve şiddetli bir şekilde darp ettiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine eşinden tekrar boşanan ve sonra nikâh tazeleyen Ehret'in ifadelerine göre eşi bir buçuk sene önce meclisi şerde Abdullah Efendi huzurunda tekrar "Şarap içersem ve darp edersem zevcem mezbure boş olsun." demiş fakat şarap içmeye ve kendisini darp etmeye devam etmiştir. Son darp etme olayı ile üçüncü kez boşanma olduğunu söyleyen Ehret, mahkemede tefrik ile boşanmayı talep etmiştir. Bu iddialara karşılık Bahdesar, iki defa şarap içerek eşini darp ettiğini, kendisinden boş olmasını istediğini ve iki kez nikâh tazelediğini itiraf etmiş; ancak bir buçuk yıl önce iddia edilen şarap içmeme ve darp etmeme şartını inkâr etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Ehret'ten iddia ettiği olaylar için şahitler istemiştir. Müslüman erkek

¹²⁸¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 14

¹²⁸² Ali Bardakoğlu, "Diyet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994, Bardakoğlu, s. 478.

şahitlerin yaşananlara dair Ehiret'in ifadelerini doğrulamasıyla; mahkeme, çiftler arasında üçüncü kez boşanma gerçekleştiğine onay vermiştir.¹²⁸³ Bu dava örneği şer'i hukuka göre boşanma bilgisine sahip gayrimüslim bir kadını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Talâk yeminini bilmek ve yaşadıklarını şahitler göstererek ispatlamak şiddet gösteren kocadan boşanmanın fırsatı olmuştur. Birkaç kez boşanma ve nikâh olayının yaşandığı bu dava örneği; kadının kadını dinlediğini, kadının eşine güvendiğini ama güvendiği eşinden zarar gördüğünde ona karşı sessiz kalmadığını göstermektedir.

Şiddete karşı mücadelenin diğer bir örneği boşanmış bir kadına aittir. Bevvab Mehmed Bey Mahallesi'nde yaşayan Ayşe binti Ahmed, aynı mahallede yaşayan İbrahim bin Mehmed'den davacı olmuştur. Ayşe'nin anlattıklarına göre, İbrahim Ayşe'yi talâk-ı selâse ile boşadıktan sonra menziline girerek ona zina etmeye çalışmıştır. Bu konuda uyarılmasına rağmen İbrahim tekrar Ayşe'nin menziline girmiş, alet ile darp ve katledeceği sırada Ayşe'nin feryadına komşular yetişmiştir. Bu olaydan sonra İbrahim hapis edilmiş ancak firar ederek Ayşe'yi katletmek üzere bu kez şehrin dışına götürmeye çalışırken komşular yeniden Ayşe'nin feryadına yetişmiş ve İbrahim'i zabite teslim etmişlerdir. Yaşananları inkâr etmeyen İbrahim'in nasıl biri olduğu mahalle ahalisine sorulmuş; mahalleli, İbrahim'in Ayşe'yi talâk-ı selâse ile boşadıktan sonra menziline girerek eşyalarını aldığını ve katletmek kastında bulunduğunu, şehir içi ve şehir dışında yaralayıcı alet ile gezdiğini, başka kişilerin de menzillerine girerek her birinin eşyalarını ve erzaklarını gasp ettiğini, birkaç defa hapis edilmesine rağmen ıslahı kabul etmediğini, üvey babasını bıçak ile katleden haydut biri olduğunu söylemişlerdir. Dava sonunda İbrahim'in siyaseten katli meşrû görülmüş ve izâle edilmesi tembih edilerek zabite teslim olunmuştur.¹²⁸⁴

Şer'iyye sicillerinde koca şiddetini içeren dava sayısı azdır. Erkeğin şiddetinin Hanefî mezhebinde boşanma sebebi sayılmaması şiddet davalarının düşük sayıda olmasına neden olmuş olmalı. Az sayıda da olsa rastladığımız bu tür davalar kadınların haklarını arayacak kadar hukuk bilgisine sahip oldukları izlenimini vermektedir. Darp edilen ama sessiz kalmayan kadınların varlığından anlaşıldığına

¹²⁸³ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 86

¹²⁸⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 78

göre mahkeme kadınlar için çözüm aranan ve ulaşılabilir bir yerdir. Onlar, kocalarını kadıya şikâyet etmiş; yaşananları inkâr eden şiddet yanlısı erkeklere karşı, mahkemeye sundukları şahitlerle iddialarını ispatlamışlardır. Tekirdağ kadınları şiddete karşı gösterdikleri mücadele ve başarı ile belki de diğer kadınlara rol model olmuşlardır.

4.3. Maktûl Olan Kadınlar

Mahkeme tutanakları Tekirdağ kadınlarının yaralama ve katl olayını bazen doğrudan yaşadıklarını bazen de en yakınlarını kaybederek dolaylı yoldan etkilendiklerini göstermektedir.

1717-1731 yılları arasında Tekirdağ'da 5 kadın katledilerek yaşamını yitirmiştir. İlk dava, Nusratlı Köyü'nde evinde tüfekte yaralanarak katledilmiş halde bulunan Neslihan binti Yusuf'a aittir. Köy ahalisi mahkemeye giderek, Neslihan'ın yarasının incelenmesini ve kendilerine hüccet verilmesini talep etmiştir.¹²⁸⁵

Müslim Köyü'nden Hatice binti Gavz da köy sınırlarında yaralanarak katl edilmiş halde bulunmuştur. Maktûlün eşi ve anneanesi mahkemede yer almış ve yirmi gün önce öldürülen Hatice'nin katilinin köy ahalisinden birisi olmadığını ifade etmişlerdir.¹²⁸⁶

Yağcı Köyü'nden Fatma binti Elhâc Oruç ise dirseği üzerinden bir kasap bıçağı ile yaralanarak yaşamını yitirmiştir. Fatma'nın çocukları suçlu olan Hüseyin'i af ettiklerini söyleyerek davayı bitirmişlerdir.¹²⁸⁷

Bir diğer öldürölme olayı karı kocanın ikisini de içermektedir. Fatma Hatun ve eşi İbrahim evlerinde boğazlanarak katledilmiş halde bulunmuşlardır.¹²⁸⁸

¹²⁸⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 56

¹²⁸⁶ RŞS Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 60

¹²⁸⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 52

¹²⁸⁸ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 28

Bevvab Mehmed Bey Mahallesi'nden Fatma binti Ahmed de evinde katledilmiş halde bulunmuştur.¹²⁸⁹

Öldürölme olayları bazen kadınların mahkemeden talebi ve mahkemenin konuyu takip etmesi ile açığa çıkartılmaya çalışılmıştır. Oğlunun katl edilmesinin takibini mahkemeden talep eden Hatice Hatun, bu duruma örnektir.¹²⁹⁰

Yakınlarını katledilmiş olarak kaybeden kadınlar cinayetin aydınlatılması, dem diyet davalarının sonuçlandırılması ve mirasçı olarak mahkemede yer almışlardır. İncelediğimiz sicil kayıtlarındaki 19 davada yakınlarını kaybeden kadınların olduğu bu nedenle mahkemede bulundukları tespit edilmiştir.¹²⁹¹

4.4. Dem ve Diyet Davalarında Kadın

Diyet, İslam hukukunda bir kişinin haksız şekilde öldürölmesi ya da yaralanması durumunda kan bedeli olarak ödenen mal veya paradır. Diyet borcu suçluyu cezalandırmaktan çok suç mağdurunun haklarını korumayı hedef almaktadır.¹²⁹² Dem ise kan anlamını içermekle birlikte farklı manalarda da kullanılmaktadır.¹²⁹³

Cinayetlerde kasıt varsa Hanefilere göre ödenen, diyetten çok sulh bedelidir ve diyet miktarını aşmamak kaydıyla konu sulh şartlarına göre şekillenmektedir. Hatalı öldürme söz konusu ise diyetin üç eşit taksitte üç yılda ödenmesi gerekmektedir.¹²⁹⁴ Bir cinayet olduğunda takibi ölenin yakınları tarafından yapılır, para ile anlaşma sağlandığı durumlarda öldüren kişi ile dava bitmiş olurdu.¹²⁹⁵ Kadının diyet miktarı İslam hukukçuları arasında tartışmalıdır. İslam hukukçularının büyük çoğunluğu kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı oranında olması görüşünü benimserken azınlıkta kalan âlimler ise kadın ve erkeğin diyeti arasında fark bulunmadığını kabul

¹²⁸⁹ RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 66

¹²⁹⁰ BOA, A.DVNSMHM.d.00118 / 118-864.

¹²⁹¹ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 77-89; RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 4-50-113; RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 23; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 25-41-65; RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 19-48-61-78-84-120-128; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), ss. 46-68-125

¹²⁹² Bardakoğlu, "Diyet", s. 473 ve 478. "Diyet", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

¹²⁹³ "Dem", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

¹²⁹⁴ Bardakoğlu, "Diyet", s. 477.

¹²⁹⁵ Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, s. 134.

etmektedirler.¹²⁹⁶

İncelediğimiz dönemde kadınların yer aldığı dem ve diyet davalarının toplam sayısı 14 olarak tespit edilmiştir.¹²⁹⁷ Bu davaların 3’ü öldürülen Müslüman kadınlara,¹²⁹⁸ 7’si öldürülen Müslüman erkeklerle,¹²⁹⁹ 4’ü öldürülen gayrimüslim erkeklerle aittir.¹³⁰⁰ Bir dava kaydında ise kocası tarafından ağır yaralanan Müslüman bir kadının eğer ölürse dem ve diyetinin alınmasını istemesi örneğine rastlanmıştır.¹³⁰¹ Diyetle dair dava örnekleri; öldürülen şahsın kimliği, ölenin ailesi, ölümün nasıl gerçekleştiği, yaranın durumu, olayın meydana geldiği yer, o yerdeki kişiler, suçlu ve maktûl yakınları arasında yaşanan diyaloglar hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Dem ve diyetle dair yalnızca 3 davada belirli bir bedelin alındığını görmekteyiz. İskender Çavuş Mahallesi’nden Ramazan ve eşi Emine binti Mustafa, katledilerek öldürülen oğullarının dem ve diyeti için mahkemede yer almıştır. Dava, taraflar arasında muslihîn sayesinde bağ, çeşitli eşyalar ve 13 kuruşa sulh olunması ile sonuçlanmıştır.¹³⁰²

Diğer dava Canpaşa Mahallesi’nden Abdullah Beşe’ye aittir. O, İncik kazasına tabi Ahmedçe Köyü’nde katledilerek öldürülünce, geride eşi, annesi, küçük oğlu ve küçük kızı kalmıştır. Dava kaydında dem ve diyet için 400 kile buğdayın mirasçılardan her birinin hisselerine pay edildiği görülmektedir.¹³⁰³

Nebizade Mahallesi’nde yaralanarak katledilen Abdullah bin Mustafa’nın mirasçıları ise olayın suçlularından şikâyetçi olacakları sırada muslihîn aracılığıyla 100 kuruşa sulh olmuş, dem ve diyetle dair suçlular üzerinde bir haklarının kalmadığını

¹²⁹⁶ Bardakoğlu, “Diyet”, s. 476.

¹²⁹⁷ 17. yüzyılın ilk yarısında Trabzon şer’iyye sicillerinde kadınların da taraf olduğu toplam 36 dem ve diyet davası tespit edilmiştir. Bkz. Özcan, *Trabzon Şer’iyye Sicillerine*, s. 241.

¹²⁹⁸ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), ss. 56-60; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 52

¹²⁹⁹ RŞS, Defter no. 1645 (1133/1720-1721), s. 23; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), ss. 25-65; RŞS Defter no. 1647 (1136/1723-1724), ss. 61-75-78; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 125

¹³⁰⁰ RŞS, Defter no. 1644 (1131/1718-1719), ss. 4-50; RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 41; RŞS, Defter no. 1648 (1140/1727-1728), s. 98

¹³⁰¹ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 14

¹³⁰² RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 25

¹³⁰³ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 75

söyleyerek davayı sonlandırmışlardır.¹³⁰⁴

Dem ve diyet davalarının 11'inde belirli bir bedelin alınmadığını görmekteyiz. Bu davaların bir kısmında cinayetin takibi ölenin yakınları tarafından yapılmıştır. Maktûl yakınları mahkemeye müracaat ederek cinayetten sorumlu olduğu düşünülen kişiler ile yüzleşmekte ve davaya dair görüşlerini dile getirmektedirler. Örneğin, Müslim Köyü'nde katledilen Hatice'nin mirasçıları olayın gerçekleştiği yeri anlatmış ardından köy halkından davacı olmuşlardır. Daha sonra bu davadan vazgeçtiğini söyleyen mirasçılar, Hatice'nin katilinin köy halkından biri olmadığını, köy halkı ile davalarının kalmadığını ifade ederek dem ve diyete dair davayı bitirmişlerdir.¹³⁰⁵

Diğer bir dava örneği Yağcı Köyü'nden Fatma binti Oruç'a aittir. Mahkemede yer alan Fatma'nın oğulları ve kızı, beş buçuk ay önce annelerini dirseğinden bir kasap bıçağı ile yanlışlıkla yaralayıp bu yaradan ölümüne sebep olan Hüseyin'i af ettiklerini ifade etmişlerdir.¹³⁰⁶ Alacak talep edilmeyen bu iki dava örneği suçlu tarafları bir bedel ödemekten de kurtarmıştır.

Bazen de öldürülmüş şahıs için köy halkı mahkemeye başvurmakta, olay yerinin ve maktulün mahkeme tarafından incelenmesini ve duruma dair hüccetin kendilerine verilmesini talep etmektedirler. Mahkeme görevlisi öldürülen şahsı muayene ederek, maktûl yakınlarını dinlemekte, onların köy halkı ile bir davalarının olup olmadığını kayıt altına almaktadır. Böyle bir dava örneğine Banados Köyü'nde rastlıyoruz. Köy ahalisinden birçok Hristiyan mahkemeye giderek, köy halkından öldürülen Nikol veledi Apostol'un keşif ve muayenesinin yapılmasını ve duruma dair hüccetin kendilerine verilmesini talep etmişlerdir. Mahkeme görevlisi gerekli incelemeyi yaptıktan sonra ölen şahsın anne ve erkek kardeşlerinin ifadelerine başvurmuştur. Maktûl yakınları köy halkının masum olduğunu dile getirerek davayı sonuçlandırmışlardır.¹³⁰⁷ Ahalinin toplu şekilde mahkemeye giderek olayın aydınlatılmasını istediği bu dava örneği, bir yönü ile köy halkının kendilerini aklama çabasını göstermekte; diğer yönü ile bir öldürülme olayında, ölenin çevresindeki kişilerin aslında potansiyel suçlu olabileceğini, bu nedenle muhtemel suçluların

¹³⁰⁴ RŞS, Defter no. 1647 (1136/1723-1724), s. 78

¹³⁰⁵ RŞS, Defter no. 1643 (1130/1717-1718), s. 56

¹³⁰⁶ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 52

¹³⁰⁷ RŞS, Defter no. 1646 (1135/1722-1723), s. 41

suçsuzluğunu ispat etmeleri gerektiğini göstermektedir.

Maddi tazminat ödenmeden suçlunun affedilmesi şeklinde sonuçlanan dem ve diyet davaları, yaşanan olayların düşmanlık safhasına gelmesini istemeyen ve barışçıl ilişkileri geliştirmeye çabalayan insanların olduğunu düşündürmektedir.

Sicil kayıtlarına dayanarak Tekirdağ kadınlarının hukukî hayatlarını incelediğimiz bu bölüm, bize; kadınların bir erkeğin himayesine ihtiyaç duymadan birey olarak mahkemede kendilerini rahatça ifade edebildiklerini, “Grafik 4.3.’de görüldüğü üzere” mahkemeye gidemedikleri durumlarda vekil tayin ettiklerini, hukukî haklarının farkında olduklarını, erkekler ile aynı muameleyi gördüklerini, haklarını arama sürecinde toplumsal ya da hukuksal bir engel ile karşılaşmadıklarını, “Grafik 4.4.’de görüldüğü üzere” tebaanın tüm kadınlarının kadı mahkemesinden yararlanabildiğini, bazı kadınların şahit olarak mahkemede yer aldıklarını, şiddete maruz kalan bazı kadınların yaşadıklarını çekinmeden mahkemeye taşıdıklarını, bazı kadınların ise Divan-ı Hümayuna arzuhal sunarak sorunlarının çözümünü üst mahkemede aradıklarını göstermiştir. Kentsel ya da kırsal evli veya dul toplumun her kesiminden kadın davacı veya davalı olarak mahkemede yer almış, hukukî haklarının bilincinde bir yaşam sürmüş ve bu bilinç ile mahkemeden yararlanmıştır. Hukukî olaylar kadınların toplum yaşamına katılmalarına katkı sağlamıştır. Mahkemeye yansıyan çeşitli vakalar Osmanlı Tekirdağ’ında kadınların tecrit edilmemiş bir hayat sürdüklerine delildir. Benzer kalıplaşmış ifadelerin olduğu mahkeme tutanaklarına yazılmamış hallerini tarif etmek gerekirse; Tekirdağ kadınları, haklarını arayabilecek ve kendilerini mahkemede anlatabilecek ölçüde hukukî bilgiye sahip olmuş, kadı huzurunda ve toplumda kendilerini özgürce ifade edebilmişlerdir.

SONUÇ

Tarihsel süreçte birçok kez istilaya uğramış ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Tekirdağ, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra önemli gelişme göstermiştir. 18. yüzyılın ilk yarısında Tekirdağ; Türk, Ermeni, Rum, Yahudi olmak üzere dört milletin yaşadığı çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Ayrıca liman şehri olması hasebiyle de iktisadî, sosyal, dinî hayatın oldukça canlı olduğu bir taşra kenti hüviyetindedir. Tekirdağ şer'iyye sicilleri de bu canlılığı en güzel yansıtan kaynakların başında gelmektedir. Mahkeme kayıtları coğrafi konum, ekonomik büyüme ve toplumsal hayat denkleminde kadınların hukukî, iktisadî ve sosyal hayattaki yerlerini tespit etmemize imkân sağlamıştır.

Sahip olduğu limanı, ticarî hayatın canlılığı, İstanbul-Balkanlar ve Anadolu arasında adeta köprü vazifesi görmesi Tekirdağ'ın gelişiminde ana unsurlar olmuştur. Bu gelişmenin bir sonucu olarak zaman içerisinde yeni mahalleler ortaya çıkmış, ev, oda, dükkân, fırın, han, mahzen gibi birçok gayrimenkulün inşasıyla şehrin fizikî yapısında da önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler pek tabidir ki erkekler kadar kadınların da yaşamlarını etkilemiştir. Sicillerdeki mülk satışları, tereke, hibe, vakıf, vasî davaları şehrin ve toplumun aynası olduğu kadar kadınların bu sosyal ilişkiler içerisindeki durumu hakkında fevkalade kıymetli bilgileri gözler önüne sermiştir.

1717-1731 yılları arasında Tekirdağ mahkemesinde aileyi ilgilendiren boşanma, mehir, nafaka ve miras davaları oldukça sık yaşanmıştır. Ancak bireyler nişan ve nikâh için herhangi bir kayıt yaptırmamıştır. Aile birliğinin bozulduğuna işaret eden boşanma davaları ile bireylerin varlık düzeyini gösteren terekeler kadınların mehirleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ancak bu davaların tamamında mehir miktarlarını göremiyoruz. Kadınların mehirlerini daha önce almış olma ihtimalleri mehirin her davaya konu olmamasının temel nedenlerinden biri olmuştur. Tereke kayıtlarına göre en düşük mehir miktarı 1 kuruş, en yüksek mehir miktarı ise 60.000 akçedir (500 kuruş). Aile başına düşen çocuk sayısı genelde bir ila üç arasında değişmektedir. Çok eşlilik ise yalnızca altı davada geçmektedir. Bu verilere

göre çok eşliliğin Tekirdağ'da kabul görmediği söylenebilir.

Boşanma davalarında muhâlaa ilk sırada yer almaktadır. Bu Tekirdağ'a özgü bir durum değildir. Benzer durumlar başka şehirlerde de görülmektedir. Muhâlaa davalarının tamamı kadınlar tarafından talep edilmiş ve büyük bir kısmı kadınların değil erkeklerin lehine sonuçlanmıştır. Yolunda giden evliliklerde mehirini kocasına bağışlayan kadınlara rastlanmıştır. Yolunda gitmeyen evliliklerinin devamı ve mehirleri arasında seçim yapmak zorunda kalan kadınlar ise genelde mehir ve nafaka haklarından vazgeçmiştir. Kadınların talep ettiği muhâlaanın cesaret duygusunu yansıttığını ve istenilmeyen evlilikleri bitirmenin bir yolu olduğunu da kabul etmek gerekir. Muhâlaa olmak kadınlar için iktisadî bir kayıp olarak görünse de yeni bir evlilik yapabilmelerinin dolayısıyla yeniden mehir alabilmelerinin önünü açmıştır. Gayrimüslim kadınların dava örnekleri de tıpkı Müslüman kadınlar gibi çeşitlilik göstermekte ve şer'i hukuktan faydalandıklarını ortaya koymaktadır.

Kadınların mahkemeye başvurmalarının sebeplerinden biri de mali konulardır. Doğrudan ya da miras yolu ile çeşitli gayrimenkullerin sahibi olan kadınların, bunlar sayesinde aile ve toplumda kendilerini güçlü hissetmeleri muhtemel görünmektedir. Fakat kadınların alıcı rolünden çok satıcı rolünde olduğunu söylememiz gerek. Bu durum onları şehrin pasif aktörleri olarak gösterse de çeşitli mülkleri alıp satmaları kısmen de olsa iktisadî hayatın içinde olduklarına, aile ve toplumda varlık gösterdiklerine işaret etmektedir. Mülk alışverişi içinde olan kadınları çalışma hayatı içinde neredeyse hiç görmüyoruz. Hukukî olarak kadının geçiminin baba ve koca tarafından karşılanması bu durumun en önemli nedeni olsa gerek. Ancak bazı kadınların mülklerini kiraya vererek düzenli gelir elde ettiklerini de belirtmekte fayda var.

Tekirdağ'da kadınlar vakıf kurucusu olarak da toplumsal hayata dâhil oluyorlardı. Kadınlar açısından vakıf; yönetsel tecrübe ve iktisadî bir dayanaktır. Hibe ise sahip olunan malların bağışlanması ile yaşanan manevi doygunluğu ifade etmektedir. Vakfetmek ve hibe etmek özünde her ne kadar iyilik duygusu taşısa da aslında kadınlar için yaşam güvencesi ve ekonomik kazanç elde etmenin bir yolu olmuştur.

Çok sık rastlamasak da köle ve cariye sahibi kadınlar da mevcuttur. Belirli bir mali gücü gerektiren bu durum ekonomik açıdan güçlü kadınların olduğunu akla getirmektedir. Bu dönemde en yüksek cariye fiyatı 14.520 akçedir. Karşılıksız yapılan azatlar ise köle ve cariyelere maddi bir yatırım olarak bakılmadığını düşündürmektedir.

Kadınlar ekonomik güçlerine göre farklı tarzda kumaşlardan oluşan giyim eşyaları ve takılar kullanmışlardır. 1717-1731 yılları arasında Tekirdağ'da zevk ve eğlencenin olduğuna ve kadınların kıyafetleri konusunda uyarıldığına dair bir kayıta rastlanılmamıştır.

Kadınların şiddet görerek hayatlarını kaybetmeleri rastladığımız davalar arasındadır. 19 davada yakınlarını kaybeden kadınların olduğu bu nedenle mahkemede bulundukları tespit edilmiştir. Dem ve diyet davalarının toplamı 14'tür. Yalnızca üç davada öldürülen kişinin yakınları belirli bir bedel almıştır. Tespit edebildiğimiz şiddet mağduru kadınlar ise kocalarını kadıya şikâyet etmiş, gerekli şartlar oluştuğunda kocanın karısını boşadığına dair onayı kadı kadına vermiştir. Ölüm olayını içeren davalarda, maktûl yakınları mahkemeye müracaat ederek cinayette sorumlu olduğu düşünülen kişiler ile yüzleşmiş bazen yaşadıkları köydeki insanların suçsuz olduğunu söylemiş, bazen de suçluyu af etmişlerdir.

Sicil verileri Tekirdağ ve köylerinde yaşayan kadınların sadece evde vakit geçirmediklerini, erkek bireyler gibi hukukî haklarını kullanarak mahkemeye başvurduklarını, mülk sahibi olduğunu, yaptıkları mülk alışverişi ile iktisadî yaşama kısmen de olsa yön verdiklerini, kısacası varlıkları ile toplumda kabul gördüklerini göstermiştir. Çeşitli sebepler ile mahkemede yer alan kadınların kazandığı deneyim, şüphesiz yalnızca kendileri için bir kazanç olmamıştır. Onların ailevi, iktisadî, hukukî ve toplumsal deneyimi aslında yetiştirdikleri çocukları, aile bireyleri, aynı mahallede yaşadıkları komşuları ve akrabalarının sosyal, ekonomik ve hukuksal ihtiyaçlarına muhtemelen bir katkı sağlamıştır.

Tekirdağ ile farklı yerleşim birimleri arasında yaptığımız karşılaştırmalar; en çok kaydedilen boşanma türünün muhâlaa olduğunu, çok eşliliğin yaygın bir uygulama olmadığını, kadınların daha çok hibe eden tarafta yer aldığını, ev almaktan çok ev

sattıklarını, genelde mülk alışverişi, tereke ve boşanma davaları için mahkemede bulunduklarını, Tekirdağ ve İstanbul'da kadınların daha çok şahsen mahkemede yer aldıklarını göstermiştir. Hiç şüphesiz şehirlerin coğrafi konumları, iktisadî gelişimleri, şehirlerde yaşanan ticarî canlılık ve insan hareketliliği bireylerin özellikle de kadınların yaşamlarını doğrudan etkilemiştir. Yaptığımız karşılaştırmalı analizin literatüre bir katkı sağlamasını umut ediyoruz.

1717-1731 yılları arasında Rodosçuk şer'iyye sicillerinde toplam 2.729 dava kaydı vardır. Erkeklerin yer aldığı dava sayısı 1.693 (%62), kadınların yer aldığı dava sayısı ise 1.036 (%38) dır. Müslüman kadınlar 818 davada, gayrimüslim kadınlar 218 davada yer almıştır. Bu davaların %53'ünde şahsen, %47'sinde vekil aracılığı ile bulunan kadınlar en fazla mülk alışverişi, tereke ve boşanma davaları için mahkemede olmuşlardır. Kadınlar en az erkekler kadar şer'i hukuktan yararlanmış, sorunlarını hukukî yolla çözmüş görünmektedir.

Dava örnekleri, kadın ve erkeklerin farklılıklarının sınırları içerisinde toplumsal ve hukukî kaidelere uygun olarak etkileşim kurduğunu göstermiştir. Kadınlar en az erkekler kadar toplumun bir parçasıdır. Kozmopolit yapıdaki Tekirdağ'da kadınlar şehirde olup bitenden haberdardır ve olabildiği kadar toplumsal ve iktisadî yaşamın içindedirler. Hukukî haklarını ve sorumluluklarını bilen bu kazanımları pratikte de kullanabilen kadınlar mülk alışverişi, hidâne, vasîlik, hibe, vakıf, nafaka gibi davalarda toplumun farklı kesiminden kadın ve erkekler ile mahkemede yer almışlardır. Üstelik bu yer alış yalnızca kendileri için değildir. Gerektiğinde çocuklarının mallarını ve canlarını koruyan adeta bir veli gibi aile çıkarlarının gözetilmesinde etkin rol oynayan kadınlar da söz konusudur. Netice olarak Tekirdağ kadınlarının toplumsal hayatın iktisadî, sosyal ve hukukî alanlarında devrin şartları ölçüsünde yer aldıkları ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

MŞH.ŞSC.d.. Rodosçuk Şer'iyye Sicilleri:

Defter no. 1643

Defter no. 1644

Defter no. 1645

Defter no. 1646

Defter no. 1647

Defter no. 1648

Defter no. 1649

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Divan-ı Hümâyün Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHM.d...}); 118, 121 numaralı defterler.

Seyahatnameler

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 8. Kitap*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003

Sözlükler

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2017

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Latin Harfleriyle, İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2011.

Makaleler

AKKAYA, Mustafa. "Osmanlıda 16. ve 17. Yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları İle Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki", *History Studies International Journal Of History*, C. 10, S. 7 (2018), ss. 295-319.

AKYILMAZ, Gül. "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2 (2007), ss. 471-502.

AKYILMAZ, Gül. "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar", *TBB Dergisi*, (2017) özel sayı, ss. 325-364.

AKTEPE, M. Münir. "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, (1953), ss. 299-312.

AKYÜZ, Jülide "Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Öğesi Olan "Mehir" Hakkında Bazı Düşünceler", *Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C. 24, S. 37 (2005), ss. 213-230.

- ALACA, Hanife. “18. Yüzyıl İstanbul Şer’iyye Sicilleri’ne Yansıyan Konular Üzerinden Aile Mefhumu Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 70 (2021), ss. 13-24.
- ATEŞ, Hacer. “Kuzey Marmara’da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6 (2013), ss. 21-38.
- BARKAN, Ömer Lütfi. “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, (1953), ss. 1-25.
- BAYARSLAN, Hüseyin. “Osmanlı Devleti’nde Köleleştirme ve Azat Etme Yöntemleri”, *Ulakbilge*, C. 5, S. 10 (2017), ss. 439-452.
- BİLGİN, Arif. “Mahremiyet ve Kazanç Arasında Osmanlı Kadını”, *Kadim*, S. 3 (2022), ss. 77-105.
- ÇAKIR, Fırat ve GÜLDÜR, Kadir. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Narh ve Fiyat Politikaları: 1749-1774 Yıllarında Rodosçuk (Tekirdağ) Pazarı Örneği”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, S. 16 (2025), ss. 1-30.
- ÇAKIR, İbrahim Etem. “Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği”, *OTAM*, S. 31 (2012), ss. 41-60.
- DEMİREL, Ömer. “1700-1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten*, C. 54, S. 211 (1990), ss. 945-961.
- DİNGEÇ, Emine. “Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları”, *History Studies*, C. 2, S.1 (2010), ss. 9-30.
- DOĞAN, Faruk. “Ondokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Taşrasında Bir Kadının Hukuk Mücadelesi: Midilli Nazırı Kulaksızade Mustafa Ağa’nın Mirası Davası”, *History Studies*, C. 3, S. 2 (2011), ss. 163-189.
- DOĞAN, Faruk. “Bir Eğitim Tarihi Kaynağı Olarak Giresun Şeriye Sicilleri: Tereke Kayıtlarına Yansıyan Kitaplar”, *Turkish Studies*, C. 10, S. 9 (2015), ss. 153-168.
- DOĞANAY, Pınar. “Osmanlı Toplumunda Aile: Rodosçuk Örneği (1785-1810)”, *Journal of Universal History Studies*, C. 3, S. 2 (2020), ss. 318-335.
- DÜZBAKAR, Ömer. “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5 (2003), ss. 97-108.
- EKİN, Ümit ve KANAL, Hümmet. “Tekfurdağı Sancağı’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Humanitas*, C. 2, S. 4 (2014), ss. 109-127.
- EKİN, Ümit. “17. Yüzyıl Sonlarında Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 47 (2010), ss. 23-37.
- EKİN, Ümit. “Rodosçuk Halkının Beslenme Kültürü Üzerine Bazı Gözlemler (1638-1730)”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 12, S. 1 (2017), ss. 37-58.
- ERHAN, Kübra. “İdari Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Tekirdağ İli”, *Humanitas*, C. 8, S. 15 (2020), ss. 154-174.
- EROĞLU, İlker. “Tekirdağ Limanı’nın Coğrafi Özellikleri ve Türkiye Limanları Arasındaki Yeri”, *Humanitas*, C. 4, S. 7 (2016), ss. 189-213.
- EYİCE, Semavi. “Trakya’da İncik’te Bir Tabhaneli Cami”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 1 (1970), ss. 171-196.
- FAROQHİ, Suraiya. “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16.-17.yüzyıllar)”, *Odtü Gelişme Dergisi*, Özel Sayı (1979-1980), ss. 139-154.

- GEDİKLİ, Fethi. “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynakları Olarak Şer’iyye Sicilleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 5 (2005), ss. 187-213.
- GERBER, Haim. “Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa’da Kadın’ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700), çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 98, S. 8 (1999), ss. 327-343.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib. “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları, *Belleten*, C. 20, S. 78 (1956), ss. 247-285.
- GÖKTAŞ CENGİZ, Gül Hanım. “Arşiv Belgelerine Göre 19. Yüzyıl Sonları 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti’nde Nafaka Sorunsalı”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 25 (2022), ss. 541-565.
- GÖKTEPE, Kaya. “İstanbul’un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul’un İaşesine katkı sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII.-XIX. Yüzyıllar), *Belleten Türk Tarih Kurumu*, C. 82, S. 292 (2017), ss. 857-915.
- GÖKÇE, Birsen. “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1-2 (1976), ss. 46-67.
- GÖYÜNÇ, Nejat. “Hane” Deyimi Hakkında”, *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 32 (1979), ss. 331-348.
- GÜMRÜKÇÜOĞLU, Saliha Okur. “İslam Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 4 (2013), ss. 223-256.
- GÜNEŞ, Mehmet. “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 8, S. 15 (Kış 2014), ss. 221-240.
- İNALCIK, Halil. “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1943), ss. 89-96.
- İNCİCİYAN, P. L. ve ANDREASYAN H. D. “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 2-3 (1974), ss. 11-88.
- JENNINGS, Ronald C. “Women In Early 17. Century Ottoman Judicial Records-The Sharia Court Of Anatolian Kayseri”, *Journal of Economic and Social History of the Orient*, Vol. 18, Part. 1 (1975), ss. 52-114.
- KAÇAN ERDOĞAN, Meryem. “Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekisi Rakoczi Jozsef”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23 (2011), ss. 81-102.
- KARS, Rümeyza. “18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri”, *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, C. 8, S. 63 (2022), ss. 1709-1717.
- KAVUNCU, Mualla. “Osmanlılarda Aile ve Kadın”, *Dini Araştırmalar*, C. 2, S. 4 (1999), ss. 143-168.
- KOÇAK, Zülfiye. “Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Oluşumu (1600-1650), *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 44 (2010), ss. 291-306.
- KONAN, Belkıs. “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *AÜHFD*, C. 64, S. 1 (2015), ss. 171-193.
- KURT, Abdurrahman. “Osmanlı Aile Yapısı”, *Muhafazakâr Düşünce*, S. 31 (2012), ss. 119-136.
- MAYDAER, Saadet. “Osmanlı Klâsik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2 (2006), ss. 30-46.

- ORTAYLI, İlber. “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 1, S. 1 (1980), ss. 33-40.
- ORTAYLI, İlber. “16. Yüzyılda Rodosçuk (Via Aegnetia’nın Marmara Uzantısı)”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, S. 8 (1995), ss. 85-93.
- ÖZÇELİK, Tarık. “Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefatı”, *History Studies*, C. 5, S. 1 (2013), ss. 287-310.
- ÖZDEMİR, Rifat. “Tokatta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)”, *Belleten*, C. 54, S. 211 (1990), ss. 993-1052.
- ÖZKİRAZ, Ahmet ve İŞÇİ BAŞ, Gül. “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 30 (2016), ss. 87-95.
- ÖZYAVUZ, M. “Tekirdağ Kent Merkezinin Zamansal Değişiminin Uzaktan Algılama ile İncelenmesi”, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1 (2011), ss. 65-73.
- PAY, Salih. “Rumeli Fatih Osmanlı Şehzadesi: Gazi Süleyman Paşa”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1 (2009), ss. 279-297.
- SOYER ZEYREK, Özlem. “1 Numaralı Kütahya Şer’iyye Siciline Göre 18. Asrın Başında Kütahya’da Gayrimüslimlerin Mülk Edinme Meseleleri ve Ticari Faaliyetleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 68 (2021), ss. 1-16.
- ŞAHİN, Vedat. “Tekirdağ İlinde Nüfus ve Yerleşmenin Coğrafi Analizi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 35 (2014), ss. 345-357.
- ŞENER, Abdulkadir. İslâm Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri, *Diyanet Dergisi*, C. 20, S. 2 (1984), ss. 3-11.
- ŞENTÜRK, M. Hüdayi. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Devrinde Rumeli’de Uyguladığı İskân Siyaseti ve Neticeleri”, *Belleten*, C. 57, S. 218 (1993), ss. 89-112.
- TUŞ, Muhiddin. “Konya Şer’iyye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 1 (1999), ss. 135-155.
- ÜNER, Mehmet Emin. “Şer’iyye Sicillerine Göre Urfa’da Kadın ve Aile (XVII-XVIII. Yüzyıllar)”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 34, S. 34 (2015), ss. 22-48.
- YAKUT, Esra. “XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi’nde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi ve Sonuçları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1-2 (2008), ss. 237-265.

Telif eserler

- ACAR, H. İbrahim. “İddet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- ACAR, H. İbrahim. “Nişan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.
- ACAR, H. İbrahim. “Talak”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- ACAR, H. İbrahim. “Tefrik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2011.

- AKGÜNDÜZ, Ahmet. *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet. *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2009.
- AKYILMAZ, Gül. “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- AKTAN, Hamza. “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- AKTAN, Hamza. “Miras”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2020.
- AKTEPE, M. Münir. *Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür’i’t-Tevârih II*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.
- AKTEPE, M. Münir. “Çimbi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993.
- ALTUĞ, Uğur. “On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ’da Osmanlı Düzeni”, *Rodosto’dan Süleyman Paşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 115-124
- ATAR, Fahrettin. “Nikâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007.
- ATAR, Fahrettin. “Muhâlea”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2005.
- ATEŞ, Hacer. “Tekirdağ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- ATEŞ, Hacer. “XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları: Mekaân Değerlendirmesi ve Şehirleşmeye Etkileri”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 215-228
- AYDIN, M. Âkif. “Aile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1989.
- AYDIN, M. Âkif. “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- AYDIN, M. Âkif. “İstidâne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001.
- AYDIN, Mehmet Âkif ve HAMİDULLAH, Muhammed. “Köle”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002.
- AYDIN, M. Âkif. “Mehir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.
- AYDIN, M. Âkif. *Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- AYDIN, M. Âkif. *Osmanlı Devleti’nde Hukuk ve Adalet*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.
- AYDIN, Yıldız. “Bir Yabancı Gözüyle Tekirdağ: Kelemen Mikes’in Türkiye Mektupları”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 437-448

- BARDAKOĞLU, Ali. “Diyet”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994.
- BARDAKOĞLU, Ali. “Hidâne”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- BARDAKOĞLU, Ali. “Vesâyet”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013.
- BERKES, Niyazi. *Türkiyede Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- BOYNUKALIN, Mehmet. “Zevce”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 44, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013.
- CİN, Halil. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.
- CİN, Halil. *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988.
- ÇEVİK, Hikmet. *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Ahmet Sait Basımevi, 1949.
- ÇAĞIRICI, Mustafa. “İslâm Düşüncesinde Aile Ahlâkı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- DARKOT, Besim. “Tekirdağ”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1979.
- DAVIS, Fanny. *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- DEMİREL, Ömer, GÜRBÜZ Adnan ve TUŞ, Muhiddin. “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- D’OHSSON, M. de M. *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser 3. (Basım Tarihi Yok).
- EFENDİ, Kınalızâde Ali. *Devlet ve Aile Ahlakı*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2013.
- EKİN, Ümit. “Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâlaa”, *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri Cilt. III. (05-07 Mart 2009)*, Sakarya 2009. ss. 79-96
- EKİN, Ümit. “17. Yüzyıl Sonlarında Rodosçuklu Ailelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayıları”, *Türk Tarihinde Balkanlar*, C. 1, ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013.
- EKİN, Ümit. “17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk’da Tüketilen Gıda Maddeleri ve Fiyatları”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 79-96
- EKİNCİ, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2021.
- ELİBOL, Numan. “Batılı Seyyah ve Gözlemcilerin Eserlerinde Tekirdağ (18.-19. Yüzyıllar), Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015), İstanbul 2016, ss. 383-410
- EMECEN, Feridun M. *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi, 2010.
- EMECEN, Feridun M. “Süleyman Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2010.
- ERBAY, Celal. “Nafaka”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 32, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006.

- ERGENÇ, Özer. “Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Mekân, Mahremiyet ve Cinsiyet İlişkileri”, *Osmanlı’dan Günümüze Cinsiyet Mahremiyet ve Mekân Çalıştay* (8 Haziran 2013), Ankara 2015, ss. 13-18
- ERKAL, Mehmet. “Beytülmâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992.
- EYİCE, Semavi. “Bedesten”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992.
- EYİCE, Semavi. “Hüseyin Bey Camii ve Külliyesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- FAROQHİ, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- FAROQHİ, Suraiya. *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- FAROQHİ, Suraiya. “18. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, editör. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- FAY, Mary Ann. “Kadınlar ve Vakıflar: 18. Yüzyıl Mısır’ında Mülkiyet, İktidar ve Toplumsal Cinsiyetin Nüfuz Alanı”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- GEMİCİ, Nurettin. “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Tekirdağ”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi* (26-27 Mart 2015), İstanbul 2016, ss. 363-382
- GEMİCİ, Nurettin. “Tekirdağ’da Sosyal, Dini ve Kültürel Hayat”, *Tekirdağ’da Dini ve Kültürel Hayat*, ed. Hasan Keskin ve öte., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- GÖÇEK Fatma Müge ve BAER, Marc David. “18. Yüzyıl Galata Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- GÖKTAŞ, Hanım. “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi: Âmin Alayı ve Bed-i Besmele”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II*, ed. Osman Köse, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- GÖKTAŞ CENGİZ, Gül Hanım. “Osmanlı Devleti’nde Aile: Isparta Örneği (1855-1878)”, *Tarihi, Mimarisi ve Sosyo-Kültürel Özellikleriyle Isparta*, ed. Ayşegül Şentürk ve Muzaffer Duran, Isparta: Azim Matbaacılık, 2022.
- GÖYÜNÇ, Nejat. “Hane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1997.
- GÖZÜBENLİ, Beşir. “Mefkûd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.
- GÜMRÜKÇÜOĞLU, Saliha Okur. “Osmanlı Toplumunda Kadınlar (16. Ve 17. Yüzyıllar)”, *Kadın Olmak İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi*, ed. H. Şule Albayrak, İstanbul: İz Yayıncılık, 2024.
- GÜNAY, Hacı Mehmet. “Vakıf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.
- GÜRTUNA, Sevgi. “Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı”, *Osmanlı 9*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. “Çirmen” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993.

- IMBER, Colin. “Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah’ın Behcetü’l-Fetâvâ’sında Mehr”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- İNALCIK, Halil. “Rumeli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008.
- İNALCIK, Halil. “Trakya Fütûhatı”, *Rodosto’dan Süleyman Paşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, 1-3
- İNALCIK, Halil. *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klâsik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- KÂMİL ALİ, Kevser ve ÖĞÜT, Salim. “Çok Evlilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993.
- KANAL, Hümmet. “Meşrutiyet Devrinde Tekfurdağı Sancağı’nın İdari Yapısı (1876-1914)”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, 131-148
- KARAMAN, Hayrettin. “İslamın Getirdiği Aile Anlayışı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- KIEL, Mahiel. “Samakov”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009.
- KELEMEN, Mikes. *Türkiye Mektupları*, çev. Sadrettin Karatay, Tekirdağ: Tekirdağ Valiliği Yayını, 2016.
- KOCA, Ferhat. “İkrar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- KÖSE, Ali. “İhtidâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- KURT, Abdurrahman. “Osmanlı Toplumunda Poligami”, *Osmanlı 5*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- MAŞALI, Münthea. “Fıkhi Düşünce de Kadın: Geçmişten Günümüze Bir Tasvir Denemesi”, *Kadın Olmak İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi*, ed. H. Şule Albayrak, İstanbul: İz Yayıncılık, 2024.
- MERIWETHER, Margaret. “Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770-1840”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- MONTAGU, Lady. *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser Kervan Kitapçılık, (Basım Tarihi Yok).
- ORTAYLI, İlber. “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları 1*, ed. Halil İnalcık ve Nejat Göyünç, İstanbul, 1980.
- ORTAYALI, İlber. “Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- ORTAYLI, İlber. “Kadı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001.
- ORTAYLI, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Kronik Kitap, 2022.

- ÖZCAN, Abdulkadir. “Lâle Devri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.
- ÖZCAN, Tahsin. “Muhallefât”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2020.
- ÖZTUNA, Yılmaz. *Osmanlı Devleti Tarihi Siyasi Tarih 1*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- ÖZTÜRK, Necdet. “Orhan Gazi Oğlu Süleyman Paşa 15. Yüzyıl Kroniklerine Göre”, *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, 11-22
- ÖZTÜRK, Said. “Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri”, *Osmanlı 5*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- ÖZTÜRK, Said. “Osmanlı'da Çok Evlilik”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- PEİRCE, Leslie P. “Ekberiyet, Cinsellik ve Toplum Düzeni: Toplumsal Cinsiyetle İlgili Osmanlı Söz Dağarcığı”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- PEİRCE, Leslie. *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi Ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- SAVAŞ, Saim. “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılımı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- SAYAR, Mustafa H. “Eskiçağda Tekirdağ”, *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)*, İstanbul 2016, ss. 23-38
- SERT, Özlem. *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Şehri 1546-1553*, çev. Serkan Ercin, Tekirdağ: Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları, 2017.
- SEREZ, Mehmet. *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara: Dönmez Ofset, 2007.
- SEZGİN, İbrahim “Osmanlıların Rumeli’ye Geçiş ve İlk Fetihler”, *Osmanlı C.1*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- SOYER ZEYREK, Özlem. *18. Yüzyılda Kütahya Vakıfları*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2024.
- SOYER ZEYREK, Özlem. “17. Yüzyılın Sonları ve 18. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Kadınları’nın Hukukî Davaları: Kütahya Örneği”, *Uluslararası Göpeklitepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi (5-7 Haziran 2020) Şanlıurfa*. Kongre Tam Metin Kitabı. Şanlıurfa, ss. 39-54
- ŞAHİNİNER, Yakup. *Rodosçuk/Tekirdağ'da Gayrimüslimler 1640-1648 Şer’iye Sicillerine Göre*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2023.
- ŞENER, Abdulkadir. *İslâm Hukukunda Hibe*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- ŞİMŞEK, Ayşe. *Osmanlıda Miras ve Kadın 18. Yüzyıl Konya Şer’iye Sicilleri Bağlamında Osmanlı Kadınlarının Miras Hukuku Meseleleri 1750-1800*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022.
- TABAKOĞLU, Ahmet. “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- TUCKER, Judith E. “Eksiksiz Sevgi: Osmanlı Suriye’si ve Filistin’inde İslam Hukukuna Göre Annelik”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

- TUCKER, Judith E. *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Zeynep Esra Koca, İstanbul: Açılım Kitap, 2015.
- TUNCEL, Metin. “Türkiye’de Kıyı Taraçaları Üzerinde Kurulan Şehirler: Tekirdağ Örneği”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri Namık Kemal Üniversitesi (26-27 Mart 2015)* İstanbul 2016, ss. 63-66
- TURAN, Şerafettin. “Dubrovnik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994.
- TURAN, Refik. “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- UĞUR, Yunus. “Şer’iyye Sicilleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- UZUN, İbrahim. “Tekirdağ’a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarih ve Kültürü*, der. Hüseyin Bayol. İstanbul: Altan Basım, 2015.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi. *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, İstanbul: Şenyıldız Yayınevi, 1997.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, ed. Ekmelettin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA Yayınları, 1994.
- YEL, Ali Murat ve KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri. “Mahalle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, (2003).
- YÜKSEL, Hasan. “Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- YILDIZ, Murat ve KOLTUK, Nuran. *Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ’da Ekonomik Hayat*, İstanbul: Kitapevi, 2016.
- ZARINEBAF-SHAHR, Fariba. “Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, der. Madeline C. Zilfi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- ZE’EVİ, Dror. *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- ZİLFİ, Madeline C. “Osmanlı’da Kölelik ve Erken Modern Zamanda Kadın Köleler”, *Osmanlı 5*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- ZİLFİ, Madeline C. “Geçinemiyoruz”: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- ZİLFİ, Madeline C. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kölelik ve Kadınlar (1700-1840)*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- ZUHAYLÎ, Vehbe. *İslâm Fıkı Ansiklopedisi 5*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2015.
- ZUHAYLÎ, Vehbe. *İslam Fıkı Ansiklopedisi 9*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2015.

Tezler

- AKBEL, Mustafa, *Lâle Devrinde Galata Kadınları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa, 2015.
- ATEŞ, Hacer. *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2009.

- CENGİZ, Emine. *1751No'lu Rodosçuk (Tekirdağ) Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne, 2008.
- DOĞANAY, Pınar. *III. Selim Dönemi'nde Rodosçuk (1789-1808)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 621669).
- GÖKTEPE, Kaya. *Tekirdağ Sancağı'nda Tarımsal Yapı (1840-1914)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2012.
- İSLAMİ, Agron. *1579 Numaralı Rodosçuk (Tekfırdağı) Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya, 2010.
- KANAL, Hümmet. *20. Yüzyıl Başlarında Tekfırdağı Sancağı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya, 2015.
- KESKİN, Yasemin. *Lale Devri'nde Kadınlar: Eyüp Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir, 2015.
- MUTAF, Abdulmecit. *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir, 2002.
- ÖKSÜZ, Mustafa. *Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârîh Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2009.
- ÖZCAN, Aslı. *Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarı)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon, 2018.
- ŞENEL, Serkan. *Geç Dönem Osmanlı Urfa'sında Kadın, Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü ve Mahremiyeti (1845-1915)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şanlıurfa, 2018.
- YÜCETÜRK, Seher. *Şer'iyye Sicillerine Göre 17.Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı'da Kadın (Üsküdar-Kayseri Örneklerinde)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2021.